

NI ZA
IZPOSOJO
NA DOM

Jan Plestenjak

Herodež

Povest

FF/ 1055

Ljubljana // 20. februarja 1944

7704/77

D10.039/1962

Zbirka se naroča pri upravi »Slovenca«, Ljubljana, Kopitarjeva 6 — Knjige izhajajo 1., 10. in 20. v mesecu — Celoletna naročnina za zbirko, ki obsega 36 knjig, je 288 lir, mesečno 24 lir — Založil konzorcij »Slovenca« — Za uredništvo Severin Šali — Izdajatelj inž. J. Sodja — Tiskala Ljudska tiskarna v Ljubljani (Jože Kramarič)

I.

»Moj Bog, da bi ne bilo kaj narobe!« je zavzdihnila stara Konškarica, pri srcu jo je pa stisnilo, ko jo je zbodla misel, da ne bo več gospodar, ampak da se bo morala stisniti v izgovorjeni kot, pred ognjiščem, v kašči se bo pa šopirila mlada.

»Kaj jih je! Za velikonočno procesijo!« je zmajevala z glavo in lezla pred hišo.

Izza griča je škripala harmonika in je cvilil klarinet. Mladi Konškar, no, čeprav že v lepih letih, rekli so mu pač tako, je peljal svojo komaj dvajsetletno ženo, Adamovčevo Nežo, drugo hčerko najbogatejšega kmeta, od poroke.

»Saj je še otrok!« je zaskrbelo Konškarico, vendar pa to ni bila prava skrb, zavisti je bilo podobno in sramu pred lastno starostjo in onemoglostjo.

Svatje so vriskali, metali klobuke v zrak in Konškarica je razločno spoznala hripavo ujckanje Rožnika, zategnjeni vrisk Voduška, otroško cviljenje Macafurja, ki se je kar tako prislinil in prislonil k dolgi procesiji. Ženin, postaven, pa neokreten, nevesta pa drobna, da bi jo na dlani prelomil, sta se držala za roki in si zdaj pa zdaj pošepetala nekaj na uho, ker bi ju drugače prevpila harmonika, ki jo je na vse pretege neusmiljeno vlekel pritlikavi loški Figelc. Ratinkov klarinet je pa v ušesa rezal, vendar, vse to je bilo nekaj prazničnega in za ohcet nujno predpisanega.

Konškarico je kar grela. Vse skupaj se ji je zdelo neumno, ko pa je pomislila na svojo ohcet pred dolgimi dolgimi leti, se ji je oglasila stara baharija: »Nak, takih ohceti pa nikjer kot so na Konškarjevini!« Kar zavrtela bi se za hišo, tako jo je prevzela harmonika in Ratinkov klarinet. Nič ni čutila starih nog, nič utrujenih rok, ki so noč in dan drgnile, da so pridrgnile Konškarjevemu domu ime bogate kmetije.

Z griča je morala procesija v nizko grapo in zdaj je starka šele videla, da jih bo za hišo kar preveč. Zaskrbelo jo je in

bala se je zamere. Kako tudi ne, ko so pa med svati sami gruntarji. Bajtarja bi že kako odrinila in ga potisnila kam v kot.

Najeta kuharica, zatorej je v vseh hribih ni bilo, se je motovillila pred ognjiščem, čeprav drugače nerodna in zverženo zavaljena, se je hotela sukati kot kaka gosposka.

»Prostora bo premalo!« jo je zmotila Konškarica.

»Mati, tega pa ne! Veste, jaz se pa ne zmotim. Trinajst ohceti imam že za seboj, današnja je štirinajsta, pa se nikoli nisem uštela. Na oko vem, koliko jih more v hišo!« je hitela kuharica, Kozjekova Katra, ki je svoje dni služila pri loškem notarju za deklo. Vedo povedati, da dva meseca, pri njej pa ta doba pri vsaki ohceti naraste, zdaj pravi, da kar tri leta in ne le za deklo, temveč tudi za kuharico. In se razvname in razkipi, da ji mora vsak verjeti.

»No, potem pa prav!« je zamomljala Konškarica, glas ji je bil nekam čuden, sama ni vedela, zakaj ji je tesno pri srcu. Stopila je na prag in izza skednja se je oglasila harmonika, prvi pari so se pokazali.

»Ježeš, Ježeš, premlada je zanj, saj je še otrok!« ji je nekaj šepnilo, ko je zagledala nevesto, ki je bila zraven košatega Konškarja še drobnejša.

Figelc je raztegnil harmoniko, Ratink je dal klarinetu vsega duška, svatje so vriskali, da so se šipe tresle, pred hišo se je pa procesija ustavila in svatje so nenadoma umolknili, se muzali, kot da jih je sram in da so si tuji. Konškarica jih je za trenutek v vsej svoji prirodni zvedavosti ošvignila s svojimi starimi, pa še zmerom tenkimi očmi. Vodnik je nosil debelo srebrno verižico in na njej je viselo najmanj šest velikih tolarjev, zraven srebrn konjiček in ključ, ki bi bil skoraj za vežna vrata dober. Omejec, ki je bil nekdam v Ameriki, se je bahal z zlato in z zlatimi obeski ter zdaj pa zdaj potegnil zlato uro in jo spet počasi spravil, da bi je nihče ne prezrl. Rožnik je pripel široko, iz drobnih verižic povezano; na sredi jih je družilo veliko srebrno srce. Kar ponosen je bil na to verižico, saj je bila tudi vidna že na sto korakov.

»Zdaj sta pa mož in žena, Bog bodi z vama!« je zajecjlala stara Konškarica in debele solze so jo oblile, preden je mogla seči s palcem v koprivček in pokrižati oba.

»Bog lonaj!« je zastokala nevesta, si z eno roko brisala solze, z drugo se pa oklenila ženinove.

»Nič se ne cmerimo, veseli bodimo!« se je razkoračil starešina Vodnik. Tolarji in konjiček in ključ na verižici so kar zacingljali.

»Saj res!« se je oglasila teta, drug in družica sta pa pri-trjevala.

Čez pol ure ni bilo več sledu o solzah, sami nasmejani obrazi so se razkazovali za mizami in še za mentrgo. Vse je bilo pogrnjeno s platnenimi rjuhami. Za balo jih je dobila še stara Konškarica. Stopo za kašo in ješprenj, kot čoln veliko nežko so postavili kar pred hišo, da je bilo znotraj vsaj nekaj prostora za plesalce.

Spočetka se je govornica sukala okrog lesa, živine, slabih časov, ko je pa svate za spoznanje ogrelo že vino, so jeli hvali-sati vsak svoj grunt, svojo pridno ženo in svoje delavne otroke.

»Kako se dedci lažete. Če nas pa ni zraven, takrat pa veste za cele rešte naših grehov. O, poznamo se!« se je zakrohotala Omejčevka, ko je Vodnik le nekaj predebelih nametal.

»To pa že ni res. Ženske ste take!« se je zavzel Rožnik in požugal Omejčevki, češ saj se poznamo, kako rada kaj poveš o možu, pa čeprav ni res.

»Brez nas pa le ne morete živeti!« se je razčopirila Adamovčevka, mladi Konškar si je pa obrisal usta, potem pa zategnil:

»Tako je! Zato se pa ženimo!«

»Živijo ženin in nevesta!« je zagrmelo po hiši in to je bilo več kot očitno znamenje, naj godci udarijo poskočno.

Ratink in Figelc sta sedela pri peči, od katere je vročina kar puhtela. Hišnik je dobro skrbel za oba, polnil steklenico in ju zalagal tudi z govejo pečenko in trdimi bobi ter s potico, ki ji je bilo testo naredko pretkano s komaj vidnimi nitkami iz orehovitih jedrc. Pa so hribovci za to potico hvaležni kot za najslajši dar božji, ki ga je človek vreden le na ohceti, za veliko noč in božič.

Na peči in za pečjo se je gnetla kopica otrok in se parila v vročini. Prah, ki se je dvigal s tal, se je vlegel na njihove potne obraze. Brisali so si njih in nekateri so si jih docela spačili, kot bi ne bila v hiši ohcet, ampak norenje maškar. Zdaj pa zdaj jim je hišnik vrgel kos potice, pest bobov, nekajkrat se je ob peči kak svat spomnil svojega otroka, mu ponudil vina in mu zažugal, naj bo priden.

Figelc in Ratink sta bila že vsa izmučena, pa so ju še zmerom priganjali. Neugnani plesalci so potrskavali z okovanimi

čevlji, da so bila nova tla popolnoma resasta. Še stara Konškarica, ki so jo mučile grenke misli, pa si jih ni znala razložiti, se je pognala v vrtinec in bila spet mlada, mlajša in urnejša ko nevesta sama.

»Nismo še za v kot!« se je krohotal Rožnik, ko sta odrivala plesalce in ko je videl, da se nevesta zaradi šibkosti kar zgublja med njimi.

»Ne, ne!« je sopla Konškarica in udarjala s peto in hripavo zavriskala.

»Tole je pa premlado za taka drval!« je namignil Ratink, ko je videl, kako izmučena je visela nevesta na Konškarjevi roki.

»Saj sta za dvajset let narazen!« je šepnil Figelc, ker se je zavedal, da bi bil njegov glas premočan in bi ga slišali. In otroci na peči so poslušali z ušesi in z usti.

»Vse, kar je prav!« se je namrdnil Ratink in pogledal na svojo ženo Franco, ki sta si bila pa le za leto narazen in oči so jo kar pobožale.

»Denar, denar!« je razsodil harmonikar in že potegnil za meh, da bi udušil mračno misel. Tudi on se je zaradi denarja ženil, pa je sedaj brez žene in brez denarja.

Otroci so pospali in tudi ženskam za mizami se je dremalo, pa so jih dedci silili piti, jesti in plesati. Nevesta se je kar opotekala, čeprav ji je bila ohcet prijetna in bi rada, da bi trajala večno. Čuden strah jo je spreletaval, ko je pomislila, da bo jutri morda že sama v tej hiši in da bo morala poslušati čemerno Konškarico in moža, ki je vendar tako star. Zdelo se ji je, da se je že tisto uro po poroki spremenil in postal gospodovalen. Ko pa ga je pogledala in začutila na rami njegovo težko roko, se je okregala: »Saj je vendar tako dober.« In se je pokesala in vsa vdana plesala z njim, z njim pila, da jo je jelo spodnašati.

»Saj se boš odpočila, ko odidejo godci na skedenj!« jo je ogovarjal prijazno, prečudno sladko, da je v sladkobi čutila že grenkobo.

O polnoči se je na skednju natrpalo fantov in deklet, da se je gnetlo kar križema. Luč, ki je visela s prečnika, se je pozibavala, nihala, in plamen, ki je zajemal in objemal le sredino skednja, je drhtel, se zavihтел v prečudnem hrupu, kot bi hotel pobeogniti iz te natrpanosti. V kotu je bila postavljena vedrica z vinom in zajemali so ga s korcem. Godca sta čepela tik zraven za pregrado, da ju plesalci niso mogli podreti.

»Polka!« so vpili fantje.

»Solo!« se je zadril bahaški gruntarski sin in vrgel desetak na harmoniko.

»Te bo že minilo!« so se oglašali polgruntarji, ki niso zmogli za solo.

Prah se je dvigal na debelo in zdaj pa zdaj kar zasenčil luč. Dekleta so kihala in kašljala, fantje so hrepeli, Ratinku je zdaj pa zdaj utihnil klarinet ali pa neznansko nemarno zacvilil.

»To je pa od vraga!« je zaklel Figelc.

»Da se jim le ljubi!« je zamrmral Ratink, se skomatal čez pregrajo na zrak, le Figelc je ostal, ker se mu je smilila vsaka krona, ki bi mu bila ušla. Potegnil je meh in fantje in dekleta so se zavrteli, kot da bi nič ne mislili, da bo zjutraj treba na delo, Ratink je pa zavil v hišo, da pogleda za Franco. Slonela je za mizo in dremala, kajti ni bila vajena ponočevanja, čeprav je pri delu prečula po cele noči.

»Naj spi!« mu je nekaj reklo in zasmilila se mu je.

»Živalca, kar odpočij se,« je šepnil, si splaknil grlo, prigriznil in se po svatih, ki so dremali, še ozrl ni. Ženina in neveste ni bilo med njimi, le to je mimogrede opazil.

Mesečina se je razlila po bregeh, se pognala skozi bukove veje mimo smrek, ošvignila Konškarjev dom, ki je bil ves hrupen in so v vseh prostorih medlele drobne luči, vse zaspane in zdolgočasene. Tam daleč na vzhodu se je pretrgalo nebo in rdečkasta svetloba je pogledala izza gora, popila temo, oznanila, da prihaja dan.

Mladi Konškar in Neža sta se zbudila, zbudil ju je prav za prav hrup, ki se je razlegel s skednja. Fantje so ukazovali zadnje polke, dekleta so silila domov in vse je preganjala s skednja grenka misel, da bo treba prijeti za delo, kajti očetje in matere v takih primerih ne prizanašajo. Ženin in nevesta sta se spogledala, nista pa našla besede ne za ogovor in ne za pozdrav. Močan curek jutranjega sonca se je zlil v njuno sobo, obliil oba obraza in vztrepetal na steni in na obeh oknih vrhnje hiše.

»Ti bi še spala?« je izjecljal ženin Tone.

»Bi!« je izkolcala Neža.

»Morava k svatom!« je nekako zaprosil.

»No le!« je izgoltala ona, vsa vdana in dobra in skoraj zaželela si je hrupa in svatov.

Nekam plaho se je pozdravila s svati, ki so si meli zaspane oči. Nekaterim se je vino še zmerom poznalo, nekateri so pa že od navsezgodnje žeje nalivali kozarce.

»Bog daj, Bog daj!« so ji vzklikali, starešina pa je obema napil.

»Na srečo in na zdravje, drug z drugim potrпита, pa bo blagoslov v hiši!«

»Kako mu gre!« je pomislil ženin, bil pa za besede hvaležen, še bolj pa nevesta, čeprav je povescila oči.

In spet je Figelec vlekkel meh in spet se je Ratink napihoval s klarinetom, spet se je na pogrnrjenih mizah bahavo ponujala goveja pečenka, hribovska potica ter poleg nje smehljajoči se drobni bobi.

Tudi priskledniki so se jeli oglašati: mladi in stari, moški in ženske, celo škripač Jevčnik iz Loke in z njim vražar in napovedovalec sreče iz kart.

Svatje so bili že dobre volje in gruntarsko dostojanstvo se jim je dobro voljo obletelo.

»Jevčnik, Ratinku ne poje več, kar primi!« se je junačil starešina.

»Pa bi, pa bi, samo...« je žuborel Jevčnik.

»Klarinet je treba omočiti,« je dodal Omejec.

»Mhm!« se je pomuzal stari škripač in zvrčal kozarec za kozarcem in vsakega izpraznil do dna.

»Zdaj pa že bo!« se je oglasil Macafur, ki se je spet od nekod prislilnil. Bal se je, da bi bil prikrajšan, poznal je Jevčnikovo grlo.

Ratinku je bilo všeč, že od daleč je ponujal klarinet, kajti naveličal se ga je že in ustnice so mu tudi že nabrekle. Na nekaterih mestih so bile celo krvave.

Vražar in prerokovač se je pa nemoteno preril do ženina in neveste, posrebal vino, ki sta mu ga ponudila, pa že izvlekel zamazane, oškrbljene karte.

»Srečo, srečo vama povem, srečo, častita ženin in nevesta!« je hitel in opletal s cmokavim jezikom.

»Sebi, sebi jo povej!« ga je podražila teta. Poznala je dedca in vedela, da bo zrojil.

»Ali ne veš, da je Kristus svet odrešil, ga osrečil, osrečil, sam pa na križu umrl? A! Ali sem te, kaj?« je bobnel, da mu je bilo oko kar solzno.

»Dobro si povedal. Ko si že tako učen, pa nama razodeni srečo,« se je odločil ženin, ne zaradi radovednosti, ampak zaradi zabave.

»Le!« je šepnila nevesta in zardela, sreča jo je omamljala, vendar pa se je je nekam čudno bala.

»Najprej krono na karte, drugače ne gre!«

»Hudimana, tvoja sreča je pa draga!« je skomizgnil ženin, vendar pa že zaradi bahavosti segel v žep in z viška vrgel krono na karte, ki se je skotalila na mizo in sladko zažvenketala.

Neža se je zganila, ko je vražar prevrnil karte in postavil drobne kupčke. Neznane in skvečene podobe so zazijale vanjo in jo čudno gledale. Oči je hotela odmakniti, pa so bile ko priklenjene na umazane karte. Zdelo se ji je tudi, da so se vanjo zapicile tudi vražarjeve oči in da jo prav v dušo ogledujejo, iz nje kujejo srečo in da grabijo po že dobljeni. Nenadoma se je začutila poleg Toneta srečno in varno, kot se ni počutila niti ponoči, ko je na šipe udarjal hrup s skednja.

»Srce in karo — nič dobrega. Nekdo bo srečo mešal...« je čvekal vražar, Nežo pa je vsak hip bolj zaskrbelo.

»Pikova dama in križev kralj...« Vražar je zmajeval z glavo in begal z očmi in prečudno pačil obraz.

»Povej, povej...« je silil vanj že ženin. Bil je že nestrpen in zdaj ga je prevzela radovednost.

»Ne vem, če bi!« je zarevskal vražar.

»Tu imaš še krono!« je zarentačil Tone in jo vrgel na mizo.

»Pa bom... Pikova dama in križev kralj... nesreča za petami, to pove tudi srčni fant, ki je spodaj...« je žužnjal počasi in s poudarkom, kot da mu besede ne morejo iz grla in da je greh, povedati resnico.

»Tako?« je zamomljal ženin in tisti trenutek pozabil, da vražar laže, da je bodočnost v vse drugih rokah in ne v teh lojevih kartah.

Vražar pa je čvekal še naprej, govoril o otrocih, o gruntu, o minljivosti, o polomih in dobičku, česar vsega pa Tone ni več poslušal, še manj pa Neža.

»Pikova dama — križev kralj...« to je jima šumelo po glavi, čeprav sta hotela zadušiti misel, da je v tem morda le nekaj resnice. »Nesreča za petami, to pove tudi srčni fant...« jima je pozvanjalo po ušesih, prečudno odmevalo in ju odmikalo od svatov, od hrupa in cvilečega klarineta.

»Kozarček bi še poprosil,« je moral vražar trikrat ponoviti, preden se je ženin predramil, se čudno skrenžil, kot da ga je ugriznila grenka misel.

»Pij, saj si se tako kot tako lagal!« se je zakrohotal, nagnil kozarec in nenadoma zapičil oči v Nežo in spet se je zganilo v njem: »... in to pove tudi srčni fant...«

S klarinetom v roki se je prizibal Jevčnik. Velika bradavica na nosu se je kar svetila, drobne oči so švigale, kot bi nečesa nujno iskale.

»Voščim vama lepih otrok, takole za tak grunt jih je že treba deset, kozarček bi mi pa ne škodoval,« se je muzal, se pozibaval in prosile so oči in prosila je bradavica na nosu: »Daj, daj, saj veš, kaj je žeja!«

»Toči, za božjo voljo. Stregel ti pa ne bom!« je zarenčal ženin, se zagledal v potico pred seboj in molčal in še opazil ni, kako se je Jevčnik napajal.

Neža je bila kot prikovana za mizo. »Pikova dama in križev kralj...« to ji je kljuvalo v duši in trepetalo pred očmi. »... nesreča za petami, to pove tudi srčni fant...« se ji je prelivalo in prerivalo v glavi in nehote je segla po spominih iz življenja in ugibala, kaj naj bi pomenil »srčni fant«. Rada je pogledala Stiskarjevega Andreja, tudi Podlonkarjev Tevže ji je bil všeč, toda da bi bil kdo srčni fant, nak! Vendar jo je pa mehko prevzelo ob spominu na oba. Njenih let sta, dobra in zdrava, toda bajtarska sinova.

»Presneto, med tema dvema pa ni vse, kako bi rekel...« je menil Omejec in mu pritrdil Rožnik, ko so se svatje razhajali.

»On je bil še nekam, kot se spodobi, toda ona, ona!« je dodal Vodnik.

»Premlada je zanj in razvajena,« je siknila Rožnica, pri Sv. Mohorju je pa tisti trenutek zazvonilo Ave Marijo. Svatje so se pokrižali. Naprej je molila Vodnica in, preden je molila v čast sv. Florijanu, da bi nas varoval ognja, večnega in časnega in pa za verne duše v vicah, se je spomnila tudi Konškarjevega Toneta in njegove Neže, naj bi jima dal dušnega in telesnega blagra.

II.

Tiste dni po poroki je Neža nekam plahnela. Vse se ji je zdelo tako tuje in samotno in stare Konškarice se je nehote izogibala.

»Z materjo bodi pa kar dobra!« ji je skoraj osorno rekel Tone, pa se ji že tisti trenutek nasmehnil, ker mu je bilo žal trdote. Pogledal ji je v oči in še nikoli se mu niso zdele tako

vdane in mehke. Njen obraz je bil droben, pa neizrečeno lep, kot da bi ga nikoli še ne obliznila hribovska burja, kot da ga še nikoli ni obžgalo hribovsko sonce. »Brhka pa je!« mu je nekaj reklo in nehote jo je potrepljal po rami.

»Saj sem!« je zajecjlala in hitela za delom.

»Pretrgati se ti ni treba,« jo je posvaril nežno, vendar pa je bil njegov glas že sam na sebi raskav in hrapav. Nehote se je spomnila njegovega očeta. Bil je prav tako čokat, le skop je bil bolj. In nehote ji je ušla v misli zgodba o njem. V planini so kosili in starikavi možakar je skrbel, da so kosci in grabljice dobili malico in južino. Kadar pa je košnja v planini, brez štrukljev južine sploh ni. In se je mož napotil domov po južino, doma se nabutal štrukljev in šele potem odkrevsal v planino. Ajdovi štruklji so tako lepo dišali, da so se mu kar zasmilili, ko so jih kosci in grabljice neusmiljeno natepavali, sam pa že ni mogel več, v želodcu ga je že tiščalo. Odložil je žlico in jo zarobil:

»Se reče, kdor je božji, je sit.«

Najeti kosci in grabljice so res odložili žlice, domači hlapec se pa za gospodarjeve besede še zmenil ni.

»Nič mi ne bo Bog zameril, če bom jedel do zadnjega!« je izmumljal.

»Se reče, postani štruklji pa tudi niso dobri!« je izgoltal stavec, pograbil žlico in se skoraj davil s kosi štrukljev. Kosci in grabljice seveda niso počivali. Z zadavljenim smehom so prišli za žlice in znova se je pričela tista lepa pesem žlic in lončene skledе in štrukljev in tropin na štrukljih.

In še njej so zadišali štruklji. Kar pozabila je, da je v hiši pri Tonetu in ne v planini s starim Konškarjem.

»Za prašiči moram gledat,« se je nekako opravičila.

»Pa res, kako se kaj rede?« je vskočil Tone in lezel za njo skozi vežo proti svinjaku. Zunaj je bila že zima, pod nogami je škripalo in na drevju je viselo ivje.

»Presneto je že mraz!« se je muzal Tone, potem se pa široko zasmeljal, ko je videl, kako se Neža od mraza trese.

»Kaj mi privoščiš, da me zebe?« ga je zagovorila, pa takoj povabila oči. Hudo ji je bilo za hudo besedo.

»Ne!« je zategnil Tone in nekaj ga je zabolelo v srcu. »To pove tudi srčni fant!« ta misel se mu je oglasila in, čeprav se mu je gnusila, je ni zalučal v pozabo.

»Poglej jih!« je hitela Neža, odprla svinjak in pokazala na prašiče. Posebno eden je bil neznansko zavaljen. Nog sploh videti ni bilo.

Tonetu se je zasmejala in nenadoma je misel: »To pove tudi srčni fant!« zamrla.

»Ti, tega pa še ta teden zakoljemo, kar dober je!« je odločil Tone, zaprl svinjak, na tihem pa pohvalil ženo, ki se je tako trudila in zredila tako žival.

»Le!« je pritrdila, kot da ji je od vekomaj ukazano pri-trjevati. Ona bi še počakala, toda če on ukaže, potem se mora zgoditi.

»Še jutri pojdem po klavca!« je zakašljaj v mraz in stopil v hišo, odprl omarico v steni in natočil kozarček.

»Pokusi še ti! Zebe te!«

Neža je le srebnila, pa jo je hotelo že zadaviti. Toda, da bi ji Tone ne zameril, je nagnila še in še, dokler ni izpraznila. Tone je pa kar tri zaporedoma, ne da bi se namrdnil. Vščipnilo jo je nekaj, potem pa reklo: »Morda pa Tone pije?« Izpljunila je nevšečno misel in šla za delom, Tone pa je še tisti dan šel po klavca, vrnil se pa okajen. Neža si ga je šele tedaj dodobra ogledala. Oči so mu bile nekam krvave in brez izraza, obraz čudno zaripel in jezik se je kar zamotaval. To je Tone najbrž dobro vedel, zato zlepa ni črhnil besede. Neža je tudi ovohala, kako smrdi po žganju in hudo ji je bilo pri srcu. Slišala je nekoč, da Tone rad pije, pa ker je bilo to mimogrede, je tudi mimogrede pozabila.

Tisto noč je slabo spala. Brž ko je zadremala, so jo že obletavale čudne sanje in neznani, prečudno skvečeni obraz pikove dame in križevega kralja je znova zazijal vanjo, da je trepetala, kot bi stala zunaj na mrazu.

»Kaj pa stokaš?« je zamomljal Tone, ki se je za hip prebudil pa znova zasmrčal.

»Nič, nič!« je šepnila Neža, obraza pikove dame in križevega kralja sta se pa venomer režala vanjo.

Drugo jutro so klali. Po gruntih in po bajtah se je razvedelo, da pri Konškarju koljejo. Nekateri so zmajevali z glavo, češ da je prezgodaj, drugi so pa spet rekli: »Konškar lahko, Konškar! Kaj njemu za prašiča ali dva, on ima že dovolj pod palcem.« Fantje so se pa domenili, da poskusijo srečo in da ukradejo prve pečene krvave in mesene klobase, ne da bi vedela mlada Konškarica. To je stara fantovska pravica in Neža bo

najbrž pozabila na to pravico in se vsaj za pet minut kje zamudila. To bo spet govornice Naj še njo malo premeleje jeziki. Pozimi vendar utegnejo kot nikoli.

Klavec Matevž tam iz Hrastnice jih je klatil in utrinjal, da je bila vsa hiša v smehu. Neža se je spočetka zadrževala, potem jo je premagalo, čeprav jo je sproščeni smeh zabolal prav pod srcem, kjer je že utripalo novo življenje zanjo in za Konškarjev dom.

»Neža, klobas pa veliko ponev pripravi, tvojim nesem koline,« je naročil popoldne Tone in odbral nekaj klobas in mesa ter jo odracal proti Adamovcu.

»To pa to, takih klobas še nisi jedla. Rečem ti pa, pazi nanje, da ti jih ne ukradejo fantje!« jo je opominjal Matevž, ko je odbirala klobase in jih polagala v ponev, veliko kot pehar.

»Zakaj bi jih ukradli?«

»To je njihova pravica, če morejo pretentati gospodinjo. Če jo, jim ne more nič, zanjo pa je največja sramota,« jo je poučil, ona pa ga nejeverno poslušala, potem se pa nenadoma spomnila.

»Saj res, na to sem pa kar pozabila. Kakšno je bilo, ko so jih nekoč odnesli Ojstrovki. Pol leta so jo glodali. Mene pa že ne bodo,« se je dušala in se zaklinjala, da tudi za minuto ne gre od ognjišča.

Toneta še ni bilo domov, kajti, kadar se je že namenil k Adamovcu, ni znal stran. Tudi stregli so mu preveč in le prerač je pozabil, da je že trda noč, pa je še sedel za mizo in počasi točil drnulčana, s katerim je Adamovec postregel le Konškarju.

Neža je pristavila ponev in kmalu so jele cvrčati klobase in po vsej hiši je prečudno lepo zadišalo. Kar dobro se ji je zdelo in veselila se je trenutka, ko bo mogla ponev postaviti na mizo in reči: »Tako sem jih pa jaz spekla!«

Pod hišo so prežali fantje in iskali prilike, da nevidno in neslišno odneso ponev s klobasami. To bo junaštvo!

Neža jih je že drugič preobrnila in še sama bi jih rada pokusila, ko jo zmoti znan, nič hribovsko zveneči glas.

»Hej, Neža, zdaj pa gospa in klobase pečeš.« Ogovoril jo je študent Janez, ki je za jezičnega dohtarja študiral, imel pa Rožnika za strica, najbližjega soseda Konškarju.

»Marija pomagaj, kako si me prestrašil. Ti si pa res!« se je Neža delala hudo, pa se mu veselo nasmejala. Imenitno se ji je zdelo, da jo je prišel pogledat Janez, ki je vendar samo gospode vajen in je začuda učen.

»Koljete pri vaši hiši, kakor voham?« je zastavil.

»Da, še kako četrť ure, pa bodo klobase pečene. Počakaj, boš videl, kako so dobre!« ga je povabila.

»Počakati ne morem, tole moram oddati stricu, potem se pa vrnem, ker moram tako kot tako v Loko. V četrť ure bom nazaj. Saj pravim, samo tole oddam.«

Neža bi bila rada vprašala, kaj da je v zavitku, pa ni upala.

»Pa res pridi, pa res!« je brzela in, ko se je Janez že odmikal proti velikim vratom, je nehote šla za njim in ga še vabila. Zunaj pred pragom je šele obstala.

»In koline ti bom tudi pripravila. Takih v Ljubljani nimajo, to pa rečem,« se je poslavljalja od njega, vsa srečna; vsako leto dvakrat trikrat sta govorila in zmerom je bil tako prijazen z njo, prav nič visok, kot so drugače mestni škrici.

»Pridem, prav res pridem, če sem ti rekel!« jo je zagotavljal Janez, tisti trenutek je pa najbolj navihani fant smuknil skozi dvorna vrata pred ognjišče in kot blisk — izginil s klobasami.

»Marija, pomagaj, take sramote pa ne!« je zajokala Neža, ko je stopila pred ognjišče in je bilo prazno. Le v veži je dišalo po klobasah — klobas pa nikjer.

»Nak, tega pa ne!«

»... pove tudi srčni fant...« jo je spet vgriznilo, zbolelo pa kot še nikoli.

»Da, zaradi Janeza me čaka ta sramota! Nak!« se je davila in dirjala v hišo.

»Kaj ti pa je, da si tako rdeča?« se je začudila Konškarica, ki je zaslutila solze.

»Kaj bi ne bila, klobase cvre!« jo je opravičil Matevž, Neža pa se je sklonila h kadi, kjer so bile klobase.

»Ali jih imaš premalo?« jo je ošvrknila Konškarica, ki je bila skopa in je že tako kot tako godrnjala ves dan: da gre preveč slanine za klobase in da je treba s kolinami varčevati, kajti prašič vendar nekaj požre. To niso šale!

»Premalo ne, koline bi rada pripravila,« se je muzala Neža in odbirala in bila vesela, da se je tako dobro izmazala.

Ko pa je ponev stala na mizi, ji klobase prav nič niso dišale, čeprav jih je študent Janez nazarensko hvalil in se tudi dobro zalagal z njimi.

»Nak, v Ljubljani jih pa ni takih!« je venomer ponavljal, da je Matevžu kar lice plamtelo. Saj tako ga še nihče ni pohvalil. In vendar je v Ljubljani na stotine mesarjev in so se nekateri

še po svetu učili. Nak, tuja učenost pa res ni zmerom dobra! Take misli so obletavale Matevža, da se je še sam nehote hitreje zalagal, kot je bila njegova navada, le to ga je jezilo, da je Neža z nekako muko žvečila in niti besede črhnila.

»Ti ne gredo. Ali kaj manjka?« jo končno pobara.

»O, dobre so, pa kako!« je zatrjevala, oči pa odmikala, da bi ne izdala nemira. Misel: »... pove tudi srčni fant...« jo je davila in čuden strah jo je spreletel.

Janezu, ki je moral v Loko in od tam v Ljubljano, je zavila kolin in mu nehote stisnila roko. Nikomur ni segala v roko, saj to ni hribovska navada in sama ni mogla razumeti, kako se je to zgodilo, ko mu je bila rekla poslednjič: »Pa srečno!«

»... nesreča za petami... pove tudi srčni fant...« ji je udarjal vražarjev glas na ušesa, ko se je skoraj opotekala pred ognjišče. Nenadoma jo je zaskrbelo, kaj je s Tonetom in se te skrbi ni mogla otresti. Matevž se je poslovil, prej popil nekaj kozarčkov žganja in naložil svoj delež: jezik, pet klobas krvavih in mesenih ter kos pečenke. Toneta pa še zmerom ni bilo.

»Škoda smrdljivca!« je zarenčala mati in šli sta vsaka v svojo kamro.

III.

»Pa srečno! In nanjo pazi, če se zdaj pretegne, ko je tako z njo, nikoli več ne bo zdrava in večne sitnosti boš imel z njo...« je gostolela Adamovka.

»Bog lonaj za koline! Kar prehudo si se oškodoval,« je momljal Adamovec, tudi njega se je žganje nekoliko prijelo.

»Malo kasen boš, pa saj ve, da si na varnem,« je še namignila Adamovka in se nasmehnila, češ zato se ji pa res ni treba bati.

»Kaj bi tisto, saj se ne bojim strahov,« je goltal Konškar, jezik se mu je pa zapletal kot mlademu teletu noge.

»Pa lahko noč in oglasi se kaj!« se je poslovil in odmotovilil v mrak in trdo udarjal po tesni poti, zarezani v rdečo ilovico. Zdaj pa zdaj je zakrilil z rokami, se oprl ob melino in zamolklo zaklel, potem pa utonil na dolgi poti do svojega doma. Le zamolklo pretrgano ujekanje je odmevalo v noč in plašilo ptiče, ki so si že zbrali gredi za svoj počitek. Tudi zapeti je skušal, pa so se mu vsi napevi zmešali v prečudno pesem, ki ni imela ne pravega začetka in ne konca.

Utrujen je že bil in pot se mu je zdela neznansko dolga. V mehki mesečini, ki si je rezala pot skozi goste smrekove, z ivjem pobeljene veje, je spoznal, da je pot prava, toda do doma je še daleč.

Od daleč je zaslišal fantovsko petje, ki ga je predramilo iz pijane omotice in petje mu je bilo v tej samoti kar všeč.

Ti boš pa doma ostala,
ti boš pa doma ostala,
ti boš pa doma ostala
in klobas pogrešala.

Pesem ga je iznenadila in, ko so jo fantje ponovili, je vedel, da je prav slišal in nehote je ponavljal: Ti boš pa doma ostala... pri vrstici: in klobas pogrešala... pa je obnemel. Hotel je razbrati misli in jih razporediti, pa so pijano begale in se prelivale druga v drugo. Že je hotel zgrabiti pravi smisel pesmi in ga stisniti v skladje z domom, pa se mu je vsaka vez pretrgala.

Pesem se je bližala in bližala, Konškarja je pa vsak trenutek bolj mučil in možgani so se mu vsak trenutek bolj jasnili. Še okus po žganju v ustih mu je zgineval.

Tedaj pa je pesem utihnila. Konškar je razločil le še trde korake, ki so odmevali, potem dolge sence, ki so se lomile ob deblih smrek, potem pa tudi že govorico. Nekatero je po besedi spoznal.

»Aha, Vodnikov hlapec, ej, ej. Ta je pa Splahnetov Jazman, o — to je Stiskarjev Tone, ki je za Nežo pete brusil, pa se je obrusil, ha ha!« Zasmel se je glasno, da so ga fantje slišali.

»Dober večer, oče Konškar!« so ga pozdravili in ob besedi oče se mu je kar zasmelalo.

»Bog daj, Bog daj! Od kje pa vi, fantje!« jim je odzdravil in glas mu je bil nekam čist, pijanost se je že odlučila.

»Kje? S kolinami smo se mastinili. Poglejte jo ponev!« se je razustil Vodnikov hlapec in molil pred Konškarja ponev, ki je še dišala po klobasah. Ponve ni poznal, le duh po klobasah mu je bil čudno znan.

»Saj nihče drug ni klal nego jaz,« se mu je vsililo in v glavi se mu je hipoma posvetilo.

»Ste jih pri nas pobrali?« je skoraj zatulil.

»Dal Tisti študent se je muzal po veži in, ko sta z Nežo klepetala pred hišo, sem brez težave odnesel. Take sreče še nikoli nisem imel,« se je bahavo razkazoval Vodnikov hlapec.

»Potem so vam pa dobro teknile, ha, ha!« se je zakrohotal in, da bi jih ne bilo preveč, bi se pognal v fante in jih zmetal v grapo.

»Tisto pa!« so jo mu zasolili in mu voščili lahko noč in zapeli:

Ti boš pa doma ostala,
ti boš pa doma ostala,
ti boš pa doma ostala
in klobas pogrešala.

Konškar si je grizel ustnice, pod nogami mu je pa kar gorelo.

»Zdaj pa ta sramota!« je sikal v temo in zdaj pa zdaj je zapela ponev, ki se je zadela ob melino. Sam ni vedel, kdaj so mu jo stisnili v roko.

»Prekleta baba!« je bruhalo iz njega, nenadoma je pa vse zastalo v njem.

»Pik dama — križev kralj... nesreča za petami... to pove tudi srčni fant...«

Pred njim je stal tisti vražji prerokovač, buljil vanj s krvavimi očmi in ga spraševal:

»No, ali ti nisem resnice povedal, pa si me z lažnikom nagnal!«

»Lažeš!« je zarenčal glasno, zamahnil z roko, kot da bi hotel odbiti karto pikove dame in križevega kralja, pa se mu je zdelo, da sta se mu obe sliki spačili, češ le sprijazni se z nama in s — srčnim fantom.

Sova je zaskovikala in se prepeljala mimo debel in vej prav mimo njega, vsaj tako se mu je zdelo. V grapi se je oglasila druga in kmalu je zaslišal tudi njeno plahutanje.

»Študent Janez — srčni fant, srčni fant...« si je ponavljjal in odletaval od meline do meline, se zdaj pa zdaj spotaknil, zaklel in se spet pognal v temo. Mesečino so posrebal oblaki, ki so se bili od kdo ve kje pritihotapili.

Še kratka pot po bregu nizzdol in bo doma. Da, tam ob robu, med hruškami presedovkami, krhljavkami, rumenkami, tam je njegov dom. Še po klobasah diši, po presnem mesu, da, to je njegov dom.

Krčevito se ga je oklenila misel na dom, nenadoma ga je ogrela še ljubezen do Neže, ljubezen, ki je z ljubosumjem vsak dan bolj naraščala, ugašala in se vžigala, bila pohlevna in je pobesnela, bila odkritosrčna in je bila hinavska. Nič ni bilo

ustaljenega v njej, ker se ni rodila prirodno in ni rasla in se bližala soncu kot roža na vrtu. Izbruhnila je na dan, ko sam ni vedel kdaj, izbruhnila pa šele po poroki, ko je bila kupčija med njenim očetom in njegovo materjo že zdavnaj sklenjena.

»Srčni fant... srčni fant... študent Janez, ki za jezičnega dohtarja študira...« vse to mu je jelo šumeti v glavi, ko se je bližal domu, ki se mu je v tem nebeškem miru, v tej neoskrunjeni samoti zazdel kot mrtvašnica.

»Zdaj pa ta sramota! Da bi že študenta ne bilo. S študentom jo bodo dražili in še meni ga bodo oponašali: to ti je ptič!« se je hudil in brskal po svojih spominih, če morda kdaj ni slišal, da sta se Janez, ki večkrat pride v hribe, in Neža morda rada imela! Pač, pred Zofkeževo stojnico na Marjetino nedeljo, ko je bilo pri Sv. Mohorju žegnanje, ju je videl. Pa ne, če ji je srceta kupoval in pa v rdeče zavite bonbone s tistimi prelepimi pesmicami, ki so še njega omamljale. Morda?

»Lep par bi pa bil!« mu je nekaj reklo. Janez je bil vendar vitek, gibčen in ves nasmejan, zgovoren da le kaj in ona — ona popolnoma mestenska, prav nič za hribe pripravna.

Ta misel ga je razdivjala, da se je v vrata kar zaletel in da so pod njegovo težo zaječala. Ponev je treščil proti ognjišču, zaletela se je v kopico burkel, greblje in loparja, da je zamolklo zapelo.

»No, zdaj bodo pa s prstom kazali za teboj in za menoj. Zaradi tistega zelenca Janeza, ki po hribih samo za babami lazi, so ti klobase ukrali. Pri naši hiši se kaj takega še ni zgodilo. Nak!« je rjul že v veži, ko je Neža vsa preplašena priletela iz kamre.

»Daj no vendar, da ti povem...« je jela kolcati, se tresti. Spoznala je, da ji ni mogoče tajiti, ker jo je izdala ponev. Drobna luč, ki jo je Neža držala v rokah, je le za spoznanje osvetlila očrnelo posodo, toda Neža jo je spoznala že po repu, ki je bil zakrivljen in mu je leseni ročaj že prve dni zgorel.

»Nič mi ne boš povedala, vse vem. Vodnikov hlapec mi je povedal, kako si se z onegavim študentom zaklepetala. Počepka!« Glas mu je bil razdivjan in spremljalo ga je škripanje z zobmi.

»Na!« se je pognal proti njej, preden se je mogla zavedeti, kaj namerava z njo. Podrl jo je s pestjo po tleh, nato jo pa obdelaval z nogo.

»Zverinal! Lepo si začel! Sram te bodi!« se je razčopirila pred njim mati, ga pograbila za pleča in ga treščila v hišo.

»Ali bi rad dva ubil na en mah!« je siknila in zaklenila hišo, Neža pa z vso težavo zavlekla v kamro in jo položila v posteljo. Bila je nezavestna in dihala je sunkoma.

Konškarica jo je močila z vodo, z žganjem, tudi usta ji je omočila z njim, dokler Neža ni odprla oči in šepnila.

»Nikar več, bolil!«

»Saj te ne bo. Jaz bom pri tebi,« jo je tolažila starka. »Kje te boli?«

Neža je s težavo premaknila roko, jo položila na svojo glavo in potem na poprsje.

»O Bog pomagaj, pa menda vendar ni umoril zaroda?« je zajokala Konškarica in vso noč ostala pri Neži.

Drugo jutro mlada ni mogla vstati, Tone se je pa kar nekam izmazal. Morda ga je bilo sram, morda se je celo kesal, šele na noč se je vrnil. Stregla ji je stara celih štirinajst dni, preden si je toliko opomogla, da je vsaj hoditi mogla.

Tone se je je izogibal, prepovedal pa, da bi kaj čveknili Adamovcu o sporu. Tako je on imenoval dogodek.

Le Vodnikovega hlapca je pekla vest, natihem jo je pobrisal iz gozda h Konškarju.

»Neža, ne zameri mi, če bi vedel, né bi...« je izjecljal, Neža ga je pa hvaležno pogledala.

»Nič nisem huda!« je rekla in hlapec je bil potolažen.

IV.

»Pikova dama — križev kralj... — nesreča za petami...« Vražarjevo gobeždanje se je razgalilo v resnico. In to resnico je Neža okušala in si jo razlagala po svoje, Tone po svoje. Njemu je bilo izhodišče: to pove tudi srčni fant. Vsak dan bolj ga je grizla ljubosumnost, ki se je zdaj pa zdaj sprevrgla v besno sovražstvo, ki bi zmoglo vsak zločin. Kdaj pa kdaj je občutil do Neže tako mehko in nenarejeno ljubezen, da bi jo prosil odpuščanja in jo nosil na rokah, zlasti kadar je pomislil, da Neža nosi v sebi Konškarjev zarod. Pa je od nekod zazijal »srčni fant« in vse lepo in dobro je v Tonetu utonilo.

Neži se je zdelo, da se je postarala. Sama sebi se je zdela nerodna. Nič več ji ni bilo ne za rože, ne za sonce, brez duše in misli se je motovnila po hlevu, žela, plela, kuhala in poslušala moža, ki je renčal, klel in godrnjal, revskal in bevskal in ni

čuda, da se je nazadnje v njeni duši vsaka njegova še tako lepa beseda sprevrgla v običajen očitek.

»Tako si čudna!« je bil proti koncu še najnežnejši opominček, ki ga je spremljal nasmešek, toda bil je neiskren. Vsaj občutila je tako, čeprav je bila celo za to nežnost hvaležna.

Tone pa je iskal in iskal, brskal, tipal in razkopaval po spominih, da bi našel pot do »srčnega fanta«.

Nekoč se mu je zazdelo, da je vsaj približno našel pot. Zdelo se mu je, da je hlapec vse preveč prijazen z Nežo in da mu tudi ona prijazno odgovarja.

»Za hlapca imaš zmerom prijazno besedo!« jo je vščipnil, Neža pa je neizrecno zbolelo, vse drugo bi prenesla.

Čez dva dni hlapca ni bilo več v hiši.

»Ne zijaj za pobalini!« je zarentačil, ko sta se po nedeljski maši ustavila med znanci v mestu in ogledovala meščane, ki so bili vsi novi in čudno načičkani. Babe so imele pobarvane ustnice ko mačke, ki so se namastile z mišjo zalego, in celo nohti so jim bili rdeči ko klavcu Matevžu, kadar je mešal kri za klobase.

Neža je pobesila oči in molčala.

Tako je bilo mesec za mesecem. Proti koncu jo je delo strašno utrujalo in, ko je zaostajala za deklo, za starimi dninaricami, se je mož togotil in ustil.

»V senco lezi, saj nisi za rabo! Ti pa za grunt, ti! Za mehko posteljo pač in pa da bi ti stregli, da bi dobro papcala in pupcala in fante mešala.« Zarežal se ji je in se razkoračil pred njo.

»Zver!« je siknila Neža. Vse ji je že presedalo.

»Na, da boš spoznala zver! O, saj vem! Za hlapčetom se ti kolče!« Sunil jo je, da se je opotekla. Pod srcem jo je zbolelo. Zaradi nedolžnega bitja se je premagala in se pognala, da bi dohitela deklo in dninarice.

»Ta se je pa peklu zapisala, ko je Konškarja vzela!« je šepnila starka in vsem se je Neža zasmilila.

Najhuje pa je bilo Neži, ko ji je očital, da otrok ne bo njegov. Pri živem Bogu bi se bila rada zaklela, pri vsem svetem in dragem na svetu, pa ni našla besede in tudi spregovoriti bi je ne mogla, če bi jo že staknila.

Zadnji mesec ni bila več za rabo. Polegala je, zmerom pa jo je varovala stara Konškarica, da se Tone ni spozabil. Po cele dneve ga ni bilo domov, našel si je opravkov, da se je mati kar čudila. Vse bi lahko opravil v enem dnevu, pa je najbrž

slečal po gostilnah in popival, zapravljaj denar, gruntu pa odpiral komaj zaceljene rane.

Poklicali so postarano bajtarico, ki je zaleгла tudi za babico.

»Ne bo lahko!« je namignila stari Konškarici. »Pa poskusila bom vse!«

»Jojmene!« je zavzdihnila starka, Neža se ji je hudo smilila. Ležala je v kamri popolnoma sama, okna so bila zagrnjena, da je le skozi tenko zarezo tu in tam pokukala svetloba.

Neža je bila tiha, čeprav je trpela. Veselila se je sicer novega življenja, ki bo njena kri, vendar pa jo je zaskrbelo, kako bo s črvičkom, če ga bo oče zaničeval, morda celo pretepal in mu tujega očeta namišljal.

»Pikova dama — križev kralj... nesreča za petami...« jo je prevzelo, da se ji je zameglilo pred očmi in da je od slabosti zadremala, v sanjah pa kričala.

»Od bolečin kriči!« je razsodila babica.

»Živalca uboga!« je zastokala Konškarica in si s težko roko obrisala solzo. Spomnila se je na svoj porod in stresla se je ob misli na zdavnaj prebolele bolečine.

Toneta ni bilo v kamro.

»Trpi pa, trpi revše!« mu je zabrusila mati in njene oči so mu očitale, da je on kriv, zverinsko je počenjal z njo. Razumel je njene poglede, odgovoriti pa materi ni mogel. Nekje v dnu duše se mu je le oglasil očitek: »Krivico si ji delal, najbolj poštena žena ti je!«

»... to pove tudi srčni fant...« ga je zazeblo, zavil je po rebri in ga do trde noči ni bilo domov.

Neža je v bolečinah, ki so ji popile sleherno moč, zdaj pa zdaj vzdrtela, ustnice je premaknila in izšepetala: »Tone!«

»Strašno ga ima rada!« je pribila babica in še njej, ki je bila vajena krčev, se je smilila, zlasti ko je ob medli svetlobi razločno spoznala široke potplutbe.

»Nak, sem pa rajši bajtarica, taka kot sem, kot pa gruntarica, kot je ta!« se je prigovorila in bila kar ponosna na svojo bajto, na tisti za dve rjuhi veliki njivici in na košenino, ki komaj komaj prekrmi edino kravo.

Vso noč je trpela Neža. Konškarica je že omagala in zaspala in tudi babico je že krivilo. Zdaj pa zdaj si je srebnila češnjevca in omočila tudi Nežine ustnice, kdaj pa kdaj je tudi prigriznila; skrivaj je stara Konškarica spekla bele pogače za babico in za porodnico.

Zjutraj je bila Neža ko mrtva.

»Doktorja bo treba, če ne bo drugače!« je pošepetala babica Konškarici.

»A lej!« je zastokala stara; ni se bala za denar, bala se je za Nežo. Pa tudi verjela ni doktorju. Le kaj bi se moški vtikal v take stvari! Ni ji šlo v glavo, da bi doktor pri porodu vedel več ko babica. Nak! Toda rekla ni nič več, predala se je volji babice in čakala, kaj in kako bo, in venomer gledala Nežo.

Zdajci je odprla oči, stisnila pesti in krčevito zastokala.

»Joj, joj, koliko trpi žival!« si je ponavljala stara in se pokrižala in tiho molila za dvoje na nitki visečih življenj.

Proti večeru je zavekalo drobno otroče in komaj je zagledalo svet, so ga orosile materine solze v znamenju pikove dame in križevega kralja... nesreča za petami...

»Fanta si dobil, nisi ga vreden!« je mati ošvrknila sina, pa ko se je spomnila, v kakšnih bolečinah ga je rodila, ji je bilo žal trde besede.

»Pa le rad ga imej, dosti je pretrpela zanj,« je dodala mehko, kot bi hotela reči, rad ga imej, kot sva imela z očetom tebe rada.

»Mhm!« je zamomljal Tone, ni pa pogledal otroka, čeprav bi ga rad videl, saj se je zganilo v njem čustvo, kakršno more občutiti le oče.

Nekam iz veselja, nekam iz nejasnega dvoma ob misli na »srčnega fanta« je bežal iz hiše kot zločinec in zdelo se mu je, da sliši za seboj krčevito ječanje žene in vekanje otroka, ki je komaj zagledal božji dan.

V.

Drobno otroče so krstili za Toneta, tako sta želeli stara in mlada Konškarica. Tone je samo pritrdil, otroče je pa zavekalo. Morda so ga spekle materine solze, ki so ga najprej krstile.

Otrok je rasel in Neža se je pomladila ter se ob njem razvedrila. Ob njem so ji spet zagorele lepe oči in na obrazu se ji je spet zasmajalo zdravo zdravje. Tudi stara Konškarica je bila njenega zdravja vesela, čeprav je sama jela na hitrico hirati. Skrivaj ji je stregla, ji stisnila bele pogače in ji iz Loke prinesla malega kruhka.

Tonček je že stezal roke proti materi in proti stari materi in majckene njegove oči so izrekale hvaležnost, ustnice niso še znale.

Ko je Adamovka zagledala otroka, se ni mogla načuditi.

»Jehata, kako je obema podoben!«

»Pa bi se še kdo ujedal!« je zbudlo Konškarico, ki je najbolj zamerila, da je njen sin tako poštenu ženi očital nezvestobo.

Neža je skrbela za otroka, kot bi ne mogla skrbeti nobena mati. Z lastno krvjo bi ga napojila, če bi s tem mogla rešiti ljubljencevo življenje. Preslišala je vse možne psovke, vsa njegova očitanja in poniževanja, zaradi otroka jih je prenašala, ki ga je zdaj bolj ljubila ko svojega moža in je šele zdaj spoznala, kaj je resnična ljubezen, ljubezen, ki vse prenese in vse pretrpi, pa nič ne tarna in se sama sebi ne smili.

Tisto zimo je Konškarica umrla. Stregla ji je mlada in Tonček je moral biti zmerom zraven nje, da je Toneta že jezilo, ker se je na otroka tako navezala. Vedel je, da ima mati denar in bal se je, da bi ga ne zapustila njemu. Očetove lastnosti starih let so se začele prebujati v njem, vsaka krona se mu je smilila, če ni bila namenjena zanj, zase pa je razmetaval in mu niti za stotake ni bilo žal.

Smrt stare Konškarice je bila zelo lahka. Zaspala je z nasmehkom na obledelih ustnicah, pa se ni več prebudila, čeprav jo je Tonček božal, jo prijemal za nos in klical po svoje:

»Ma-a-ma!«

Pogrebcev se je nabralo, da Konškar še mislil ni na to. Zdaj je uvidel, da so jo imeli radi, saj so prišli ljudje, ki jih on še poznal ni. V taki hudi zimi prav gotovo ne iz radovednosti. Materina smrt je potrla še Toneta, čeprav je bil vsak dan bolj prepričan, da ne bo dolgo in da je pač usojeno tako. Bila mu je vendar mati in ona mu je prav nadrgnila vse to, kar ima in kar bo morda še dobil. Še nikoli ni občutil toliko mehkode do nje ko tisti dan, ko so pogrebci zabili rakev. Prečudno trdo je odmevalo in, kot bi se upirali, so peli žebli pod udarci. Zaskrbelo ga je:

»Morda jo je žebelj navznoter zavil in jo zadel v glavo!« ga je zaskrbelo, da se je kar stresel, ni pa upal reči pogrebcu, naj ne zabija, kot bi imel mostnice pred seboj.

Rakev so privezali na sani, na obeh konceh pri sanincih pritrdili mačka, da so po klancu lahko zavirali in da niso zdrknili rakev in sami z vozačem vred v globel.

Prva za sanmi sta šla Tone in Neža, nekaj sorodnikov, potem pa Adamčevi, Vodnikovi, Rožnikovi, Drnejčevi, Brdnikovi, Močeradnikovi, Sušnikovi, Hribernikovi, Kopačevi, Presečnikovi, za-

daj so se prislonili tudi bajtarji: Stiskar, Splahne, Macafur, Oslonkar, Grapar, Njivcar, Frejčkar, Postrankar in Lačnik.

Nič niso govorili, zeblo jih je v obraz in zeblo jih je v duše. Smrt je strašna, saj ukroti vse, kar je živega, in že misel nanjo ima želo smrti v sebi.

Molitev je kar izginjala v mrazu, topila pa ivje, koder je romala žalostna procesija.

Neža si je venomer brisala solze in, ker jih sproti ni mogla, so ji na licih poledenele. Čutila je vročino v glavi in ji je bilo to kar všeč, Tone pa je trdo udarjal na poledenela tla in se ji je zdel še bolj neroden in lesen kot kdaj koli. V resnici se ji je zasmilil. Ko pa je pogledala na križ, ki se je majal na rakvi, in ko je zaslišala, kako je v rakvi votlo zabobnelo — sani so zavile navzdol in Konškarica je butnila z glavo ob končnico — ji je zagomazelo po vsem telesu.

»Razen Tončka — kdo bo še z menoj!« se ji je sprožila misel in znova so jo oblile solze.

Proti Hrastnici so sani kar drčale in oba mačka, ki sta ju dva pogrebca tlačila k tlom, sta se cvileče in hreščeče zajedala v tla, pa sta bila še zmerom prešibka, da bi zaustavljala sani. Tudi pogrebci so morali hiteti in se loviti in zdaj pa zdaj je komu spodrsnilo, da se je kar opotekel in bi padel, če bi ga ne bil sosed prestregel.

Dvakrat ali trikrat bi bila tudi Neža skoraj padla. Ali je nanjo Tone pazil skrivaj ali kaj, nič ni okrenil glave, tisti trenutek, ko bi morala žena omahnuti, jo je že zadržal s svojo grčavo roko. Zazdelo se ji je, da je strašno mrzla, stisnil jo je pa, da jo je zbolelo.

Rakev se je kar pozibavala na saneh, ker so vrvi že popustile in križ se je zibal na njej, kot da se z njim poigrava veter.

»Oh, da bi bili že v Hrastnici!« si je zaželela Neža, zaskrbelo jo je, če Tonček doma ne veča, če mu ni morda premraz, če ni morda njena mati pozabila in mu ni dala jesti. Skrb za skrbjo so se razlezele v njenem srcu, da je kar pozabila, da je med pogrebci in da že zavijajo v dolino.

Oddahnili so se pogrebci, še bolj pa vozači in zavirači. Za trenutek so obstali, niso pa prenehali moliti. Nategnili so vrvi, naravnali rakev in križ ter se počasi pomikali po grapi.

Ob hrastniškem krležu so se sani ustavile, vozač je odvezal vrvi in jih zvil, potem so pa vsi, ne da bi jim kdo ukazal, pokleknili v sneg in na led in star očanec je hripavo in utrujeno

molil rožni venec za rajnko, za rajnke, se rajnke še posebej spominjal v prošnji pred očenašom in nihče ni občutil mraza.

»Bog se usmili njene duše! Čast bodi Bogu Očetu...« je nehal očanec in štirje nosači so dvignili rakev na rame in procesija, ki jo je spremljala molitev, se je jela pomikati. Vozač si je pa oprtal sani in zavil proti grapi in potem navkreber, kajti on je svoje odslužil.

V Pristah je sprevod pričakoval duhovnik. Zadišalo je po kadilu in predramilo Nežo, ki se je zmerom bolj pogrezala v premišljevanje, kako bo z njo in s Tončkom, ko ne bo Konškarice, čim bolj se je bližalo najstrašnejše: staro Konškarico bodo zagrebli v ledeni grob — dobrotnico.

»Pikova dama — križev kralj... nesreča za petami...« je butnilo vanjo in v tistem trenutku je bila živo prepričana, da je vražar po pravici govoril. Kaj ni smrt Konškarice že sama na sebi nesreča zanjo?

Dan pogreba je ostal mladi Konškarici do smrti v spominu. Ob najhujših urah jo je tolažilo, da ji je bila njegova mati njena dobrotnica, da je ljubila njegovega in njenega sina.

Tone je nekaj dni kot omotičen taval, kot bi nečesa iskal, pa najti ne more. Dan za dnem se je nalival, če ne doma, je zavil v dolino, sprva je vsaj ponoči prikolovratil domov, potem se je pa večkrat zgodilo, da ga tudi ponoči ni bilo.

Neža se je oklenila Tončka, še bolj kot kdaj prej se zanj bala, vsak dan ga je bila bolj vesela, ko je že jecljal po svoje zaokrožene besede.

Kdaj pa kdaj se je Tone zadržal doma po ves teden, toda Neži se je čudno zdelo, zakaj se je tako izogiblje. Toda v Tonetu je vse vrelo; kadar je zagledal ženo in otroka, se mu je oglasilo od kdo ve kod: »... to pove tudi srčni fant...« in ga davilo. V obraz se mu je režal vražar in mu kazal zamazani karti s pikovo damo in s križevim kraljem, nazadnje — nazadnje pa pomežikne — srčni fant — nesreča za petami!

VI.

Tiste dni je bil Tone čemerem in vse ga je jezilo. Mati je ves svoj denar prepisala na Tončka. Nekaj sovraštvu podobnega se je zagrizlo v njegovo dušo.

»Mama, mama!« je klical Nežo Tonček, kadar je ni bilo blizu in se je v hiši motovilil oče. Bal se ga je, pa če ga je še

tako prijazno ogovarjal, se je otroku zdelo, da ga zmerja in da ga grdo gleda.

»Še otrok ve, da nisem njegov oče!« je zabrusil Neži.

»Tone!« je zajokala Neža in rada bi bila izbruhala iz sebe ves gnus, ki se ji je nenadoma zajezil v njenem srcu in hotel na dan, pa se je spomnila stare Konškarice in kar za grlo jo je stisnilo.

»Zaradi tebe naj grunt hudič vzame? A?« je zagoltal in škrtal z zobmi ter pograbil sekuro.

»Bog pomagaj!« je kriknila Neža, tega vzklika se je še zavedela, nič pa ni vedela, kako je pribežala pod kozolčev plašč. Vsa se je tresla, k sebi pa stiskala Tončka; sunkoma mu je nabijalo srce in zdaj pa zdaj je v spanju zakričal in se z obema rokicama še v spanju oklenil matere. Ko se je stemnilo, je namašila med pluge in kolesa slame, da ni pihalo, ponoči se je pa splazila v svisli. Tam je imela culo že pripravljeno, pričakovala je vsak dan, da bo morala bežati. Vsaj najpotrebnejše cunje zase in za otroke si je nabasala.

Tisto noč je prečula, da bi se Tončku kaj ne naredilo. Zjutraj je natihoma skoraj po vseh štirih zlezla izpod kozolčevega plašča — ušla je.

Po posekah se je prebujala pomlad. Mahovje se je na parobkih razvleklo in pokrilo trhlo nagoto in teloh je svojo belino odprl soncu, ki mu jo je še tisti dan rahlo okrvavilo. Tenke, komaj za dva komolca visoke breze so odpirale zasmoljene popke in nežni, pretisnjeni in sesvaljkani lističi so že dihali pomlad. Sinice so spet pribežale v svoje domačije in zamazane rjuhe snega so se zgubljale na jasih, pod drevjem je bilo pa že zdavnaj kopno.

V lesu nad posekami je šumel veter in dramil vrhove koštanjev, božal bukve, ki so se že silile z zelenjem, in žvižgal z bori, ki so klicali pomlad. V vršičkih se je topila smola in nabrekli poganjki so gledali iz nje.

Sonce je zdaj pa zdaj zamežikalo, cunjasti oblak se je zapletel v žarečo oblo, pa se v vročini raztopil.

Griči in cerkve na gričih so se bahavo razkazovali in ponujali svoje goličave, ki so srkale sonce in pomlad in je iz zemlje puhtela pajčevinasta, skoraj popolnoma prosojna soparica.

»Mama, mama!« je zavekal otrok in hripavo utrujeni glasek je čudno motil in ubijal pomladansko navdajnenje.

»Tiho, tiho!« ga je tolažila Neža.

Otrok se je je držal za vrat, drobno glavico nenehoma vrtel in zbegane oči so kar švigale. Ni mu bilo še tri leta.

»Tonček, kmalu bova doma, tiho bodi, da naju ne sliši atek!« je Neža silila v otroka in se sama zdaj pa zdaj ozrla, če morda za njo ne sopiha Tone z vilami ali motiko. Še ubil bi ju, zverina.

»Mama, ne ven!« je ihtel otrok in mahal z drobno roko. Bal se je očeta in bal se je doma, morda je tudi njega gnalo nekam naprej, kjer ne bo slišati kletev in žuganja.

»Ne, ne! Saj ne greva domov, k tvoji stari mami greva!« se je dušila Neža, preložila otroka na drugo roko in si popravila culo, ki jo je vlekla k tlom, čeprav je bilo v njej bore malo cunj, vse drugo ji je dedec zaklenil. Zaklenil ji je stvari, ki jih je dobila za balo: dvanajst parov rjuh, odeje, ključ za njeno skrinjo ji je vzel, za tisto skrinjo, ki jo je poslikal žirovski Puc. Tako lepih rož še ni videla nikoli.

»K mami, k mami!« se je razvnel otrok in solze so se mu obesile na lica in se niso hotele posušiti. Oči so še venomer begale, kot bi ne hotele verjeti, da steza med parobki, med zim-zelenjem drži na varno.

»K mami, k mami!« je ponavljala tudi Neža, ki je v teh besedah občutila moč in pribežališče.

Trudna je že bila in noge so se ji kar opletale, roke so ji odrevenele, v glavi ji je nabijalo in v prerivanju nešteto misli se ni mogla znajti. Tri leta in nekaj čez je omožena in vendar se ji zdi, da so ta leta kakor večnost. Doma pri materi in očetu so ji tedni hitreje minili nego na novi domačiji ure. Doma je vsako njeno delo nekaj zaleglo in materi in očetu je brala iz oči, da je res tako, če temu že z besedo nista pritrdila. Na novem domu pa, kjer je žena, gospodinja in ji zavidajo bajtarice, dekle in gruntarice, je pa vse za nič, kar koli naredi.

»Ti si pa za grunt ko srna za komat!« jo zbada mož. Če si srp nabrusi, ga po njegovem zabrusi, kruh je ali preslan ali preplevak, če so tla umazana, mu ni prav, če jih je čistila, četudi le z mokro cunjo, se je drl: »Nič ni čuda, če je hiša vlažna. Kaj misliš, da bo vsako leto ohcet in vsako leto nova tla.«

Otrok je za trenutek zadremal. Roka se je trdno oklenila njenega vratu, glava se pa obesila čez njeno ramo. Otrok se ji je zazdel še težji. Rok že skoraj čutila ni več.

Otrokovo hropenje jo je vznemirjalo in je v tej samoti čudno odmevalo. Zdelo se ji je, da so se splašile sinice in da se je cunjasti oblak znova pognal proti soncu. Zeblo je ni, celo

neprijetna, skoraj bolna vročina se ji je ponujala in jo utrujala. Nehote se je ustavila in sedla na kostanjev parobek, na culo pa položila Tončka in ga odela z ogrinjačo. Otrok je le za hip odprl oči, kot bi hotel pogledati, če je na varnem in če ga kdo ne straši z vilami in če ne vpije za njim prečudno grde besede, potem je pa spet zaspal in se v spanju zdaj pa zdaj nasmehnil, z roko pa opletal in tipal, da bi dotipal materin obraz. Ujela mu je drobno roko in jo stiskala v svoji.

Z gričev je pozvanjalo in sladki glasovi so se med seboj pozdravljali, objemali in zlivali v pomladansko pesem, da je Nežo prevzemalo. Prekrižala se je, rahlo začrtala križ tudi na otrokovem čelu in molila... In je molila... pa so se ji v misli vrivale misli, ki so jo obletavale že tri leta in še nekaj čez: »Pikova dama — križev kralj... nesreča za petami... to pove tudi srčni fant...« Molila je in se spet zamislila... Tiste noči se je spomnila, ko ni mogla spati in je nehote prisluškovala. Oče in mati nista mogla spati in sta govorila...

»Kar pripravna je za možitev in prazna ne bo šla od hiše. Sicer je pa tudi garala za hišo.« Mati mu je najbrž pritrdila, ker ni nič rekla.

»Bajtarju Stiskarju je ne dam, kaj bi le ljudje rekli,« se je šele kasneje vtaknila mati.

Ob spominu na Stiskarja se je zdrznila. Stiskarjev je še zmerom čeden in pošten fant, ne pije in ne kadi. Rada ga je videla, tudi razgovarjala se je z njim. Ni pustež in ne klati praznih... In se je spet zamislila za tri leta nazaj...

»Veš, tako sem mislil,« je govoril oče, »tako sem mislil in ne bi bilo napak. Res, da je skoraj za dvajset let starejši, toda Konškarjev grunt je grunt, da se pravi. Tudi petnajst otrok bi ga ne zaobrnilo.«

»Tudi meni je Konškarjev grunt všeč. Na samem je, njive niso raztresene po bregeh, pripravno je vse in pa lesa je, lesal! To je nekaj vredno!«

»Ne vem, če ga bo marala!« je podvomil oče.

»Marala? To si čuden! Neža je vendar pametna in se ne bo obesila na revščino. Sicer se pa ne vtikaj v to, bom že sama uredila. Dedci ste prenerodni in ste včasih že ob prvih solzicah ob pamet. Vem, da se bo branila, vem tudi, da se bo cmerila, pa to je vse zaradi lepšega. Saj sem se tudi jaz jokala in se otepala, čeprav mi je v srcu zmerom reklo: zgrabi, kaj bi se kujala, žal ti bo, če zamudiš.« Mati se je nasmehnila...

Otrok se je zvalil s cule in zavekal. Neža se je stresla, misli so jo utrudile. Položila je Tončka spet na culo in ga pokrila z ogrinjavko.

»Le zaspil še! Odpočiti se morava!« ga je ogovarjala. Tonček je res zadremal. Sonce ga je omamilo in polenilo. Neža sama pa je bila srečna v samoti, saj se je nenadoma ustrašila svojega rojstnega doma in pridige, ki jo ji bo razplela mati. Četudi bi ji vse povedala in kaj vse je z njo počel Tone, ne bi ji verjela. Da bi se pa vrnila, nak, surovina bi še otroka ubil.

Sonce se ji je smejalo in cunjasti oblaki so se že zdavnaj raztopili. Bori in smreke so dišali po smoli in sinice se niso več plašile. Neža se jim ni več zdela strašno strašilo, saj so bile njene oči tako dobre in otrok na culi se je tako sladko nasmehnil, kadar so zapele: cicifuj, cicifuj... čeveljček sezuj... sezuj!

Nežo je sonce omotilo, da je skoraj zadremala. Nadležne misli, kako sta jo oče in mati omožila, so se ji vračale in, čeprav so bile grenke, jih je božala — zaradi Matevžka.

»Neža, odpustkov sem ti prinesel! Konškar ti jih je kupil!« Oče in Konškar sta se res domenila, udarila in zalila in se potem razbesedičila o bogastvu in doti. Dobro volje je prišel.

»Neža, tako sem mislila, da nisi več otrok. Na možitve bo treba misliti. Saj sama veš, kako in kaj je s starimi devicami na gruntih. Dobro ti hočem, ne maram, da bi se po bajtarskih melinah trapila in da bi bila od lakote vsa pretegnjena. Vesela bodi, da je zate pobaral gruntar, ki mu ga ni para. Ni več otrok, za nekaj let je starejši, pa kaj bi to. Grunt je grunt in pri skrbeh se pozabijo taki razločki. Čez pol leta se za to še zmenila ne boš...« Pripovedovala ji je mehko in materinska beseda ji je parala srce.

»Da, Konškar je vprašal zate. Rad te bo imel in je dober, nič kako!... Saj se ne boš branila, za tvoje dobro gre...«

»Se pa ne bom!« je izgoltala ona.

»Veš, saj meni tudi ni bilo vse všeč, ko sem se možila...« je izjecljala mati...

»Mama, mama!« je tedaj zakričal Tonček in se prekobalil s cule k materi. Preplašeno je pogledal na desno in na levo, če morda za deblom ne čaka oče z vilami.

»Tonček!« je zajokala Neža, vsa lepa, zdaj rdeča in čudovito mlada, kot da se je v zdravilni vodi okopala. Kri ji je udarjala v glavo, noge so se ji pa zdele lesene in težke.

»Pojdiva, Tonček!« Otrok se ji je hvaležno nasmehnil in se ji obesil za vrat.

»Nič se ne boj, nič več ne bova spala pod kozolcem. Nak!« Grenko jo je zbolelo, ko se je spomnila snočnjega večera.

Steza je bila mehka in sonce se je čudno hitro višalo. Še kakih deset minut in bo doma pri svojih in bo rešena pekla.

Vsako drevo ji je že bilo znano, vsak parobek ji je pripovedoval svojo zgodbo. Tu je delala butare in pekla krompir, tam je oče ubil gada, oj, in na ovinku še zmerom stoji znamenje, na vse štiri strani neba gleda in prosi za lepo vreme, plaši hude ure, odganja točo in kaže popotnikom pot.

»Kaj pa je, za božjo voljo?« je zastokala mati, ko je zagledala Nežo, ki se je proti domu nekam čudno opotekala. Tonček je zajokal, zaihtela je Neža in z njo tudi mati.

»Ubil bo naju!« je izkolcala Neža in skoraj bi se bila sesedla. Nenadoma pa je v njej vse splahnelo in skoraj čutila ni, da jo stiska za vrat Tonček in da njegove solze kapljajo po njenem hrbtu in so zdaj mrzle, zdaj vroče in da silijo v mozeg.

»Zaradi otročička sem morala!« je zdaj samozavestno kriknila, prečudno udarno in oči so se ji zabliskale, roka pa je krčevito stiskala vozec cule, ustnice so ji drhtele, kot bi hotele razodeti vso bridkost, ki se je zgrinjala v njeni duši. Vse je povedala, kot je bilo, le glas ji je bolj in bolj drhtel.

»Neža, pri nas ostani!« je zastokala mati.

»Nak, nisem mislil, da je taka zverina,« je zajecjal oče in ošvignil z očmi mater, ki ni mogla do besede. Neža se ji je smilila, smilil se ji je njen otrok in sodbo božjo je klicala na Konškarja. Čudno, da je mogla Neža toliko časa trpeti in da si ni kaj naredila. Skoraj sram jo je bilo, da je tega možaka tako hvalila.

Tonček je znova zavekal.

»Tonček, nič ne vekaj, saj si naš!« ga je dvignila stara mati; otrok jo je čudno gledal, vendar pa se je takoj potolažil, saj v teh očeh ni bilo laži in ni bilo žuganja in njene roke so bile tako mehke. Nak, te bi ne mogle zavihetati sekire.

»Kar doma ostani, se bo že kako uredilo. Nismo te omožili, da bi te dedec pobijal in še ubil. Nak! Še s sodnijo mu bom pomagal. Čaka naj zverina!« se je raztogotil Adamovec in kar solze so se mu zaiskrile v očeh.

»Res, res, kar doma ostani, bo že Bog prav obrnil!« je pridila mati in stisnila Tončka k svojim uvelim prsim.

»Veš, če pa ljubezni ni!« je pošepetal oče, ko sta z materjo ugibala, kako in kaj bosta s Konškarjem obračunala.

In Neža je ostala doma in rojstni dom se ji je zazdel svet kot cerkev.

VII.

Tone se je besen grabil za glavo, sekira mu je pa omahnila, ko je videl, da je Neža odvihrala z otrokom. Tudi vrag je ne bi dohitel. Bliskovito se je zgubila za ovinkom. Še trenutek, dva je gledal, da bi jo zagledal, pa je ni bilo.

»Pa naj gre!« je zamomljal, vendar pa ga je pri srcu zabolelo. Ljubosumje se je sprevrglo v ljubezen in pomislil je tudi tisti hip, kaj vse bodo trobili in trobezljali, klatili in kvasilili ljudje. Vedel je, da so na njeni strani in da bodo vse grehe naprtili njemu. Pa to bi še bilo. Adamovec, Adamovec! To ga je še najbolj skrbelo. Da bi ne bil tako neroden, zdirjal bi za njo in jo zlepa pregovoril, naj mu ne dela sramote.

Tisti večer se je napil in zaspal kar za mizo. Večerje se niti dotaknil ni. Ponoči se je prebudil in se sprva niti zavedel ni, kje da je. Z rokami je otipaval in dognal, da je za mizo. Prižgal je luč in si natočil žganja ter se zalagal s kruhom. Močnik na mizi mu je smrdel. Še topel mu ni dišal.

Tiho se je splazil v kamro in posvetil, če se Neža morda ni vrnila.

»Hudiča, da je pa tako trmasta, tega nisem vedel!« je zaklel in nekam tesno mu je bilo v prazni kamri. Zdaj šele je občutil, kaj je dušiča samota, in zdaj si je moral sam pritrditi, da je Neža z otrokom vendarle kos njegovega življenja in del njegove krvi.

»Zver!« mu je zatulilo v obraz, da se je zgrozil.

In spomini od prvega dne po poroki do včerajšnjega dne so se mu začeli razkazovati, pomešani z očitki in obsodbami in, čim bolj se jih je otepal, tem bolj živo so mu dokazovali, da je grešnik on.

»Nak!« je zamahnil z roko, kot bi hotel reči, vprašajte študenta Janeza, vprašajte hlapčeta. Zanje je imela lepo besedo, zame ne. S prstom so kazali za menoj, češ ta ima gospodinjo, ki so ji klobase z ognjišča ukradli.

»Lažeš!« je kriknilo vanj in lepi izgovori so se nenadoma razbežali, Tone pa je stal sam pred seboj grešnik in bi se skoraj sam sebi izpovedal:

»Res, zverina sem bil. Neža je poštena!«

Pa ni mogel ne v duši in ne z besedo.

»Nak! Letal pa ne bom za njo!« se je zaklinjal in si dajal duška z žganjem.

Petelini so se oglašali tam nekje v dalji, morda pri Kamnarju je zalajal pes, bržkone ga je predramil vasovalec, ki se je zakasnil pri Sv. Ožboltu. Tam so lepa dekleta, pri dekletih pa čas hiti in od večera do dneva še za ped ni daleč. V hlevu je že roštala dekla. Dekla je videla, dekla tudi ve, da Neže ni domov in zazeblo ga je. Če drug ne bo, bo ona raztelezgala, kako in kaj je bilo med njim in med Nežo.

Nekam zaskrbljen in s povešenimi očmi je lezel pred hišo in se na hitro razgledal; dekla mu še dobro jutro ni voščila, mimo je šla, ko da ga ne pozna.

»Na živino popazi!« je ukazal trdo in se nerodno zaokrenil ter se odzibal v hišo.

»V Loko pojdem!« se je odločil, si natočil kozarček, potem se pa praznično okomatal in brez besede se pognal v grapo, ne da bi pomislil, po kakšnih opravkih da gre. Še na to ni pomislil, ali je delavnik ali nedelja. Noge so ga kar nesle. Mimo njiv je šel, kjer je kipela ozimina. Nič se ni ustavil kot druge dni, da bi pogledal, koliko je zima vzela, niti jablanic, ki jih je sam nasadil in sam cepil, se ni dotaknil, niti ni preskusil vezi na kolovju.

»Saj je moj!« mu je nekaj reklo in bahav smeh se mu je razlezel čez obraz.

»Kdo mi pa kaj more!« je tlesknil z jezikom, ko je zavil v svoj gozd. Mimo kostanjev je moral, orjakov, ki bi enega ne obseglo troje mož.

»Pa se naj kdo drugi pobaha s takimi!« se je zasmel in potrepljal orjaka. Njegova široka, ploskasta dlan je bila videti na velikem deblu le kot drobna mravlja. Nehote se je Tone ustavil in kot pritlikavec med velikani razkazoval svojo moč.

»Po svojem hodim, prav do Hrastnice po svojem!« je šušljal, ko mu je korak udarjal po kamenju in so se mu težki čevlji zdaj pa zdaj zagozdili v ilovico ob melini.

»No, pri studenčku sem že!« se je začudil. Ob poti je bil tolmunček, na dnu se je svetilo belo kamenje in od treh, štirih strani v stenah je vanj curljala voda. Ob studencu je bila trava pomečkana, tu so posedali utrujeni hribovci, se založili z rženim

kruhom in se okrepčali z vodo. Tudi Tone je počepnil in srebal vodo iz tolmuna.

»Hentaj, ni slaba! Toda moj studenec pri sušilnici je boljši,« si je zatrjeval, ko si je brisal ustnice in brado z rokavom.

Ozka ravan se je odprla pred njim. Le še mimo smrek na levi in mimo mladih macesnov na desni je moral in že je zagledal prve ravanske hiše.

»Saj so navadni kurniki!« je siknil, ko mu je oko zajelo nizke, ob hrib naslonjene bajte z drobnimi okni in ozkimi vrati. Njegova hiša se mu je zazdela grad, ki se razgleduje po vsej ravnini do Kranja in še naprej do Grintovcev in prav do Šmarne gore in do moravških hribov. To je domačija. Tu je pa vse skrito, kot da je ukradeno! Tu se mu je pa misel ustavila.

Da, na zunaj je njegov dom grad, znotraj je pa mrtvašnica, prazna, saj v njem ni življenja, si je nehote zatrjeval.

»Brez Neže in Tončka bo dom še zmerom mrtvašnica!« mu je zvenelo po ušesih in hipoma so mu bile nizke bajte oživele. Zazdelo se mu je, da skozi okna gledajo sami zdravi in veseli obrazi in da se pred ognjiščem suče zajetna gospodinja, da, da, pred bajto pa naravnava bajtar svojo brajdo.

Zasenčilo se mu je pred očmi, začutil se je osamljenca.

Pognalo ga je po gruščasti poti, zdaj pa zdaj je zagazil v kolesnico in skoro da ni zajel mrzle brozge.

Hrastnica se je širila in se je ob jezcu dobravske žage gostila, padala čez jez in bobnela čez žleb na kolesa, žaga pa je pela čudovito pesem, ki je uho nikoli ne more pozabiti.

Tudi Toneta je prebudila in nehote se je ozrl na sklade hlodov, ki so jim bili usojeni zobje neutrudljive žage.

»Nak, imam pa že lepše smreke, to pa že!« je bahavo primerjal svoja debila in hlode v skladih.

»Bog daj, Tone! Kam te pa nese tako zgodaj?« ga je ogorčil Tonhovec.

»V Loko moram, v Loko!«

»Smo jo prefolkli zimo, kaj?« se je zakrohotal starec, ki so mu že smrt določili, pa jim je račune prekrizal.

»O, pa še marsikatero boste!« mu je odgovoril Tone. Takega odgovora si je Tonhovec želel, kajti smrti se je bal, vedel pa, da žlahta komaj komaj čaka, da bo legel za zmerom.

»Bog daj, toda star sem že!«

»Pa zato stara korenina! Mi nikoli ne bomo toliko pretrpeli in tudi nikoli toliko let dočakali,« se je hlinil Tone in gledal

starcu v obraz, ki je bil voščen in ves preoran. Zbogom sta si rekla in šla svojo pot.

»Nak, takole na gostem pa ne bi rad živel. Saj še kihniti ne smeš, pa že cela vas ve. Bog nas varuj, da bi zrojil!« mu je nehote ušlo v misli, ko je zavil v vas. Lesene in na pol zidane hiše so se skoraj dotikale, nekatere so se že kar naslanjale na druge, nekatere so že zlezle v zemljo in visele na cesto.

»Zate ne bi bilo tu, Bog te varuj, če bi te videli, kaj vse si počenjal z Nežo!« mu je zasmehljivo šepnil prerokovač, ki se mu je za trenutek zarežal pred očmi.

»Bog ve, kaj je z Nežo?« ga je zbolelo. Na oči je potegnil klobuk kastorec in odrinil nevšečno misel, ki ga pa je neutrudno obletavala kot mušica.

Čez Hudičev most je racial počasi, kar nekam všeč mu je bilo odmevanje lastnega koraka, in Sora, ki se je penila čez jez in čez skalovje, se mu je zdela lepša kot kdaj koli. Kar nič se mu ni ljubilo v mesto. Šele ko se je oglasil šentjakovski zvon, se je zganil in odkreval po klancu in po ozki ulici do Pepeta.

»Podpreti se bom moral!« si je mislil in res je občutil utrujenost in nekako leno dremavico.

»Kar noter, guljaž dobiš, da bi ga še angelčki jedli,« se mu je smehljaj Pepe in žulil dolgo cigaro.

»Pa naj bo!« je mencial Tone in se nerodno zibal v gostilno; nekaj ljudi je bilo že v sobi in nekaj jih je Toneta tudi poznalo. O vremenu, o ozimini, o lesu so govorili, o ceni živini in šele sedaj se je Tone spomnil, da je danes semenj.

»Kot nalašč! Na to pa še mislil nisem!« se mu je zasmejala in na vse je pozabil, kar ga je prej težilo.

Ni se hotel obotavljati v gostilni. Vleklo ga je na semenj.

Na trgu je bilo vrvenje. Srečaval je hribovske, ravanske obraze, gosposke babnice so vihale nosove, ko so se morale riniti skozi oblastno stoječe gruntarje; še za ped se niso hoteli premakniti.

Sredi trga je stala velikanska marelja. Krog in krog nje so se gnetli moški, ženske in otroci, pod marelo je pa kričal debel jud in ponujal »vse za deset« prečudno bogastvo. Pomislite: prstan, uhane, zlata verižica, zapeljivo lep obesek in še celo zbirko samih dragocenih stvari! In vse to za deset krajcarjev. Fant je nakupil dekletu kar za tri leta, vse dotlej, dokler mu oče ne da grunta ali bajte in da popelje svojo nevesto v polbeljeno kamro. Dekle je skrivaj stisnilo fantu zaklad za deset

krajcarjev, da ne bi mogel dvomiti v njeno ljubezen. Mož je nabral drobnarijo za ženo, da jo bo potolažil, če bi se mu na semnju spakedralo in bi se preveč okadil, gospodinja se je žrtvovala za deset krajcarjev, da dekla predpasnika ne bo zahtevala, oče se je založil, da bo sinove preslepil z verižicami, kajti za ure jim ni bilo, poglavitno je vendar verižica, ki se vidi in je še, oj čudo prečudno, zlata.

Jud je bil že hripav, pa če bi imel deset rok, ne bi mogel sproti deliti svojih zakladov. Lačne roke so se venomer stegale proti njemu in zmerom novih in novih potrebuježev se je pehalo okoli judove marele.

»Ljubčki moji, danes sem prišel iz Amerike, za vse, prav za vse sem prinesel. Le malce potrpljenja, ljudje božji. Vse po deset. Kdo hoče?«

In iztegnilo se je deset, dvajset rok, srečna je bila le ena.

»Za Nežo bi kupil!« ga je dregnila misel in nehote se je pomešal med radovedne kupce. Nikamor se mu ni mudilo, pa so ga le zrinili prav do stojnice.

»Vse po deset!« je kričal, Tone pa stegoval roko, jemal in plačeval, da so se babnice že jezile, jud se pa zanje še zmenil ni. Še in še je nabral in še in še je plačal Tone, tlačil v žep in vse se mu je smejalo.

»To bo Neža vesela!« se je pohvalil, ko se je rinil izpod marele.

»Ta se je pa založil!« je siknila dekla, ki je že nestrpnost čakala, da nese zlat prstan in zlato verižico hlapcu, ki jo čaka pri Zadnjem grošu.

»Nič ti ne bo ušlo!« ji je zabrusil možakar, ki je prav tako čakal.

»Vse po deset!« je odmevalo po trgu in, ko je Tone zavil že v sotesko Peklo, mu je še zmerom udarjalo na uho: »Vse po deset!« v žepu mu pa pozvanjalo zlato, ki ga je namenil Neži in dekli, da bi skrbeli za grunt.

Vleklo ga je na živinski sejem, čeprav ni nameraval kupovati. Miru mu ni dalo, bal se je samote, iskal je družbe, da se v njej razživi in popolnoma pozabi na tisto vražjo pikovo damo s križevim kraljem — in nazadnje še srčni fant.

»Tone, prav Bog te je dal!« ga je ogovoril mešetar Štehne, najzgovornejši med mešetarji in najbolj prebrisan med prebrisanimi. Stiskal mu je roko, z drugo si pa popravil brke, ki so mu silile v usta.

»Zakaj?«

»Klobase bi zalila, da ti ne bodo želodca dražile,« ga je podražil Štehne, ki je vedel za Tonetovo smolo. Tone se je delal, kot da ga ni razumel, čeprav ga je zabolelo.

»Z živino je pa slabo!« je zastavil, da bi se ognil morebitnim vprašanjem glede klobas.

»Nič prida ni, res je!« mu je pritrdil Štehne. »Kar škoda se mi zdi časa, ki ga tu zabijam,« se je muzal, z očmi pa ošvignil tovariše, češ danes bo ohcet. Tovariši so se spogledali in se razumeli. Poznali so Toneta, o njegovem bogastvu so daleč naokoli krožile cele bajke in, kadar se je Tone zaletel, so ga bili gostilničarji veseli in ga drug drugemu zavidali.

»Veš kaj, zavijmo na liter ali pa dva!« je svetoval Štehne in Tonetu je bilo všeč.

»Le!« se je kratko odrezal in bil že pripravljen.

Pri Osredkarju je bilo le malo sejmarjev. Debelušni gostilničar je bil kar vesel teh gostov, vedel je, da ne bo šlo le za liter, ampak da bo od mize kar teklo.

»Osredkar, štefan vina!« je ukazal Štehne.

»Dva!« se je vmešal Tone, ni hotel, da bi zastajal.

Mešetarji so pili, tudi jedli, ko so bili pa že dobre volje in ko je Osredkar že z mirno dušo vino zalival, so se lotili kart, čeprav jih je Tone le slabo poznal. Ko je držal pred seboj tudi pikovo damo in križevega kralja in jima je delal družčino srčni fant, je Tone prebledel in skoraj bi mu bile karte zdrknile iz rok. Sapa mu je zastala in v trenutku se mu je vino skadilo.

»No, kaj pa mečkaš! Zaradi tistih bore klobas te ne bo vrag jemal in grunta tudi ne boš zato na boben pognal. Saj si vendar mož, ki ga v devetih farah ne najdeš podobnega!« se je ustil Štehne, udaril po mizi, da so zažvenketali kozarci in da se je miza stresla. Nalil je znova, nazdravil in Tone je nehote moral spiti in zdaj nista pikova dama in križev kralj nič več tako zabodeno gledala. Celu smehljala sta se mu, še srčni fant je bil nekam čudno zamaknjen. Pa se je Tone oddahnil, ker ga je pri igri moral kmalu oddati — igro pa končno zgubil. Šlo je v petdesetake.

»... nesreča za petami... to pravi srčni fant...« mu je nekaj šepetalo in tam v mračnem kotu je zagledal Nežin obraz in objokane oči.

»Kaj se boš cmeril za te cunje. Dve smreki podereš, pa je vse pozabljeno!« se je jezil Štehne, tovariši so mu pa pritrdjevali.

»Kuhanega vina nam prinesi, ker se ti drva smilijo,« se je obrnil k Osredkarju.

»Kaj misliš, da mi je kaj za denar. Saj nisem otrok. Na nekaj sem se spomnil, danes bi moral opravičiti,« se je opravičeval Tone in kar sram ga je bilo, da so zapazili njegovo zadrego. »Igrajmo!« Udaril je po mizi in zmešal karte.

»Tako je prav. Opravke odloži za jutri, danes ne utegneš, poglej na uro,« je povzel že mehkeje Štehne in pobiral karte.

»Saj res,« je hladno zamomljal, dvignil karte in sedaj se mu je srčni fant že režal. Vraga, si je mislil, ali se ne bom iznebil teh podobic?

In so igrali in, ker je bila na kupu le majhna vsota, je dobil Tone.

»Viš, zdaj si pravilno igral. Pri igri ne smeš misliti na opravke. Če smreko sekaš, moraš misliti in gledati na smreke, kajti lahko se položi nate, ha, ha,« ga je pohvalil Štehnetov sosed. Tone se je krvavo nasmehnil, oči so se mu izbočile, ni mogel razumeti, zakaj se mu je srčni fant režal. Premišljeval je in premišljeval, misli so se mu pa mešale in sam ni več vedel, da spet igra, da je spet in spet izgubil.

»Tone, sto petdeset kron... Kaj hočeš! S pikovo damo si ga polomil,« ga je dražil Štehne, Tone pa je segel v denarnico; bilo je le še troje stotakov. Zdrznil se je in kri mu je bušila v glavo. Ni smel pomisliti na težke stotake, ki so mu jih izmolzli Štehne in njegovi tovariši. Ni pa hotel umanjhati, čeprav se mu je zdelo, da se mu srčni fant, ki ga je spet dobil v roke, pošastno reži, kot bi mu hotel reči: »Ali sem imel prav, kaj?« In je igral, igral blazno, dobival in izgubljal, pil blazno, denar so pa spravljali Štehne in tovariši. Samo še nekaj drobiža je dotipal, ko bi moral plačati stotak.

»Vraga, kaj je vse šlo?« je zastokal. Sram ga je bilo, da ni mogel plačati, on gruntar, ki ga zavidajo gruntarji in bajtarji.

»Nič za to, kdo te pa kaj vpraša, saj ti zaupamo. Koliko bi rad? Na pet sto kron za prvo silo, bova že poračunala,« se mu je slinil Štehne in mu stlačil pet stotakov. Toneta so pekli, ker so bili tuji in niso bili prisluženi.

»Jutri ti vrnem!« je izgoltal Tone in nič ni videl, kako se spogledujejo Štehne in tovariši ter njihovi prisledniki. Igral je slepo, zdaj ga že pikova dama ni več motila in mu je bil srčni fant nepomemben. Trmasto je veroval, da mora dobiti, dobiti

za vsako ceno. In ko je potegnil kupček dveh stotakov, je stavil pet sto in jih pet sto zgubil.

Sejmarjev ni bilo več, trda noč se je že vsrkala v mesto, na ulice in pogledala tudi skozi okna Osredkarjeve gostilne. Osredkar je zagnil, da bi igralci ne občutili, kako pozno je že. V siju močne luči so popolnoma pozabili na nasprotje med temo in svetlobo. Krčmar je stregel, mešetarji in Tone so pili, denar je pa kar kopnel z mize. Spet in spet si je Tone sposodil po dve sto, po tri sto kron. Štehne mu je rad dajal, saj je vedel, komu jih daje.

»Tisoč kron sva si v sorodu!« mu je šepnil in mu spet stisnil tri stotake. Toneta je zbolelo, pomagati si pa ni mogel. Igral je spet, igral še strastneje, zgubljal pa še večje vsote.

Igrali so vso noč skoraj, potem pa kar za mizo pospali. Toneta je kmalu prebudilo smrčanje, prebudila ga je pa prav za prav bolečina, ki mu je hotela raznesti glavo. Od vina in zavesti, da je zapravil denarja za tri velike njive, mu je srce glasno nabijalo.

Okna so bila zagnjena in le skozi tenke raztrganine v zavesah je polzela mlečna svetloba, kakršne še nikoli ni videl in še nikoli tako grenko občutil. Nenadoma sta se postavila predenj pikova dama in križev kralj, za roko sta se držala, za njima pa je čepel srčni fant... »Nesreča za petami, srčni fant pa potrjuje...« In res se mu je zdelo, da je pritrjeval pikovi dami in križevemu kralju in vsi trije so se objeli in zginili, ostal je le objokani obraz Neže in Tončka, ki ju prej ni videl. Glasno je zastokal in strah ga je bilo. »Pijača dela vse to,« si je zabusil in se hotel zasmejati, pa mu je smeh zadušilo.

»Vraga, kaj pa bledeš?« se je predramil Štehne in se delal, kot bi ne vedel, kje da je.

»Kam so nas pa zavlekli, Tone?« se je hlinil.

»Kam? Saj smo vendar pri Osredkarju, ali ne!« je resno odgovarjal Tone, čeprav si ni bil gotov.

»Veš, da nisem vedel.« Počasi se je prebudila vsa Matjaževa vojska, prebudil se je tudi Osredkar.

»Dobro jutro, moške!« V roki je držal steklenico žganja in nič ni vprašal, kar točiti je jel. Najprej Tonetu in mu pomežiknil:

»Kaj, slabo si spal. Rad verjamem, da ti je bilo dolgčas po mladi ženi. Spij še enega, da boš lažje pozabil.«

Tone je molčal, bolelo ga pa je in zaskrbelo ga je, kaj dela Neža in kje je in če sploh kaj misli nanj. V žepih je začutil

judovsko zlatnino, ki jo je namenil zanjo, ni pa mogel najti misli, ki bi mu razvozlala uganko, kako naj se opraviči in kje naj najde pot do nje.

»Prigriznili bi kaj, jeli?« je namignil Štehne, Osredkar pa odracal v kuhinjo, kot bi že vedel, kaj vse je treba.

»Slab dan si imel včeraj, Tone, Bog pomagaj!« je šepnil Štehne, glas mu je bil usmiljenja poln, pomilovalen, kot bi mu bilo strašno žal, kar se je zgodilo. »Sicer pa, kaj hočeš, s srečo je kakor z žensko. So pa dnevi, ko se ti vse spremeni v zlato. Zadnjič sem jaz zgubil v eni noči več ko tri tisoč kron, drugi dan sem jih prav po neumnosti dobil pet tisoč. To je vse sreča!«

Tonetu so kar oči zagorele. On bi bil zadovoljen, če dobi svoje. No, pa če bi bilo še kaj navržka, kdo bi se branil.

»Ne zameri mi, Tone, saj veš, kako je pri kartah. Morda si pozabil, koliko sem ti posodil,« je začel Štehne previdno in odvijal papir.

Tonetu je kar gorelo pod nogami, takih trenutkov še ni preživeljal v življenju.

»Vem, vem!« je zastokal, glava mu je zlezla na mizo in stene so kar zaplesale pred njim.

»Zate ni taka reč teh tri tisoč dve sto. Sicer pa, če hočeš, poskusi srečo, zunaj je deževno, domov se ti tako kot tako ne mudi,« je napeljal Štehne, ker je vedel, kako je s Tonetom.

»Kako pa, saj sem suh!« je zagodrnjal Tone in zaškrtal z zobmi. »Dopoldne že dobim!«

»Na, do tedaj, če hočeš, tisočak!« je vzkipeł Štehne in odprl svojo debelo harmoniko. Toneta je zapeljalo, vzel je.

In se je strastna in obupna igra znova pričela.

Bled in prepaden je lezel Tone po stopnicah, kot tat se je plazil v hranilnico in dvignil, kolikor je imel vložnega, bilo je pa še premalo. Srečal je trgovca z lesom in že je imel prošnjo na jeziku, pa ga je ta prehitel.

»No, kaj pa z vami, Konškar?«

»Ni kaj prida, gospod. Nekaj lesa bom moral prodati, denarja potrebujem.«

»Vprašati sem že hotel, pa se zmeniva.«

Tonetu je kar odleglo. Trгоvec je natančno poznal njegove gozdove in na lovu je nešteto krat vedril pri Konškarju.

In res sta se zmenila — za smreke v spodnji grapi. Dobil je kar na roko štiri tisoč kron. S šest tisoč kronami je romal v Osredkarjevo gostilno.

»To vam je poštenjak!« ga je pozdravil Štehne in nekaj novih obrazov je opazil Tone med gosti. Konškar je odštel denar in roka se mu je tresla. Ta denar je vendar ukraden! Ukradel ga je materi, ukradel ga je otroku. Mati bi se v grobu obrnila, krvave solze bi točila. Ob spominu na mater se mu je zameglilo, pobegnil bi bil rad, pa je bil kot priklenjen. Domov ni upal, dom je vendar prazen, dom je kot mrtvašnica.

»Sreča se ti morda smeje!« so silili vanj igralci in ni se mogel ustavljati.

Tone je dobival in izgubljal — stara pesem, le da je imel to pot več sreče. V enem hipu je pograbil kupček — osem sto kron.

»Ne igraj več, izgini!« mu je nekaj šepnilo in zdelo se mu je, da je prav materin glas.

»Tako j pridem!« se je zlagal, zavil skozi stranska vrata in čutil se je varnega, kot da bi ga vodila mati. Vsega skupaj ni bil na zgubi več kot devet sto kron.

Štehne in tovariši so pri igri nalašč popuščali, da bi Toneta razvneli, poznali so ga in bili prepričani, da se bo ujel.

Štehne je kar rjul, ko ga ni bilo nazaj.

»Vraga, premalo ste mu točili, vino bi mu požvečili, šleve!« jih je zmerjal, smilila se mu je shujšana denarnica.

Tone jo je pa mahnil k Pepetu, od tam pa v Poljane in se ves teden klatil kot izgubljeni sin. Nazadnje je izmučen in brez cilja taval proti domu. Šele tedaj se je zavedel svojega največjega greha do grunta, ko je zaslišal sekire, ki so podirale njegove smreke.

»Prav, da sva se dobila,« ga je ogovoril trgovec. »Tele smreke bi še dokupil, da bo celota. Plačam takoj!«

»Pa prav!«

In so zmerili, trgovec je plačal in še ostanek od prejšnjih. Z mošnjo denarja se je vračal Tone na ranjeni grunt — v samoto in v mrtvašnico.

Tri dni se ni pokazal iz hiše.

VIII.

Neža je bila že deset dni doma. Tonček se je privadil hiše, privadil se je stare matere. Sam se je že igral, nič ga ni bilo strah, da bi kdo prirohnal s sekiro in bi morala pred njim bežati on in njegova mati in potem spati pod kozolcem.

Noči so bile pa za Nežo mučne in dolge. Zaspali ni mogla, če je pa že zaspala, se je utrujena prebudila. Sanje so ji pile zdravje in kri ter je zjutraj vstajala bolj skrušena, nego je šla spat. Zdaj pa zdaj se ji je v sanjah prikazal vražar in vselej se ji je zdelo, da jo sprašuje in jo zasmehuje: »Ej, zdaj pa priznaj, da nisem lagal: pikova dama — križev kralj... to pove tudi srčni fant... nesreča za petami... Tone je najlepše smreke prodal, med kvartopirce je zašel, denar iz hranilnice pobral...« Nič pa ji ni hotel povedati, kaj vse se bo še zgodilo. Nesreča je za petami, to je vse.

Adamovko je skrbelo, kaj je z Nežo, pa si je razlagala, da ji je dolgčas po Tonetu in da ga ima vendar rada. Tudi oče je opazil, da hči zgublja zdravje.

Nežo pa je še najbolj grizla sramota. Med ljudi ni upala, ker se je bala, da bodo s prsti kazali za njo: »Glejte jo, še tri leta ni omožena, pa se je že naveličala moža!« Kaj takega se v teh hribih še ni zgodilo, vsaj ona ne ve, da bi se. Če je že kdo šel mimo hiše, se mu je skrila in je k prvi sveti maši ob nedeljah hitela v temi in še to po stranskih stezah, v cerkvi se pa zavlekla v kot za spovednico, da bi ne dajala pohujšanja še v cerkvi: javna grešnica. Tudi Toneta se je spomnila v cerkvi in molila zanj, da bi mu Bog dal pravi um in pamet in v molitev so se ji vpletale skrivne želje, da bi mogla kdaj še k njemu in živeti z njim v miru in ljubezni, kot sta si obljubila pri poroki. Iz cerkve je šla zadnja, da se niso mogle nanjo obešati radovedne oči in da ji ni bilo treba odgovarjati na zavita vprašanja.

»Le kaj te bo sram, pobijati se vendar ne boš pustila. Saj tebi nihče ne zameri, še smiliš se jim. Le nanj so hudi!« se je nekoč razkrila mati, ko se je Neža celo svoji teti skrila.

»Ne vem! Ko me pa tako čudno gledajo,« se je zjokala Neža, oblila jo je rdečica in tisti trenutek je bila lepa kot še nikoli.

»Ta osel bo vse napravil!« je rentočil oče. »Kuratorja mu bom naprtil, da bo cvilil. Ali ni škoda grunta! Pomisli, take smreke, pri cesti skoraj in jih prodaja pod ceno. Seveda, pijan je vsak dan in zdaj že živino prodaja, ker mu je hlapec ušel in mu noče zastonj garati. Da, sodnji ga bom dal, vsaj to bom še rešil, kar se rešiti da.« Oče je bil iz sebe in kar z rokami je opletal okrog sebe. Takega ga še ni videla Neža, pa tudi mati ne.

V Neži je pa tedaj nenadoma zavrelo, da sama ni vedela zakaj.

»Oče, samo tega ne, na kolenih vas prosim, samo tega ne. Dovolj je sramote, prizanesite mi s to, pa če Tone ves grunt zapravi. Tonček ima še zmerom knjižico, ki mu jo je zapustila stara Konškarica, zanj bo dovolj, sama se bom pa že pretokla. Če je že on izgrda začel, končajmo mi zlepa!« Govorila je z ognjem in ljubeznijo, da se ji oče in mati nista mogla načuditi in je tudi razumeti nista mogla. Molčala sta in se zamislila. Zamislila se je tudi Neža. In za hip je obsodila sama sebe: »Če pomislim, kriva sem sama, zakaj nisem pazila na klobase. Ljubosumnost ga žre, ko vendar z Janezom nič nisem imela...«

»Ne vem, če je tako prav, Neža? Morda ti bo še žal. Sicer gre pa za tvoje dobro, ne za moje. Tudi na otroka moraš pomisliti. Tista knjižica še ni vse!« je moledoval oče, mati pa je nemo gledala skozi okno in niti besede črhnila.

»Ne maram, da bi se po nepotrebnem ustvarjalo sovraštvo; pa če noč in dan delam pri tujih ljudeh, otroka in sebe bom preživila. Le sovraštva ne!« je Neža nekam zapovedovalno izpovedala in oče je klonil.

»Prav imaš, Neža. Sicer pa Bog še ni izrekel zadnje besede in ta bo več zalegla kot pa sodnija,« je povzela mati; Neža jo je pa hvaležno pogledala.

»No, včasih imate tudi ženske pamet na pravem toporišču nasajeno!« je zagodljajal oče, čeprav ga je še zmerom srbelo, da bi Konškarja potipal, ki je osramotil Adamovčev grunt.

Neži je odleglo in zdaj je ni bilo nič več sram pred ljudmi. Zavedala se je, da je most med Adamovčevim in Konškarjevim gruntom še zmerom cel, torej je pot odprta. Sodnija bi pa ta most podrla in večni prepad bi zazijal med obema.

Lotila se je dela z vso vnemo, ker se je bala, da bi ji starši kdaj ne očitali, da morajo Konškarjevega otroka rediti. Izplačali so jo po vseh božjih in svetnih postavah.

IX.

Tonetov dom je mrtvašnica. Nič več prašičev ni, ki bi krulili, ni krav in ne volov, ni deklet in ne hlapca in ne pastirja. V podstrešjih vedre sove in netopirji, med okni razpletajo pajki svoje mreže in preže na muhe.

Po njivah, kjer leže kopice snopja še izza prejšnjega leta, se je razdivjal plevel, v dolnicah leži še stara trava in v planini prhni seno v rekeh. Vse je izumrlo!

Veter je razčesal slamnato streho, privzdignil cele plasti in jel razmetavati stare cunje, prah in papirje, ostanke Večernic, koledarja, Sv. pisma in Življenja svetnikov. Vse to je prinesla še Neža, raztrgal je Tone, raztrgala je dekla in je razcefral pastir, nazadnje pa pométal med podstrešno šaro.

Ose so gnezdile v vogalih in osirji so se iz dneva v dan večali in kot klobuki viseli z gredi in prečnikov in križev.

Steze in pota do hiše, ki se je tako ponosno razgledovala po vsej ravnini do Kranja pa prav do Grintovcev in po Blegaševi kapi sklepala, kakšno bo vreme, je porasla trava, trpotec in kompara, slak se je razlezel celo čez prag in se plazil v vežo, na slamnati strehi se je razpletel mah, vrbe so pognale in s habatom tekmovala in bezgu nagajale.

Na sušilnici je streha popolnoma segnila in macesnove škodle so padale na preperele lese.

Jablanice, ki jih je kot divjake presadil iz meje, jih sam cepil in sam privezal h kostanjevim kolom, leže na tleh, vezi so strohnele in nikogar ni, ki bi k soncu hrepeneče krone spet dvignil in jim dal rasti, kot jim je ukazano in kot je prav.

Tak je Konškarjev grunt. Že dve leti sameva. Le zdaj pa zdaj se vrača gospodar, postaran in utrujen na svoj dom, da se za dva, tri dni odpočije in svetu skrije, potem pa z mrakom ali z zgodnjim jutrom spet odroma, ne da bi vedel kam in za koliko časa.

Plevel na njivah se zmerom bolj razrašča, tam, kjer so še nedavno k zvezdam hitele smreke in pod seboj ustvarjale mrak, ki ga niti poletno sonce ne bi moglo popiti, je goličava, porasla z robido in malinjem, z borovnicami in volčjimi češnjami. Ob poti h gruntu samujejo le parobki nekdanjih bahavih, viteško ponosnih kostanjev. Ob krajeh odganjajo mladike, komaj za šibe dobre. Nikoli ne bodo dosegle višine in debeline svojih očetov in mater, presuhe so prsi starih korenin, ki so dale vse, da so ustvarile ponos Konškarjevega grunta.

Kdor koli je šel — morda ga je pomotoma zaneslo, morda si je namišljal, da je bližnjico našel — po Konškarjevih samotnih, razritih, kotanjastih potih, ki vse drže na Konškarjev dom, se je ustavil in zmajeval z glavo. Kdor pa je poznal Konškarjev grunt še pred petimi leti, se je ob razvalinah razjokal, kajti tu je moral preklicati svojo zmoto, če je kdaj trdil, da ima Konškarjev grunt korenine do pekla, vrhove pa do nebes.

Konškarja samega je bilo najbrž sram razvalin in je bežal pred njimi ter se omamljal s pijačo, da oči niso videle, kar je v duši nenehoma grizlo: »Materi si ukral in otroku si ukral smreke in kostanje.« In zdelo se mu je, da je tudi grunt osramočen in da se čuti ponižanega. Orлу obstriži peroti, od žalosti in sramu bo poginil, pava z blatom obmetaj, sam si bo izpulil oskrunjena peresa.

Vse zaupanje je Tone zgubil in ljudje in krčmarji so mu dajali le še za denar. Pred leti so se pulili, kdo mu bo lahko ustregel, ker je vedel, da bo dobil z namečkom vrnjeno. Zdaj so se pa bali, kajti skrivaj je že šepetal svet, da bo sodnija zdaj pa zdaj položila svojo dlan na Konškarjev grunt in da bo Tonetovega romanja iz krčme v krčmo, iz doline v dolino — konec. In vendar so bile korenine Tonetovega doma še zmerom globoko v osrčju zemlje, ni jih bilo tako lahko izruvatı, odkar se je Tone ustrašil kart.

»H koncu gre, h koncu!« je menil Vodnik, ko je šel mimo Konškarjeve hiše. Streha je že kazala rebra, omet na stenah je odpadal, vrata so se povescila in skedenj se je nagnil, ker so se oporniki omajali.

Bajte ob cesti, na katere je Tonetov dom tako zaničljivo gledal, so bile še zmerom bele, strehe cele in brajde pred hišami kot za ohcet pripravljene. Na oknih rože, skozi okna izza rož pa gledajo obrazi, rožam podobni, izzivajoč pocestnjaka Toneta: »Glej, to je dom in to smo zdravje!«

Še in še je pela sekira, goličava se je večala in širila kot luknja na hlačah, če ji pravočasno ne pribiješ zaplate.

Toneta je nekajkrat prijelo, da bi se lotil spet dela, da bi zakrpal, kar se zakrpati še da, pa ga je bilo sram, da bi ga sosedje videli, pa tudi vedel ni, kje in kako naj začne. Kje naj vzame denar, da pokrije hišo, za semena, za živino, orodje... zamahnil je z roko, zavil v krčmo in vse grenke misli so utonile v sladkem vinu.

V pijanem spanju je včasih čudno sanjal, zdaj ne več o srčnem fantu, ampak o pikovi dami in o križevem kralju, ki sta edina prerokovala nesrečo, toda nesreče kriv je le on, on, Tone.

»Neža, saj ti priznam, da si nedolžna. Res sem zverina, prav res!« se je izpovedoval in, če bi bila zraven njega Neža, bi se ji bil prav tako izpovedal in jo tisti trenutek morda tudi za odpuščanje prosil.

Da bi ji pa dal pošto, da bi jo poiskal ali da bi komu sporočil, pojdi in ji reci, doma jo čakam, nak, za to pa ni imel moči in ne volje. Še zmerom je bil močan, da bi medveda podrl, tu so mu pa klecnila kolena in so mu omahnile roke. Šel je in spet prodal kos gozda, za košenine se takrat še zmenil ni nihče. Spet je bilo denarja za mesec, morda za dva, morda samo za teden dni. Spet bo kopica prijateljev okrog njega, kadila mu bo in za njegov denar pila. Tone bo vesel, da bo v hrupu pozabil na očitke, ki jih je v samotnih nočeh, ko ni mogel zaspiti, slišal izza Kamnitnika, s tistega tesnega prostora, kjer so zagrebli mater. V grobu se morda obrača in, kadar ji je najbolj hudo, misli nanj in ga krega.

»Tone, Tone, kaj vendar misliš? Kdo ti bo zacelil grunt, če se sam ne boš lotil dela. Bog ti je dal pridno in pošteno ženo, ti si jo pa pobijal in ji kri in zdravje pil. Ni še ura odbila dvanajst, strezni se in spomni se Konškarjeve krvi. Nežo pokličiči in Tončka, če bi morali z rokami grebsti zemljo, pa vam bo rodila, saj je s potom tvoje matere in tvojega očeta pognojena.«

Trgalo se je v njem, kadar mu je pridigala mati. Kadar pa je jutranja svetloba obliznila grebene in se pognala v grape in ravnine, tedaj so skopnele vse lepe misli in tudi spomin na mater.

»Tone, če bo pa tako šlo, v enem letu še spati ne boš mogel na svojem, še pokopati te ne bodo mogli na tvojem!« ga je ošvrknil Pepe, ko je še in še zahteval pijače, a pošteni krčmar mu je ni hotel dati.

»Pomisli na grunt, na ženo, pa če na ženo ne, na otroka. Pred Bogom in pred ljudmi boš dajal odgovor! Nič me ne glej! Vem, da me nič ne briga, kaj delaš, toda govorim ti kot prijatelj!« Pepe je grizel dolgo cigaro in se oddahnil. Že zdavnaj se je namenil, da jih mu bo naplel, ko pa je prišla prilika, mu je le očetovsko povedal.

Tone ni črhnil niti besede, čeprav je Pepe mislil, da bo zrojil, kot ga je bil vajen.

»Nič nisem hud!« je izmumljal Tone, vstal in šel ter ga dva dni ni bilo na spregled.

»Še na tvojem te pokopati ne bodo mogli!« mu ni dalo miru, grizlo ga je ponoči, ga glodalo podnevi.

»Domov, pa naj bo, kar hoče!« se je zaklinjal, vendar tistega dne ni bilo, ko bi mogel zapuščeni dom pozdraviti zapuščenega gospodarja.

Bil je že na potu, po svoji razorani, razriti grapi jo je mahal, pa se pod gričem ustavil, da bi ne videl hiše in njiv. Obrnil se je in spet ga je zavrtnčilo staro potepuško življenje.

Zdaj pa zdaj se je ustavil sredi ceste in se zagledal na slemena in tam pod planino je njegov dom. Sam Bog je namignil dedom na ta prelepi kos zemlje! V duši se je razjokal, oči je imel pa suhe.

»Domov pojdem. Nežo pokličem in Tončka. Toliko nam bo zemlja že dala, da lačni ne bomo. Pa če se pretrgam. Sicer je pa zemlja spočita, le jaz sem izmučen, hahaha!« Smešno se mu je zazdelo, da si pridiguje sam, ko je vendar izgubljenec.

»Domov pojdi, še ljudje bodo veseli!« ga je opominjalo izza Kamnitnika, iz groba, na katerem so tedaj rasle rdeče rože in čez noč zapirale svoje cvete — rože sramežljivke.

»Domov pojdi, tudi jaz pridem s Tončkom!« mu je pozvanjalo izza Huma. Klicala ga je Neža, ki mu je vse odpustila in ga zdaj čaka, čaka...

»Domov pridi!« ga je klicalo jablanje okrog hiše, nad skednjem in v dolinicah. Nikogar ni, ki bi požagal suhe veje, zavezal rane, mladim pa dvignil glave k soncu.

»Da, domov pojdem!« se je pognal v samoto.

X.

Sv. Mohor je gođoval. Cerkvica na planini se je kar čez noč povečala in se prenovila, gruntarji in bajtarji so se zjutraj spogledovali in se spraševali: »Kajne, da je cerkvica spremenjena, kar cerkvi je podobna.« Hlapcem in deklam je utripalo srce, otroci niso mogli spati, čeprav bi druge dni vlekli do devetih. Zofkeževih piškotov so se veselili in za opoldne bobov, ki so jih matere nacvrle ponoči, da bi pri svinjah, pri kravah, v zeljniku ne bilo kaj zamujenega. Že ves teden so se prepirali med seboj, koliko kop boba bo imel ta, koliko ta. Bajtarji med seboj so bili skromnejši, gruntarski so bili pa že glasnejši.

»Mi imamo več živine, jaz bom imel šest kop!«

»Mi pa še več, jaz jih bom imel deset!« In je šlo v številke, ki jim niti gospodinje niso bile kos. Ko pa je zazvonilo, so vsi pozabili na prepire in gruntarji in bajtarji so se veselili le praznika ter čakali trenutka, da počaste svojega varuha, ki jih hude ure brani, za dobro letino prosi, za pametno zimo pri Bogu iztaberna, prepire poravna, skregane mejaše pobrati, jezikave

babe ukroti, vsem pa po svoje deli milosti, kajti dobro ve, da je med dobrimi ljudmi. Za svečavo skrbe in za zvonove, za streho in zid in še za bukve pred cerkvijo, ki ga varujejo pred viharji in zameti pozimi. Za maše dajejo, vsak večer k njemu molijo in, če že ni uslišanja, ne godrnjajo, ampak pravijo: »Bog že ve, zakaj ni sprejel po njem naših prošenj in zakaj jih ni uslišal: nismo še zaslužili njegove milosti, preveliki in preobremenjeni grešniki smo pred njegovim obličjem.«

In je zvonilo, zvonilo, kot zvonile za sv. Mohorja god, kot znajo zvoniti le Svetomohorčani.

Okna vseh hiš so bila pomita, vsa vrata oprana in steze in pota do hiše, do hleva pometena, kot da so svetnika v hišo povabili. Živina v hlevu se še oglasila ni, kajti jasli so ji napolnili do vrha in med rezanico pomešali še otrobov in ovsu.

»Bim bim bom, bim bim bom!« se je oglašal zvon, vabil, klical, rotil, veter mu je glas v globel zanesel, svoje vabilo na previsonke bajtarjev prenesel, se vzel k sosedu Sv. Ožboltu in ga pozdravil, na desno, na levo, na vse štiri strani, od koder so steze in pota in sledi speljane k cerkvi, ki so jo zdavnaj zdavnaj dedje postavili kot spomenik zvestobe znanilcu resnice.

»Tod naj biva resnicoljuben rod!« jim je svetnik v dušo zapisal in rod za rodom je za resnico rad kri prelival, če je tako oznanjal zvon in če je bila volja sv. Mohorja.

»Bim bim bom, bim bim bom!« je klical zvon k nebu, ko so se od vseh štirih strani planine, po potih, po stezah, po celem, po gazez vzpenjali romarji. Nedelja je bila jasna ko božje oko, nedelja in nebo kot dva posrednika med Bogom in trpinom in tam v dalji planine kot angelski meči in vanje je uprto nebeško sonce, da vse konice žare. Na nebu ni pege in na zemljo pada milost, dolgo že je ihtela po njej.

»Bim bim bom, bim bim bom!« poje zvon in priganja romarje, naj pohite. Cerkev je odprta, sveče že gore in rože: zlata jabolka, Marijini laščki in šolnički čakajo na blagoslov in na moč, razganjati oblake, poditi bliske in odvracati strele.

Romarji hite od vseh štirih strani: po stezah, po celem, po stopinjah sv. Mohorja, zasekanih v rušino in kamen, po drčah za klicem zvonov. Moški, ženske, otroci — vsem so lica nasmejana, kot da bi še nikoli ne padla nanja senca, srca so jim lahka, kot bi šla od vesoljne odveze, in oči so jim jasne, kot bi še nikoli ne iztočile grenke solze, noge so jim prožne, kot da niso še snoči premerile melin in grap in kot da se včeraj niso

sklanjale in upogibale, klecale in poklekovale pod težkimi koši. Hrbti so zravnani, kot da bi se ne bili ves teden sločili in bočili ob rovnici, ob motiki in kosi in kopali kruha za svoj rod — da bo pozimi mogel moliti k sv. Mohorju: »Bog lonaj za žegen, varuj nam ozimino, za jaro rž še počakamo.«

V zakmašne obleke so oblečeni, nič ne diše po gnoju in po njivah, po kravah in kozah, po grapah in močvarah, samo zdravje jih je in so na semenj — na god sv. Mohorja prerojeni.

Pisana je družina romarjev: bajtarji in gruntarji, deklet in hlapci, dekleta v rutah: nekatere so jih obdržale na glavi, nekatere so jih vrgle čez rame in kažejo svetu debele kite, mestne imajo klobuke na glavah, čez pleča ali pa v roki. Hribovke, ki so najbližje, pa so jih do zadnjih trenutkov glodale skrbi, če ni hlev zadosti zaprt, če niso vežna vrata dovolj zapahnjena, če pred pragom ni morda kaj smeti ostalo, če so vse kokoši zbrane, te so zadnje in prehitevajo vse: hlapce in deklet, ravance in ravanke, najprej pa mestne gospodične s klobuki, ki še dihati ne morejo, ali pa morda ne znajo. In te zaskrbljene hribovke drže v rokah robec in mašne bukvice, iz listov bukvic pa gleda slovenski nagelj, roženkravt in rožmarin... Kdo se bo troštal z njim? Kdo? Sv. Mohor, ki roko nad hribovskimi domovi drži in gospodinja še smrdljivca ne naliže, ne da bi bila vsaj ena dobra misel njemu namenjena. In preden je vtaknila luč v štober, se je pokrižala, voščila dober večer in se spomnila sv. Mohorja.

»Bim bim bom... bim bim bom...« Steze so prazne, osamljen zamudnik se poganja v hrib s sunki, kot bi plaval.

Zofkež vpije, kriči, hvali in prosi, se pači po hribovsko, ne more pa zatajiti, da je loška smojka.

Fantje in otroci, dekleta in deklina, vse se motovili okrog Zofkeževe stojnice. Sekajo politanke, okrogle piškote, kupujejo poslikane konjičke iz lecta, fantje v rdeče papirčke zavite bonbone s prilepljenimi listki, s sladkobnimi pesmicami:

Le tista bo moja, k' na en čoveljček švedra...

Le pridi, le pridi, t' bom lešnikov dal,

boš tiste potolkla, t' bom drugih nabral!...

Zofkež je te pesmice od kraja vse znal na pamet in fantom in dekletom še izbirati ni bilo treba, z vsem jim je postregel sam. Poslušali so, potem se pa odločili, kakor jim je ukazovalo srce...

Zvonova sta nabijala, trkala na vrata in okna praznih hiš, zdaj pa zdaj se je oglasila le živina, zalajal je pes, ker jih je zdolgočasila samota in jih je omamljala slovesnost na gori.

Možje so stali pod lipo, o zemlji, o gozdu in živini, o letini in o davkih se je sukala njihova govorica, o pokvarjeni mladini, ki hoče biti gosposka in ji je delo odveč.

Sv. Mohor se je pa razgledoval, kot se že leto dni ni. Res je Blegaš višji in je bolj čokat, je pa mutast in muhast in ljudem le prerad nagaja. Za vreme jih ogoljufa in le prerad se s svojo kapo pobaha. O, Ljubnik ni nič boljši! Vabi in izvablja, nazadnje pa popotnika izpelje, gre, gre navkreber in venomer se boji, kdaj se bo prekopicnil v deročo Soro. Nak! Sv. Mohor je bolj pošten. On vabi, nikdar pa ne laže. O, s Križno goro, s Planico, s Sv. Joštom, to so prijatelji in celo s Šmarjetno goro, čeprav je brezbožnim pastirjem Marija cerkev odnesla, pustila jim pa spomenik. Šmarna gora! Kdo bi zameril vernikom, da jo obiskujejo, kadar jih vabi, jih naganja tudi sv. Mohor.

Belo mesto s starim gradom je bilo v molitev zatopljeno, sv. Jakob je prav do neba vzkipeł s svojim starinskim zvonikom, ki je videl požare, moritve, veselje in lakoto, baharijo in ponižnost, pobožnost in brezboštvo.

In ga je sv. Mohor veselo pozdravil z: bim bim bom, bim bim bom!

Tam pod smrekovimi gozdovi na zelenem bregu, tam so naši stari romarji sezidali Crngrob. Prav izpod moravških hribov so vozili volarji marmor, da postavijo hram sveti priprošnjici. Zvonove so ji ulili, kakršnih ni na svetu, in, kogar nihče ne spravi v nebesa, ga spravijo crngrobski zvonovi. Kadar se mračí, si odzdravljata sv. Mohor skromno, Crngrob veličastno, čeprav ne s take višine,

Ej, na ravnini! Same bele, v zelenje skrite hiše, med hišami kot mejniki bele cerkve, kot bi bile pravkar oprane.

Tam je vas, kjer sirotko popijo, žmitke v kozolce obesijo in nikoli ne povedo, kdaj so suhi. Nihče jih ne upa vprašati. Cerkev je osamljena, kot da se jim je odmaknila; če bi ne bilo bele ceste do nje, bi mislil, da se je odtrgala od vasi.

»Pikata pakata, še te bo lakota,« tako lažejo, da poje zvon te odmaknjene cerkve. Bajtarjem da jo poje tako pesem. Lažejo, lažejo! Zvon vendar poje: »Pejte vsi, pejte vsi, zdaj se že res mudi!« K maši jih vabi, ker jo radi zamude.

Zelene travnike, vijugasto razorane njive, s smrekami zasajene planjave je preklala na dvoje železnica. Zdaj pa zdaj zdrči prek ravni vlak in z dimom oskrunja svetost božjega dela, Grintovci pa kot okamenela molitev stoje nepremično in ne klo-nijo glav niti ob peklenskih silah poletnih neviht.

Zofkež je utihnil. Lucija, ki je češnje hrustavke prodajala, je prazne koše vrgla v grmovje in se pomešala med gruntarice, ni se pa mogla več preriti v ospredje, cerkev je bila nabita. Dišalo je po nageljnih in po roženkravtu, vsi trije oltarji so jih bili polni. Glavni oltar s sv. Mohorjem in Fortunatom pa je bil ves v cvetju. Dekleta so svoja okna docela spraznila, da so mogla pokazati patronu svojo ljubezen.

Sveče so trepetale, kot da bi drhtele z molitvijo vernikov, romarjev iz grap in dolin, z ravni in melin. Vsem pa se je zdelo, da sv. Mohor in Fortunat z odprtimi rokami sprejemata prošnje. Molitev gruntarja Vodnika je bila prav tako iskrena kot molitev bajtarja Stiskarja, ni bilo razločka v cerkvi, brez pridig in obzirov je zraslo spoznanje: pred Bogom smo vsi enaki.

Zdelo se je, da je tudi duhovnikova molitev vsa drugačna, bolj praznična in bližja nebesom.

»Še za ajdovo letino: oče naš...« je šepetal Adamovec, le malo vstran pa je klečala Neža in ustnice so se ji stresale. Za Toneta je molila, da bi ga po svetniku Bogu priporočila za pravi um in pamet. Niti za trenutek ni odmaknila oči od oltarja, prisiliti je hotela z molitvijo sv. Mohorja in Fortunata in Boga samega, da bi Tone zavil na pravo pot, njej pa odpustil grehe.

»Pikova dama — križev kralj...« Ta misel jo je hotela vznemirjati, pa jo je molitev pognala in spet je bilo Nežino srce lahko, saj sta ji sv. Mohor in Fortunat obljubila, da je Tone že blizu, blizu steze, ki pelje na veliko cesto dobrega.

Pri povzdigovanju so se telesa sklonila prav do tal, glave so skoraj na tla udarjale in trkali so se na skesane prsi, da se je tu in tam slišal zamolkel odmev raztegnjenih in iztrpinčenih prsi hribovskega garača.

Po maši so se dekleta, fantje, možje in žene kar ožarjeni vsipali iz cerkve. Nič niso hiteli, nič se niso prerivali, vsi so ne-hote čutili, da gredo iz svetišča.

Gruntarji in bajtarji so še postali pred cerkvijo, se pomenili o letini in o vremenu, potem pa se razšli zravnani in prožni, kot da gredo vasovat. Dekleta in fantje so se še obirali pri Zofkeževi stojnici in izbirali pesmice ter jih skrivaj izmenjavali in tudi na-

geljčki, rožmarini in roženkravti so skopneli v mašnih knjižicah in se znašli za klobuki bajtarskih in gruntarskih fantov.

Najbolj neugnani so bili pastirji in otroci. Ko so pa zagledali župnika, ki so ga spremljali mežnar in ministranta, so obstali kot okameneli, nerodno sneli klobuke z glav in pozdravili:

»Hvaljen bodi Jezus Kristus!«

»Na veke!« je prijazno odzdravil župnik in se jel razgovarjati z njimi. Teden dni so se pregovarjali potem in se bahali:

»Jaz sem pa z župnikom govoril, ti pa ne!« To je bila čast, ki je hribovski otrok ni kar tako hitro dočakal.

Pred cerkvijo je bilo že skoraj prazno. Zofkež je stojnico že razdril, Lucija je že odnesla prazne koše, le Vodnik in Rožnik sta stala pod lipo in gledala, kako jo je Adamovec počasi drsal v globel, z njim pa Neža, še zmerom vsa mlada, kot da se ni v hribovih rodila in da se ni pehala po hribovskih melinah.

»Veš kaj, tega bi pa ne smeli gledati! Predolgo se že vleče in grunta je škoda. Tone se bo zgubil,« je menil Vodnik.

»Pri maši sem mislil na to! Smili se mi dekle!« je dostavil Rožnik.

Na drobno sta prereševala Konškarjev grunt, precenila še ostanek in kaj vse bo treba za obnovo doma, skednja, njiv in košenin. Goličave bo treba posaditi, pota popraviti, o dela nič koliko. Zmajevala sta z glavo in se zagledala v puščavo Konškarjevega grunta.

Iz cerkve je nenadoma stopil Tone, ves plah in shujšan, mršav, da bi ga od daleč nihče ne spoznal. Ogniti se je hotel obema, pa je bilo že prepozno.

»Kam pa, kam, Tone?« ga je prepoznal Rožnik. Tonetu je bilo nerodno, da bi se najrajši v zemljo udril.

»Pogledat sem prišel« se je motovilil in pobesil oči. Stal je kot pred dvema sodnikoma in čakal sodbe.

»Prav, da si se praznika spomnil,« je namignil Vodnik. »Človek se res še najrajši k svojemu patronu zateče. Jaz se v tej cerkvi še najboljše počutim in nikjer ne molim tako lahko.«

»Jaz tudi!« je zastokal Tone in že hotel oditi. Čutil je, kako so Vodnikove in Rožnikove oči obtičale na njegovem obrazu in kar peklo ga je, žgalo.

»Počakaj, nič se ti ne mudi,« sta ga ustavila oba in nehote se je moral usesti na klop. Govorili so spet o vremenu, o letini, o davkih, o deklah, ki hočejo biti gospe, o hlapcih, ki hočejo vedeti več ko gospodarji, o ženah, o dobrih in o slabih.

»Zatorej je pa zlepa ni, kot je Neža, pa čeprav si hud!« je napeljal Rožnik. Tone ni prav nič spremenil obraza, le v prsih se mu je vse trgalo. »Veš, ni prav, da je do tega prišlo. Neža trpi, pa prav po nedolžnem, da veš,« je nadaljeval že ostreje Vodnik.

»Nič ne rečem!« je izgotal Tone in si grizel ustnice. Oči so mu zagledale Konškarjevo razvalino, goličave pod gričem, njive, porasle s plevelom, pritlikavim jelševjem in vrbjem.

»Bog se usmili!« ga je zazeblo v duši in še nikoli ga ni bilo tako sram pred ljudmi.

»Neumno bi bilo, če bi taval kot večča, ko imaš pa dom in ženo, kakršne pod devetimi zvonovi ni. In sin! To ti raste kot konoplja in vendar je popolnoma tvoj!« Vodnik je zadel v živo. Tone je zgubil ravnotežje. Pred seboj je videl le še Nežo in Tončka. Še nikoli ni pokleknil pred človekom, v tem trenutku bi se zgrudil na kolena in prosil oba za odpuščanje.

»Hm!« je zagodel in si pokrnil s širokimi, pa neizgaranimi dlanmi obraz.

»Tako sem bil mislil, pobotala bi se, zdaj še ni prepozno!« se je postavil predenj Rožnik, obraz se mu je pomladil, saj je v duši čutil, da je storil dobro delo in, če bo šlo po sreči, vprav za god sv. Mohorja in Fortunata.

»Bi se že!« je zacmokal Tone, »toda kako?« Zazdelo se mu je, da je pot do Neže predolga in da je vse preveč pregrad do njenega srca.

»To bova poskrbela midva!« je rekel Rožnik ves blažen. Mislil je, da bo borba z njim težja. Poznal ga je kot trmasto grčo, zdaj pa je mehak in skesan.

»Če boš pameten, se bova zavzela, če pa se misliš skuhati, rajši povej, sramote ne marava! Bodi mož, kot si bil!« je moško in trdo zagodel Vodnik.

»Pa dajta! Saj sem vsega naveličan!« je izkolcal Tone in kar odleglo mu je. Zdaj je že mogel pogledati v oči Rožniku in Vodniku. Ko pa mu je pogled le za trenutek objel grunt, goličave, prazne njive, se mu je zazdelo, da pod vsem tem odganja novo življenje, čaka pa le človeka, ki bo s svojim trudom dal temu življenju smer.

»Dobro! Daj roko. V četrtek ti pripeljeva ženo, ti pa vsaj za silo pripravi, da bosta mogla spati,« mu je kar ukazal Rožnik.

»Na!« Stegnil je desnico, čeprav težko. Ni si mogel misliti, kako bo tisti trenutek, ko se bosta sestala z ženo in ko bo za-

gledal Tončka. Morda je pa res njemu podoben in morda ga bo rad imel. Še zmerom je hranil judovsko zlatnino zanj, tudi za Tončka bo nekaj.

»Pa zbogom! V četrtek ti jo pripeljeva, vsaj do desetih dopoldne. Bodi ta čas pameten in doma kaj uredi!« sta mu še ukazala. Le na pol ju je slišal, vse preveč so se njegove misli oklenile četrta. Četrta, ko bo spet človek in bo dom spet oživel! Poslovil se je hladno, vendar je bil v vsaki kretnji dobršen kos hvaležnosti. Sam Bog, da ga je zaneslo k Sv. Mohorju. Še spomnil se ni, da je semenj in da svetnik goduje. O, ob takih dneh je bila pri Konškarju ohcet. Mesa in boba je bilo na mizi, da se je krivila. Še harmonika je včasih zapela in tudi poskočili so.

Strah ga je bilo samote, vleklo ga je v hrup, da bi laže dočakal četrta. Ves dan je brodil po potih, po stezah in šele ko je iz podrte bajte zaslišal harmoniko, ga je ustavilo in ga zvabilo. Pomešal se je med fante in dekleta in bil fant med fanti in bajtarji so mu celo napili, čeprav so ga poznali.

»Tone, pij, danes je semenj za vse!«

Širokopleča dekla je vstopila predenj in mu prav pod nos pomolila kopo dišečih bobov.

»Na, Tone! Jej! Tudi ti si mi jih že dal! Ali me ne poznaš?«

Tone je res ni poznal. Oči so se mu zdele znane, tudi čelo, govorica mu je bila pa popolnoma tuja.

»Kaj, Dražnarjeve Franule ne poznaš? Kaj sem se tako postarala,« se je krohotala in mu mašila bob v usta.

»Jaka in Blaž, polko na moj račun! Daj, zaplešiva, saj Neža ne bo zvedela!« Pograbila je Toneta in se z njim zavrtinčila, da je s komolci druge pare kar ob steno butala.

»Šentaj, Franula, kaj ti pa je danes?« se je togotil Kopačev hlapec, ki je kot snop odletel ob steno.

»Te nič ne briga! Če ti pa ni prav...« in mu je pokazala pest in zobe, da se je hlapec potuljeno pomešal med plesalce.

»Zdaj te pa že poznam, Franula. Prav nič se nisi postarala. Še dobro, da si me spoznala.«

»Kaj bi te ne, ali misliš, da sem na vse pozabila. Prav res sem te rada imela, prav res! Zdaj je minilo. Semenj je, boživa še danes vesela, ne bom te jemala Neži,« je govorila skrušeno, spomini so jo prevzeli. Tonetu je bilo nerodno, tudi njemu se je zbudilo staro čustvo. Lagal ji je ljubezen in zdaj je ponižan pred njo.

»Zdaj nisem nič več huda nate. Zdaj sem že stara, toda takrat sem bila še otrok. Spomnim se pa le rada tistih časov,« se je razvnela, čez čelo in čez lica so ji polzele debele potne kaplje, pa se ni ugnala, pognala se je s Tonetom mimo godcev in jima ukazala, naj bo polka dolga.

»Viš Tone, pa sva si prav za prav na enakem. Jaz nimam nič razen nekaj krvavih beličev v hranilnici, tvoja podrtija pa tudi ni veliko več vredna. Pa si zato ne pulim las, nak, in si jih ne bom.« Udarila je z okovano peto ob tla, da se je vse streslo.

»Franula, le še udari!« so ji rjuli plesalci, v njenih rokah je pa Tone že omahoval. Oslabel je zadnje mesece, kajti tudi po dva dni ni včasih jedel, včasih po ves teden pil.

»Če si lačen, zate imam še zmerom, čeprav si mi ljubezen lagal. Nič pa ne rečem, da bi mi bilo žal!« je siknila skozi oškrbljene, pa še zmerom močne zobe. Bila je že upehana in žejna. Toneta je potegnila za roko in ga posadila za mizo. Čokati bajtarji, oglarji, tesarji in drvarji so sedeli za mizo; težke roke so jim objemale kozarce, oči so pa buljile predse, kot bi pazile na plantačo, na kôpo, da plamen ne švigne iz nje, zdaj pa zdaj nagnili in se založili z bobom.

»To je bil pa moj fant, pa me je pustil. Rada ga imam pa še!« ga je predstavila, bajtarji, oglarji, tesarji in drvarji so mu samó pokimali, pa so se poznali in si bili prijatelji. Svoje kozarce so mu ponudili in Bog nas varuj, da bi jih ne izpraznil. To bi bila zamera in še pod pot bi ga vrgli. Niti Franula bi jim ne mogla ubraniti, čeprav jih je lahko pestila.

»Vina in mesa pa bobov!« se je tresel Franulin glas in Tone je sedel zraven nje ko zgubljenec, slepec, ki ga ta čokata, bolj moškemu ko ženski podobna postava vodi po svoji mili volji, zanj skrbi in zanj odgovarja.

»Franula!« je poprosil Tone, bilo mu je nerodno, zdelo se mu je, da so oči vseh uprte vanj. Niti obrit ni bil in stiskal si je vrat, da bi zatajil umazano, že nekaj tednov neoprano srajco.

»Nič Franula! Vesela sem, da sva se spet našla in da ti lahko postrežem. To je tudi nekaj vredno. Jej in pij, nisem brez denarja.«

»Tudi jaz ne!« je vrgel desetak na mizo in oglarji in bajtarji so se spogledali.

»To naj bo pa za našo mizo. Matevž, vina!« Tone se ni niti branil, niti ugovarjal, jedel je in pil in zdaj pa zdaj se je ozrl na koledar.

»O, dolga je še do četrтка!« ga je zaskrbelo, hkrati si pa želel, da bi se do tega dne še neznansko vleklo.

»Viš, tudi revež je vsako leto vsaj enkrat vesel. Zakaj bi tudi ne bil! Tone, tebi se je prej zmerom dobro godilo, zdaj se ti je nekoliko zaobrnilo. Pij in jej, jutri bo morda spet drugačno vreme, ha ha!«

V mesečini, ki je bila tako svetla, da se je pesek na poti v srebrnike spreminjal, je kolovratil Tone proti domu. Franula je ostala v bajti, njemu pa je že vse presedalo. Dolga pot, ki se je zdaj pa zdaj sprevrgla v stezo, zavila v grapo in se zarezala v hrib in privedla prav na grič, ga je streznila. Ko pa je zagledal cerkvico sv. Mohorja, se mu je zdelo, da je čudodelno razsvetljena. Skozi rumena, zlata in rdeča okna se je vsipala luč, kakršne še ni videl. Samo ga je gnalo v hrib, čeprav ga je bilo nekam groza.

Molil je še dopoldne, morda sta svetnika tudi njegovo molitev in njegovo prošnjo priporočila in morda sta četrtek, ki sta ga Vodnik in Rožnik določila, izbrala oba svetnika.

Steza je bila obrasla. Vsako bilko je razložil v mesečini in še barvo cveta je prepoznal na pet korakov.

Senca zvonika je bila neznansko dolga in vlegla se je po planini in kazala pot k njegovemu domu.

»Ne bi mogel zaiti! Sv. Mohor in Fortunat mi kažeta pot!« ga je prevzelo in nehotje je jel jecljati molitev, na katero je zadnje čase pozabil.

Oči so mu begale po bregeh. Bele stene gruntarskih hiš so se svetile, bajtarske kočure so drobno mežikale s svojimi majhnimi okni, svetlimi, kot bi za vsakim stala luč.

V mestu so gorele luči, pa je bila mesečina lepša. Le tam pod Kamnitnikom, tam ni bilo nobene luči, zdelo se mu pa je, da razločno vidi bele in črne spomenike, okrogličasta drevesa in tam blizu križa, ki je ves zlat in je v mesečini najbolj svetel, tam spi njegova mati.

»Mati, v četrtek se pobotava!« je šepnil, kot da mu je mati popolnoma blizu.

Vlak je rezal ravan in metal ogenj proti nebu, kot da bi hotel izzivati jezo božjo.

Pod Sv. Mohorjem pri Dolinskih je zalajal pes, vasovalec je zavil mimo skednja, se pogreznil v goščavo, zavriskal, da se je razlegnilo v grape in odmevalo prav do cerkve. Tam nekje od Kopača je plahutala pesem:

Dekle, povej, povej,
al' me še ljubiš kej,
al' me še ljubiš kej,
dekle povej!

Jaz ti tako povem, da te ne smem.

Toneta je pesem ganila in vso noč bi jo poslušal. »Jaz ti tako povem, da te ne smem!« je žalostno zadonelo čez lesove in potem umrlo, le mesečina je trepetala na tleh in se igrala s senco bukev pod cerkvijo.

Žalosten je šel ob senci zvonika nizdol proti svojemu domu, proti svoji mrtvašnici. In glej čudo, njegova senca je bila daljša od zvonikove in tudi njegova senca je kazala pot proti domu, ki se je to noč čudovito svetlikal, kot da je bil za praznik sv. Mohorja in Fortunata prebeljen.

»O, to bo lepo!« mu je vzklikalo v duši, ko ga je kar samo neslo po klancu.

Zavalil se je kar v seno in kot ubit zaspal. Prebudil se je, ko mesečine ni bilo več in dneva tudi še ne, vanj sta pa gledala pikova dama in križev kralj — za njima se je pa režal srčni fant: ... nesreča za petami — tako pravi tudi srčni fant...

XI.

Drugo jutro je bilo nekam krmežljivo. Sonce se je skrivalo in zdaj pa zdaj pomežikalo izza meglene zavese, po ravnini, pa prav do Grintovcev so se vlekli plazovi megle, za trenutek jih je razgnal veter in odkopal vasico, zvonik, pa je za hip spet vse utonilo v sivem morju.

Vodnik in Rožnik sta se domenila, da stopita k Adamovcu in da sv. Mohorju in Fortunatu na čast zabrišeta sramoto njegovi vasici in da zakopljeta greh, ki je težil vse gruntarje in bajtarje; kajti ni se še zgodilo v tej soseski, da bi v cerkvi poročena mož in žena živela narazen. No, za teden dni bi človek ne rekel, toda to gre že v leta. V letu se pa vsaka jeza unese, v zakonu pa celo.

»Pa poskusiva!« je pozdravil Vodnika Rožnik že navsezgodaj.

»Malo nerodna je taka stvar, ko pa ne veš natančno, kaj vse se je godilo za zidovi,« je zmajeval Vodnik in skoraj žal mu je bilo, da se je jel mešati v Konškarjevo godljo.

»Kar bo, pa bo! Mislim pa, da je najina dolžnost, če sva že ključarja,« je skomizgnil Rožnik, se jel odpravljati in na hitrico izpraznil kozarček ter prigriznil bob, ki je ostal kot spomin na semenj in na god sv. Mohorja in Fortunata.

»Hmm!« je zamomljajal Vodnik kot zmerom, kadar je moral prijeti za nadležno reč ali pa po opravih, ki bi se jim rad ognil. Obraz se mu je nekam čudno raztegnil, oči so pa mežikale, kot bi nečesa iskale.

»Kar nič se ne obotavljajta, zdajle Adamovec še ni siten, do opoldne ga bo pa gotovo kaj razjezilo, če drug ne muha, ki se bo usedla na njegov nos,« se je zasmejala Vodnikarica in namignila Rožniku, naj le dobro brusi jezik, da bo vse prav in da bo Neža spet res žena, ne pa le na pol. Skrivaj mu je nalila še kozarček, on se ga pa ni branil, saj je tuja dobrota zmerom boljša kot domača.

Obema se je pot vlekla. Šla sta kar po celem čez planjavo. Trava je bila nizka, pa gosta in rosna.

»Hentaj, ne bo slaba košnja!« je zagodrnjal Rožnik, ker mu je molčanje že presedalo.

»In pa dobro seno!« je dodal Vodnik in s palico razgrinjal travo, ki je bila voljna ko volna in gosta, da bi tudi za drobce zemlje ne mogel skopati.

»O, trden je Adamovčev grunt, trden.«

»Pa je tudi gospodar za to!«

O samih neznatnih drobnarijah sta se menila, oba sta se izogibala namena svoje poti.

Adamovec je klepal koso. Brljav je že bil, da se je skoraj z nosom dotikal babice, drugače bi udaril čez klep in odkrhnul ostrino.

»Bog daj, Bog daj, možakarja!« je vstal in ju pozdravil. Čudno se mu je zdelo in ni mogel razumeti, kaj ju je zaneslo v njegovo hišo in to na ponedeljek. Oba sta delavna in se jima vsaka minuta smili. Grunt bi se podrl, če bi kaj zamudila. Dan jima je bil zmerom prekratek, noč predolga, pa čeprav sta šla spat ob enajstih ponoči in vstala zjutraj ob treh.

»Semenj je naju pobodel, pa sva rekla, od plesa sva dovolj zbita, pa popraznikujva, saj nama sv. Mohor in Fortunat ne bosta zamerila. Stara sva že in pošteno in krščansko je, če se stare kosti zdaj pa zdaj za urico ali pa dve odpočijejo,« se je razvezalo Vodniku, da se je Rožnik kar začudil. Da bo znal tako dohtarsko začeti, tega ni vedel. O, Vodnik je dedec od fare!

»To pa to! Da je vaju pobodel semenj, to pa rad verjamem. Godce sta pa najbrž posebej najela, za taka plesalca ni vsak godec goden, ha ha!« se je muzal Adamovec; dražilo ga je, da se možakarja že prvi trenutek nista izdala, kaj ju je nagnalo v njegovo hišo.

»V hišo stopimo. Sicer še ni pospravljeno, ponedeljek je in po semnju smo. Vse je narobe. Tudi jaz nisem za nobeno rabo,« je hotel ošvrkniti ključarja, ki se pa za ostrine nista zmenila.

»O, Bog daj, kaj pa z vama?« ju je ogovorila v veži Adamovka, Neža pa je molčala, le pokimala je in prečudno tesno ji je bilo pri srcu. Le po kaj in čemu sta prišla v hišo. Ugibala je in ugibala, pa se le ni mogla dokopati do jasnosti. Vse ji je rojilo po glavi, da bi zaradi nje šlo, nak, tega se pa ni mogla domisliti.

»Ponedeljek je, mati, ponedeljek. In če mladi nore, zakaj bi ne stari!« se je odrezal Rožnik in še Neža se mu je zasmejala, čeprav jo je nekaj zbodlo. »In če mladi nore, zakaj bi ne stari!« ji je bilo nekam ostro, čeprav osti ni doumela.

»To pa že, to!« je požugala Adamovka in jima odprla v hišo.

»Sedita, precej pridem!« je spremenila glas in, preden sta se usedla za mizo, jima je prinesla češenj, žganja in bobov. Kar sama jima je natočila.

»Vem, da sta si boljšega skuhala, pa slab naš tudi ni!« se je pobahala in se zravnala, češ ne mislita, da mi nimamo, kar imata vidva.

In so govorili o malenkostih, o zimi, o pomladi in nazadnje o slabih semnjih v Loki.

»To bo pa Konškar vedel, kakšni so semnji v Loki!« je dregnil v osir Rožnik, ki je kar naprej oprezoval in tuhtal, kdaj udari v pravo.

»To je pa res!« je zagodel Vodnik, Adamovec si je pa grizel ustnico. Neže ni bilo v hiši, morala je v hlev, le Tonček se je tiščal k stari materi in zijal v stara možakarja. Zdela sta se mu dobra in zdaj pa zdaj se jima je izza hrbta Adamovke nasmehnil in se spet skrtil.

»Pravi Tone!« je šepnil Vodnik.

»Ne more ga utajiti!« je pritrdil Adamovec, ki se mu je lice kar raztegnilo ob besedah: »Pravi Tone!«

»Hmm!« je prikimala Adamovka in nalila, z očmi pa ukazala: »Pijta!« Natočila je tudi možu.

»Zato je pa greh, že zaradi otroka greh, ko je z Nežo in Tonetom tako!« je že določno, pa še zmerom omahovaje začel Vodnik v živo.

»Hm!« je zamomljal Adamovec. Sam ni vedel, pri čem da je in kaj naj reče. Vse mu je bilo uganka: Z očmi je spraševal ženo, ta pa njega.

»Takole sva mislila: če je bilo kar koli med njima, se je v tem času že uneslo. Zakon je vendar sveta reč in ne gre, da bi se igrali z njim. Mislim, da bi bilo prav za nas vse, če se pobotata. Zdaj je še čas, če se bo pa še vleklo, Konškarjevemu gruntu zapoje boben. Grdo bi se slišalo, ko bi ljudje klobasali in namigavali: »Tudi Neža ga ima na vesti!« čeprav je popolnoma nedolžna. To ve vsak pameten človek. Toda potrpeti je treba, tudi nam ni bilo zmerom vse všeč in ni šlo vse po gladkih kolesnicah. Marsikdaj je zdrpalilo čez drče, ali ne, Rožnik,« je preudarno in počasi razpredal Vodnik in Adamovec si je bil sedaj na jasnem.

»To je vse res, toda da bi mi pobijal in morda še ubil mojo hčer, tega pa kot oče pod grehom ne smem pustiti!« se je razvnel in mu je pritrjevala tudi mati. Tonček se je še tesneje oklenil stare matere, kot bi slutil in celo vedel, da mešetarijo za njegovo mater in zanj.

»Govorila sva s Tonetom, kar spremenil se je. Ni vraga, da ga je pamet srečala. Še med ljudi si ne upa, tako ga je sram. Bodi brez skrbi za Nežo, nič se ji ne bo zgodilo. To pa sam veš, da le ona lahko reši, kar se rešiti še da, samo ona. Že zaradi otroka mora rešiti. Tonetu jih bova že midva naplela, da se bo prebito premislil, preden bi dvignil roko in jo naperil na Nežo! Nak, nikoli več! Ves srečen je bil včeraj, ko sva ga dobila v roke in ga oštela, nazadnje mu pa obljubila, da mu pripeljeva Nežo, če bo pameten in se lotil grunta. Vse je obljubil in jaz verjamem, da ga je življenje spametovalo. Jaz ne bi bil rad v njegovi koži.« Vodnik se je oddahnil, oddahnil se je tudi Rožnik, dobro se je odrezal možakar, vsaka njegova beseda bi bila sedaj odveč. O, Vodnik zna. Študent Janez ga je dobro podučil, kako je treba po doktorsko zaviti reč, da ji ni mogoče do korenine.

»Vse bi bilo lepo,« je odgovarjal Adamovec že mehkeje, »če bi se človek na Toneta lahko zanesel. Toda on je trepetlikov list, vsak hip je drugam obrnjen. O, poznam ga zdaj, Toneta. Zdajle je med, čez pol ure je strup. Bojim se, da mu vidva preveč verjameta.«

»Tisto pa že ne! Babnice prehitro in prerade in tudi preveč verjamejo, mi pa ne. Tudi skusili smo že nekaj. Pomisliti pa moraš tudi na to, da tvoji hiši, ki jo vsi spoštujejo, ne bi bilo v čast in tudi srenji ne, če bi se tak raztrgan zakon še dalje vlekel,« je vsekal Vodnik. Vedel je, kje je Adamovec najbolj občutljiv in je čast hiše še posebej poudaril.

»Vraga, nazarensko ga je vščipnil!« si je mel roke Rožnik in na veselje kar sam nalil in na dušek popil.

Adamovec je molčal, grizel ustnice in si trgal nohte, se zibal na stolu in ni mogel do besede, ki jo je žvečil že pol ure, da bi zagovoril Vodnika in Rožnika in se potegnil za čast hiše.

»Veš, ne zato, da bi te hotela učiti, ampak zato, ker spoštujeva tvojo hišo, sva prišla in morda ne bo dolgo, ko boš nama hvaležen. Če ti je prav, odpeljeva Nežo v četrtek, nihče pa ne bo vedel, da sva midva mešetarila. Vsakemu povej, da sta se sama domenila in spoznala, da je edino pošteno za oba, če živita in trpita skupaj. Tako je pač v vsakem zakonu,« je povzema Vodnik mehkeje in prepričevalneje, da se je Adamovcu mehčalo v srcu in da je natihoma jel pritrjevati možakarju in priznal, da res ni prav, če bi delal zapreke dobri nameri.

Rožnik in Vodnik sta se že hotela odpraviti, pa ju je zadržala Adamovka. Vsa blažena je bila in dozdevalo se ji je, da sta prinesla v hišo blagoslov božji, Neži pa mir in srečo.

»Le popraznikujta še, nikamor se vama ne mudi in, če sta se včeraj naplesala, se morata odpočiti,« ju je dražila Adamovka, jima natočila in morala sta prigrizniti tudi bob.

»Jejta, da ne bosta govorila: lačna in žejna sva šla od Adamovca, zdrgnjenec nama ni niti piškavega boba privoščil,« si ju je izposojevala, češ prej sta naju vidva trpinčila, zdaj sta sama na vrsti.

Rožnik je bil že kar razgret, pa se ni dal prositi. Sam ni verjel, da bo šlo tako gladko; bili so trenutki, ko se je bal, da bo Tone v četrtek zaman čakal, nazadnje pa hvastal po bajtah in krčmah, da sta Vodnik in Rožnik gobezdača; z besedami hribe podirata, kadar gre pa za res, ležeta za peč ali celo v listnjak, da ju babe ne pretepejo.

Tudi Vodnik je bil dobre volje, saj je zmagal. V četrtek bo videl Tone, kdo sta Vodnik in Rožnik. Moža sta, ki njuna beseda nekaj izda. Kar vzravnaval se je in se čutil mladega, močnega, ker je upognil Adamovca, še prej pa Toneta. Sramoto je zabil v srenji in za prihodnji semenj bo lahko rekel: »Naša

srenja je čista, razbitih, razdrtih in polovičarskih zakonov pri nas ni. To je za gospodo, ne pa za zdrave hribovce.«

Zdaj pa zdaj je nagnil tudi Adamovec, srečen je bil, da bo hiša ostala poštena. Le za hip ga je zaskrbelo, ko se mu je vrnilo vprašanje: »Kaj pa, če Neža ne bo hotela?«

Tudi materi se je kdaj pa kdaj zmračilo čelo in so se ji oči orosile. Bala se je, da bo Neža rekla: »Sami ste rekli, da naj se ne dam pobijati. Zdaj me pa pošiljate ne le na beračijo, temveč tudi v klavnico.« — »Nak, Neža bo poslušala. Še nikoli se ni upirala,« jo je tolažilo.

»Veš kaj, Vodnik, saj je mene vse skupaj že bolelo in skrbelo, pa Neža se mi je smilila. Da bi jo surovec pobijal, vendar ne gre. Če je pa tako, kot sta sprevidela, no, potem je stvar drugačna. Neža! Neža!« Adamovčev glas je bil skoraj hripav in je čudno odmeval po hiši.

Neža je nekam boječe in težko stopala.

»Kaj pa bo?« je vprašala tiho in plaho, kot da bi slutila, da gre na križev pot, na razdejani grunt ledino orat.

»Neža, tako smo se zmenili, da bi šla nazaj h Konškarju. Vodnik in Rožnik sta govorila z njim, kar drugačen je in žal mu je za vse.« Adamovcu se je trgalo v duši, Neža se mu še nikoli ni tako smilila ko ta trenutek. »Uboga živalca, zakaj smo jo omožili,« ga je speklo.

»Ali boš šla, Vodnik in Rožnik bi šla s teboj in jaz. Za prvo silo ti bom kravo dal in pa nekaj denarja posodil, potem bom pa že videl, kako in kaj bo s Tonetom. Nisem ti še zadnjih grošev odrinil, nak!« ji je govoril mehko, Neža pa je nemo poslušala, njene misli so bile pa vse drugod.

»Pik dama, križev kralj... nesreča za petami... to pove tudi srčni fant...« — to jo je grizlo in ubijalo.

Topo je stala sredi hiše in stene so ji plesale pred očmi, Tonček je pribežal k njej in se je oklenil, kot bi jo hotel braniti pred roparji.

»Mama, mama!« je klical s tenkim glasom, da je rezalo v ušesa in v dušo. V glasu je bila prošnja, je bila slutnja, morda kot njena, da je nesreča za petami.

Vodnik in Rožnik sta mencala, vsa njuna zgovornost je opešala in nekam tesno jima je bilo v tej sicer prostorni hiši. Žganje ju je ogrelo, sedaj si pa spričo nesrečne ženske ne vesta pomagati.

»Neža, nič ne maraj, če bi ti bilo pa hudo, pridi domov. Zaradi ljudi in zaradi sramote pojdi, Rožnik in Vodnik ti dobro hočeta,« je gostolela Adamovka. Ihtela je skoraj in glas ji je bil čudno spremenjen, kot bi bil v solzah okópan.

Neža je še zmerom nepremično stala, tudi obraza ni spremenila in niti z očmi ni trenila. Nov svet, povsem tuj se je odpiral pred njo, same neznane obraze je videla, tudi Tonetov ji je bil tuj in tudi njegov robati nasmeh je bil docela drugačen, spačen in skremžen in okrog oči so se kopičile klobasaste nabrekline, da je bilo videti, kot da so se oči pomaknile v globino.

»Mama, mama!« je zavekal Tonček. To jo je predramilo.

»Tonček!« je zavdihnila; debela solza ji je spolzela po licu. Tončka je vzdignila v naročje in se mu nasmehnila.

»Tonček, nič se ne boj! Saj si moj!«

Slišalo se je samo dihanje in prestavljanje nog, nihče ni mogel spregovoriti besede.

»Nak, takih potov si pa ne bom več delal,« se je natihem dušal Vodnik.

»Le kaj me je neslo sem!« se je jezil Rožnik in zdaj pa zdaj pogledal skozi okno, da bi skrtil zadrego.

»Če je pa tako, pa pojdem. Naj bo Bogu v čast ter sv. Mohorju in Fortunatu,« je presekala tišino in vsi so se oddahnili.

»Bom že kako potrpeła, da ne bo sramote!« je usekala Vodnika in Rožnika, otrok je zavekal, se je oklenil za vrat, da ji je zadušil vsako besedo, ki jo je imela še pripravljeno.

»V četrtek!« je še izgoltala, potem pa sunkoma odprla vrata in šla. Na koncu hiše, od koder je razgled po sorškem polju, na Šmarno goro, prek Komende na Homec in daleč na štajersko mejo, se je zgrudila na kolena in zavekala. Zdaj šele je občutila težo greha. Tako hud je bil njen greh, da ga že srenjski možje niso več mogli prenašati, sramota je bila tako velika, da se je je že srenja ustrašila. Da, k možu mora. Raztrgan zakon bi bil v pohujšanje še poznim rodovom in še po njeni smrti bi kazali na Adamovčevo hišo: »Tu je bila doma tista Neža, ki se je z možem pred oltarjem sveto zavezala, potem mu pa ušla, on se je pa od žalosti zapustil in grunt po grlu pognal.«

Pomirila se je, ko je bila prevzela težko breme in se odločila za križev pot.

»Morda bo pa dober s teboj, ko bo videl, da je Tonček res njemu podoben. Vodnik in Rožnik tudi tako pravita,« se ji je hlinilo nekaj v srcu.

Tisto jutro se je Tone prebudil, preden si je sonce moglo razgrebsti pot skozi meglo in pogledati Konškarjevo podrtijo. K studentu je zavil. Potočnice so se razrasle in prerasle korito in se vzpele prav do žleba, ki je bil že nagnit in vegast in je le za silo prestrezal vodo.

Umil se je in se napil mrzle vode, popravil žleb, ga s kamenjem obtežil, odmašil korito in postrgal iz njega blato.

»To je pa že od sile!« ga je stogotilo.

»Kdo ga je pa zanemarljivo?« se mu je oglasilo za odgovor.

Sušilnica je bila brez strehe. Škodle so križema ležale po sajastih lesah, peč je bila zasuta in morda so v groblji gnezdili gadi in modrasi.

Zmajeval je z glavo in zdaj šele zagledal kopice sena pod potjo. Tod je bila najboljša košenina. Seno je segnilo, iz gnoja je pa raslo novo življenje, ki še nikoli ni okusilo kose.

Na njivah se je košatil osat in se je razkazovala bodeča neža z rdečo ruto na glavi. V dušo ga je zbadala in v oči.

»Še dobro, da smo tako na samoti, da le redkokdaj kdo zaide v to puščavo!« se je oprijel misli, da bi zadušil sramoto, ki se je je jel zavedati in ga je morila.

Hiše še pogledati ni upal. Brž ko je obrnil oči proti njej, so ga zaskalele, kot da gleda v za peko zakurjeno peč. Zdelo se mu pa je, da je razvalina hiše še strašnejša, kot si jo more misliti, in prav zato se oči odmikajo, da bi ne onemele od groze.

»Za Nežo moram pripraviti!« se je okregal in nemirno začel begati po dvorišču, okoli skednja, drvarnice, svigli, listnjaka, le hiše same se je ognil.

Našel je rovnico; bila je zarjavela, majava, moral jo je zagozditi.

»Take poti ne sme videti!« si je ponavljal in kopal in ruval trpotec, kompavo, travo in osat, zravnal, odmetaval kamenje, zasipal kotanje, odpiral odtok in, če bi ga bil kdo videl, bi moral reči: »Konškar je spet stari Tone, garač, da ga mu ni pod soncem!«

Dokopal je do praga. Podboj se je povetil in široke reže so zijale zgoraj in spodaj. Segel je pod prag, tja je spravljal ključ. Našel ga je še, pa se ga je držala rjavica in zemlja, da ga sprva ni mogel poriniti v ključavnico. Tudi ključavnica je zarjavela in, ker so se vrata povetila, so bila napeta.

Kar prestrašil se je, ko je stopil v vežo. Po ješterneku je rasla trava, ob ognjišču so se košatile celo koprive. Vrata v hišo so bila odprta, na tleh je ležal omet in tudi na ometu je kalilo zelenje. Miza je stala kot nekdanj, tudi stoli, tudi sklednik je visel pri vratih in zraven sklednika žličnik, ki ga je izrezljal Groharjev Luka. Lesenih žlic se je prijela plesen, druge so bile pa rjave, kot bi jih pravkar izkopal iz zemlje.

»To se bo ustrašila,« ga je zaskrbelo. V kamro skoraj upal ni. No, postelje so bile kot nekdanj, le po plesnobi, po vlagi in po gnilobi je zaudarjalo, da je kar dušilo. Skrinja, ki jo je on zaklenil in v kateri je še njena bala, je stala v kotu kot zmerom. Odklenil jo je. Zazdelo se mu je, da morajo biti rjuhe preperete, razgrniti jih pa ni upal. To je njena lastnina, zakaj bi se je dotikal.

V kaščo je tudi zamakalo. Žito, ki je še ostalo v kadeh, je pognalo vodene odganjke, ki so segnili in okužili tudi kostanjeve doge. V stropu je zijala odprtina, skozi katero se je svetlikalo nebo.

»Hiša brez strehe, človek brez glave!« ga je vščipnilo.

»Saj bo še tisti trenutek ušla, ko bo zagledala to grobljo,« se mu je vrinila misel. Rad bi se je bil odkrižal, pa ga je obletavala kot nadležna osa.

Lačen je že bil, narejenega pa še nič! In časa do četrtka! Le bore tri dni in še cele ne!

Pognal se je v grapo z oprtanim košem, Neža vendar ne sme priti v prazno hišo. Za Tončka treba močnika, zanj krompirja in zanjo...

V predmestju pri Moharju je nakupil smrdljivca, sladkorja, krompirja, moke, masti, vsega, kar mu je tisti trenutek prišlo na pamet, da bo rabila Neža, ki pride iz nebes v pekel, pa vendar pride, ker ga ima rada. Da, rada ga ima, rada. Ob tej misli bi bil Tone skoraj zavriskal in težkega koša, ki ga je s hitro izdelanimi rebri žulil, še čutil ni. Hropel je in zdaj pa zdaj zakašljaj, ko se je metal v hrib, se spotikal ob kotanje, ob kamenje, ki je zraslo iz ilovice, ob korenine, ki jih je izpodkopal hudournik.

Premočen in ves skrivljen je prikrevsal do doma. Svečo je prižgal in nato poiskal luč, ji nalil smrdljivca in potem zakuril. Pa še drva so se branila vlažne in zapuščene peči.

Krompirja si je skuhal in dve kranjski klobasi je potolkel. Dolgo je čul ob luči, vsaka senca, ki se je v mesečini zganila pod oknom, je mislil, da je njena. Mehko in domače mu je bilo

v tej samoti in, ko si je natočil žganja, bi bil od veselja skoraj zavriskal, da je spet doma. Od vsake stene so se mu ponujali spomini, trkali so na okna, na hišna vrata, se oglašali pod streho, pa ga ni bilo groza. Groza bi ga bilo gluhe samote, ni ga pa bilo groza škrtanja, škrbljenja in svedranja in vrteničenja, dom zdaj ni bil več mrtvašnica, temveč dom živih, saj se je vrnil gospodar.

Tisto noč ni spal v listnjaku. Vežna vrata je zapahnil in z lučja oddrsal v kamro. Luč je postavil na stol in kot nekdanj se skobacal v posteljo in se pretegnil kot zmerom, kadar se je hotel počeno odpočiti. Rjuhe so mu zadišale kot nekdanj, plesnobe ni več vohal in bilo mu je, kot da je postelja še od včeraj topla.

Luči pa le ni maral ugasiti. Bal se je teme, čeprav je je bil tako silno vaje. Šele ko so se mu oči same zapirale, je na hitrico upihnil in stenj je le še za hipec zažarel, potem so pa skozi motno okno pogledale zvezde. Tone je odprl oči in čudno, pri Sv. Joštu je gorel ogenj. Razsvetljeval je križ pod smreko in zdelo se mu je, da vidi, kako se pomika procesija romarjev k svetim »štengam«.

»Tudi z Nežo pojdeva k Sv. Joštu,« se je zaobljubljal in le počasi, počasi so se mu zaprle oči in je zaspal. Sanjal je, da je pri Sv. Joštu ogenj ugasnil, vrata pa da je odpahnil vražar in mu pred posteljo na stolu razmetal karte. Pikova dama in križev kralj sta prižgala luč in zapičila svoje oči naravnost v njegove.

Zavpil bi bil, pa se je prebudil. Zvezde so bile še popolnoma svetle, vendar pa so se redčile. Grintovci so izžarevali kri, ki se je razlivala v globeli in poplavila planjave v en sam žareč cvet.

»To pa ni dobro znamenje!« se je spomnil še očetovih izkušenj.

Pajčevinaste mreže so bile napete iz kota v kot, med oknom jih je bilo največ. Vanje se je ujela rosa, vanje je zašla vešča, ki je slepo divjala za lučjo. Kaplja rose je trepetala v mreži, bala se je, da zdaj pa zdaj pade in se razbije, preden jo bo moglo rešiti sonce, vešča je utrinjala s tenkimi nožicami, pa se zmerom bolj zapletala, pajek pa je čakal, ne na roso, ampak na veščo, da ji izsesa življenje, v mreži pa pusti le ostanek za spomin.

Ob Sori se je dvigala lahna megla in se topila za vrbami in jelšami ter odpirala očem pot prav do tolmunov, jezov in ovinkov, kolen in padcev.

Tone je zakuril, kajti le še dva dni in na dom pride Neža, vnovič nevesta. Dom mora biti pospravljen in pripravljen, da ne bo rekla, da ga je gospodar zanemaril in da se mu pozna, če žena ne podpira treh voglov.

Kuhal si je spet sam, zdaj pa mu peč ni več nagajala.

»Konškar je doma!« se je razvedelo po srenji. Dolinski, ki je nesel iz mlina, ga je videl, ko je s smrekovim lubjem hišo pokrival, Anžičeva dekla pa, kako je pota do hiše popravljaj, šipe na oknih umival in rjuhe zračil.

»To pa nekaj pomeni!« je zmajevala z glavo in z rameni Marijančnica. Ni ji šlo v glavo, da bi se Tone spet lotil dela, ko se je bil pa že navadil potepuštva.

»Brez Neže ne bo nič!« je zanosljala Gontarica.

»Hm!« so ji pritrdile babnice in se razšle.

»To bo vesela!« se je hvalil Tone sam, pospravljal, urejeval, odmetaval kamenje, omet, ki se je naletel s sten, le strehe ga je bilo sram. Smrekovo lubje — in Konškarjev dom, kaj takega — zmore še oglarjeva kočura v Jegalah. Nak, za pošteno streho bo moral poskrbeti. To naj bo za silo, da v kamro ne bo teklo, kjer bosta z Nežo spala in bo sanjal Tonček. Oh, Tonček!

»Popolnoma tvoj je!« ga je prevzelo. To sta mu rekla Vodnik in Rožnik. Če sta rekla, je res, zakaj bi lagala.

»Ne verjemi vražarju, popolnoma tvoj je!« je sikalo vanj in bil je spet Tone in spet je pela rovnica. Med okni ni bilo nič več pajčevin, osirji izpod strehe so se preselili — Bog ve kam, Tone ne!

V sredo je bil že nestrpen. Begal je iz kleti v kaščo, iz hleva v svinjak, s svisl v listnjak, pod kozolčev plašč, v kamro in v vežo, v hišo in na podstrešje in še na mesnjak ni pozabil. Pa mu ni bilo vseč tu in je znova pospravil, pa mu je bilo tam nekaj odveč in je znosil drugam.

»To bo vesela!« je glasno vzklikal, ko je preoblekel postelje. Rjuhe je prezračil na soncu in tudi plevnice, vsa vrata in okna je na stežaj odprl, da bi sonce zadušilo vsako sled po plesnobi in gnilobi.

Le hlev se mu je smilil. Kadar je stopil vanj, je mislil, da ga bo pozdravil vol-sivec in krava-dima, z njo liska, čada, mura, junice in telice in še konjiček Rizko. Pa je bilo zmerom tiho ko v grobu, ostanek mrtvašnice, ki jo je iz hiše spremenil v živo življenje on sam. Morda prežene ta mrtvaški duh Neža, ona, ki čudeže dela, ona, mučenica.

In se je zaklinjal sebi, svojemu domu, soncu in zemlji, da bo Nežo na rokah nosil, potem se pa sam sebi smejal, da je tako otročji, ko je vendar že star in je Konškarjevega rodu.

Tisto popoldne si je žgance skuhal in jih z ocvirki zabelil. Pokušal jih je in pokušal, pa je le priznal, da jih ni žgancev, kakršne skuha Neža. To so žganci! Joj, jutri jih bo že ona skuhala!

»Toda mleko, mleko!« ga je streslo, ko se je spomnil Tončka. Tonček vendar ne more biti brez mleka. In ni se mogel izmotati iz te skrbi. Pomagati si pa ni znal in vedel.

»Joj, v kakšno praznoto bo prišla!« ga je zazebló in kar videl jo je, kako se bo začudila in kako bo povabila oči od sramu, rekla pa ne bo nič.

Vse je še pregledal, še prah je pobrisal, drv naklal in jih nanosil v podpeček, burkle v pesku zdrgnil, da se jih rjavica ni držala, na mizo pa dal hlebec kruha in postavil pehar suhih hrušk in krljev. Kruh je bil bel, pekovski, Neža ga je zmerom imela rada in že po kruhu bo spoznala, da je mislil nanjo in da ni pozabil, česar je bila najbolj vesela.

Tisto noč je strašno nemirno spal. Vsakih pet minut se je prebudil. Nekdo je potrkal na vrata, pa je odprl oči in vse je utihnilo. Zažvenketala je šipa, zdrznil se je, slišal pa ni ne koraka, ne glasu.

Sv. Jošt je bil v temi, nikjer ni posvetila luč. Še v mestu je le tu in tam katera vzdrtela in utonila v megli.

»Da bi le dežja ne bilo!« se je ustrašil Tone in se premetaval po postelji. V grapi je zalajala lisica, sova je zaplahutala skozi veje zapuščenih gambovcev, osolnikov, kosmačev, hlebčarjev, dolarjev in medenčkov, zaskovikala in se prepeljala mimo okna, da jo je Tone skoraj videl, proti skednju, kjer je prebila dneve.

Veter je razgibal vrhove, razgaljeni prečniki, križniki in oporniki so se zamajali in zaškripali in zdaj pa zdaj je v kaščo padla plast ometa in je zaškripalo med sproščenimi stropnjaki.

XIII.

V četrtek sta jo Rožnik in Vodnik mahala proti Adamovcu zgodaj, tako zgodaj, da se je v globeli, v grapah in pod smrekami pasla še tema in da se je rosa še zmerom obešala na travo, na listje in na brke.

»Veš kaj, takih potov pa nikoli več!« je pljunil Rožnik.

»Jaz tudi ne! Hvala Bogu, da ni trmasta!« je povzel Vodnik in kar nič se mu ni mudilo. Počasi jo je koracal in s palico otepaval roso; hlačnice je imel že mokre in tudi čevljev se je prijemala rosa.

»Kaj misliš, kako se bosta razumela?« je pobaral Rožnik.

»Kako? Jaz vsaj mislim, da ga je spametovalo, ona pa ni napačna. Trmasta ni in zna potrpeti. In to je vse. Tone je čudak, še večji, kot je bil stari. Včasih je tak, kot bi mu malo manjkalo. Prime ga in je vse zaman. Morda ga bo Neža znala držati in ga prikleniti na dom. Ko je bil še fant, se za njegove muhe nismo toliko brigali, to je pač fantovsko, smo si mislili, toda potem kot mož, to je bilo pa preveč,« je modroval Vodnik, ki ga je bolje poznal ko Rožnik.

»Bojim se, da bo ostalo pri starem. Kot bi bilo usojeno in narejeno. Vse se mi zdi tako!« se je davil Rožnik in vsak korak do Adamovca mu je bil neprijetnejši.

»Kaj bo usojeno! Meni se zdi, da je v Konškarjevi krvi in da se morda star greh poplačuje s Tonetovimi bedarijami.«

»Kako to?«

»Ne vem! Vse mi tako pravi!« je zamahnil Vodnik; bila sta že pred Adamovčevo domačijo.

»Pa sta zgodnja!« ju je pozdravil Adamovec, ki se je umival pri koritu.

»Nisem še kosila skuhala, pa sta že tu! Pri nas ne vstajamo tako zgodaj, zato pa nič nimamo,« se je pošalila Adamovka, Neže pa nikjer ni bilo.

»Nisva prišla, da bi pri vas kosila, ti skuhaj za svoje, midva sva se že podprla!« se je muzal Rožnik.

»Dušo si bosta pa že privezala. Nekaj ga imamo še!« se je vrtil po veži Adamovec in ju rinil v hišo.

»Pa naj bo, če je že tako!« se je izgovarjal Vodnik; pot ga je kolikor toliko zdelala in bilo mu je po eni strani hladno, po drugi pa toplo. Žganje bo storilo svoje.

Iz kamre je stopila Neža. Bila je v zakmašni obleki, v tisti, ki jo je imela pri poroki. Morda jo bo spoznal in se bo spomnil tiste poti iz Loke, ko ji je govoril le sladke besede in ji spletal obljube, polne nebes, sreče in ljubezni. Le prezgodaj je spoznala praznoto takih obljub in prezgodaj... joj... zvedela o nesreči za petami.

»Dobro jutro!« je pozdravila tiho, na obrazu pa se ji je poznalo, da je slabo spala. Ustnice so ji bile blede in tresle so se ji in roke so ji visele ob telesu kot mrtve.

»Bog ga daj, Neža!« je odzdravil Vodnik, hotel je še nekaj reči, pa mu je beseda zastala. Neža se mu je zasmilila. Škoda je je za tako surovino, za Herodeža. Macafur mu je dal tako ime. Prav res, nič boljši ni, kot je bil Herodež. Še slabši! Svetopisemski Herodež je tuje otroke ukazal poklati, Tone je pa hotel s sekiro lastno ženo in lastnega otroka. Prav res, Macafur je imel prav, ko ga je krstil za Herodeža.

»Kar ohcetna!« je zinil Rožnik, ker ni našel pripravne besede.

Neža se je nasmehnila in zardela; torej je še Rožnik spoznal ohcetno obleko. Da bi le ne izčlenčal doma, po vsej srenji bi se razneslo. No, pa Rožnik je možakar, ki ve, kaj sme in česa ne sme povedati babnicam.

»Nič ne maraj Neža, videla boš, da ne bo nič hudega. Sprva se bo težko privaditi, ker je vse prazno, sčasoma si bosta pa že pomagala. Oče tudi ne bo umazan in, če boš kaj potrebovala, kar meni povej, zate ne bom stiskal in se tresel, čeprav bi bilo treba šteti denar. Všeč si mi, ker si pametna ženska. Pri tvojih letih bi je ne našel take!« je mencial Vodnik in nerodno mu je bilo, ko se je Neži obraz venomer spreminjal. Zdaj je prebledel, zdaj ga je kri zalila in čudne sence so se obešale nanj.

»Nikar, nikar!« se je branila. Hvala ji ni bila všeč, ker je mislila, da se je drži laž.

»Kar je res, je res!« je dodal Rožnik. Ko pa mu je Adamovec natočil, je nagnil, prej pa še zamomljal:

»Na tvoje zdravje!«

»Da bi ga Bog dal!« je rekla, glas se ji je pa tresel.

»Kaj še nisi napravljen?« je dregnil Vodnik v Adamovca.

»Saj še kosil nisem! Lačen pa vendar ne pojdem na pot!« se je muzal, Adamovka pa je medtem postavila na mizo ponev ocvrtih jajc.

»Saj ni semenj!« se je motovilil Rožnik, cvrtje mu je neznanško lepo dišalo.

»Čeprav ne, pa da se ta dan ne pozabi. Neža, kar prisedi in še Tončka pokliči,« je ukazoval Vodnik, kot da bi bil on in ne Adamovec gospodar v hiši.

Neži so se noge zapletale in telo je bilo nekam čudno upognjeno. Če bi obraz ne razodeval svoje najzrelejše mladosti, bi človek mislil, da ima pred seboj postarano žensko.

Z drobnim, sladkim pa hkrati boječim glasom je poklicala:

»Tonček, Tonček!«

»Mama!« se je oglasil in priskakljaj iz kamre. Bil je že tudi oblečen. Rekli so mu, da pojde v mesto in da bo žemlje jedel. Z žemljami so ga premotili in prevarali, Nežo pa je skrbelo, kaj bo počel, ko bo spoznal, da so ga nalagali in bo namesto peka Žužka videl pred seboj očeta, ki se ga je še v sanjah bal.

Prisedel je k materi in z drobnim prstkom pokazal na cvrtje. Preveč mu je dišalo in ni se mogel premagati.

»Tonček, kar zagradi!« ga je nagovarjal Rožnik. Gledal mu je v oči, preletel z očmi obraz in vse je kričalo iz obraza: »Popolnoma njegov je!« Tonček je povešal oči, ker mu je bilo nerodno, da ga starec tako nepremično gleda, čeprav ga je imel rad. Kar z golo roko je segel po cvrtje, se z njim mastinil, da so se mu vsi smejali.

»Tonček, le zagradi še!« mu je ukazal še Adamovec. Otrok se mu je zasmilil, ko je pomislil, da pri Konškarju ne bo cvrtja, da bo še za žgance in za sok in krompir trda in da bo s kruhom težava. Tonček se ni dal prositi. Pobiral je najbolj rejene kose in jih mašil v usta, kajti cvrtje mu ni prišlo tako hitro pod zobe.

»Bog pomagaj, kam le devlješ!« ga je okregala Neža, toda tako mehko, kot da mu je rekla: »Tonček, le jej v božjem imenu!«

Rožnik in Vodnik sta počasi segala in jemala le nezatne drobce, kavo sta pa morala popiti, ki jo jima je Adamovka prinesla v lončenih skodelah.

»To pa ni za vsak dan!« se je zakrohotal Rožnik, srebnil in v duško izpraznil posodo.

»Presneto, to pa je pijača. Naša pa le vodo pobarva, pa pravi, da je kava!« se je lagal Vodnik, Adamovko je pa hvala kar pomladila. V lica tje bila rdeča, oči so ji kar gorele in, ko je morala pred ognjišče, se je zavrtela, kot bi bila nevesta.

»Prebito je tvoja še čvrsta!« jo je pohvalil Vodnik.

»Ej, pa jo tudi že jemlje. Stari smo!« se je muzal Adamovec, vendar pa je pogledal na ženo, ko se je vrnila v hišo. Res, kar mlada je še in trdna ko dren. Ni vsaka taka. Druge so pri teh letih že vse kilave, vsaka sapica jim škoduje in za vsako figo bi jim človek moral klicati doktorja. Kar ponosen je bil nanjo in nehote se je vprašal: »Bog ve, če bo Neža taka. No, sirota je morala že zdaj preveč trpeti!«

»Tole pa za na pot!« je rekla Adamovka in položila zavitek na mizo. Zdaj pa ni bila več tako rdeča in prožna, zdaj ji je

bil glas kar star in ubit in hoja mahedrava. Neže še pogledati ni mogla, preveč se ji je smilila. Dom bo spet prazen in zmerom jo bo skrbelo, če je Tone ne pretepa, če je morda ni ubil. Stradala bo in se mučila po ledinah in korenine kopala, če bo hotela pese in zelja nasaditi. O, dosti bo muke, preden bo plevel zamorila in preden bo žela, kot se spodobi.

»Preveč se ne bomo smeli obotavljati, da ne bo prevroče, pot je dolga!« je s težavo izgotal Adamovec. Poznalo se mu je, da trpi in da mu je ta trenutek strašansko mučen.

»Hm!« je zanosljal Vodnik in za njim Rožnik. Obema so silile solze v nos, da sta nehote smrkala.

Neža je kot blisk švignila v kamro in šele čez čas prinesla culo zase in za Tončka. Debele solze so ji polzele po licih, v prsah jo je trgalo in v grlu jo je davilo. Nikjer ni našla odrešilne misli, nikjer ni bilo sonca, da bi jo vsaj za trenutek ogrelo, mrzlo ji je bilo, kot da je sredi zime in ne v najlepšem poletju.

Bila je sicer pripravljena na vse, toda prišlo je prezgodaj. Za to dolgo pot je preslabotna, saj bo omagala že od srčnih bolečin.

»Pa pojdimo!« je razsodil tudi Vodnik, ker mu je bilo v hiši že pretesno in prevroče. Zdelo se mu je, da od peči kar žehti, kot da bi bila za peko zakurjena.

»Neža, kar domov pridi, če ti bo hudo!« je tedaj zajokala mati in prav po hribovsko nerodno objela hčerko, pa je ni poljubila, ker ni znala, samo svoj oveli obraz je stisnila k njenemu. Stresalo jo je in krči so jo lomili. Med jokom in stokanjem je jecljala le na pol razumljive besede: »Zakaj smo te omožili, Bog se nas usmili!«

Obe sta glasno zajokali. Neža pa je rekla med jokom:

»Mama, nikar ne jokajte« in se odtrgala.

»Nehaj, nehaj!« ji je prigovarjal Adamovec, pa se sam komaj zadrževal, da ni bruhnil v jok. »Kar odpravimo se!« je hitel, da bi bil čimprej rešen doma. Na poti se bo Neža že potolazila, najhuje je odtrgati se od doma in od matere.

Neža je bila kot mrtva in Tonček zraven nje je vokal, ker je videl mater tako čudno. Še nikoli ni bila taka, tudi v ponedeljek ne, ko sta oba moža odšla. Šla sta poleg Vodnika in Rožnika, Adamovec je pa nenadoma zginit.

»Počakajmo ga!« je rekel Rožnik, ko so bili že precej daleč od hiše, Adamovca pa ni bilo za njimi.

»Le!« je pritrdila Neža in Tonček je nehal vekati. Mislil je, da bo šel nazaj in kar nič mu niso dišale Žužkove zemlje. Če bi bili res namenjeni le v Loko, bi se mama ne jokala in bi ne bilo tako čudno v hiši in tudi ocvrtih jajc bi ne jedli, ki so več vredna ko tistih bore nekaj žemelj.

»Kaj pa to?« se je začudil Vodnik. Adamovec je gnal kravo, ki pa se je nekam čudno ustavljala in obotavljala in silila v hlev. Še trava ji ni zadišala in niti enkrat ni stegnila gobca k tlom. Udaril jo je s palico, nategnil verigo, pa se je žival še upirala. Ko pa je zagledala Nežo, se je vdala in mirno, nekam resno in skoraj užaljeno stopicala po ozki stezi, ki se je zarezala po košeninah navprek.

»Kam pa z njo?« je tiho vprašal Rožnik, ki je nalašč zaostal, da se je mogel pozanimati.

»Kaj pa naj počne s praznim hlevom. Otrok pa brez mleka, pomisli, to vendar ne gre. Kravo bom pa že še pogrešil. Neža se mi smili, da mora naenkrat na beračijo,« je trgal Adamovec iz sebe, zdaj pa zdaj je zakašljaj, se useknil, da ni izdal solz, ki so mu silile v oči.

»Lahko ti je hvaležen!« je siknil Rožnik in hud je bil na Konškarja, ki je grunt tako mrcvarsko spačil, da niti podrti bajti ni podoben.

»Bomo videli, sicer pa da bo le z Nežo dober. Ni slaba!« je zastokal.

Uro in več so že hodili in utrudila se je tudi že krava in Tončka je nosil zdaj Vodnik, zdaj Rožnik; da bi ga Neža, niso pustili. Krava je jela muliti travo in se ustavljala.

»Pa se naj napase, Močeradnik te zato ne bo nadrl!« se je domislil Vodnik, ko je videl, kako se Adamovec trapi z utrujeno in že lačno kravo.

»No, če je tako, pa počijmo!« je pritrdil in spustil kravo, da se je po mili volji pasla. Da bi bezljala, se ji ni ljubilo, če bi se pa že spozabila, bi jo zadržala veriga, ki se je spuščena opletala sprednjih nog.

Usedli so se nad melino. Sonce je že zdavnaj popilo roso in čudno soparno je bilo. Lastovke so se nizko spuščale in tudi kragulji so krožili le nekaj pedi nad vrhovi smrek in bukev in zavijali: vijiv-*vv!* Blegaš se je pokrnil s črno kapo in tam za Sv. Joštom nad Sv. Mohorjem so se pojali temni oblaki in se spreminjali v prečudne oblike.

Adamovec se za vse to še zmenil ni. On bi romal tudi ves dan, še manj pa se je zmenila Neža, ki je stiskala Tončka k sebi, dokler ji ni zadremal.

»Poglejmo, kaj nam je mati dala za na pot,« se je hotel pošaliti Adamovec, pa mu je bil nasmešek posiljen, da je vsak opazil.

Odvezal je ruto in odmotal papir. Štiri mesene klobase so se nasmehnile radovednim očem in od semnja je mati hranila pogačo.

»To pa to! Tako dobro se še na semnju nisem imel,« je cmokal Rožnik, Adamovec je pa izvlekel podolgovato steklenico s tenkim in vzbočenim trebuhom in, ko jo je odprl, je kar zadišalo po češnjevcu.

»Salabolt, Adamovec, ti pa čudeže delaš!« se je slinil Vodnik, ki mu je žganje zadišalo. Upehan je že bil in tudi prigrizek bi se mu prilegel.

Adamovec je vsakemu ponudil steklenico in vsak je nagnil in kar vidno se je v steklenici nižalo, nato je pa razdelil klobase in kruh.

»Da bi bilo vse srečno!« je momljal Rožnik, natepaval klobaso in nagnil, kadar je steklenica priromala do njega.

Neža je molčala, misli so ji bile pa na Konškarjevem gruntu in doma pri materi. Srce ji je nabijalo, ko je pomislila, da je mati sama. Morda joka doma, morda stoji na pragu in čaka, da se vrne. Bog ve, kdaj bo mogla in smela spet domov. Tone jo bo morda pestil, morda zaklepal, da ne bi mogla med ljudi. Bal se bo, da bi komu potožila in mu povedala, kakšna razvalina je Konškarjev dom.

Krava je zamukala, napasla se je.

In spet se je procesija dvignila in se jela pomikati po stezi, še pičlo uro in bodo pri Konškarju. Neži je kar korak zastajal in čudna, neznana groza jo je davila.

Iz doline so se slišali zvonovi. Zvonilo je mrliču. Čez ravan je sopihal vlak in bruhal proti nebu dim, veter ga pa raznašal čez polje in se z njim poigraval nad gozdovi v Hrastih. Bela cesta je zvezala vasi med seboj in, če je Neža natančno pogledala, je razločila voznika in dva bela konja. Počasi, počasi sta se pomikala in le za majhno spoznanje sta se premaknila od hiše, ki je bila kot pribita ob cesti.

»To mora biti lepo tam doli!« je prevzelo Nežo ob misli, da so pri Konškarju vse njive v plevelu, z vrbjem in jelševjem

obrasle. Že prej je bilo s plevelom križ, ko so bile njive redno obdelane. Ravanci pa imajo tako lepe njive, da plevel še rasti ne utegne in tudi ne sme in ne more.

Na vzpetini nad Brdnikovim gruntom je zagledala Konškarjev grunt. Streha je rebra kazala, plahte so bile obešene na nekaterih mestih, da ni namakalo in zatekalo, ni pa razločila, da je to smrekovo lubje. Hiša se ji je zdela strašno starinska, skoraj neznana; kot da še nikoli ni živela v njej in kot da ni bila ona gospodinja na tem domu. Košenine so bile zagorele, kot da jih je poparila slana, in zdaj šele je zagledala njive pod hišo in v rebri. Puščava! Oči si je zakrila, ko pa se je vprašala, kje bo hrane za zimo dobila, na vprašanje ni mogla odgovoriti. V praznino so gledale njene misli in v praznino so buljile njene oči.

»Sirota! Živalca uboga!« jo je streslo, ko se je Tonček zagledal v njene zaskrbljene oči in jokaje ponavljal:

»Mama, mama!« Morda je slutil, kam da gre in h komu gre, morda je tudi on že nosil v mislih pikovo damo in križevega kralja — in pa nesrečo za petami...

XIV.

Poldne je zvonilo pri Sv. Mohorju in Fortunatu, ko so se po ovinkih, da bi jih nihče ne videl, bližali Konškarjevemu domu. Adamovec je bil vase pogreznjen. Zdaj je šele natančno videl Konškarjevo razvalino in podrtijo in če bi bil to prej vedel, bi s hčerjo ostal doma.

»Nak, to je pa že od sile. Kaj takega zna samo norec!« se je razjezil in pljunil predvse. Neža ga je razumela, pa je molčala.

»Če Bog da, čez pol leta bo drugače!« si je zatrjevala, pa sama sebi ni verjela, čim bliže je bila domu.

»Da ga le sram ni! To je pa res Herodež!« je glasno zarentačil Vodnik, ki se mu je grunt smilil, kot bi bil živo bitje, ki ga rane prav tako bole kot človeka, če ne še bolj, ker so bile še bolj občutljive.

»Res je!« je zagoltal Rožnik, Adamovec pa samo prikimal.

Tončku se je hiša zazdela znana. Tesno se je oklenil materine roke in zdaj pa zdaj ga je streslo. Megleno se je spominjal, da je nekdo pograbil sekiro in da sta z mammo bežala pod kozolec in se tam skrila. Zavekal je ob tem spominu.

»Kaj ti je vendar?« ga je preplašeno vprašala.

»Mama, pojva mu!« je izkolcal in se tresel in ni mogel naprej, kot da mu je modras zgradil pot.

»Nič se ne boj, Tonček, mama bo pri tebi!« ga je tolažil Adamovec, Neža ni mogla do besede. Ni si mogla misliti, da si je otrok tako dobro zapomnil očeta, neprijazni dom in kozolec, pod katerim sta počivala in se skrivala kot ubežnika.

Od daleč jih je zagledal. Pri studencu je trebil jarek. Udrihal je z rovnico kot včasih, kadar se mu je strašno mudilo ali pa ga je kuhala jeza. Čudno ji je bilo pri srcu. Za trenutek ji je bilo lahko, pa jo je spet stisnilo, vročica ji je butnila v glavo in noge so ji bile kot lesene.

»Dela se je lotil!« je tolažilo Adamovca, ko so zavili na stransko stezo skozi hosto.

»Izučilo ga je, še dober gospodar bo!« si je zatrjeval Rožnik, Vodnik je pa popolnoma drugače sodil.

»Konškarjev grunt bo pa škripnil!« je vrelo v njem in zmajeval je z glavo kot zdravnik, ki se vrača od bolnika, obsojenega na smrt. Zdravila mu sicer zapiše, čeprav ve, da mu ne bodo koristila. »Tudi Neža ne bo mogla zabraniti, pa če se pretrga. Adamovec ne bo dal vsega, če noče, da se bo zamajala še njegova domačija!« se je kuhalo v njem, rad bi bil na glas povedal, pa ni hotel narezavati na pol zaceljenih ran.

»Neža, nič se ne ustraši! Za prvo silo sem ti dal kravo, pa še drugače ti bom pomagal. Počasi bo že šlo. Obupati ne smeš in če treba, tudi kaj potrpi. Saj ga že poznaš, kakšen je!« jo je ogovarjal Adamovec, ko so bili le še za kakih dve sto korakov do hiše.

Zdelo se jim je, da jih Konškar ni opazil. Jarek je iztrebil, potem se je pa zibal v hišo.

»Pota je že on popravljal!« ji je nekaj reklo in kar oči so ji zagorele, ko je videla, da je to opazil tudi oče.

»Zna!« mu je glasno ušlo.

»Tone! Ali si se zalizal kot polž? Prezgodaj bi bilo!« ga je klical Vodnik. Počasi in omahovaje, docela spremenjen, čudno zabuhel je stopil Tone na prag in ni vedel, kaj naj počne.

»Nazaj smo ti jo pripeljali. Če jo pa misliš pobijati, povej in jo odpeljemo,« je zarenčal Vodnik, Adamovec mu je pritrjeval, prav tako Rožnik, Neža pa je stopila za očeta in si z dlanmi zakrila obraz. Tone se ji je zasmilil. Zdaj ji ni bilo žal, da se je vrnila, že v njegovih očeh je videla, da je dosti trpel in da ga je trpljenje zbrusilo.

»No, kako misliš?« je zastavil Vodnik neizprosno. »Možje smo in moško besedo nam daj!« je skoraj rohnel, ukazoval. Tone ga skoraj slišal ni, z očmi je lovil Nežo in otroka, saj so vsi rekli, da je popolnoma on. Rad bi ga videl, pa se je stisnil za mater in mežal. Spoznal je človeka, ki ga je hotel s sekiro. Spoznal ga je in zdaj še na glas zavekati ni upal.

Tonetu je bilo tako hudo, da bi bil najrajši zbežal, za zmerom pustil dom in šel v svet. Nihče bi ga ne poznal, nihče bi ga ne vprašal, kaj je s tvojim gruntom, nihče, kaj je s tvojo ženo in sinom. Prav nihče! Pa ni mogel nikamor, kot prikovan je stal pred sodniki, gledal v tla in ni vedel, kaj naj odgovori.

»Mož in žena boval« se je izmotal, pa še njemu se je zdelo tuje in narejeno, kar je povedal, saj prav za prav s tem ni nič povedal.

»Mož in žena sta si bila tudi tedaj, ko si jo pobijal,« ga je zavrnil Vodnik. »Odgovori mi na vprašanje, ki sem ti ga zastavil. Če jo misliš še pobijati, reci: da in gremo, če si se pa premislil in se lahko zakolneš, da boš z njo živel kot živi s krščansko ženo krščanski mož, pa nam povej jasno in bomo prestopili sedaj še tvoje hiše prag, drugače gremo svojo pot in te ne poznamo več!« Vodnik se je raztogotil, mislil je, da Tone name-noma besediči tako in da se hoče ponorčevati iz njega. Nak, z Vodnikom se pa ne bo.

Neži so udarjale Vodnikove besede naravnost v srce in, če bi mogla, skočila bi k njemu in ga prosila:

»Ne muči ga, saj vidiš, da je siromak!«

Tone je stal nepremično in vse mogoče barve so ga oblivale.

»Če sem se kdaj spozabil, mi je žal, ne bom se več!« se je oglasil in svoje besede kar pribijal. Neža je zamežala, ni mu mogla pogledati v obraz, kajti da se bo Tone tako ponižal, ni mogla verjeti.

»Roko mi daj!« je zastavil Vodnik že bolj mehko.

»Na!« Tone jo je stegnil počasi, kot bi se pomišljal, in, preden mu jo je Vodnik stisnil, ga je prebodel z očmi, kot bi ga hotel vprašati: »Pa si še priseben, da se lahko zaklinjaš. Meni se zdi, da nisi!«

»Veš, komu si segel v roko?«

»Vem!« je izjecljal Tone in zdelo se mu je, da se tla po-grezajo pred njim in da je skopnela poslednja trohica Konškar-jevega ponosa.

»Zdaj pa daj roko še Rožniku, potem Adamovcu!« je hripavo ukazoval. Vedel je, da ga muči, toda mislil si je: zdaj je čas, ponižajmo ga, da se ne bo upal izpozabiti se, ker se bo bal še hujše sramote. Tone bi pred tremi leti zarjul in se pognal v Vodnika: »Ti, ti mi boš ukazoval! Svojim deklam in hlapcem ukazuj, na mojem gruntu sem jaz gospodar.« Sedaj je pa molčal, čeprav se mu je vse paralo. Segel je v roko Rožniku in, ko sta se srečala z očmi, se mu je zdelo, da so bile Rožnikove prijazne. Tudi Adamovčeve so ga lepo pogledale, kot bi ga hotele prositi: »Prizanašaj ji, dosti je že trpela. Vse ti je odpustila!«

»Z ženo se pa pogovorita, kakor se vesta in znata in prav tako z otrokom, popolnoma tvoj je!« je zategnil Vodnik nekam praznično, tako nekako kot župnik na prižnici, ko zaključuje pridigo in poudarja najvažnejše resnice, preden reče: amen.

Kot bi ne bil slišal Vodnika, je Tone stopil k Neži. Roka se mu je tresla in ustnice so mu drgetale, kot bi ga neznansko zeblo.

Neža ga je za trenutek pogledala, pa takoj povabila oči, roke pa ni mogla odmakniti. Sama je spolzela v Tonetovo, ki je bila še zmerom široka, močna, toda čudovito mehka, kar pre-gosposka.

»Ne zameri mi!« je tiho izšepetal, Neža pa ga je razločno slišala.

»Saj ne!« je zastokala, mu pogledala v oči in sta se razumela in drug drugemu odpustila.

»Tonček, daj očetu rokico!« Tonček jo je začudeno gledal in je ni razumel. Ko pa je videl, da si hudi mož in mati stiskata roke, jo je stegnil še on, pa se mu je zdelo, da je očetova mrzla. Odmaknil jo je in se oklenil materinega krila.

Tonetu se je kamen odvalil od srca, vsaj tako se mu je zdelo, ko je nenadoma zagledal pred seboj zadovoljne in srečne obraze.

»V hišo bi stopili!« jih je povabil, Adamovec je pa med-tem kravo že privezal in ji pokladal s starim senom, ki je še ostal v seniku. Nad senikom je bila streha še cela in je ostalo seno še suho in dobro.

Krava se sprva sena še dotaknila ni, samote je je bilo strah, pogrešala je domače družbe. Nazadnje ji je pa seno le zadišalo, trudna je bila in lačna. Prostorni hlev jo je spet oživel.

Vodnik, Rožnik in Adamovec so šli za Tonetom in Nežo, med njima je bil Tonček in stopili so v hišo. Bilo je vse lepo

pospravljeno, le strop je kazal goličave in stropnjaki svoje zaseke, ki so držale omet. Toneta je zbolelo, ko je videl, da so se oči vseh zapičile v strop in da so se potem vrgle nanj, češ ali je treba tega.

»Nekaj malega sem pripravil, ni posebnost!« je povzel, kot da ničesar ni videl in kot da se ni nič zgodilo. Nežo je posadil zraven sebe, Tonček se je pa držal matere, precej zraven se je usedel Adamovec in potem Rožnik in Vodnik.

Iz omarice v steni je izvlekel steklenico z dolgim vratom in velikim trebuhom.

»To je pa gosposka steklenica!« je ošvrknil Vodnik, ki je pri loškem notarju pokušal iz take steklenice.

»Hm!« mu je pritrdil in točil najprej Neži, ki se je pa branila, potem pa srknila in odložila, kot bi hotela reči, drugim daj, bolj so potrebni.

»Ni slaba gosposka kapljica!« je priostril še Rožnik in se skremžil, kot da mu je žganje jezik ožgalo.

Na mizi je že bilo belega kruha, mesa in sira in čez čas so se obrazi razjasnili, jeziki so se razvezali in govorili so med seboj, kot da so prišli le na obisk, ne pa da so bili odtujeni in da so pravkar zakrpali raztrgani zakon.

Večeralo se je že in dobrote na mizi so se posušile, ko so moške odhajali.

»To ti pa povem, za besedo te bomo prijeli, če se kaj primeri!« je grozil Vodnik.

»Nikoli več te ne pogledam!« se je pridušal Rožnik, »če se je le dotakneš z roko!« Jezik mu je že cmokal in oči so mu bile kalne. Gosposko žganje ga je res ožgalo.

»Jaz grem. Malo me sicer skrbi, upam pa, da boš vsaj zdaj pameten. Če bom videl, da si mož, ti bom že pomagal, da se skobacata iz najhujšega. Seveda pa ne bi rad metal denarja v brezno, ne da bi videl uspehov. Saj bomo prijateljski marsikaj lahko popravili, kar bi se drugače ne dalo,« je mehko in očevsko govoril Adamovec.

»Neža, ti pa potrpi, kolikor moreš, seveda so ti pa vrata zmerom odprta, če bi te pretepal ali pa bi ponorel in te hotel morda še ubiti. Vem, kaj je nagla jeza,« je naročal Neži, ki se je cmerila, bila pa prečudno vdana in ponižna ter je le pritrjevala.

»Pozdravite mamo! Recite ji, naj se kaj oglasi,« mu je naročala, ga držala za roko, kot bi ga prosila, le tu še ostani, doma so na varnem.

Tone je bil nasmejan, srečen. Sedaj mu dom ni bil več mrtvašnica, temveč svetišče, v katerem je dihala dvojje njemu posvečenih bitij — žena in otrok.

Vodnik, Rožnik in Adamovec so jo mahali že ponoči proti domu. Mesec je svetil in jim kazal pot in bili so glasni in veseli.

»Za to pot smo si ga pa zaslužili!« je rzsodil Adamovec in oba zavlekel v svojo hišo. Adamovka je še bedela, čakala je moža, da ji pove, kako je Tone Nežo sprejel, ali jo ima rad, kako se je Tonček vedel in vse vse drobnarije, ki jih moški zmerom spregleda.

»Manca, kar dobro smo opravili, prav brez greha si ga lahko privoščimo kozarček,« je govoril Adamovec medeno kot izlepa ne. »Po sreči je šlo!« si je mislila Adamovka in bila je tako vesela, da se ji češnjevcev prav nič ni smilil. Sama ga jim je točila in še kolača priložila.

In so ji morali pripovedovati o vsem, o Tonetu, o Neži, o Tončku, kakšna je hiša znotraj, kakšno je ognjišče, hlev, kašča, kakšne so njive in košenine, ali je ostalo še kaj kostanjev, ali je do čista vse posekano, kako je s streho, kako s skrinjo, ki jo je Neža za balo dobila, če niso morda postelje segnile in bi oba, Neža in Tonček obolela in si jetiko nalezla in vse mogoče malenkosti, na katere vsi trije še pomislili niso.

»Kako ste se pa poslovili!« je silila Adamovka in še in še nalila.

»Kar lepo!« se je odrezal Vodnik in mislil, kako zelo da je ustregel gostiteljici.

»Že! Pa kako se je vedel Tonček?«

»Kot mati. Samo nje se je držal, kamor je šla, je šel z njo in, ko je ostala pri Tonetu, je ostal tudi Tonček,« je modro razlagal Rožnik, Adamovka ga pa poslušala z dušo in s srcem.

Trda in gluha noč se je vsrkala po melinah, po grapah in po gričih, zdaj pa zdaj je mesečina, ki se je razlila izza oblakov, oplazila kos planjave, kos košenine in gozda in prebudila ptice na gredeh, prepodila sove in netopirje in pokazala pot Vodniku in Rožniku, ki sta jo vsa zgovorna mahala proti domu. Kadar sta zavila na pot, ki je bila posuta s kamenjem, je kar hrustalo in se drobilo pod nogami in pod težkimi okovanimi škornji.

»Ti, meni se pa zdi, da iz tega grunta ne bo nič! se je ustavil Vodnik. Nekam zasopel je bil in vroče mu je bilo.

»Meni se zdi, da ima hitro jetiko!« je dodal modro in samozavestno Rožnik.

»Le meni verjemi, ne bo dolgo, pa bo Tone spet ponorel. Nič pravega pogleda nima. Kot bi bil potuhnjen, se mi zdi, in nekaj ga teži. Jaz sem ga dolgo opazoval. Dobre oči imam,« je razlagal Vodnik in zasajal palico predse, kot da bi roso otepal.

Pri Stiskarju je zalajal pes, oglasil se je Močeradnikov. Obema se je čudno zdelo, da so ob tako pozni uri še ljudje na poti.

»Pa brez zamerel!« sta se poslavljala. Rožnik je bil že doma, Vodnik jo je moral krevsati pa še v hrib.

»Zakaj? Dobro delo sva napravila!« se je pobahal Vodnik, rekel lahko noč in se pognal v hrib.

Tisto noč sta oba spala, ne da bi se do jutra prebudila. Opravila sta dobro delo in sta bila nanj ponosna.

XV.

»Neža, saj nisi huda?« jo je poprosil, ko je prižigala luč. Še zmerom se mu je zdelo, da je Neža nekam vase zaprta in so njene misli doma pri Adamovcu. Kar odtujila se mu je in le po sili in ne iz ljubezni je prišla nazaj. Da opere hišo in da ne bodo ljudje rekli, da Adamovec daje potuho raztrganemu zakonu.

»Nisem!« je odgovorila Neža čudno hladno, kot da ji je bilo vprašanje odveč in da je vendar povsem razumljivo. Če bi mu ne odpustila, ne bi šla pod njegovo streho. Vprašanje: »Ali si huda?« se ji je zdelo neumno.

Tonetu je bil ta odgovor premalo. Želel je mehke in vonjave besede, ki bi izžarevala ljubezen, želel je njene drobne roke okrog vratu in njenih oči, ki so bile zmerom tako lepe in so sedaj še lepše, njenega obraza, ki ga je bila mladost in zdravje.

»Nisi je zaslužil lepe besede, še manj pa ljubezni!« se mu je zarežalo v duši. Predenj so se kot na platnu postavile goličave, kjer so se še nedavno bahavo senčile in sončile smreke, se pogravale z vetrom in dopovedovale pritlikavim sosedam: »Me smo pa Konškarjeve, Konškarjeve.« Parobki kostanjev, ki so od sramu lezli v zemljo in iz izmozganih korenin in izsušenih prsi prisilili k soncu vodene odganjke, da bi zabrisali sled nekdanje veličine, so mu lezli v oči in mu begali misli, ki so bile tako žejne ljubezni, miru in domačnosti.

V podstrešju je zastokalo. Smrekovo lubje se je že osušilo, bilo je vegasto in najmanjši sunek vetra je zrahljal Tonetovo streho.

»Kaj pa je to?« se je ustrašila Neža, Tonček se je pa od groze stresel. Na kaj takega ni bil vajen. Pri Adamovcu ni strahilo, tam so bili dobri ljudje.

»O, nič! Veter!« je razlagal Tone, pa mu je bila beseda neokretna, trda in skoraj zlagana. To je opazila tudi Neža in povsila oči. V veži so zaškripala vrata.

»Preklemanski veter!« se je raztogotil Tone, stopil v vežo in popravil zapah. Vedel je, da je podboj majav in da je dovolj, če se v vrata le za hip upre sapa, pa zaškripljejo na starih tečajih.

»Huda ura bo!« je kar brez misli bleknil. Nekaj je moral spregovoriti, molčanje mu je bilo premučno.

»Misliš?« se je ustrašila Neža. Videl je, kako so ji oči zagorele, in videl, kako ji je pobledel obraz. Že prej se je bala hudih ur.

»Hudega ne bo, saj ni bilo soparno!« je razlagal, čeprav na hudo uro niti mislil ni in se mu je že neumno zdelo, da je vprav s hudo uro začel, kot da bi ne bilo pripravnejšega razgovora.

Pa je spet zaroštalo pod streho. Zdelo se ji je, kot da je nekdo skrinjo odprl. Zaškripalo je kot pri skrinjah, ki jih je vlaga napela. Votlo je odmevalo, potem pa utihnilo. Neža se še premakniti ni upala, Tonček je pa zakopal svoj obraz v njeno krilo, da ne bi slišal in videl strahov, ki se jih je tako bal. Že oče je bil strahu podoben, kakšen mora biti šele strah!

V kamri se je nekaj zganilo. Zamajala se je šipa, morda je kdo okno odprl. Naj ga, železne mreže ne more odtrgati, v kamen je zakovana in debela je vendar kot otroška roka. Toda Neža se ni spomnila na mrežo, mislila je le, da se zdaj pa zdaj odpro vrata in iz kamre bo stopil razbojnik, tak, kakršen je prilomastil pred leti v Anžičevo hišo, očeta in mater ubil in vse, kar je bilo kaj vrednega v hiši, pobral in odnesel, prej pa trupla stlačil pod kad, da bi jih ne našli tako hitro, da bi bil pa do tedaj že daleč, daleč.

Za trenutek je pogledala Toneta. Bil je zamišljen, mračen in zdaj pri luči je videla, kako zelo se je postaral. Ob sencih so mu lasje izpadli, na glavi so se pa proti čelu ožili v oster trikot.

»Tone je še zmerom močan za dva! Ne boj se!« ji je nekaj reklo in, ko se je ozrla na njegovo lopatasto roko, se za hip ni več bala.

»Staro je že vse, pa je že vse mahadravo!« je zastokal Tone. Vedel je, da je Neža plašna, zdaj pa še bolj, ko že tako dolgo ni bila v hiši.

»Hm!« je pritrdila Neža, mislila pa na vse drugo. Ura ji je kazala že deset, večerje pa še ni pripravila. Toda kaj naj pripravi, ko pa ne ve, če ima Tone zalogo.

»Ti bi večerjal?« ga je ogovorila v zadregi.

»Nisem lačen. Pa za vaju bo treba,« je odgovoril mehko in skrbno, vstal in iz omarice v steni potegnil vrečico — kaše. »Mlečno kašo bi skuhala, še najmanj bi se zamudila,« jo je ogovarjal. Zdaj je ni bilo več strah, zdaj je šele začutila Tonetovo močno bližino in kar varno se je čutila. Tudi Tonček je dvignil glavo in svoje zaupno otroške oči oprl v očeta. Zdaj se mu ni zdel več hud, saj je o mlečni kaši govoril. In ko je videl, da so se mu očetove oči nasmehnile, mu je bilo dobro in strahovi so se razbežali po grapah in po zapuščenih, z vsem mogočim poraslih kopiščih.

»No le! Saj jo boš tudi jedel. Samo za naju bi ne bilo vredno kuhati,« je napeljavala Neža, ker se je bala, da bi ji mogel očitati, da se zanj ne briga.

»Pa bom!« se je vdal Tone in neizrečeno dobra se mu je zazdela žena. Sram ga je bilo pred njo, da se je kdaj spozabil in še pol grunta zapravlil. Sirota bo samo zaradi njega trpela, se trapila po ledinah in še pod pošteno streho spati ne bo mogla.

Pomagal ji je zakuriti, nanosil ji je drv, da jih je za drugi dan naložila v peč, in brkljal po veži, kot bi nečesa iskal, popravljal zapah pri vežnih vratih, preskusil vratca pri svinjskem kotlu. Rja se je kar na debelo luščila. Motal se je in se motal, da se je le mogel zamuditi v veži in biti blizu Neže. Njej je bilo to všeč, iz vsakega kota je zijal vanjo strah in Tonček je vendar preslaboten, da bi mogel razgnati strahove. Tone pa je močan in nikogar se ne boji. Tako je mislil tudi Tonček, ki se je že toliko ojunal, da se je približal očetu in radovedno ogledoval, kako popravlja kljuko, kako pritruje žebelj v burklah in kako varuje mater.

Sprijaznila sta se in se že razgovarjala. Zdaj pa je bila Neža srečna kot še nikoli. Čutila je, da ima otroka rad in da ve, kako ji je delal krivico, ko jo je dolžil, da ni njegov. Zdaj je ni več bolela podrtija Konškarjevega grunta, ker je verovala, da bosta vse premagala.

»To bodo ljudje zijali, ko bo vse popravljeno, posejano in posajeno!« je vzkipevalo v njenem srcu, nič pa se ni vprašala, kje bo dobila seme, in ni pomislila, da sama ne bosta zmogla vsega.

Pri večerji so se že razgovarjali, kot da bi bili že zdavnaj, zdavnaj skupaj in da med njimi nikoli ni zazijal prepada.

»Jej, jej, Neža! Vem, da so ti doma boljše kuhali, toda nič se ne boj, kmalu bo boljše,« se je dušal in silil v Nežo. In zdaj se ji je zdel tako domač, nič narejen, nič prikrit in vzljubila ga je kot prve dni po poroki, ko ga je bila sama dobrot.

»O, to pa že ne. Prav navadne reči je kuhala mati,« je hitela in ga silila, naj je.

Takih večerov je bilo malo v Nežinem življenju. Lice se ji je razjasnilo in še zmenila se ni, če je pod streho zaškripalo, če se je v kašči kaj premaknilo, ali pa če se je veter zagnal v vežna vrata. Le to jo je zaskrbelo, če je krava zamukala.

»Pojdi pogledat, če se ji ni kaj zgodilo!« ga je vselej poprosila in ni se obotavljal. Spremljala ga je do praga in ga na pragu čakala.

»Nič ni, nič!« ji je zatrjeval in najrajši bi jo pograbil z močnimi rokami in jo nesel v hišo in ji rekel:

»Viš, kako te imam rad!«

»Dolgčas ji je!« je zinila Neža, ne da bi pomislila, da bo Toneta zbolelo. Na praznoto v hlevu se še spomnil ni. Zdelo se mu je, da je v njem že zato polno življenja, ker je notri Adamovčeva, njena krava.

»Hm!« je zamomljal in skrival obraz, da Neža ne bi opazila temnih lis, ki so se razvlekle po njegovem obrazu.

Tonček je kmalu zaspal in položila ga je v kamri na skrinjo, plevnico in rjuhe mu je že prej pripravila.

Tisto noč se ji je Tone izpovedal kot še nikoli. Ničesar ni zamolčal, čeprav je vedel, da Neža ne bo mogla vsega razumeti, vedel je le, da bo kljub temu odpustila. In odpuščanja si je tako želel in tako lahko mu je bilo pri srcu, ko se je bil izpovedal.

»Ali si še huda name?« jo je vpraševal še in še.

»Nisem!« mu je zatrjevala še in še in zdelo se ji je, da se zanjo pričinja novo življenje. Žal ji je bilo, da se sama ni domislila na vrnitev in kar čakala, da so se morali zganiti možje. In je jela brskati po tistih dneh in zazdelo se ji je, da se je pre naglila. Prespala naj bi bila pod kozolčevim plaščem, zjutraj pa šla pred ognjišče in delala, kot da se nič ni zgodilo. Prav gotovo bi se Tone še zmenil bil ne in bi se delal, kot da se nič ni zgodilo. Spomniti bi ga ne bilo treba in bi bil danes grunt cel — in hiša ne bi bila razvalina, ki je v pohujšanje in v sramoto vsem gruntarjem in še bajtarji se spotikajo. Ni tako slab Tone,

kot mislijo, in najbolj jo je pogrelo, ko se je domislila imena Herodež, ki mu ga je dal Macafur, ta pretrganec lačni, ki je na ohceti za štiri svate pojedel in popil, in črni nehvaležnej gre pa za hrbtom blati človeka in mu daje sramotne priimke. Le prikaže naj se grdavš, z loparjem ga bo napodila in s pomijami polila. No, če pa prideta Vodnik in Rožnik, do zadnjega bi postrgala iz predala, da jima bo postregla. To sta možakarja! Nikoli ju ne bo pozabila. Smrtni greh bi bil, če bi bila le za trenutek nehvaležna.

Težko je čakala jutra, ko bo Tonetu pomagala, ko bo ves dan pri njem in počasi celila rane na gruntu. Marsikatera je zakrvavela zaradi nje, zdaj prav dobro ve, tudi zaradi nje.

Še preden se je do dobra zdanilo, se je Neža že sukala pred ognjiščem, kravi je pokladla, pomolzla jo je, zdaj pa zdaj pogledala, če se Tonček morda ni prebudil. Bala se je, da se bo preveč ustrašil, ko se bo znašel v neznanem prostoru, na skrinji. Pa je spal in se v spanju smehljal in tudi Tone se ni premaknil, nalahno je dihal in okrog usten se mu je zdaj pa zdaj razvlekel nasmešek kakor vselej, kadar ga je sreča pobožala.

Prebudil se je, ko je po veži že vse dišalo po močniku in je sonce metalo velike rdeče snope svojega blagoslova v kamro, kjer je Tonček še zmerom spal in sanjal o dobrem možu, ki mu bo od Žužka žemelj prinesel in od Mohorja fig. Obljubil mu je in ne bo umanjkal.

»Za božjo voljo, zakaj me pa nisi zbudila? Še lenuhi ne spe tako dolgo!« je okregal Nežo ljubeznivo, božajoč, kot bi ji govoril: »Preveč si dobra z menoj, da si mi privoščila toliko spanja. Nak, nisem vedel, da si taka zlata duša.«

»Danes vendar še ni posebnega dela, zakaj bi vstajal!« se mu je nasmehnila Neža in dobro jutro so mu voščile njene oči, njene ustnice, čeprav pozdrava niso izrekle, iz vsega obraza je bral eno samo željo: dobro jutro, njegove oči so pa odgovarjale: Bog daj... Bog daj...

Tone je pospravljaj pred hišo, Tonček pa je vokal na skrinji in ni mogel dognati, kje da je. Vse mu je bilo novo in tuje in ko je vokal, se mu je zdelo, da vekanje nekam strašno odmeva, kajti zgubljal se je v praznino in skozi okno v grapo pa prav do Konškarjevih goličav in kostanjevih parobkov. Zadušil je jok in se pokrnil čez glavo. Dobrega moža in mame se je spomnil, zakričal bi bil rad: »Mama!« pa se je bal, da bi priklical strahove.

Mama ga ni slišala... »Nesreča je za petami...« to ji je šumelo po glavi, da je na Tončka pozabila, niti ni videla, da je močnik prekipel in ni ovohala, da se je prismodil.

Na pol sede je gledala v ogenj, stresala jo je mrzlica, s čela ji je pa curljal pot.

»Mama! Mama!« je zavpil Tonček izpod odeje, zavpil tako pretresljivo, da ga je slišal še Tone, ki je pred skednjem dohod zravnaval.

»Marija pomagaj!« je kriknil in planil v kamro.

Neža je še zmerom slonela na ognjišču in bila tako zaverovana v ogenj in tako zelo jo je prevzela obupna misel: »... nesreča je za petami... to pove tudi srčni fant...«, da ni ne videla in ne slišala.

»Neža, Tonček te kliče!« jo je predramil Tone, jo začudeno gledal. Bila je zmedena in oči so ji čudno begale.

»Kaj ti pa je?«

»Nič, nič!« je hitela in skušala prikriti rdečico, ki jo je oblila. Srce ji je glasno nabijalo in čutila je, kot da jo nekdo stiska za grlo. Tone jo je prijel za roko; bila je vroča in drhtela je. Razločno je čutil, da se je kri po njej sunkoma pretakala.

»Neža! Neža!« jo je klical, v klicu je bilo spraševanje, je bilo očitane in je bilo usmiljenje.

»Nežal Nežal!« je moledoval, ko se ni oglasila, ampak ga samo gledala.

»Mama, mama!« je vzklikalo izpod odeje v kamri in šele ta klic jo je docela odtrgal od daveče namišljenosti: »... nesreča je za petami...«

Posiljen smeh se ji je razlezel čez lica in delala se je, kot da ni bilo nič.

»Dim se mi je zaletel v grlo!« se je zlagala in je goltala, oči so ji bile pa res kalne, kot da jih je omamil dim.

Tone je podvomil, potem pa verjel, ker ni bil vaju, da bi mu Neža lagala. Odvadila se je peči in kostanjeva drva se tako kot tako rada čimžajo.

»Tonček, Tonček, nič ne vekaj, saj sem tu!« je hitela v kamro, za njo pa Tone, tudi njega je zaskrbelo, kaj da se je zgodilo.

Tonček je bil od joka in sopare pod odejo ves premočen, ko ga je Neža odkrila. Začudeno jo je pogledal, potem se pa sredi joka ustavil in se nasmejal, kot da pred nekaj sekundami ni jokal Tonček, ampak nekdo drugi, prav nič Tončku podoben.

Nasmejal se je tudi Tonetu in ga pocukal za brke, češ ali še nisi šel k Moharju po fige in k Žužku po žemlje.

»Tonček, le priden bodi, danes ti prinesem fig in žemelj,« ga je ogovarjal Tone, Tonček se mu je pa režal še potem, ko je z veliko leseno žlico zajemal močnik iz oškrbljene lončene posode.

»Ti, za ajdo je pa še čas in za repo!« se je hipoma spomnil. »Nekaj suhe hoste je ob njivi, ob meji je je pa tudi še dosti, kar na njivi pod kozolcem jo bova požgala. Za ajdo bo ko nalašč,« je žužljaj kot včasih, ko je bilo treba samo v kaščo: pšenice, ovska, prosa, ječmena, rži, ajde, vsega je bilo na voljo, zdaj pa, zdaj so se pa še miši izselile iz kašče.

»In seme?« se je glasno vprašala Neža, da jo je Tone presenečeno pogledal.

»Viš, na to pa še mislil nisem! Kupiti bom moral,« je izjekljal, ker ga je bilo sram, da se je pred njo pokazal kot človek, ki niti za ped naprej ne misli.

»Pa imaš denar?« ga je vprašala tiho, kot bi se bala, da jo slišijo stene. Nikoli ga še ni vprašala, če ima denar, ker nikoli ni dvomila, da bi ga ne imel. Zdaj, zdaj pa tako vprašanje, ki bi moralo Toneta ponižati.

»Denar? Imam še nekaj!« je izkašljaj. Če bi ga bil kdo svoje dni tako vprašal, bi jo mu prisodil, deset sonc bi se mu posvetilo pred očmi in za tri tedne bi pozabil na lakoto.

»Če bi bilo premalo, jaz imam nekaj. Oče in mati sta mi dala,« se je ponudila, odvozlala ruto in mu odštela nekaj desetakov.

»Kar bo ostalo, ti že prinesem nazaj!« je mencial Tone in se obiral, kot da mu je strašno težko sprejemati denar od žene in za njen denar krpati grunt ter skrbeti za posevke.

»Včeraj sem ti že mislila dati, pa sem pozabila,« se je opravičevala, hotela mu je reči, denar sem zate in za grunt zbirala, zdaj ga imaš, če sva že eno, kot sva se zaobljubila pri poroki.

»To je vendar tvoj denar,« se je izgovarjal Tone, čeprav bi ga ji za nobeno ceno ne vrnil več.

»Kupi, kar potrebujemo za prvo silo,« mu je odgovarjala, pobrala žlice in posodo, potem pa zmolila očenaš, kot je bila vajena doma.

»Viš, na to sem pa kar pozabil!« ga je zaskrbelo. Mati bi mu tega nikoli ne odpustila, še oče ne, čeprav ni bil zaradi mo-

litve preveč natančen. Ko pa je videl, kako je še Tonček sklenil roke in kako vdano je ponavljal za materjo, ga je ganilo.

»To ti je žena! V njenih rokah je otrok bolj na varnem ko v samostanu!« se je pridušil in v naročje bi ga vzel, če bi ga ne bilo sram in če bi bil tega vaju. Še nikoli ni pestoval, komaj komaj je kdaj pozibal, pa še takrat je najrajši enkrat, dvakrat brcnil v staro, škripavo zibel, da se je na eni strani zaobrnila, potem se pa za nekaj trenutkov gugala, spočetka močno, da so se kljuni zadevali ob tla, potem je pa pojemala, nihala, se le za spoznanje premikala in se nazadnje ustavila — otrok je pa le zaspal.

Hipoma mu je bilo v hiši pretesno in neznansko se mu je mudilo v dolino.

»V dobrih dveh urah bom doma. Če le utegneš, vsaj iz bližine pripravi hosto!« ji je naročal in oprtal koš in se pognal v grapo.

»Fige, žemlje!« je klical za njim Tonček in mu mahal z roko.

»Saj, saj! Nisem pozabil!« je odmevalo v hrib in Tonček je sanjaril le o figah in žemljah, saj jih bo prinesel oče in ne tisti hudi mož, ki ga je hotel nekoč s sekiro.

Neža je gledala za njim. Kot mlad hlapec se je podil po rebri in koš na rami mu je kar odskakoval.

»Ko bo poln, ga bo tiščal k tlom!« se je zasmejala.

V kamri in v hiši je pospravila in še nikoli se ji ni tako mudilo kot ta dan. Tonček ji je hotel povsod pomagati, pa kjer je prijel, je bilo narobe, čeprav mu mati tega ni povedala.

»Tonček, le hitiva, potem morava na njivo!« ga je ogovarjala in neznansko je hitela. Njiva je plevelnata, hosta v kupih je tudi vsa preprežena, prevlečena in premrežena s hmeljem in robido, morda se v njej skrivajo gadi in modrasi, treba bo paziti in hiteti. Naj Tone vidi, da Neža ni več otrok in da pri gruntu tudi nekaj zaleže.

Zaprla sta duri in ključ vtaknila pod prag, kot je bila že stara navada. Tone pride morda po položni poti in ga ne bo videla, vedel bo pa tako kot tako, kje je in kaj dela.

»Pa pojdiva v božjem imenu!« je rekla sinu in skoraj tekla sta nizdol, lomila osat in bodečo nežo, dristove cvete, ki so se spenjali iznad trave in s svojimi velikimi listi morili pod seboj in okrog sebe, kar je le zahrepenelo k soncu.

»Jezasta, jezasta!« je zmajevala Neža, kajti take njive še ni videla. Kupi snopov, najbrž že dve leti stari, so bili že kup gnoja, sosedna njiva pa je odganjala tu in tam nov krompir, ki ga ni nihče sadil, nihče pa tudi starega izkopal. Krompirjevica starega in mladega krompirja, pomešana s slakom, preslico in lapuhom, se je vlegala po lehah, se opirala ob močna stebila osata, vrbja in jelševja in tudi topolovino so ptiči zasejali na to zemljo, če plodovi sami niso prifrftali na plodna tla.

Neža je trgala vejevje s kupa, vlekla in se napenjala, mislila je, da bo celo grmado izpulila, pa je komaj vejo dve rešila iz oklepa robide in hmelja.

»Tonček, še ti pomagaj!« se je dušala, da bi za spoznanje utajila svojo slabotnost.

»Joj, še teh bore vej, pa te krivijo!« si je očitala in napela vse sile, ki jih je premoglo njeno šibko telo.

Tonček je vlekel in vlekel, se slinil in grizel jezik, šlo pa ni nikamor.

»Kaj bo dejal Tone?« jo je zaskrbelo, ko se kupi niso hoteli zmanjšati. Teklo ji je že po hrbtu, robida jo je opraskala po obrazu, hmeljeve vrvce so se ji zapletale med noge in nekajkrat je padla na tla. Tonček je vselej zavekal, ker se je bal, da je mati umrla. Sama mu je včasih dopovedovala, kako človek umre. Z viška je padla na tla in se ni premaknila, Tonček pa je tulil in klical: »Mama, mama!«

Včasih se ji je to dobro in lepo zdelo, zdaj pa je bil Tončkov glas preveč v dušo prodirajoč, kot da je že spoznaval, koliko trpi mama.

Sonce se je že s sredine neba smejalo, Neža je še zmerom vlačila veje, jih zlagala v vlake vrh njive, podkladala brinje, da bo bolj gorelo, ko bosta z mački vlekla goreče vlake nizdol. Bog daj, da bi bil dober veter. Če bo zaganjal od sebe, bo kar hitro šlo, če se pa zažene k sebi, se pa lahko mučita vse popoldne.

Pri Sv. Mohorju in Fortunatu je odzvonilo poldan. S Tončkom sta počasi in s premislekom molila in Tončku se je kar dremalo.

»Očeta počakajva, potem bom pa že skuhala,« mu je prišepetavala, mu odlomila kruha in ga položila na ozaro.

»Le zaspančkaj, kadar prinese žemelj in fig, te pa zbudim!« ga je uspavala in čez nekaj minut je zaspal. Neža se je vsak trenutek zagledala v grapo, mislila je, da se zdaj pa zdaj približe Tone s težkim košem na rami in že od daleč jo bo po-

zdravljaj. Pa ga ni bilo. Tako težko ga je čakala, da še lakote ni občutila, le z nekaj grižljaji starega kruha, ki ga je še od doma prinesla, se je odteščala.

Roke so ji bile že krvave in trudne in tudi v križu jo je že bolelo, kupi se pa niso hoteli zmanjšati. Še in še se je pognala v hrib in nazaj, Tonček pa je spal in glasno sanjal o žemljah in o figah. Očeta pa ni bilo.

»Le Bog ve, kje kolovrati!« je bila Neža že skoraj huda, pa ji je bilo takoj žal.

»Morda pa semena išče? Morebiti ga strašansko skrbi, kako je doma,« si je takoj očitala, pograbila za butaro vej in jo vlekla v hrib. Tonček je še zmerom spal, se v spanju na glas zasmeljal, najbrž se mu je sanjalo, da je dobil kar celo rešto fig.

Bila je upehana, noge so se ji vlekle in še oči so ji bile utrujene, glava pa težka.

»Odpočijem se, pa bo dobro!« se je tolažila in lezla k Tončku. Ves obraz mu je bil nasmejan, stegal je roke, kot da bi grabil fige in žemlje. Morala se mu je smejati, čeprav ji je bil še smeh utrujen in bolan.

»Marija pomagaj!« pa je že tisti hip kriknila. Gad se je splazil čez Tončkove gole noge, obstal in sikal v sonce... To je še videla, potem se je pa od groze zgrudila. Zasenčilo se ji je in ves svet ji je odmrli za nekaj trenutkov.

Tonček se je prebudil. Sprva se ni mogel razgledati, niti se ne spomniti, kdaj in kako je zašel v to puščavo. Solze so ga oblike, bilo pa ga je strah, da bi na glas vokal.

»Mama, mama!« se mu je glas dušil, ko pa jo je zagledal na tleh, je utihnil in se je oklenil, ji dvigal veke, ji prekladal roke in jo cukal za nos, pa se ni prebudila.

»Mama, mama!« je vpil, da je še njemu šlo skozi ušesa, se vrgel nanjo, jo stiskal za vrat in debele solze so kapale na njena lica, na čelo in na lase.

»Mama, mama!« je odmevalo v grapo, se lovilo v planini, mama se pa ni zgenila. Glas mu je bil že hripav in zlomljen, utrujen in nič več otroški.

»Mama, mama!« je begalo med osatom, vrbjem, jelševjem in bodečimi nežami in tedaj je Neža samo za spoznanje pogledala z belino očesa.

»Mama, mama!« se je razveselil Tonček, privzdignil veko in njeno oko ga je tedaj zagledalo in iz mrtve dremavice je spet oživel, kot da jo je k življenju priklical — sin.

»Tonček!« je komaj, komaj izgoltala, davila in stiskala jo je groza, za trenutek ni mogla verjeti, da je Tonček pred njo še živ. Duh je, ki jo obletava, premalo je pazila nanj... In zdelo se ji je, da vidi, prav razločno vidi, kako se kača opleta Tončkovih nog, se omotava vratu, sika, pika, počiva, steguje glavo k soncu in mu dopoveduje: »Res si oblastno, ampak proti mojemu strupu nimaš moči!«

»Tonček!« je zakašljala. Čutila je, kako ji na vratu popuščajo nevidne klešče, sedaj že lahko diha, srce je nekam sproščeno, nikjer pretisnjeno in zdelo se ji je, da so tudi roke bolj prožne. Morda je spala uro, dve, dolgo vsekakor, če ne, bi se ne odpočila, kot se je.

»Tonček jo je venomer gledal in se je ni mogel nagledati, tako čudna se mu je zdela, ni mu šlo v glavo, zakaj da prav nič ne odmakne oči od njega in zakaj se ne premakne z mesta.

»Mama!« je vzkliknil od začudenja, od groze in od tesnobe, jo prijel za roko, kot da išče varuha. Neža jo je začutila in sladko spoznanje ji je zagorelo v duši: »Saj je živ!« Natančno mu je pogledala gležnje, čeznje se je plazil gad, nikjer ni opazila otekline, nikjer višnjevih obrobkov. Kovkarjevega hlapca je videla, kakšen je bil. Gad ga je pičil v roko. Bila je neznanska!

»Angel varuh ga je varoval!« si je šepetala! Lezla sta v hrib proti domu, bilo je je preveč groza, da bi še vlačila hosto na vrh njive. Morda so gadje tudi v kupih. Ob mejah so tako kot tako radi.

»... nesreča je za petami...« ji je zvenelo v duši in ušesih.

XVI.

Tudi za trenutek ni pustila Tončka izpred oči. Kamor je pogledala, je videla gada, ki je sikal proti njemu, se zvijal v klopek in se pognal za meter, za dva naprej.

Z njo je moral v svisli, v hlev, v kamro, z njo je moral biti pred ognjiščem. Še iz ognja v peči je sikal gad in, ko je odvezala kostanjevo butaro, se ji je zdelo, da se je je v zapestju oklenil gad in da se steguje proti njenemu vratu. Zdaj zdaj jo bo pičil v žilo in zdaj pa zdaj se bo sesedla pred ognjiščem. In res ji je bilo kar motno pred očmi.

Tončku o gadu ni nič povedala, preveč bi ga bilo strah in še spati bi ne mogel. Od strahu bi božjast pritisnila, nak, nič ne sme vedeti.

Mračilo se je že. Kar vidno se je umikala svetloba in tudi rdeči smeh koroške Neže na Grintovcih se je ožil in ožil, vsrkali so ga vrhovi, ga skrili in se sami zagrnili v temo. Toneta še ni bilo domov. Za trenutek, dva je Neža pozabila na gade, kaj je z njim, jo je zaskrbelo. Težko je nesel, pa se je spotaknil, morda je bil truden, pa se je hotel odpočiti in je pretrdo zaspal, morda... morda so ga pa pijanci dobili v roke in se vlačijo z njimi po beznicah. Ta misel ji je bila zoprna in si jo je otepavala, pa se je vračala zmerom bolj prepričevalna in se je končno oklenila le te.

»Denar sem mu dala in zdaj za moj denar popivajo, dedci nemarni!« se je dušala in vročina jo je kuhala.

Tonček je vselej zaokrenil glavo, kadar so le malce zaškripala vrata. Fig in žemelj je čakal, pa jih ni bilo. Lubje na strehi se je zganilo, fig in žemelj ni bilo.

»Lačen si!« se ji je zasmilil in mu je nalila mleka na suhe drobitve. Hladno, kot bi se silil, se je lotil večerje, žemlje in fige so mu prepregle vse misli.

Neža je popila skodelo mleka, vse drugo pa spravila za Toneta. Lačen in upehan bo prišel, težki koš ga bo ožulil, Bog ve, kam daleč je moral po seme. Težko se dobi, lansko leto je ajdo slana pobelila. S takimi mislimi se je trpala, pa jo je prevpilo:

»V krčmi sedi in od mize vino teče, koš pa prazen počiva za durmi! Kaj Tonetu za ajdo, ko ima pa denar!«

S Tončkom sta sedela na ognjišču. Tenki plamenčki so se oblizovali, trepetali, iz polen se je cedila sokrvica in cvrčala v vročini, kapala na žerjavico in izpuštevala duh, ki je dražil nosnice in oči, pa se Neža za to še zmenila ni. Z rokavom si je obrisala oči in nos in čakala, kdaj bo zaškripalo po pesku pred hišo in bo v vežo stopil Tone.

»Prav gotovo bo ajde prinesel, tak pa spet ni, da bi denar kar brez glave zafrnečkal!« si je vsiljevala dobro misel, pa čim bolj se je trapila z njo, tem bolj se ji je zdela smešna in otročja.

Tončka sta ogenj in vročina prevzela. Zadremal je in glava mu je kar sama od sebe zlezla materi v naročje.

Neža ga je pokrižala, potem sebe in začela moliti. Pa še molitev so ji begale nevšečne misli in skrbi, kaj da je s Tonetom, kaj ga je obsedlo in kam so ga speljali pijanci. Zdaj je bila prepričana, da ajde ne kupuje več, prepozno je že.

»Morda se mu je kaj naredilo?« jo je presunilo.

»Vajen je poti!« je zamahnila z roko. »Saj ni otrok, tisočkrat in tisočkrat je že hodil to pot.

Noč se je razlezla po hribih, grape in zatišja je vase pogreznila že prej in čez prag Konškarjeve hiše se ni nič več videlo. Zvezde na nebu so bile zastrte, mesec je počival še za gorami in se mu ni nič mudilo. V dolini so migotale luči, mesto je pa kar žarelo v krvavi svetlobi, da je bilo Neže groza. Tončkova glava ji je počivala v naročju; gladila mu je lase, da je pozabljala na strahove, ki so se skrivali v kotih in jo zdaj pa zdaj obletavali.

Vrgla je na tlečo žerjavico poleno, dva, pa sta se cvrla in nista hotela zagoreti. V veži je bilo kar temačno in odsev žerjavice iz peči je temo le še spačil, da je bila strašnejša. Neža je poiskala pihavnik in se napejnala, vso sapo bi skoraj izdihala, zagoreti pa le ni hotelo, le prasketalo je in se kremžilo.

»Mama!« je prestrašeno vzkliknil Tonček, zakrilil z rokami in spet mirno spal. Neži se je zdelo, da iz vseh kotov vpije: »Mama, mama!« in ta jo kliče tudi s planine, od cerkve Sv. Mohorja, iz grape, iz goličav in posek.

V peči je zaplapolal plamen, popil temo in se ogledoval na sajasti steni in na mlečniku, si česal in gladil tenke jezike, ki so sikali, ugašali, pa se že tisti hip pognali kvišku novi in večji.

Krava je zamukala v hlevu; morda je klicala Nežo, da ji nastelje, da ji rezanice pristavi. Toda Nežo je bilo strah in ni upala v hlev. Še z laterno ne bi šla iz veže.

Ogenj je prasketal in se igral s svojim odsevom na njenih laseh in na njenem obrazu. Za trenutek se je vrgel snop svetlobe na Tončkova lica. Bila so potna od ognja in od sanj o žemljah in o figah.

»Le kdaj bo prilomastil!« je bila Neža huda. Noga ji je zaspala in glava ji je bila težka.

»Kaj bo šele čez mesec, čez dva, ko je že drugi dan tako pusto pri hiši!« se ji je zganilo v srcu in zazdelo se ji je, da se je Tone lagal očetu, Rožniku in Vodniku, njej in Tončku.

»Nič ga ni sprebrnilo!« je sikalo vanjo in jo prepričevalo in nič ni odganjala prej še nevšečnih misli, oklenila se jih je in jim je verjela.

Slišala je, da pod hišo nekaj lomasti, da se lovi, da se zaletava, tudi koš je zacvilil. Najbrž ga je stisnilo, vsaj rebra so se tako oglasila.

»Marija pomagaj, Tone bo!« jo je zazebló.

»... pikova dama... križev kralj... nesreča za petami...« se je zapičilo v njeno grenboko in spet je verjela, da vražar ni lagal in da ne laže ne pikova dama, ne križev kralj in tudi srčni fant ne.

Tone se je stežka prizibal v vežo, na pragu bi se bil skoraj prekucnil.

»Hudiča, kaj pa nastavljaš čez prag. Posveti vendar!« je zarenčal cmokaje; jezik se mu je kar svalkal v ustih in govoril je, kot da čika.

Neža je bila tiho, trsko je pritaknila in mu posvetila. Kar ustrašila se je njegovega obraza. Zabuhel je bil in oči so mu pijano mežikale, se zdaj vzbujile, kot bi se hotele pognati iz očesnih duplin, zdaj so se pa umaknile prav pod čelo in Neži se je zdelo, da jo gledajo le zenice, iz katerih šviga zloba. Po vsem životu se je stresla. Tak je bil Tone takrat, ko jo je hotel s sekiro. Stopila je k Tončku in ga zakrila s svojim telesom.

Tone je treščil koš v kot in čudno je sodel, kot da je nosil strašno težo.

»Denar je zapil, koš je prazen!« jo je prevzelo in žal ji je bilo, da mu je zaupala in verjela.

»Kaj si mutasta?« jo je nahrulil Tone, ne da bi se nadejala, vse drugod so ji tavale misli.

»Zakaj?« se je začudila.

»Vsaj dober večer bi rekla!« se je zadrl. »Morda si pa mislila, da me ne bo in sem te zmotil, ha, ha!« se ji je zarežal in njegov obraz se je nagnil proti njej.

»Tone!« je kriknila in v njegovem glasu je bilo očitanje in je bila užaljenost.

»No, imena še nisi pozabila, čeprav so ti pri Adamovcu obletavali okno hlapci in pastirji, br!« Zaškripal je z zobmi in stiskal pesti, udaril pa ni. Neža je stala mirno, s hrbtom je varovala Tončka in vseeno ji je bilo, če pade nanjo težka pest. Ne bo bežala, pokazati mu hoče, da se ga ne boji in da ga v tem trenutku zaničuje.

»Fej, to ste pa možje. V štiriindvajsetih urah ti pozabi, kar je sveto obljubljal in možem še v roke segel. Fej, najprej se poniža, kot se baba nikoli ne, potem pa požre besedo! Ali si bil pijan včeraj, ali si pa danes, če nisi lagal včeraj, lažeš danes!« je izbruhala Neža, z eno roko dvignila otroka, z drugo popadla poleno in šla mimo njega v kamro in se tam zaklenila.

Poparjen in ponižan je stal Tone pred ognjiščem. Vest mu je izprašala in vest se mu je tudi oglasila.

»Njen denar si zapravlil, hinavec. Macafurju si vse verjel, kar je kvasil o Neži, tega pa ne veš, da najbolj opravlja in obrekuje tebe.« Tone ni vedel, od kod se mu oglašata ta glas, Macafur je bil vendar tako prijazen z njim in on vendar ni lagal, kaj vse se je godilo pri Adamovcu. Rožnik in Vodnik sta že vedela, zakaj sta jo pripeljala nazaj. »Če se je kaj spakederalo, nak, moje krvi ni!« se je pridušal, vest pa mu je rekla:

»Star si že vendar, pa tako neumen. Čenčam verjameš, resnico pa brcneš v kot. Hinavca Macafurja, ki ga vsi hribovci poznajo in mu zato ne verjamejo, poslušaj, Nežo, nedolžno in pošteno ženo pa mučiš in po nepotrebnem ustvarjaš v hiši pekel.«

Ogenj je pojemal v peči in le medlo osvetljeval vežo, Tonetu pa vendarle jemal vid.

Slišal je, da se je Neža zaklenila, slišal tudi, da je prižgala luč in jo kmalu ugasila.

»Vrata snemi, kdo jih sme zapirati pred teboj!« mu je nekaj reklo, noge se pa niso premaknile in roke so kot mrtve obvisle ob telesu.

»Vraga, kaj sem res trepetlika?« ga je stogotilo. Da ni mož beseda, da je lažnik, to je bilo prehudo, bolelo ga je, pa čim bolj je premišljeval, tem bolj se mu je vsiljevala izpoved: »Res, res! Tako je!«

Zaloputnil je večna vrata za seboj in se zakopal v listje v listnjaku. Čudno, samota in hlad sta ga streznila. Hinavski Macafurjev obraz se mu je zarežal iz teme, mu mežikal in kremžil ustnice, kot bi hotel reči: »O ti bahavi gruntar, kako rad nasedeš! Zdaj vidim, da si do ušes zaljubljen in da te je sama samogoltnost!« Da, samogoltnost! Ob tem očitku se je ustavil in ni mogel do drugih misli, dokler si ni priznal, da je res samogoltnož.

Zaspal bi bil rad, pa ni mogel. Zaprl si je oči, pa je skozi zaprte veke videl vso pijansko družbo, s katero je Nežin denar zapravlil, na semensko ajdo pozabil in na žemlje in na fige, ki jih je Tončku obljubil.

»Zverina!« mu je zazvenelo po ušesih. Nekje iz kotov mu je siknilo in se mu zagrizlo v dušo. »Ali si pozabil na obljube, ki si jih še včeraj ponoči žežnjaj ženi?« se mu je oglašalo izpod strehe in zdelo se mu je, da sliši, kako žena hrope, kako vzdihuje in se premetava po postelji in kliče Tončka: »Le zaspil, ti bom že jaz prinesla žemelj in fig.«

»No, še otroka sem nalagal!« se je udaril po čelu in se zakopal v listje, da bi ne videl Tončkovih oči, ki so prosile, da bi ne videl njegovih rok, ki so grabile po žemljah in po figah.

»Tonček, zlagal sem se ti, prav res, prinesel ti jih bom, nič več ne bom poslušal Macafurja!« je žlobudral v listje. Ko pa so mu misli omagale in se je sova oglašala v planini, je zaspal, v sanjah pa so se mu zarežala obraza pikove dame in križevega kralja — za nameček zasmehljiva podoba srčnega fanta in ga spraševali: »Ali nas ne poznaš?«

XVII.

Kot bi bil stepen in bi mu hili želodec izprali, se je Tone počutil zjutraj, ko se je prekobalil po listju in zagledal, da je zunaj dan in da Neža že vardeva in da za njo hlača Tonček.

Pred listnjakom je obstal. V hišo ga je bilo sram, Tonček bi ga pobaral za fige in žemlje in spet bi se mu moral zlagati: jih niso še spekli, so jih razprodali, skratka, prinesel jih ni. Sram ga je bilo pred Nežo, njen denar je zapravil, semenske ajde pa ni kupil, čeprav se je ona ves dan trapila s hosto.

Neža je prišla po steljo, pa se je naredila, kot da se ponoči nič ni zgodilo in je nič ni žalil, delala je lep obraz in šla mimo njega, kot da sta se že prej o vsem domenila, kar bo treba čez dan do večera. Ona ga ni pozdravila, on je ni ogovoril.

»Mama!« je zavekal Tonček.

»Že grem!« se mu je oglasila Neza in odšla v vežo.

»Mama, ali imaš fige?«

»Nimam. V nedeljo ti jih kupim. Jaz pa ne bom pozabil!« je tiho, skoraj boječe šepnila. Grenko ji je bilo pri srcu, vsaj otroku naj bi kupil, ko mu je tako sveto obljubil in je siromaček še ponoči samo o figah in žemljah sanjal.

»Ali je ata pozabil?«

»Ne vem!« se mu je z mokrimi očmi nasmehnila, pa skrila obraz, ko je Tone stopil v vežo.

»Ata...« se je oglasil Tonček, za fige in žemlje je hotel vprašati, pa mu je beseda nenadoma zamrla.

Tone se ni oglasil, le v srcu ga je zbolelo. Otroku je lagal, Nežin denar je zapravil. Glava se mu je povesila in, ne da bi črhnil besedo, šel v hišo, se usedel za mizo in si podprl glavo. Težka mu je bila, misli pa še težje. Izpod stropa so ga gledali svetniki: sv. Andrej, sv. Luka, sv. Anton, sv. Lucija in zdelo se

mu je, da mu vsi očitajo, da je otroka nalagal, Nežin denar zapravljal in bil nato še tako grd z njo. Oko mu je obstalo na dveh slikah: smrt pravičnika in smrt grešnika. Nebesa se odpirajo pravičniku, angel njegov je ves srečen, duhovnik ga tolaži in pravičnik Bogu vdano umre. Na grešnika pa že čakajo črni vrage, duhovnika ni maral, angel varuh odhaja... in grešniku se odpira pekel, večno, večno bo gorel v njem. Še nikoli si Tone ni tako natančno ogledal teh slik kot danes in tudi nikoli ga še niso tako presunile.

»Naslikati se da vse, v resnici je pa popolnoma drugače!« se mu je smehljala in se ponujala misel, okleniti se je pa le ni mogel. Zdelo se mu je tuja.

Tako je bil zaverovan v smrt pravičnika in grešnika, da ni videl, ko je Neža postavila kosilo na mizo. Sama s Tončkom je jedla kar na ognjišču.

Kaša z mlekom mu je zadišala, pa se je že oglasila grenka misel. Adamovčevo mleko je, vse svoje si pognal po dolgi dolini in zapravljal s kartami. Za hvaležnost si pa še tak.

Vstal je in sam ni vedel, česa naj se loti. Koš v veži ga je opomnil, da bi bilo ajde treba.

»Kako je pa s hosto?« je vprašal ženo.

»Vsa je na njivi!« mu je odgovorila hladno, pa prijazno, da je Toneta presenetilo. Pričakoval je, da ga bo nadrla, mu naplela očitkov in ga terjala za denar. Pa nič!

»Nisem mislil, da je tako dobra!« si je tiho priznal in neznanško se mu je zasmilila.

»Bi pa danes požgali?« je zastavil prijazno in kar nekam presladko.

»Le!« mu je pritrdila.

»Saj nisi huda?« mu je tedaj ušlo, oči je povesil in kot skesanec stal sredi veže.

»Nak!« je tiho odgovorila in si z rokavom obrisala oči.

»Čudak je, toda dober kljub temu!« ji je nekaj narekovalo in spet si je morala priznati, da ga ima rada. Vsak človek ima pa svoje napake! Bila je spet prepričana, da ga bo spametovalo in da mu je od sile žal za zapravljeni denar. Kje bo dobil semensko ajdo, ga ni vprašala, pa tudi upala ne bi. Če se bo navrl, jo bo staknil, če vrag ni. Toliko ga je poznala!

»Kravi še pokladem!« je izkolcala in šla izpred ognjišča. Pretesno ji je bilo v njegovi bližini. Hudo ji je bilo, zaradi nje je moral prebiti v listnjaku.

Tonček je ostal na ognjišču, gledal v peč, pa spet na očeta, da bi ga pa ogovoril, ni našel besede.

»Na fige sem pa kar pozabil,« je oče sprožil sam. »V nedeljo ti jih pa prav res prinesem.«

»Mama tudi!« Bil je vesel, da so mu oči kar žarele.

»Saj me imaš rad?« je mehko in nežno vprašal Tončka. Da je otroka nalagal, mu je bilo hudo in zdaj mu je odleglo. Tonček mu je bil prijazno in otroško vdano pokimal in s tem več povedal, kot da je kopicil besede v jecljajoče stavke. In zgodilo se je tedaj, da ga je oče pobožal in še po rami potrepjal.

»Si že priden, v nedeljo pa ne bom pozabil.« Te besede so bile za Tončka slajše kot Vipavkine fige in Žužkove žemlje. »Danes bomo kurili,« je še slišal in nehote šel za očetom.

»V dveh, treh urah bo pa požgano,« se je silil Tone, ko mu je Neža pomagala snemati izpod strehe na dolgih drogih nasajene železne mačke.

»Če tudi ne!« se je odrezala Neža, preveč živo se je spominjala prejšnjega dne, ko se je trapila s hosto, da ji je sapo jemalo in da se ji je pred očmi meglilo.

Tone je obmolknil. Bal se je, kdaj ga bo vprašala, kako in kaj misli z ajdo. Odlasati ne bo smel, drugod so že posejali.

Zažgali so na vseh konceh in suha hosta je bila hipoma v plamenih. Z železnimi mački so goreče vlake vlekli navzdol in se v vročini kar topili. Tonček se je držal očetovega droga in le, kadar ga je preveč palilo, se je odmaknil in si z rokavom brisal pot od dima in pepela, ki se je dvigal izpod grabečih mačkov, pa mu je bil obraz črn. Tudi Tone in Neža sta bila vsa sajasta, nista pa utegnila, da bi se obrisala, goreče vlake je bilo treba razvleči po vsej njivi.

»No, če je pa kaj kač na njivi, danes jih bo pa precvrlo,« je pomislila Neža, ko se je spomnila, kako se je včeraj strupenka prevalila čez Tončkovo nogo.

»Ti, včeraj se je pa gad prepeljal čez Tončkove noge. Slabo mi je prišlo, tako sem se ustrašila.« Ni mogla zamolčati, spet pa ji ni prišlo nič pripravnega na misel, da bi pretrgala moreči molk.

»Kaaaj?« je zategnil Tone in se delal, kot da ga je strahansko prestrašilo. Obstal je in potegnil mačka iz plamena in povedati mu je morala natančno, kako je bilo.

Še tisto dopoldne sta požgala hosto in njiva se je zdela kot razgrnjeno pogorišče. Tu in tam se je še kadilo, od ogorka se

je zdaj pa zdaj obliznil plamenček, po nekod se je vnel posušen in osmojen plevel, da je zadišalo po sladkem soku, po mleku iz stebel osata in po pečenih glavicah še nezrelih plodov.

Ob robih njive je Tone še razkopal, kot da se mu je strašno mudilo posejati.

Pri vsakem zamahljaju ga je zbodlo, ni se pa mogel domisliti, kje bi dobil semensko ajdo.

Neža je vedela, kaj ga muči in je molčala. Saj bi šla domov, pa Adamovec je že posejal in še sam si je moral semena dokupiti.

Popoldne je Toneta nenadoma zmanjkalo. Kopal je na njivi, tam rovnico pustil in izginil.

»Bog pomagaj, ali ga je spet v Loko neslo?« je Nežo zaskrbelo, ko je prišla kopat. Tonček ji je pomagal, se trudil in mučil, pa ga je očetova rovnica kar zanašala.

»Joj, kako si močan!« ga je hvalila mati, Tončku je pa lilo po licih in mu polzelo za vrat.

Večerilo se je že in na Osolniku je odzvonilo, Tonček in Neža sta pa še zmerom molila.

»V čast sv. Florijanu, da bi nas varoval ognja, večnega in časnega: oče naš...« je počasi izgovarjala, da jo je mogel dohitevati.

»No, tole me je pa upehalo!« jo je zmotil Tone s hudo utrujenim glasom in odložil koš.

»Jaz sem pa že tako mislila, kam te je neslo!«

»Do Rožnika! Jutri hova sejala. Štiri mernike sem jo dobil,« se je pohvalil in glas mu je bil zvoneč, kot da hoče dodati še to: »Viš, ajde sem ti pa le prinesel; nismo še tako na koncu. In to ti je hribovsko seme pa ne ravansko.«

Tone se je oprijel grunta z vso trmo, toda goličave so ostale goličave in kostanjevi parobki so še zmerom glasno očitali in obtoževali, čeprav so jih obrabljale tenke in visoke mladike.

»Vse pa moram z rokami!« se je pridušal, kadar ga je že krivilo in dušilo.

»Vole in konje si imel, samo ,hi' si zavpil in so ti potegnili iz grape, pa če so se kolesa do pest udirala v ilovico!« se mu je oglasilo v srcu; za trenutek ga je zgrabilo, da bi se pognal v svet, pozabil na grunt in na sramoto, kajti to je občutil zlasti ob nedeljah. Težki gruntarji so se ga nekam izogibali, bajtarjem je bil še zmerom premočan in marsikdaj je obvisel na njegovem obrazu čuden pogled. Privoščil mu je ponižanje in sramoto,

pomiloval pa Nežo in Tončka, ki sta bila zdaj skoraj vsako nedeljo z njim. Edina spremljevalca in edina družba.

»Poglej ga no, kako se je drži, kot bi bila še na oklicih,« je menil Kamnar, Fojkarjev Tine se je pa namrdnil, rad je včasih pogledal za Nežo.

»Saj se je tudi lahko. Ne vem, če bi se mu še katera pustila pretepati in nazadnje pa na taki groblji živeti z njim. Tudi z zlatom ne preplačaš Neže. Nak!«

»Mica, kar kmalu se zasukaj, zatorej si pa že, da ga boš lahko dobila,« se je poslovil Kamnar.

»Takih, kot je Tomaž, imam po pet na prst in bi me bilo sram, če bi se taka veša metala za menojo!«

»Tomaž, vidva sta si pa precej časa v laseh. Nekaj ni bilo prav, Bog ve, če se ni kdaj spakedrало,« jo je zasukal Fojkar.

»Kaj šel!« je zamomljal Tomaž in mu je bilo žal, da se je lotil Mice. Pozabil je že, da zna biti strupena. »Pa srečno!« se je poslovil od obeh gospodarjev in zavil proti Osojam in prehitel Konškarja. Razločno je slišal, kako se je ponorčeval in kako se je Neža zasmejala.

»Ta bi se pa oženil, pa če bi mu pripeljali slamnato babo!«

Tomaž bi mu jo bil rad zasolil in jo mu zaradi grunta pogodil, pa se je bal pesti in pa zaradi Neže mu je bilo nerodno.

Tako sta hodila od maše in Tonček se je večkrat posladkal s figami in Žužkovimi žemljami.

»Če bo pa tako, bo kar prijetno!« si je zatrjevala Neža in vselej molčala, kadar se je v Tonetu oglasila stara strast. Ogibala se je ljudi, ker je čutila, da je za vsak bore pomenek z moškim ljubosumen.

»To je pa res, pa še tako mlada!« je zatrjevala Dražnarica, ki bi se bila že zdavnaj rada omožila, pa se ji je vselej spakedrало. Sama je tako rekla in zato jo je Dolinarjev Tomaž, še zmerom samec, tudi zdaj podražil.

»Ti, Micasta, kdaj se ti je zadnjikrat spakedrало?«

»Kvaterni teden, malo prej, ko se je tebi kar petkrat, deša dešasta,« jo mu je zarobila Dražnarica.

»Kako pa veš?« se je zanimal Fojkar, tudi okoli Fojkarjevih oken se je Tomaž smukal, pa so bila zmerom pretrdo zaprta in čim bolj mehko tje prosil, moledoval in se slinil, tem bolj gluha je bila kamra, tem huje se je pa zaganjal pes, da se je hlapec prebudil. Tomaž je bil urnih nog, odpetal jo je, kajti hlapec

bi ga bil prav gotovo nalomil. Preveč je bil hud na ponočnjake, vsak mu je bil tatinski plašur in prebito namazan štekljačar.

»Jaz pa da bi ne vedela. Saj fantje sami povedo, da se mu nobena ne oglasi in da ga izpod okna še pastirji zapode, kaj šele, če se oglasi hlapec. To ti jo ucvre! Kar čez njive. Gospodarji pa otroke dolže! Ha, ha!«

»Vsak nima sreče!« se je namuzal Kamnar, ko so prišli do križpotja v Hrastnici.

»Kar dobro se je oprijel!« je sodil tudi Adamovec.

»Trda bo že, trda! Na streho pomisli, na strope, saj je vse gnilo!« je vpadla Adamovka. Skrbelo jo je, kako bo Neža prebila že drugo zimo v taki hiši, ko v kamro zamaka in smrekovo lubje pod težkim snegom poka in se lomi.

»Hm!« je pritrdil Adamovec, že nekaj časa je premišljal in ugibal, kaj bi še za stropnjake dal lesa, za streho pa posodil denarja. Siromak res ne more vsega. Dvoje živinčet že ima, njive so za silo tudi obdelane in čez nekaj let bo kar spet dobro.

»Pomagati bi jima morala, ali ne? Tiste božjake bi že kako pogrešila,« je napeljevala.

»Viš jo,« si je mislil Adamovec, »na vse pa misli!« In mu je odleglo, ker kar naravnost ni upal z besedo na dan.

»Tudi jaz sem si že večkrat tako dejal,« se je delal zaskrbljenega.

»V nedeljo bi se pomenili. Zdaj je še čas in do zime je vse popravljeno,« se je mudilo Adamovki in njena je tudi obveljala.

»V Loki po maši!« je zamomljal gospodar in denar se mu je nekam zasmilil. Misel se mu je utrnila, da Tone morda le še ni zdrav in da ga utegne zdaj pa zdaj prijeti in spet bo šlo staro rakovo pot.

XVIII.

»Tone, hišo boš moral pokriti,« je počasi napeljeval Adamovec, ko so sedeli Konškar in Konškarica pri Mažovcu. Adamovec jih je povabil, Adamovec naročil pijačo in jedačo.

»To pa nekaj pomeni!« je nekaj reklo Tonetu, z Adamovčevega obraza je pa sijala močatost in skoraj bahavost, zavest, da lahko plačuje, grunta zato ne bo bolelo.

»Kaaaj?« je zategnil, kot da je preslišal Adamovca.

»Strehe sta potrebna. Zima ni več daleč,« je zamomljal Adamovec in srebnil iz kozarca. Tudi Adamovka je nagnila in vino se ji je zdelo kar sladko.

»Nič ne rečem, ampak...« je zbolelo Toneta in bilo mu je nerodno, da bi jo najrajši pobral proti domu.

»Zdaj te bo pa do kosti oglodal!« je siknilo vanj, pogledal je na Nežo, ki se ji je pa obraz prečudno razjasnil. Mesece in mesece jo je grizla skrb, kaj bo pozimi. Hvala Bogu, da je oče načel to vprašanje in Bog ve, kakšen nasvet se mu je rodil v glavi.

»Vem, vem, da je težko. Tako sem mislil, da bi ti še jaz pomagal in bo morda šlo.«

Tone si ni znal razložiti, kako mu misli Adamovec pomagati, bilo mu je pa vendarle prijetno. Njegova pomoč mu je bila zmerom všeč. Možakar je pameten in če pomaga, ne pomaga iz baharije. Nežo ima rad, zaradi nje je tudi z njim dober.

»Za strope in za ostrešje imam sam dovolj lesa in je suh, za opeko ti bom pa posodil, boš že kako vrnil,« je sprožil Adamovec, žena mu je pritrjevala, Tone pa skoraj verjeti ni mogel, da prav sliši, Neža se je pa zagledala v očeta in ni vedela, kako naj se pokaže hvaležno.

»Bog lonaj, vrniti pa ne bom mogel tako hitro,« je jecljal Tone in vrtil kozarec, oči so mu pa begale po mizi, po kotih in po ljudeh, ki so prihajali in odhajali, bili glasni in nedeljsko razposajeni.

»Saj ne rečem: vrni mi ob letu. Vsako leto nekaj. Ali misliš, da so moji božjaki v enem letu zrasli?« se je Adamovec zasmejal in nagnil kozarec, kot da mora dobro misel omočiti.

»Potrebni ste pa strehe kot slepi oči!« je dodala še mati, da dokaže, da je tudi ona prispevala k posojilu.

»Saj zato! Najprej popravimo ostrešje, strope, potem ti pa kupim opeko. To ti bo hiša kot roža!« je modroval starec in še in še natočil. Zdaj je bilo tudi Tonetu vino všeč, že zaradi veselja, da se ne bodo gruntarji in bajtarji obregavali, češ glej jo podrtijo, saj jo bodo miši in mravlje izpodkopale in ptiči jo drugače ne pogledajo kot tedaj, ko se golazni namnoži.

Tisti dan so se nekaj kasneje vračali iz Loke. Adamovec jo ni zavil po bližnjici, do Konškarja jo je mahal in se še tam zamudil. S Tonetom sta si ogledala tramovje in stropovje in Adamovec je kar na oko pomerjal in odmerjal, cabnil v lego čez strop, da se je iz trhljave kar pokadilo in zaščegetalo v nosu.

»Še za drva bo slabo!« mu je ušlo, Tonetu je pa kar zagomazelo po kosteh. Na to še sam ni pomislil, čeprav je vsak mesec vsaj po enkrat krpal streho.

»Staro je!« Samo to je izmisljal in zdelo se mu je, da je tudi Adamovec otipal laž. Nekam čudno se mu je nasmehnil, kot bi mu hotel reči: le ne prikrivaj, saj sam dobro veš, kako je bilo.

»No, drugi teden bi že lahko začeli. Zvozili bomo pa že kako.« Adamovec je zadnje besede naglasil samozavestno, češ jaz jih imam še ljudi, ki radi pomagajo. S kravo vendar ne boš vozil.

»Meni bi bilo zelo prav!« je izgovoril Tone in vse se mu je smejalo, ko je gledal svojo domačijo, kako se bo razgledovala in kazala novo, rdečo streho ljudem, ki so mu že grob kopali in nanj s prstom kazali: »Glejte ga, Herodeža, ženo in otroka je že hotel ubiti, grunt je pa razsekal na drobne kose, Herodež herodeževski.« Ob imenu Herodež se je vselej zdrznil, kadar je pomislil nanj, in s težko roko bi mu čeljust zdrobil, če bi mu kdo upal v obraz zabrusiti to krvoločno ime, pred katerim že misel vztrepeta. V Bitnju je videl nekoč sliko. Herodež sedi na visokem stolu, kakršnega morda še papež nima, vse naokoli so pa vojaki, sami razbojniki, in na mečih se jim zvijajo prebodeni otroci, matere pa pod stopnicami omedlevajo, kleče, se zvijajo v krčih ter prosijo nasilnika usmiljenja. Slika ga je pretresla in za zmerom mu je ostala v spominu. Zdaj so pa njemu dali ime Herodež, ko vendar nima prav nobene podobnosti z njim. Tedaj pa se je oglasila misel: s sekiro si hotel ženo in sina, pa sta ti pobegnila, kot sta pobegnila Marija in Jezus pred Herodežem!

»Ne bo tako malo dela!« ga je predramil iz misli Adamovec, ki si je ogledoval podboje in vrata.

»Hm!« mu je Tone pritrdil.

»Domov bo treba!« je zažujljala Adamovka. Teme se je bala. Z Nežo se je bore malo mogla razgovoriti, čeprav je imela toliko in toliko na srcu.

»Nič se ne mudi!« je vpadel Tone, Neža pa ga je za to besedo hvaležno pogledala. Tako rada bi še bila z očetom in materjo, saj ji je nedelja minula, kot bi mignil.

»Nak, po temi pa ne bi rad. Če bi že mesec svetil!«

»Res, res!« je hitela tudi Adamovka.

Dolgo pot ju je spremil Tone, Neža pa je morala ostati doma. Kravi je bilo treba poklasti, Tonček je bil utrujen in samega bi ga bilo strah doma.

Nepremično je stala na pragu in spremljala z očmi, dokler se niso nagnili čez grič v grapo.

»Da je pa oče tako dober!« ji je rojilo po glavi in strašno dolgo se ji je nenadoma zazdelo do tedaj, ko bo Konškarjeva domačija rdeče pokrita. Da bi bilo že jutri! O, takrat bo pa tudi rož na oknih, če bi jih morala od doma nanesti. V popravljeni hiši bodo rade rasle, v tej podrtiji bi nagelj ne mogel odpreti cveta. Pa tudi ona se bo morala lepše obleči, da ljudje ne bodo šušljali: »Hišo so preoblekli, sama pa nosi prav staroverske cunje. Da je le sram ni!« Tonček nikakor ne bo smel v Loko v platnenih hlačah, je že prevelik, Kapar mu bo umeril nove, da bo vsak vedel, da na Konškarjevem gruntu niso berači.

»Veš, Tonček, ko bo hiša pokrita, dobiš nove hlače!« je silila vanj, ko se mu je že dremalo. Posadila ga je na ognjišče in, ko je slišal o novih hlačah, je zaspanec ponehal.

»Kdaj?« je zategnil. Da bi hišo pokrili, to se mu ta trenutek ni zdelo važno, važne so njegove nove hlače.

»Kmalu!« mu je pojasnila, nejasno pa je bilo tudi njej, kdaj bo pokrita hiša in kdaj bosta s Tončkom nova. Joj, o tem pa s Tonetom še nič ni govorila! Brez njegove volje bi ne bilo njene obleke in Tončkovih hlač.

»Sicer bo pa hiša za očetov denar pokrita!« se ji je oglasilo v duši in ji izzivalo samozavest. Kaj bi, za očetov denar bo hiša pokrita in zakaj bi ne dodal še za njeno obleko in za Tončkove hlače. Toneta to prav nič ne sme in ne more boleti.

»Prav res, Tonček, nove hlače boš dobil! Jaz jih bom kupila!« je hitela in popolnoma pozabila, da bo morala biti še prej hiša pokrita.

»V nedeljo?« je pobaral Tonček, zdaj je bil že vaje nedelje, saj je ob nedeljah dobil Vipavkinih fig in Žužkovih žemelj.

»Ne vem še!« je sama podvomila in Tončkove sanje o novih hlačah so začele bledeti, zunaj se je pa razlezel mrak, osolniška cerkev je bila kot bela roža med očrnelimi bukvami, nagnoji, mokami in smrekami. Neži se je zdelo, da zvon prav narahlo pozvanja in da sam moli, da bi Konškarjev dom rdečo streho dobil in da bi v hlevu ne bilo tako prazno.

»O, čez leto dni bo čisto drugače!« jo je obšla misel. Všeč ji je bila in bala se je zanjo.

»O, sv. Mohor in Fortunat, takrat bom pa dala za mašo in pred vajinim oltarjem se bo brala!«

Tonček je zadremal. Položila ga je za peč in po prstih odšla v hlev, prej še oprala žehtar, pokladla kravi in potem pomolzla. Krava jo je nekam čudno pogledala, kot bi jo hotela vprašati: »Kako pa to, da si name pozabila?«

Ona je pa ni razumela. Da bo hiša pokrita, ta misel ji je bila preveč sladka, da bi jo zavrgla. In zdaj bo prav gotovo, saj je sv. Mohorju in Fortunatu na Osolniku mašo obljubila. Če bi že letos Kopačev Janez novo mašo bral, nobenega drugega, njega bi prosila. Morda jo bo pa bral? In je pozabila na temo, na Toneta, ki se po temi vrača domov. Čepela je na ognjišču in zdelo se ji je, da je to ognjišče že od otroških let njeno.

»Kaj pa dremlješ, z ognjišča mi telebni!« jo je predramil Tone. Zakasnil se je, preveč sta si imela z Adamovcem dopovedati, posebno zdaj, ko bo treba hišo pokriti.

»O, ti si!« ga je pozdravila in zdelo se ji je, da je danes ves drugačen. Ko mu je plamen posvetil v obraz, je videla, da mu je čist in jasen kot vselej, kadar mu je bilo srce mirno in si je odvrigel skrbi.

»Tvoj oče je pa mož!«

»Res?« Njegovo priznanje ji je bilo dragoceno kot pol nove strehe. Tako mehko še nikoli ni povedal, prav gotovo sta se dobro dogovorila. Bila je sicer radovedna, vprašala pa ni.

»Res, res, kar delati bomo začeli!« je hitel, kot da mora že ta trenutek prijeti za sekiro in razdirati trhlo tramovje.

»To bo pa hitro šlo!« je odgovorila Neža, drugih besed ni našla.

»Zdaj se nama lepo začenja!« se je izvilo Tonetu, Neža se je pa Bog ve zakaj v tem trenutku spomnila vražarja — njegovega križevega kralja in pikove dame.

»Ne verjemi mu!« jo je pregovarjal tuj in zmeden glas.

Zjutraj je bila utrujena, toda ko jo je pozdravila sladka misel, da bo hiša z rdečo opeko pokrita, je bila spet zdrava in pikova dama s križevim kraljem sta utonila nekje za Blegašem, tam izza Šmarne gore jo je pozdravljalo sonce, ki je bilo to jutro lepše in večje in se je njegova zarja razlivala čez vse hribe. Čutila je to zarjo celo v duši, tako ji je bilo toplo.

Osolnik se je kopal v soncu in planina je bila rdeča, kot bi bila v plamenih.

»Takole rdeča bo naša streha!« se ji je nasmehnilo.

»Nak, na vaju pa ne pozabim, sv. Mohor in Fortunat! Kot sem rekla, za mašo bom dala in pri vajinem oltarju se bo brala.

Bog daj, da bi jo že Kopačev Janez bral!« Ob takih mislih se ji je jutro prelilo v jasen, vroč dan, da je bila trava ob potih, na stezah in pred hišo ožgana, drevje se je povešalo, kot bi bilo trudno in pijano.

XIX.

Pri Konškarju je pela plantača in široke trske so v loku odletavale na tla. Tonček se je ves dan motil s trskami in jih nosil na kup.

Tesar Malandež ga je na vse pretege hvalil in mu kadil, da je bil otrok ves poten, smrkav in zamazan. Še v lase si je spravil smole.

»Viš, pa se ti česati ne bo treba, le še jih spopaj!« ga je podpihoval tesar in Tonček se ni dal prositi.

»Neža, tvoj fant bo pa za smolarja dober!« je podražil mater.

»Tonček, Tonček, kakšen pa si! Ciganček!« Zmajevala je z glavo, oślinila predpasnik in ga hotela vsaj za silo umiti.

»Ti grdavš ti, saj si ves smolnat!«

»Nič treba česati, stric ukazal!« se je počasi izgovoril in gledal starega Malandeža, če ni morda hud, da ga je izdal.

»Oče, vi ste pa še zmerom navihani!«

»Pri ljudeh sem se naučil, doma nisem utegnil. Saj veš, kaj smo tesarji. Še umreti ne morejo doma. Ali jih dohiti kje v hosti pri kubikih ali pa kje na odru. Toda togotni smo pa tesarji. Še na smrtni postelji smo trmasti. Tudi moj oče je bil tak; vsem in vse je odpustil, ko je umiral, le ene stvari ni hotel odpustiti. Tistega pa ne, nak! Tak je bil!«

Neža ga je poslušala in gledala in se ji je njegov oče prav res zasmilil. Bog ve, če ni šel s smrtnim grehom v večnost.

»Le komu pa ni mogel odpustiti?« jo je premagalo.

»Smrekovim grčam, ker so tako trde!« se je odrezal Malandež in si popravil čik v ustih.

»Nak, da ste pa tak!« se je zasmejala Neža in pozabila na smolo v Tončkovih laseh.

»Nič mi ne zapeljavaj Neže, Malandež, poznam vas, smolarje tesarske!« se je zarežal Tone, bil je že upehan, tako je hitel. Lica, ki so bila prej upala, ko je izpuhtela zabuhlost, so kar žarela in oči, prej kalne in udrte, so bile zdaj mlade.

»Nak, tako lep pa še na ohceti ni bil!« si je priznala Neža in zardela pred njim, pa ga zdaj pa zdaj hvaležno pogledala.

»Smolar sem, to pač, toda na smolo pa ne lovim žensk, tega si ti bolj vaju,« ga je uščipnil Malandež; Tone je za hip spremenil obraz, zdelo se mu je, da mu je hotel reči: »Na tvojo smolo se je ujela Neža, ki je ne zaslužiš!« potem se mu je pa čez lica raztegnil prisiljen smeh.

»Sicer je pa tvoj jezik več vreden ko smola!«

»Naj bo po tvojem!« je kihnil Malandež in spet je zapela plantača in spet so odletavale trske, da jih je Tonček komaj sproti pobiral.

»Delavec pa tak in pri teh letih!« ga je pohvalil Tone Neži. »Poglej ga, ves siv je, saj bo menda že čez šestdeset, pa mu plantača odbije za dve drugi!«

»Mhm!« je pritrdila Neža in hitela v hišo.

»Na malico bi skoraj pozabila!«

»Viš, viš, na to pa le glej! Pri Konškarju ljudje nikoli niso bili lačni!« je siknil, to pa tako glasno, da ga je Malandež slišal.

»Če bi Adamovca ne bilo, še kako!« je pljunil predse in se nehote ozrl na Toneta. Neži je bilo nekam sitno, saj sta bila še s Tončkom nekajkrat lačna, zdaj se pa hoče bahati. Bahavost in zlaganost sta ji presedali in vselej ji je bil Tone čudno tuj, kadar se je hotel veličiti.

»Malandežu dvoje šil natoči!« je slišala za hrptom, Tone je odracal proti skednju. S cepinom je vlačil trame na kup, da se je iz njih na debelo usipala črvojedina, se mu kadila v obraz in mu lezla v nosnice.

»Če bi bilo pokrito, kot se spodobi, za sto let bi še ne bilo treba tesarja!« jo mu je že prvi dan zasolil Malandež, pa tako resno in v obraz, da mu ni mogel odgovoriti.

Vsak tram, vsak križnik, prečnik, slemenar ga je posebej zbodel v dušo in v oči, kot da mu nenehoma govore: »Kaj ti je bilo treba tega, da strohneli ležimo pred teboj, miloščino pa postavljajš na hišo!«

Miloščina, da, ta ga je grizla, čeprav jo je rad sprejemal in je imel Adamovca rad.

Beli trami so se kar smejali starinskim zidovom, na katere so jih položili, jih skrižali in jih po dva in dva zbili v ostrem kotu. Sonce jih je palilo in kot med rumena lepljiva smola se je cedila iz njih in padala na zamazana tla.

Neži se je zdela hiša strašno nizka, streha z belimi tramovi, ki so se stezali k soncu kot bele roke velikanov, pa neznansko previsoka.

»Hišo bo treba ometati!« je zbudlo tudi Toneta, občutil je neskladje med novino in starino.

»Kot ti in tvoja žena!« je sunilo vanj. Dobravec mu jo je nekoč zabrusil, ko mu je besedičil, da njegova starinska žaga in nov prizidek nista za skupaj. Da, tako mu je Dobravec zagodel in mu zavezal jezik. Vselej, kadar je šel mimo žage, se je obrnil stran, čeprav si je dopovedoval, da med njim in ženo ni tako grdega razločka kot med staro žago in novim prizidkom. Nak, to mu ni šlo v glavo. Tistih bore dvajset let človeka spet ne spremeni tako zelo. Pa ga je le zaskrbelo, če ljudje drugače vedo in drugače govore. Tudi sam se je nekoč norčeval, ko je Anžič zasnužil petnajst let mlajšo Hribovčevo Manico. Zdaj se je pa sam ugriznil! Bog ve, če tudi Neža tako misli! Če se sama ni domislila, tako otročja je še, jo je domislil kdo drugi, morda še kak fant, ki jo je včasih klicat hodil. In spet mu je jelo blesti po glavi Macafurjevo pijano klobasanje, ki mu že zdavnaj ni verjel, zdaj pa mu je kar nekaj reklo: »Pijan je bil Macafur, nekaj je pa le po pravici povedal.« Nak, ni tako lep razloček za dvajset let med njim in Nežo, Bog ve, kako jo boli in kako rada bi mladega moža.

Delo mu kar nič ni šlo izpod rok in venomer so ga begale Malandeževe besede, da je le on vajen loviti ženo na smolo in ne stari tesar. Zmerom bolj in bolj jih je razumeval in zmerom bolj so ga pekle.

»Le kaj me je zmotilo, da sem zdražil dedca starega!« si je očitil, vihtel cepin kar brez glave; ko pa ga je opornik oplazil, ki je bil zagozden v prečnik in ga je zbolelo, je zamahnil z roko in odpodil nadležne misli.

»Vraga, dedec stari, saj nisi dvajsetleten zaljubljenec!« se je okregal, potem zaklel, ker ga je še zmerom skelelo, in odložil cepin. Šele zdaj se je domislil, da bi bil že čas za malico.

Malandež se je zalagal z debelo zagozdo kruha, Neža pa mu je nalivala.

»Pa vendar nista vsega popila?« se je ponorčeval Tone, Neža pa je takoj opazila, da je nekam čudno spremenjen.

»Nimam korita za želodec!« jo je zasolil Malandež in srebnil zeleno žganje, on mu je rekel »beraška korajža«.

»Za vraga si nataktnjen!« je zarenčal Tone in še bolj ga je zbudel ta odgovor kot prejšnji o smoli in zasmoljenju. Preveč očitno mu je zabrusil v zobe, da je njemu dal Bog namesto želodca korito. Zdelo se mu je, da je hotel še reči: »In tisto

korito je preklemansko globoko, saj je skoraj cel grunt pogoltnilo.«

»Grče so ga stogotile!« je revsnila Neža in se nasmehnila, kot bi ne bilo nič. Ni razumela, da Tone na tenko in na drobno razpleta in razčesava Malandeževe odrezave besede: »Nimam želodca za korito!«

»Ti se pa ne vtikaj v razgovor. Sicer pa kar z njim potegni!« je zarenčal.

»Črvojedina se ti je zapahnila, že vidim! Tako delo ni zate. Smola je bolj zdrava! Nežo pa le pusti, ima kar prav. Grče so me stogotile. Le kje se jih je toliko vzelo na tem lesu,« se je razvnel Malandež, ki mu je bilo Tonetovo zrujavanje že zoprno. »Sicer pa...« je hotel nekaj reči, Tone ga je pa kljub temu razumel. Kar zazvenelo mu je po ušesih: »Sicer pa miloščine ne meri in ne tehtaj!« Adamovčevi trami so mu vztrepotali v očeh in nenadoma mu je ugasnila vsaka bahava misel na rdečo streho, ki se bo košatila pred hribovci in dolinci. Ljubša bi mu bila iz smrekovega lubja, pa čeprav položena na trhlo tramovje. Njegova so bila, ni se jih držala miloščina. Ko so jih obtesavali tesarji, prav gotovo niso kleli grč, saj jih vendar skoraj bilo ni. Kdor je že odbiral les, je zbral najboljše. Adamovec je pretipal vse smreke in pripeljal odbirke. No, jaz bi ne bil nič boljši, zakaj neki, tudi za bero se da sentjavo žito. Zastonju ne smeš in ne moreš zameriti.

Neža je opazila, kako se njegov obraz spreminja in kako mu oči begajo iz kota v kot.

»Le kaj mu je spet?« se je spraševala in ni ga mogla razumeti. Zbala se ga je nenadoma; tak je bil tudi takrat, ko jo je hotel s sekuro.

»Na Tončka sem pa pozabila!« ji je šinilo v glavo, da je lahko šla iz hiše. Zunaj ji je odleglo, tu ji je bil svet na vse štiri strani odprt in nikjer je ni bilo zagrajene poti. Hiša se ji je spet zazdela kot temna, tesna klet, kakršne so pri bajtah, obešenih na strmo reber. Boječe se je ozrla okrog sebe, ker ni prvi hip zagledala Tončka. Če bi bilo treba bežati, brez Tončka ne bi bežala.

»O ti fant, ti!« je vzkliknila, ko ga je našla med trskami in odžaganjki. Postavil si je hišo iz njih in tudi pokrtil jo je. Saj je Malandeža videl. Trske-tramove je kar zagozdil med seboj, poiskal je pač pripravne in jih ni s hrastovimi klini kot Malandež. Ko bo velik, bo tudi tako delal.

»Ali nisi nič lačen?« Ponudila mu je kos kruha in mu stisnila pest suhih hrušk, ki jih je samo zanj skrivala. Stara mati jih je dala zanj.

»Na!« Vse se mu je zasmejala in skoraj bi bil svojo hišo podrl, ko je pograbil za kruh in za hruške. Premajhna je bila dlan in ena — drobnica — je pala v njegovo hišo in zamajala tramovje: »No, saj se tudi Malandežu maje, kadar zabija hrastove kline!« ga je tolažilo.

»Bog lonaj!« na to se je šele potem spomnil, ko je videl, da je hiša še zmerom trdna.

Malandež, dva pomočnika, ki pa še nista udrihala s plantačo, in Tone so bili sami v hiši. Malandež je počasi žvečil kruh, čeprav je imel še vse zobe. Čikanje mu jih je ohranilo. Nikamor se mu ni mudilo, priganjati se pa od nikogar ni dal, tega se je tudi Tone zavedal. Tudi on se je zalagal s kruhom in še zmerom begal z očmi iz kota v kot, Malandeževe besede so se mu privale in prelivale v duši.

»Ti si pa kar tiho?« je Malandež dregnil že priletnega pomočnika, ki se je kar mašil s kruhom.

»Saj bi dejal kakšno, pa ne vem, kako bi jo zastavil in postavil,« je izdaval, potem se mu je pa zaletelo, dvakrat je kihnil in debelo gledal v Toneta.

»Saj res, nekaj vsaj bi se lahko naučil od Malandeža!« je hotel uščipniti mojstra, hotel je reči: »Kadar mu plantača odpove, pa naredi jezik svoje.«

»Toliko se ti nikoli ne boš!« je zarobantil Malandež; imel je pretenka ušesa, da bi ne razumel, kaj misli in kam meri. Vstal je in za njim oba pomočnika. Malandež je bil kar razgret.

»Tako zares se pa vendar ne gremo!« je izgoltal Tone; poznal je Malandeža in njegove muhe. Težko ga je dobil, najboljši tesar je, nima ga para v devetih farah in, če mu uide, kaj bodo rekli ljudje. Če bi bilo že vsaj na prvo roko zbito, prava reč, sam bi si pomagal.

»Takah in boljših gospodarjev sem že ugnal, da bi jih ti še sešteti ne znal, pa bi tebe ne!« je ravnal Malandež in šel na svoje delo, Tone se pa motal pri stenski omarici, kot bi spravljal šilca, je pa na hitrico nagnil steklenico, da je v njej kar zalokalo: lok, lok, lok, lok!

Davilo ga je in je zakašljajal, ni pa mogel izkašljati Malandeževih bodic in ostric. Beseda »boljši gospodarji« se je najbolj zasvedrala vanj, preveč naravnost jo mu je zabil.

»Kaj bi se ustil, ko si pa slab gospodar!« bi bil moral reči, pa bi bil laže prenesel. Beseda bi bila izpuhtela in nič bi ne bilo ostalo od nje, še sence spomina ne.

Na dvorišču je pogledal na sonce in kihnil, pa komaj je odprl oči, je zagledal Matevža, ki je odesaval grčo, Tonček in Neža sta pa od daleč gledala, kam bo odletela.

»Ko je največ dela, bo pa žužljala, žuža žužasta!« je bruhalo iz njega, od jeze popadel tram, ki se je prevalil s kupa in ga hotel vzdigniti.

»Toliko te pa le še ni in te tudi ne bo!« se je ponorčeval Malandež, Neža s Tončkom pa je kot senca zginila za hlev odbirat butare, da dobi prostor za trske.

»Nisem mislil, da so tako težki,« je izjecljal Tone nekam upehano. Biló ga je sram, da se je razkazoval vprav pred Malandežem.

»To niso snopi, otepi in škopniki ali pa kopice sena!« mu je še namaknil.

»Hudič!« je siknil Tone predse, vzela rovnico in šel razkopavat obstranke.

»Če bi bil v tvoji koži, še pokopan bi ne bil rad z njim!« je šepnil Malandež Neži, ko je nesla mimo njega dve debeli butari.

Neža ga je čudno pogledala in, ker ga ni dobro razumela, se mu je zasmejala.

»Res, res!« ji je še zatrdil, saj ga je dobro poznal in vedel za njegove grehe, pa je rajši molčal. Mlada morda še niti ne ve dobro, pa sirota potrpi. Saj je pohlevna živalca! In spet je zapela plantača svojo tenko, dišečo pesem o zdravju, o lepoti, Tonetova rovnica pa raskavo, ilovnato, sluzasto in umazano, ki je zavdarjala po trohnobi, po preperelem gnoju, po zgaženih mravljinicah in po mlečku kompave in osata. Malandeževa plantača se je vselej, kadar jo je zavihtel, nasmehnila soncu in se zaiskrila, kot bi se v njej prelivalo zlato in živo srebro; udarila je naravnost; odletela je trska, včasih kot list papirja tenka, da bi skozi k Sv. Joštu videl in Limbarsko goro razločil, včasih se je pa odkretna cela plast, da je pod njo zazijala ravan in se zljila v ravan za Malandežem. Tak je bil tesar Malandež in ni ga bilo lesa, ki bi se uprl njegovim plantačam, in ni je bilo tako svojeglave grče, da bi je ne ukrotil. Še tisti trenutek, ko jo je zadela plantača, so iz grče prilezle solze, drobne solze smolnate.

Tonetova rovnica se je pa počasi dvigala, počasi, trdo padala, k soncu metala drobne kose sokrvične prsti in strnjene ilovice — sonce na rovnici niti trenilo ni — pod rovnico so pa zijali majhni grobovi, vanje se je zasipal plevel, roj ubitih mravelj, resasti cvet kompave in še pred trenutki v vetru drhteča bodeča neža. Tone se je upogibal, kot bi sam hotel zlesti v grob, se zdaj pa zdaj dvignil za trenutek, kot bi se hotel napiti sonca. Kopal je in kopal, v grobiče je legala trava, so se zagrinjale drobne, mežikajoče rože — Marijini šolnčki, encijan, ki še svoje čaše ni utegnil ponuditi čebeli, le Tonetove grenke misli, očitki, ki so se ob Malandeževih besedah kar zgrinjali in se v procesijah kopicili v njegovi glavi, niso hoteli v grob, pa če se je rovnica do svojega senca zarila v zemljo.

XX.

Tone je bil mračen in vase zatopljen in le redko ogovoril Nežo z lepo besedo; vse so bile odrezane, odsekane in raskave kot trske, kadar se je lotil tesati Malandežev pomočnik. Nič ni priganjal ne nje, ne delavcev, Malandežu se je pa celo ognil; le kadar je videl, da sta z Nežo spregovorila, je zbesnelo v njem. Ni bila ljubosumnost, ne, bil je strah, da ji oči odpre. Bal se je, da Malandež več ve, kot si on misli, in prav lahko jo nakuri: »S takim dedcem živeti je pekel. Ali te ni škoda, ko si še mlada?« Pa se mu je misel zazdela smešna in jo je izpljunil, vselej pa se je znova prebudila, da je le Nežo v njegovi bližini videl.

Škrtal je z zobmi, saj bi Malandeža spodil, pa bi se mu ljudje smejali. Strašno se je jel bati ljudi, najbolj bi ga bilo pa sram pred Adamovcem. Miloščino bi mu očital in ljudje bi križem zvedeli, kako in kaj je s Konškarjevo novo streho. Tudi za Nežo ni mogel najti izgovora, da bi jo vsaj za nekaj dni poslal k materi. Vsi bi rekli: »Največ dela ima, tesarji mu tešejo, gospodinjo od hiše podi!« Sam sebi bi se zasmejal, tako neumna so se mu zdela vsa ta ugibanja, ki vendar nimajo ne pravega začetka, ne vzroka in tudi ne smisla. Konškarjev Tone vendar ni dvajset let star. Vojake je služil... in gruntu pljuča, jetra in ledvice zastrupil, se je utrgalo v njem. Spet je vzel rovnico in se pognal v reber.

»Ta pa ne sliši, kje ga delo kliče!« je sikal Malandež in hitel, kar se je dalo, in oba pomočnika sta rekla, da že dolgo ni bil tako siten.

»Kamor pride, se hitro naveliča!« je menil starejši, ki je vsaj skozi deset let delal po štiri mesece z njim.

»Meni se pa zdi, da ima Konškarja v želodcu.«

»Pač! S starim Konškarjem se je Malandež nekaj toževal, pa je mojster tožbo zgubil. Mlad je bil še takrat, mlad.«

»Hm, hm!« se je muzal mlajši in pazil, da bi ga Malandež ne videl, kaj šele slišal. Spet bi zarentačil in nobena smreka bi mu ne bila pravšna.

Neža je bila vsak dan bolj zaskrbljena. Vsak večer se je z utrujeno glavo vlegala spat, zjutraj pa je vstala z docela novimi skrbmi, ki jim pa ni prepoznala ne oči in ne obraza, podnevi se pa bala večera. Vsak dan ji je bil prekratek. Zdelo se ji je nekoč, kot da je v bližini nekaj neznanega, morda, morda... nesreča za petami... Reklo ji je že nekaj: »Pojdi!« in jo vabilo: »Ogni se pekla...« Mamilo jo je in ji še pri delu nagajalo. Zdelo se ji je, da jo izza vsakega vogala nekdo gleda, na sebi pa je čutila zmerom čudno krvave in prodirajoče Tonetove oči.

»Zdivja naj mi!« jo je streslo in zdaj je šele razumela grozo, ki jo je davila noči in dneve.

»Da, če mi zdivja!« Z očmi in z rokami je objela Tončka in ga stisnila k sebi.

»Varovala te bom!« mu je šepetala in Tonček je toliko že razumel, da je v njenih očeh spoznal strah, ki se je tisti hip zganil tudi v njem.

»Mama, kaj?« je zavekal brez solz.

»Nič, nič! Le priden bodi!« ga je zavrnila, njegovo vprašanje ji je bilo tisti trenutek pretežko. Sicer je bil pa vajen, da mu na večino vprašanj sploh ni odgovorila. No, ko mu je pa rekla nič, nič, potem ne bo nič.

»Kdaj bo streha rdeča za moje hlače?«

Ni se nadejala tega, sama je že pozabila na njegove hlače in na svojo novo obleko, vse druge skrbi so jo mučile in ji pile kri.

»Kmalu! Še opeko pripeljejo!« je kar na hitrico dejala, čeprav še pomislila ni, da je Tonček ne bo razumel. Kaj je opeka in kakšna je opeka za streho, se mu še sanjalo ni. V mestu je sicer videl rdeče strehe, toda to so bile strehe, ni pa videl opeke same. Da bi mu rekla škopnik — o, to pa že! Pa je pograbil za besedo — kmalu — vseč mu je bila, saj se to pravi, da hlač ne bo dolgo čakal.

Tone se je ubijal po melinah in kar nič mu ni bilo prav, da se je lotil strehe. Naj bi ostalo pri starem. Nič ga ni mamila belina tramov in dišeča čista smola, ki se je cedila na tla. Zidar je za silo ometal tudi zunanje okrušene, do čistega zidovja oglo-dane stene in zdaj, ko se še streha rdeče posmeje hribovcem in ravancem, zdaj bo hiša kot gradič in on grajski gospod in Neža grajska gospa. Pa se je udaril po čelu, rovnico pa kar v celo zasekal, da je v kamenju čudno zastokala: »Ali se ti blede!« In se je zakrohotal v dolino, da so se ptiči splašili v mejah in se poskrili na Konškarjevih posekah.

Malandež je že late pribijal za opeko. Sonce je žgalo, da je mojster zdaj pa zdaj zaklel, ker mu je borove in jelove late sproti krivilo. Malandež je bil pa natančen, dvakrat je pogledal, če je prav, preden je odmaknil mero. Kot bi bil star dvajset let, se je sukal po gredah, se upognil, kot bi bilo njegovo telo iz vrbja, in se pognal k slemenu, kot da je na vzmeteh.

»Bog pomagaj, Malandež, če padete!« je Neža, ki mu je morala podajati — oba pomočnika sta morala drugam — zdaj pa zdaj vsa prestrašena kriknila. Če bi se Tone spravil na grede, že zdavnaj bi bil polomljen ali pa že ubit.

»Ne boj se zame! V Loki in v Crngrobu sem na zvoniku pri jabolku stal, pa nič se nisem držal. Ali misliš, da se mi je v glavi zvrtilo? Kaj še!« se je junačil starec in se ji smejal, pa se nalašč spotaknil in se delal, kot da bo zdaj pa zdaj zgrmel z vrha slemena čez grede.

»Joj! Joj!« Neži je lata padla iz rok, Malandež se ji je pa smejal na gredi in pribijal.

»To ste pa res!« je bila Neža huda, Tonček se pa za to še zmenil ni, pobral je kratke, lepo voglate odžaganjke, ki mu jih je mojster sproti metal. Spet je postavljaj hišo, zdaj je imel že celo vas.

»Kako se pa pravi tej vasi?« ga je dražil.

»Saj sem že rekel: Puštal,« se je jezil Tonček in še in še postavljaj.

»Puštal bo pa prevelik! Kje imaš Marjančnikovo hišo?«

»Tale jel!« je pokazal Tonček, tam je bila krčma in z očetom je bil že večkrat notri.

»Pa Kovačkova?«

»Ta — ki je bolj na samoti!« Še tri, štiri hiše je moral pokazati, potem se je pa že naveličal.

»Tako! Zdaj pa že vem, puštalsko Hudičevo brv delaš, zato si tako tiho! Na sv. Janeza ne pozabil!»

»Hm!« je samo prikimal, odgovoriti ni utegnil, kar naprej je postavljaj in podiral.

»Od kod boš pa Soro napeljal? Brez Sore pa Puštal ni nič!« mu je nagajal in Tonček je res jel misliti na Soro. Nenadoma je poskočil, izginil za skednjem in že prinesel golido vode. Ker mu drugega ni prišlo pod roke, je izdrl otiko iz drevesa, ki se ga je držala še ilovica. Tudi plug je oče pozabil zavleči pod kozolčev plašč.

Mati ga je od strani gledala, ni ga marala motiti. Srečna je bila, da je bil tako zaverovan v igranje in da ga ni begalo v srcu, kaj in kako bo z rdečo streho in kaj bo z očetom, ki je vse te dni tako čuden. Opazila je tudi, da se z Malandežem bolj razumeta kot pa z njim, in zaskrbelo jo je, če ni morda tega Tone opazil. Najbrž bi mu ne bilo prav, morda bi ga še dolžil, da otroka hujska.

»Tu je pa Sora, tu jez in precej tukaj Poličarjeva hiša, potem pa Dobravčeve deske!« Tonček se je razkoračil in se postavil pred svoj »Puštal« prav tako, kot se je Malandež postavljaj pred križaste tramove, križnike, opornike in veznike.

»Viš ga no! Poličar je tudi tesar, pa se ga jaz ne ustrašim!« se je pohvalil starec in se za hip zamislil. Poličar mu je nagajal, če se je le dalo. Marsikateri polič je na jezo popil zaradi njega in marsikje mu je delo odjedel. Ko pa je Dolinski videl, kako in kaj je, se je z občinskimi možmi potegnil zanj, saj so ljudje sami spoznali, da je Malandež najboljši tesar.

Tonček si je z motiko izkopal strugo, iz ilovice postavil jez in nalil ter dolival vode. In Sora je tekla, le bučati in peniti se ni hotela in ob skalah se ni znala vrtinčiti. Brž ko je pozabil doliti, mu je usahnila in tudi jez se je razlezel. Pa ga je za silo popravil, s trščicami oprl, pa se je vse skupaj porušilo. Vse ga je že jezilo in na obrazu se mu je sušilo blato.

»Tonček, zdaj pa že vidim, da to ni Puštal, Sora bi morala šumeti, da bi se še midva slišala ne!« ga je znova podražil Malandež, ko so se Neži late že zatikale. Roke so jo bolele in v križu jo je zaskelelo, kadar se je priklonila.

»Še cerkev postavim, pa bo Draga, tam pa grapa teče, da se še sliši ne!« se je odrezal Tonček, razdrl jez, potem pa postavil cerkev. Z zvonikom pa je bil križ. Nikjer ni našel vsaj nekaj podobnega. Malandež se mu je smejal in bil z njim otroško

vesel. Njemu so otroci že zdavnaj odrasli in kar razvnel se je ob Tončku. Taki so bili njegovi; deske, odžaganjki, kladivo, žaga, malarin in žebliji, to ni bilo varno pred njimi. Če ni bilo drugače, so jih zabijali v drvarske koze ali v tesarske stole. Pa jim ni zameril. Zameril bi jim punčke in konjičke, to je za razvajenčke.

»Na, to pa za zvonik!« Odžagal mu je večji košček late, ga na koncu obrezal, da je bil res koničast kot zvonik v Dragi.

»Joj! Prav tak je!« je vzklikal Tonček in vas Draga je bila popolna, menda ni pozabil niti na razdrto bajto, v kateri je bil samotaril Brojanov Urban, dolgin, ki mu je loterija grunt požrla; zdaj ga ni več, slámo s strehe so raznesli vetrovi pa vrane in vrabci za gnezda, ali so jo pa obmetavali šolarji s kamenjem in jo cefrali v drobir; le nekaj prekel, suhih reber je viselo na mahavem, tu in tam že prekrehnjenem ogrodju. Okna so bila majhna, debelejša glava bi ne mogla skoznje; pravijo, da pri tej bajti nikoli ni bilo vasovalcev, pa čeprav so bila v tesni kamri včasih lepa dekleta. Ta razdrta bajta je ostala Tončku v spominu, saj ga je oče po ustih udaril, ko jo je brez hude misli izblebetal: »Ata, ali je ta hiša tudi naša?«

»Kaj se pa igraš?« se je iznenada oglasil oče, ko se ga je Tonček najmanj nadejal.

»Vas Drago je postavil, pusti ga!« se je namesto njega oglasil Malandež, ki je pribijal zadnje late in je sedel vprav pri smrečici na slemenu.

Tone se je prisiljeno nasmehnil in topo buljil v deščice in odžaganjke, ki so bili zloženi v preračunane sklade.

Malandež je zlezal z gred in se delal, kot da Toneta še vidi ne.

»Sem mislil, da te ni več, tako si tiho. Brihtnega fanta imaš, to pa rečem,« je pohvalil Tončka. »Vidiš, ali ni cela Draga!« Nalašč je štel hiše, jih imenoval po domačih imenih, pa hipoma obmolknil.

»Viš ga, še na Brojanovega Urbana bajto ni pozabil, saj poznaš tisto podrtijo, dober spomin ima,« se je oglasil s povsem drugačnim glasom.

Tonetu je kar zaščemelo po glavi. Zdaj že Malandež ve, kakšno mu je otrok zasolil in da jo je po ustih dobil zaradi Brojanove bajte. Morda mu je otrok pripovedoval, saj le pri njem tiči. Ves se je nanj navezal. Sicer je pa Neža prav taka.

Zamahnil je z roko, kot bi hotel reči, jaz se za otročarije ne menim, ti se, ko že otroško pamet dobivaš.

»Saj, saj!« se je posilil s prijazno besedo, ki pa je že v naglasu razodevala, s kakšno muko jo je izgoltal.

»Pa pustiva to, vidim, da ti ni prav, in me nazadnje tudi nič ne briga, povedati ti moram, da ti jutri dopoldne začnem pokrivati. Kolikor je pač opeke. Naučil se boš takoj in potem sam končal, ko ti pripeljejo opeko. Z vozniki je križ, če bi jih drago plačal, bi še šlo,« je počasi, z občutljivo premišljenimi besedami sekal Malandež, Toneta je pa pri zadnjem stavku kar obsedlo. Ugriznil se je v ustnico in obraz se mu je spačil. Že spet ta miloščina! Vsak trenutek me kdo oblaja z njo. Čudno, da se še Neža ni spozabila. S pol zaprtimi očmi je gledal na Malandeža, toda njegov obraz je bil nespremenjen, njegove oči so bile odkrite, pa nekam začudene, kot bi hotel reči: »Le kaj sem ti rekel, da te je ugriznilo!«

Tone se je premagal. Ni hotel z besedo pokazati, da je mojstra razumel, naredil se je, kot da ga je zbodla skrb.

»Ne vem, če se mi ne bo vse skupaj spakederalo. Takih stvari mora biti človek vaje in pa nekreten sem, morda se mi še v glavi zvrti,« se je muzal in vrtinčil in zmajeval z glavo, kot bi hotel sikniti nazaj: »Le nikar ne misli, da sem tako neumen, kot ti misliš, ne boš me pretental. Ne bodo ljudje govorili: ‚Malandež je komaj začel pokrivati, pa je pustil in šel. Kdo bi pa vzdržal pri tem Herodežu!‘«

»Kakor hočeš! Zmenila se nisva nič in jaz pojdem, kadar hočem. Jutri popoldne moram začeti novo delo, cel skedenj, da razumeš, skedenj ali pa streha, to je pa nekaj drugega. Tam se pravi misliti in tam se tudi zasluži. Sicer pa pokrivanje ni moje delo,« mu je razlagal že odločno, ukazujoče. »Opeka je enaka opeki in vsako teslo mora znati pokladati eno poleg druge. Da bi se pa hribovcu vrtelo v glavi, pa povej ravancem, da se bodo tri tedne krohotali na tvoj račun, ha, ha!« Malandež je zadel v živo. Da bi bil on, Konškarjev Tone teslo, da bi se glistasti ravanci pokali iz njega, tega pa že ne. Spet ga pa je jezilo, da ga je Malandež tako ugnal in prav za prav primoral: »Takole in takole, tole in tole boš delal.«

Premišljal je in premišljal, domisliti se pa ni mogel, kako naj se reši iz Malandeževih krempljev. Ti lisjak ti stari!

»No, nisem mislil, da bi ne šlo, ampak rajši bi, da bi ne bilo kaj napak, pa če je že tako, nečem, da bi bil zaradi mene

ob lep zaslužek. Natančno mi boš pokazal, se bom že kako naučil, čeprav bi nerad na ta leta še v šolo,« se je muzal Tone in zdelo se mu je, da je Malandeža vendarle prikrajšal za užitke, ki se jih je morda nadejal.

»Saj nisem hotel reči, da bi bil ti teslo, ampak čudno se mi je zdelo, da bi se branil takega dela, ko vendar vem, da znaš prijeti za vse. Vsak hribovec mora znati najmanj pet obrti. Poglej jih: Rožnik je kos zidarja, kovač in pol, cajnar in košar, kolar in mizar, še med tesarje se štuli in, če ni drugače, tudi zob ti izdere in čevljem ali pa hlačam zaplato pribije. In Rohotnik, Vodnik, Kopačur, Močeradnik in kar jih še poznam, niso nič slabši. Je že tako. Res to ni prav, ker nam obrtnikom mojstrom kruh odjedajo, ampak za vsako reč tudi ti ne boš ženi doktorja klical, če jo sam lahko bolje in hitreje ozdraviš, in zakaj bi naročal za vsako drobnarijo mojstra, če se pa sam komaj pol dne zamudiš z delom. Tako je, vidiš Tone!« Malandež se je razpletel in Toneta popolnoma pregnetal. Kar mehko mu je bilo pri duši, kajti Malandež ni rad hvalil in včasih je hribovsko žganje bolj obrajal kot pa hribovce same.

»Nič, nič, le kaj bi se prerekala, poglavitno je, da je vse tako lepo v redu. Vedel sem že prej, da si od hudika mojster, da si pa tak, pa ne bi verjel. Saj si naredil za tri in ne za enega. Povem ti, da sem že videl tesarje, pa to so bili mečkači, ne tesarji, če bi jih primerjal s teboj!« Tone je še in še iskal besed, da bi mu pokadil, pa ni bil vaju in hvalisanje ni bilo v njegovi naravi. Še zdaj se je čudil, kako da je mogel tako visoko zavihetiti kadilnico.

»Nič ne rečem, včasih se mi je že tudi primerilo, da se je kdo spozabil in pogodrnjal, češ predolgo je mrevaril stožnike pri kozolcu ali kaj takega, toda v celem mi je pa še vsak priznal, da sem mu delal, kot se spodobi, in naredil, kot bi vsak ne znal in ne mogel. Vest mi ne da, da bi se pri delu igračkal, tako ti povem, Tone,« se je zanosito in možato postavil pred Toneta, kot da stoji pred svojim učencem. Tonetova pohvala mu je bila kar všeč, kajti še prav mu utegne priti zdaj na stara leta; če bo Adamovec pri volji in pri moči, dela bo pri Konškarju še, o šel Skedenj — eh — ta je bolehen in ne bo dolgo. Kozolec s plaščem stoji kot mlado tele. Ugiblješ in ugiblješ, pa ne veš, na katero stran se bo zvrnilo. Pa mu pomagaj!

»Res je, nisem še slišal slabe besede o tebi!« mu je zatrdil Tone in Malandežu bi bilo skoraj žal, da ga je nekajkrat okrt-

čil in mu izprašal vest. Ko pa je pomislil na Nežo in na Tončka, se je pa nasmehnil sam sebi in se okregal: »Še premalo si ga, zverina bi zaslužila več. Bog ve, kaj bo počenjal z ženo, ko odideš.«

»Danes jo mislim bruhniti v Ločnico, pri dnevu bi še rad zmeril in naročil onima, kaj in kako naj delata jutri dopoldne,« se je motovilil mojster, ni se pa premaknil, dokler se Tone sam ni domislil.

»Kaj bi hodil, saj še likofa nismo pili!«

»Včasih je bila to res navada, danes jo pa tudi že pozabljajo. Koliko dobrega iz starih časov so pozabili, koliko slabega pa kot nalašč obdržali. Če se pa hribovci še držite starih navad, vam ravanci ne smemo reči, da ste za luno.« Starec se je razvnel, skoraj je bil že nejevoljen, da Tone niti namignil ni o likofu. Likof in Malandež — joj mu gospodarju, ki je pozabil na svojo dolžnost.

»Nič se ne bomo prerekali in mi je vseeno, kaj poreko ravanci in kako mislijo o nas, danes bova pila likof, kot se spodobi, kadar je delo v kraju!« Tone ga je nerodno prijel čez pleča in ga rinil v hišo. Neža je pripravljala južino in Tone ji je samo mežiknil, odvedel Malandeža v hišo, ga posadil za mizo in predenj postavil steklenico češnjevca, ki ga je nalašč za likof poslal Adamovec.

»Kar toči, ni slaba kapljica!« mu je ukazal, Malandežu so se zasvetile oči in je natočil, nagnil, zamežal in kozarec je bil prazen.

»Prebito, to pa ni kar tako žganje. Konškar ga ni kuhal, Adamovčevega rodu je!« je tlesknil z jezikom in narahlo zakašljajal. Založil se je z drobcem kruha in natočil znova.

»Pij ga, Malandež, češnjevca, kakršen je ta, ti ne pride zlepa pod roke.« se je junačil in še in še natočil in prigriznil. Vajen je bil žganja in se ga ni branil, dobrega pa celo ne.

»Kar imaš, pa pripravi. Za likof je že treba kaj!« je naročal Tone, Neža pa ni vedela, kaj in kako bi.

»Suho kračo imam, pa ni kuhana!« je zajecljala.

»Vraga, ves dan si klepetala z njim, da bi mu pa za likof skuhala, tega pa ne. Mu pa surovo prinesi, ne bo ga razneslo!« je zarentačil, pa mu je bilo takoj žal. Saj krača vendar ni nje-gova, Adamovec jo je poslal. In spet ga je stisnilo v grlu in v duši. »Vraga, ali se še ne bom otresel te vražje miloščine: les, tesarji, krava, krača!« je zatulilo v njem in se razbesnelo. Za-

škrtal je z zobmi, da se je Neža prestrašila. Rada bi se bila opravičila, da ni klepetala, ampak podajala late, pa ni upala. Morda bi jo udaril, morda pahnil čez prag. Pogledala je za Tončkom, pa ga ni bilo.

»Pa prinesem!« je izjecljala in odhitela v kaščo, Tone se je pa kar opotekel v hišo, kot da bi bil od likofa že pijan, čeprav se likof niti pričel še ni.

Malandež je takoj uvidel, da nekaj ni bilo prav. Tonetov obraz je bil spačen in ustnice je stiskal, kot bi se bal, da izbruhne besedo, ki bi jo morda kasneje obžaloval.

»Nič pripravnega ni kuhanega, babnica je hotela pripraviti za jutri zvečer,« mu je nenadoma padlo v glavo, da se mu je obraz razjasnil in da se je še v gube na licih zajedel smeh, ki ga ni mogel zadržati. »Pa sem te le nasamaril. To ti bo žal! Ves dan boš premišljeval, kaj vse dobrega bi te čakalo za večerjo!« se je lovilo v tem nasmehu in kar dobro se mu je zdelo, da se Neža ni domislila na kuhanje krače.

»Če ti ni nerodno, s suho kračo ti pa lahko postrežem!«

»Nič boljšega, Bog pomagaj! Za pečenko je ne zamenjam!« se je dušal Malandež, kajti krača mu je bila bolj všeč kot vsaka hribovska kaša z maselnikom ali pa ajdovi štruklji.

»Veš, da mi je bilo že nerodno. Prav res nisem vedel, s čim naj ti postrežem,« se je hlinil Tone, tedaj je pa Neža že prinesla debelo, mastno kračo, da so se Malandežu oči kar zasvetile.

»Take pa že zlepa nisem videl!« je hitel, Neži so se pa noge zapletale, bila je še vsa zmedena, pričakovala je, da jo bo Tone vpričo mojstra nadrl, pa ji je odleglo, ko jo je celo ljubeznivo pogledal, češ spregovori vendar!

»Mojster, zdaj pa kar po njej!«

Tone se je že bal, da ga bo Neža zdaj pa zdaj polomila, pa je bila kar tiho.

»Dobra je, Neža nežasta!« jo je na tihem pohvalil in že vpadel.

»Jutri zvečer bi bilo seveda vse kaj drugega. Likof bi bil, kot se spodobi!« Pomežiknil je Neži in ona ga je razumela. Šla je!

»Pa naj bi prisedla,« je menil Malandež.

»Ne utegne. Krava nekaj sitnari, saj veš, gospodinjo na vsakem voglu delo čaka,« se je muzal Tone in natočil tudi sebi.

»Na tvoje zdravje, Malandež. Te strehe pa še mojemu sinu in sinu od sina ne bo treba popravljati!« mu je napil, nagnil in

izpraznil, v resnici se mu je žganje smililo in, če bi ga ne bilo sram, bi rekel žejnemu starcu prav po očetovem načinu: »Se reče, če si božji, ga imaš dosti.« Pobral bi steklenico, jo zaklenil v stensko omarico, potem pa dejal: »Zdaj se pa še kaj pogovoriva, nato pa moram na njivo!« In bi bilo po likofu in nihče bi ne mogel reči, da ga ni bilo, on bi si pa le prihranil žganje.

»To pa rečem, da ne!« Natočil si je, potem pa segel po nožu in odtesal krači kos, da je praznina kar zazijala.

»Kar založi se, zaslužil si jo!« ga je silil Tone, v resnici se mu je pa krača neznansko smilila. »Kar dovolj bi bilo za poštenega človeka, kolikor si je ta neotesani ravanec odrezal,« si je zatrjeval, potem pa še sam odbil nič manjši kos.

Malandež se je mastinil, kot da njegov želodec že dva dni ni dobil grižljaja, zalival in cmokal, Tonetove oči so pa žalostno merile steklenico: »Še dobre štiri prste, pa bo dno!« in tehtale kračo: »Še dvakrat, trikrat šavsne in na krožniku bo ostala kost!«

»Tako ti povem, takih likofov pa še ne vem, pa čeprav bi jih ne mogel vseh sešteti. Tudi zapomnil si nisem vseh. Rečem ti, strašno so ljudje umazani.« Spet je nagnil in natočil.

»Pomisli, Krevsača iz Čudne poznaš, delali smo trije tri mesece in pol in še nekaj čez. Ob svojem seveda. Če bi se pri njem hranili, bi nas v treh mesecih ne bilo več med živimi. In smo delali, da so nas od daleč hodili gledat. ‚Takih pa še ne!‘ so dejali trdni gruntarji in dostikrat nam je soseda postregla z žganjem, saj je poznala grabeža skopuškega. In nazadnje, ko je bilo vse, kot bi angelčki nanесли skupaj in bi vsak krščanski človek moral priznati, da je ni napake na skednju, na svislih, na kozolcu, pa ti pride ta adut in pravi, da mu bo spodnja lega, ki vendar vse nosi pri skednju in ki mora gledati iz črte stene, na poti. ‚Viš ga, ta je pa črne bukve študiral, ko je tako učen!‘ sem rekel in ga vprašal, kako misli potem s kosom lege, ki je molel še izpod stene: ‚Odžagajte ga!‘ je rekel in mi smo ga odžagali. Potem pa še drugega, rekel je, da mu je na poti in da ne dela lica. ‚Zdaj pa likof!‘ smo ga nadržli. ‚Tudi likof?‘ — ‚Tudi, tudi!‘ No, in smo se zbasali v hišo. Vsakemu je odrezal kos kruha, stara je pred nas postavila skledo medle, potolkli smo jo komaj za tretjino, dodala še solate, ki pa ji je bilo po olju tako dolgčas, da so se listi, veliki kot zeljnate vehe, kar iz sklede nagibali. No, očanec je pa pridrenal dva litra tepkovca, ki je bil star najbrž pet let, kisel pa kot vrisk. Tudi duše v vicah bi se ga bile branile. Nazadnje, pomisli, nazadnje nam pa pricitra sesedenega

mleka. To je bilo še najboljše, kar smo dobili za tisti likof. In prav res, skledo smo izpraznili. Potem nam je pa očanec rekel: ‚Bog lonaj, saj ste še nekam hitro in dobro naredili. Pa srečno!‘ ‚Pa srečno!‘ sem rekel tudi jaz. Čez dobre štiri tedne se mu je skedenj na prednjem delu, kjer sta bila odžagana konca leg, povesil, stena je zdrknila z ležišča najmanj za štirideset centimetrov. Na poti sta mu bila konca leg in pa lice sta kazila, ha, ha!« Malandežu se je jezik razvezal, da mu je Tone komaj sledil. In še to napako je imel Malandež, da je nekaterim besedam če ne prednji pa zadnji konec odgriznil.

»O, poznam ga Krevsača, menda je še živ!« se je lagal Tone, čeprav je komaj za naselje vedel, pa še to le po imenu.

»Živ pa ni več; je že dvajset let, odkar ga je naduha skrivila, drugače bi ga pa nihče ne: ne biriči, ne financarji in davkarji. Sodnikov se pa sploh ni bal,« je tvezil, si znova natočil in odtesnil hlače. Od vseh strani je že gledala kost in dobro jo je že moral obrniti, da nož ni preveč zaškrtal.

Pripovedoval je o likofih, ki so bili kakor ohcet in so godce najeli in dekleta kar z njiv pobrali ter jih vlekli na ples. Gospodarji in gospodinje so kleli, mladini je bilo pa všeč. Nazadnje se je pa gospodarjem že neumno zdelo, da bi doma čepeli, pa so rekli: »Pogledat pojdem za fantom, po dekle pojdem, v delavnik se pa res ne spodobi.« Pa ni bilo domov ne gospodarja in ne dekleta in ne fanta, in se je zgodilo, da so gospodinje ostale same doma, pa so nazadnje rekle: ‚Nak, to je pa že od sile! Dekline ni domov, dedca ni domov! Jima že pokažem!‘ In so šle po može, po dekline in fantaline, pa ni bilo domov ne gospodinj, ne gospodarjev, ne deklin in ne fantalinov. To vam je bil likof!« je zacmokal Malandež in se za trenutek zamislil.

»Veš, Tone, pa taki likofi so dragi! Presneto dragi. Tistega gruntarja, ki je likof v ohcet spremenil, so že čez tri leta na cesto pognali. Živ je še, ljubljanskim mesarjem gare vozi, da ujame za kozarec ‚boraške korajže‘. Viš, taka je, taka!«

Bilo mu je že vroče; pri krači je bilo le še na konceh nekaj, pa še to le za glodanje vredno.

»Naj mi vsaj to še ostane!« si je mislil Tone in segel po ostanku.

»Veliko si pa poskusil, Malandež!«

»Tisto pač, pa več slabega kot dobrega! Trdo sem moral delati, zato se mi pa denar smili.«

»Viš ga, dedca pijanega, že spet načenja!« se je zbudilo v Tonetu in zdaj bi starca najrajši pognal iz hiše. Pogledal je na steklenico, pa je bilo v njej le še nekaj malega, toda steklenico je Malandež trdovratno držal v rokah. Da bi jo mu vzел, bi se mu zameril in bi ga opravljal, češ da mu še zadnjih požirkov ni privoščil. Pa mu je pustil in se jezil, klel na tihem, Malandež je pa le še in še pripovedoval.

»Veš, da bi pa le preveč skoparil, tisto pa spet ne. Vse, kar je prav! Imeli smo tesarja, ki si kaplje žganja ni privoščil, če pa ga ni nič stalo, se je zalival, dokler je grlo vzdržalo. Pa smo rekli, čakaj, te bomo že sparili. Ves zaslužek šestih tednov smo dobili v cekinih. Kam bi, smo se spraševali. V gostilno seveda! Skopušni tesar Jazek ni hotel. ‚Le pojdi, pojdi, bomo že mi dali za vino.‘ In smo ga res pretentali; kar z nami jo je zavil in oči so mu bile kar svetle od veselja, da bo spet zastonj pil. Ustavili smo se kar na vrtu in tam je bil tudi drog za raztepavanje tistih gosposkih cunj in plaht. ‚Pojdimo najprej hlače obračati!‘ je rekel Tine, ki je hodil nekam telovadit, tesar je bil pa za nič. ‚Le!‘ smo rekli. In smo obračali hlače, na vrsto je moral tudi Jazek. Dolg ko žrd, neroden ko hlod, ki se je zakotalil v grapo. Ni in ni mogel obrniti hlač. ‚Počakaj no, ti bom pa jaz pomagal, da se ti ne bomo smejali!‘ se mu je ponudil Tine. Jazek je samo prikimal in že ga je Tine popadel čez pas, ga zamajal in Jazek je hlače obrnil. ‚Zdaj bomo pa pili!‘ je začel Tine in Jazek mu je spet prikimal. ‚Koliko klobas bi upal udušiti, Jazek? Deset, kaj?‘ ga je pobaral. ‚Bi!‘ — ‚No, če res, ti jih plačam jaz. Koliko vina bi popil, dva?‘ — ‚Bi!‘ je prikimal Jazek in se že oblizoval. ‚Dobro, ti boš pojedel deset klobas in popil dva litra vina, fantje, vi ste pa za pričo, da vse to plačam jaz. Jazek, ti pa pojdi in pokliči gostilničarko.‘ Jazku je bilo nerodno, šel je pa le. Počasi jo je racal, ko pa je upognil svoj vrat in stopil v vežo, tedaj Tine ni mogel več vzdržati smeha. ‚Fantje, danes bomo pa za njegov denar pili!‘ In pokazal nam je dvajsetkronski cekin. ‚Kako to?‘ sem ga vprašal. ‚Kako? Ali nisi videl, da je hlače obračal, jaz sem pa pomagal. Zato sem pa rekel, da pojdimo hlače obračati!‘ Ko je nerodnežu pomagal hlače obračati, mu je izmaknil cekin, ker je že vedel, kam ga je bil spravil. ‚Ti si ga pa maselnik!‘ smo ga pohvalili, obljubili mu pa, da o tem nič ne vemo. Gostilničarka je bila še mlada in je hitro drobila, za njo je pa cincal Jazek.

‚Kaj bi fantje?‘ nas je pozdravila.

„Kaj? Za nas štefan vina in vsakemu po eno klobaso, temu tukaj pa deset klobas in štefan vina,“ je naročil Tine. Krčmarica se ni premaknila, kot bi ne hotela verjeti.

„Res, res, prinesite, kot sem naročil!“ Segel je v žep in iz svoje denarnice, v kateri so zažvenketali cekini, vrgel dvajsetak na mizo. Zdaj je tudi Jazek verjel, da gre zares.

Vina je bilo nič koliko, smeja tudi, kajti Jazek se je davil, da je bilo čuda, ni pa omagal. Deset klobas je podušil in dva litra vina je popil, pa se mu ni poznalo. Pač, v žepu, pa šele doma.

„Za božjo in krščansko voljo, kaj bo, kaj bol!“ je stokal drugi dan. Prišel je na delo še prezgodaj. Na hlohlih je sedel in venomer vokal: „Za božjo voljo, dvajset kron! Dvajset kron!“

„Kaj pa je, ali so ti klobase škodovali,“ ga je skrbno vprašal Tine.

„Nič klobase. Dvajset kron. Cekin, cekin!“

„Ali si ga zgubil, ali so te okradli?“

„Nič me niso okradli, nič. Sam ne vem, kako je to moglo biti! Cekin za dvajset kron, cekin! Najbrž sem premalo dobil!“ je zatrjeval.

„Kaj boš tisto, pošteno smo dobili, pošteno smo prešteli. Tu so pričel“ se je razjezil Tine.

„Aha, zdaj sem se pa spomnil. Kaj pa, če ti ni iz žepa padel, ko si hlače obračal.“

„To pa, to!“ se je razveselil Jazek.

„Kar nič ne odlašaj, v gostilno pojdi in natančno preišči, morda pa le najdeš!“ In je šel in iskal vse dopoldne in, da bi ga ne motili z vprašanji, kako in kaj in kaj da išče, je moral naročiti pol litra vina — na svoj račun, našel pa — nič.

Viš, taki tiči smo bili! Pa je Jazek še živ in je bogat, čez leta smo mu šele povedali, kako je bilo s tistim cekinom. « Malandež je bil sladko nasmejan, stisnil steklenico do zadnje kapljice, mežiknil na levo oko, kot da bi hotel meriti s puško, potem pa nagnil in počasi, počasi srebalo, da je Toneta še bolj jezilo. »Nalašč me draži!« mu je kljuvalo.

Prazen kozarček je odložil, le drobivček kruha je prigriznil, potem pa vstal.

»Zdaj pa srečno, ne bom pozabil na tvoj likof. Take krače ne pomnim in tak češnjevca bi pil še na zadnjo uro. Zato je krače in češnjevca ne premore ne Rožnik in ne Vodnik; ko sem odmerjal les, se mi zdi, da sem na tako jedajočo in pijačo naletel

pri Adamovcu! Prav res, boglonaj za likof!« Odšel je in se ni prav nič zibal.

Tonetu se je kar zameglilo pred očmi, ga stisnilo za grlo, da ni mogel zakričati, čeprav ga je kar žgalo: »Pošast božjastna, kračo si mi požrl, žganje si mi polokal in zdaj se boš pa še norčeval.« Pognal bi se bil rad za Malandežem, pa je bil kot prikovan.

Miloščina: Adamovčev les, Adamovčeva krača, Adamovčev češnjavec... Adamovčeva opeka... Vse to se je prerivalo v njem, mu mešalo glavo in mu penilo kri.

Kot bi treščilo vanj, se je z viška usedel na klop in glava mu je kinknila na črivo javorjevo mizo, da se je s spodnje strani usipala rjava črvojedina.

»Prav domenili so sel« je tulilo v njem in zdaj je šele razumel, zakaj mu je Malandeževo pijano besedičenje tako presedalo. Omamiti ga je hotel na svoj način, da bi njegovo želo nazadnje bolj živo usekalo: »Poglej, od same miloščine živiš, pa se hočeš še repenčiti. Nismo slepi, prijatelj Konškar!«

»To je vse dogovorjeno!« se je oglašalo v njem, vendar pa ni mogel verjeti, da bi bil Adamovec iz hinavščine in zaradi hinavščine razmetaval denar, za prazno bahaško čast mu pa tudi ni, če bi jo bilo treba plačati z denarjem. Nak, pri Adamovcu je čisto, drugod so korenine.

Neža je pospravljala, kravi je pokladla in, ko je na Osolniku Marijo zazvonilo, je zmešala žgance, jih zalila z mlekom in postavila na mizo. Tone si je podpiral glavo in Neže še slišal ni, ko je odprla vrata, niti ni videl sprva, da se kadi iz skleda pred njim in da ga oba, Neža in Tonček, začudeno gledata.

»Kaj me zijata?« je zagrmel, ko je začutil, da ga njene oči kar žgo in da sin z neizgovorjenim vprašanjem: »Kaj ti je, ata?« kar sili vanj.

»Nič, večerjali bi,« je tiho, boječe in ponižno izkolcala Neža in zdelo se ji je, da je zvezana, da ji je zvezan tudi jezik in da ne more premakniti nog, niti stegniti rok. Zakričala bi bila rada: »Tonček, beži!« pa ni mogla.

»Večerjali bi, večerjali! Saj, svetnica hinavska, dobrotnica narejena! Ne bom se več silil z miloščino, ki je vsa oslinjena, prežvečena in o kateri že ves svet ve! Nak!« je bruhalo iz njega. Neža nikamor ni mogla, bila je brez moči in bila tudi brez misli. Tonček se je je držal za roko in zdaj pa zdaj je nanjo kanila debela solza, ki jo je kar spekla.

»Na, ne maram miloščine!« je zarjul Tone in treščil skledo po tleh. Mleko jo je obrizgnilo po nogah in po obleki, Tončku pa je priletel žganec v obraz in ga opekel. Zacriliti Tonček ni upal, z roko si je zatisnil usta in drhtel. In še v usta so mu silile solze.

»Zakaj to?« je nenadoma zavekala Neža in njeno telo se je zamajalo, potem se pa zgrudilo.

»Kar delaj se! Ne boš me več!« se je zadržal, brcnil Nežo, ki je nepremično ležala na tleh, nad njo se je pa sklanjal Tonček in od same bolečine še vekati ni mogel.

»Ata!« je z največjo muko spravil iz sebe. Njegov glas je čudno zadonel po mračni hiši, toda Tonetu je zvenel, kot bi mu hotel očitati miloščino.

»Zdaj pa še ti?« Grdo ga je pogledal in, ko ga je hotel udariti, mu je omahnila roka. Zaloputnil je vrata in odšel v mrak.

XXII.

Tone je taval proti Loki. Tema ga je že lovila in zaletel se je ob korenino, se spotaknil ob kamen, s širokimi dlanmi se pa ujel ob melini, da ni telebnil zviškoma.

»Nak, miloščine pa ne!« se je kuhalo v njem in nič ni slišal, kako so se prepeljavali ptiči na drugo stran, ko jih je prebudilo njegovo štorkljanje po posuti graparski poti, niti ni videl, da je prepodil zajca izpod grma.

»Nak, miloščine pa ne!« se je zaganjalo vanj in ob vsakem koraku je bilo silnejše. Zdaj je zbledelo tudi spoštovanje do Adamovca in zdaj je bil prepričan, da so se vsi z njim vred zakleli proti njemu. Hišo mu pokrijejo, iz blata ga le na pol izvlečejo, potem ga pa pokažejo ljudem: »Poglejte ga, Konškarja. Vsega smo ga preoblekli, zdaj bo pa dihal, zdaj, ko smo mu mi ob strani!«

»Ha, ha!« se je debelo in prav nič človeškemu glasu podobno zakrohotal, da je odmevalo po grapi, kot da se dere zver, in lomastil je tudi po bližnjici, kot da copota medved.

Pri studenčku se je usedel. Žejen je bil. In ker je bilo že temno, je vso glavo pomočil v studenec in srebnil z vodo tudi pesek in blato. Izpljunil je vse skupaj in zaklel, nad njim se je pa oglasila sova in sfrfotala v globel. Nekam tesno mu je bilo in skoraj hladno, čeprav je na čelu čutil pot in mu je gomazelo tudi po prsih.

»Dober večer, Tone!« ga je ogovoril Stiskar. Meh je nesel na hrbtu in kar k tlom ga je pritisnil siromaka bajtarskega. Tone se je zdrznil. Ni ga mogel spoznati.

»Bog daj!« je zamrmral, Stiskar se je pa zakrohotal glasno, da je moral spoznati že njegov glas.

»Stiskarja boš pa vendar poznal!« Stiskar se je muzal in krivinčil in iskal besedi, kako bi najbolj v živo zadel nekdanjega bahača, ki bajtarju še odzdravil ni.

»Zdaj te pa že poznam. Od kod te pa nese?«

»Mene domov, z mehom, saj vidiš; kaj pa tebe podi od doma, ki ti ga tako lepo popravljajo,« ga je uščipnil, da je Toneta kar razpenilo, pa je utajil svojo razčeperjenost. »Ti jo že zasolim!« se je dušal.

»Tebi je lahko! Kar podnevi jo mahneš, če se ti zazdi, jaz pa ne utegnem, moram pa na noč!« Glas se mu je pačil in že pri prvi besedi je Stiskar spoznal vso zlaganost.

»Za gruntarje je res nerodno, če pozabi, kdaj je jesen in kdaj je pomlad, za tisto rjuho njive, ki jo ima bajtar, se še vrabci ne zmenijo. Zdaj pa res vem, da mora biti gruntar prikovan na svojo zemljo, če noče, da ga ne pretenta. Zemlja je hentano navihana, če nisi vedel, zdaj pa veš!« Stiskar se je kar oddahnil. Dolgo je čakal na minuto, da ga vsaj za spoznanje poniža, previsoko je nosil svojo gruntarsko glavo.

Tone se je delal, kot da ga ni slišal, odkrevsal je po grapi.

»Tone, še to ti povem, zamenjam pa ne s teboj, čeprav sem siromašen bajtar. Sam sem jo zmašil skupaj, na tvoji strehi pa še niti ena opeka ne bo tvoja, da veš! Lahko noč in brez zamer!« Vzravnal se je in zdelo se mu je, da ga meh prav nič ne tlači k tlom. Težje je bilo, kar je nosil že dolgo v srcu in je pravkar preložil na Tonetova pleča.

»Preklemanska golazen, ali se je res vse zaklelo!« je morilo Toneta in, kamor mu je že udaril korak, mu je zapelo: miloščina, miloščina... Vlak je sopihal čez ravan in kolesje je pelo: miloščina, miloščina... v Loki je zvonilo v čast sv. Florijana za spomin, kar je v Loki požar zadušil še v davnih časih, in zdelo se mu je, da tudi zvon poje: miloščina, miloščina, miloščina...

Korakal je čez puštalski most, čez Hudičevo brv. Koraki so mu peli: miloščina, miloščina, miloščina, odmevalo je prav tako in Sora, ki se je valila čez jez in se penila pod mostom in butala ob kamnite sklade, je bučala v temi: miloščina, miloščina, miloščina...

Brv se mu je čudovito dolga zdela in ves čas se je oprijemal ograje, pred znamenjem sv. Janeza Nepomuka se je pa pokrižal in obstal. Lučka je gorela pred znamenjem in tenek plamenček je osvetljeval svetnikov obraz, da je Tone razločno videl, kako je bil izmučen od molčanja.

Po ozki ulici so mežikale luči, svetloba se je skozi mrežaste zavese usipala tudi iz hiš, ponekod rdeča, zelenkasta, drugod spet bela, da je Tonetu kar vid pilo.

»Kam?« je nenadoma udarilo vanj.

»Miloščina, miloščina!« mu je utripalo iz dremajočih oken, se mu je smejalo iz gosposke veže, pred katero je čepel kot tele velik pes in smrčal ter le za spoznanje zganil glavo, ko ga je predramilo škripanje peska pod Tonetovimi okovanimi čevlji.

»Saj sem že pri Pepetu!« Obstal je in nekam upehan je že bil. Otipal se je in dotipal desetak, ki ga je hranil za voznike.

»Nak, ti pa nisi miloščina in miloščinarjevega rodu, nak!« se ga je razveselil in se kar sunkoma pognal v krčmo.

»Viš ga no, pa kar nič te ni na spregled. Sem že mislil, da so ti dacarji goltanec zacementirali,« ga je pozdravil Zifonar in se zakrohotal kot vselej, kadar je mislil, zdaj sem jo pa spet pošinil.

»Zakaj pa? Ti bi bil bolj potreben. Hišo popravlja in ti rečem, to bo hribovska graščina,« ga je zagovarjal Tajčkov Tine.

Tone se spočetka še zmenil ni za ljudi, šele ko je slišal Jevčnikovo trlico: »Ne ogovarjaj hribovca moškega. Saj še za tobak ne bo imel,« se je zganil in ošvignil z očmi najprej trlico, potem pa Zifonarja.

»Za moj denar ste že pili ko žolne, za vaš denar si niti ust nisem omočil. In moj denar je bil, ne vaš!« je zarentačil in udaril z ного ob tla, da se je Jevčnik izmazal pri stranskih durih. Tonetove roke ni želel svojim kostem.

»Ne zameri, Tone, za šalo vzemi. Na, na moje zdravje pij!« ga je ogovarjal Tine in nazadnje se je sprijaznil z ljudmi in bili so si spet stari dobri znanci. Kar pozabil je, da je noč, da je bil danes likof pri hiši in da je Malandež vse žganje popil in kračo udušil. Rešil se je miloščine in zdaj poje njegov desetak samo njegovo pesem: »Brez miloščine, brez miloščine...«

Noč je prebil v Loki, pesem desetaka je utihnila, spet si je izposodil, hosto za butare je zastavil. Ves dan je šlo na račun hoste. Pri »Švavnabirtu« je pognal zadnje beliče, ko se je že mračilo. Zavedel se je, dokler se krčmarici ni zasmilil smrdljivec.

Luč je privila in rekla: »Zdaj pa spat! Smrdljivec je drag, potreben pa tudi nisi. Domov se spravi, ali se ti nič ne smilita žena in otrok!« Pa se je vzdignil, klobuk poveznil na oči in potuljeno utonil v noč, še lahko noč ni rekel in, kakor bi jo bil rad zafrknil, pa ni mogel, krčmarica ni prizanesla nikomur in, če bi bil iskal, bi jih bil skupil nič koliko.

Lezel je v hrib in kar z glavo je ril v zemljo. Pot je poznal in ne bi zašel, če bi mu oči zavezali. »Domov se spravi, ali se ti ne smilita žena in otrok!« mu je pozvanjalo po ušesih in mu udarjalo na dušo. Pri vsakem koraku ga je bolj zbolelo in, ko je obstal, da bi se odpočil, ni nič prenehalo. »Od miloščine živiš, pa se šopiriš, kot da bi bil najboljši gospodar,« je sikalo vanj in ga rinilo navkreber.

V Loki je bila ura. Štel je. Enajst. Še dobrih dvajset, trideset minut in bo na Pestoti. Tam je znamenje in tam rado straši. Ratinka so srečavali kosci brez glave, Močeradnik je videl žensko, ki je svojo rakev nesla na rami in ga prosila: »Pomagaj mi!« Tu je bil ubit Bogatajev Tonca, ki je hotel Jamnikovega hlapča prestrašiti. Oblekel se je v ovčjo kožo. Bilo je ponoči. Hlapec je nesel meh iz mlina, Tonca ga je čakal oblečen kot volk. »Bom videl, ali se bo ustrašil ali ne!« si je mislil in čakal... čakal... Pa jo prikrevsa hlapec, Tonca pa proti njemu, laja, renči, hlapec pa le noče bežati. Pač pa z vso naglico telebne z gorjačo po zverini, samo zastokala je in se nič več ni zganila. Hlapec je povedal, kako ga je napadel volk in kako ga je pobil in tedaj so se spogledali. Vedeli so, da ga je šel Tonca strašit. Nesli so ga mrtvega in še mrtvemur niso mogli sneti ovčje kože. Kar takega so pokopali.

Nekam nerodno je bilo Tonetu, ko je v temi zagledal črn steber, štirivogelni spomenik; nič ni vedel, kdo ga je postavil in nikoli tudi vprašal ni.

S Pestote je čudovit razgled. Vsa ravan do Grintovcev, pa od Ljubljane do Kureščka in od Triglava do poljanskega očaka Blegaša.

Tone se je nehote ustavil. Po nekaterih vaseh so še migljale luči, na kolodvoru na Trati so se pa hiše kar topile v svetlobi. V Loki se hiše niso razločile od hiš, le luči so se in pa nunski grad nad mestom. Okna so bila še razsvetljena, tudi tista velika, kjer so navadno prečudne rože in neznana drevesa z neznansko čudnimi listi. »Bog ve, če je les od takih dreves za rabo?« mu je nenadoma ušlo. In vprašanje se mu je zdelo smešno.

V listju je zašuštelo. V Tonetu je vse zamrlo. Slišal je že, da v bližini tega znamenja vsaj vsake kvatre Koštovec odkopava svoj zaklad, ki ga je po krivici dobil, ga zakopal, pa nikoli več odkopal. Pa bi ga rad vrnil, da bi se ne vical več in hodil kopat že osemdeset let. Zdelo se mu je že, da sliši copotajoče korake. Koštovec je bil velik, močan in, če je trdo stopil, se je streslo pod njim.

Na kolodvoru je žvižgal vlak in tja proti Kamnitniku se je pomikal voz. Voza ni videl, le lučko, ki se je pomikala počasi kot kazalec na uri prav v bližino grobišča. Glej, ali migeta lučka na križu sredi pokopališča?

Vse vino in žganje mu je izpuhtelo in glava mu je bila zdaj jasna, pa trudna, misli zbrane, pa težke. »Da, proti Kamnitniku!« je zagomazelo po njem, matere se je spomnil. Samo mu je vrglo oči na dom. Črno gmoto je takoj spoznal, še lipa sredi planine se mu je prvi hip vsilila v oči.

»To je bil materin dom!« mu je nekaj reklo, oči pa so zagledale lučko, ki se je prenesla iz hiše v hlev, potem je pa ugasnila in je ni bilo več. »Bog ve, ali je bil spomin, ali je pa Neža šla v hlev!« ga je prevzelo in zdelo se mu je, da sveti tudi na Pestoti, kako tava lučka in išče nečesa med kamenjem in po groblji, kjer sta davno, davno stali dve domačiji. In planoti in podrtiji teh dveh domačij so dali ime Pestota. Bog ve, kaj išče lučka? Morda se duša nekdanjega gospodarja vica?

»Pestota, Pestota!« mu je tolklo v duši in, ko je čakal, kdaj bo zagledal lučko, ki se bo trepetaje vračala iz njegovega hleva v hišo, se je ustrašil.

»Konškarjeva pestota, bodo rekli tvoji domačiji in ti se boš vical na podrtinah!« se mu je od nekje utrgal očitek in bolj ko je mislil, od kod, bolj so mu oči iskale ograjenega prostora pod Kamnitnikom, kjer spi mati.

»Konškarjeva pestota, bodo rekli moji domačiji!« je prišepetavalo tam izpod Kamnitnika. Bil je materin glas in morda se je materina lučka prepeljavala iz hiše v hlev in iz hleva v hišo. Bog ve, česa je iskala.

»Konškarjeva pestota!« se je Tonetu zagrizlo v kri in v vse misli. Ubit je lomastil navzdol v grapo in iz grape v grič proti svoji domačiji, Konškarjevi pestoti. Za seboj je čutil korake, morda so bili Koštevčevi, morda Jazkovi, morda Jamnikovega hlapca, ki išče Jazka, da bi ga odpuščanja prosil.

»Konškarjeva pestota!« mu je brnelo po ušesih, ko je počasi in utrujeno stopical proti hiši. Zgornja stranica je bila do polovice pokrita.

»Presneti Malandež!« je siknilo v temo, nekam jasno mu je bilo za trenutek pri duši in le za hipec se je utrnila misel: »Ne bo je Konškarjeve pestote!« pa je že ugasnila.

Zleknil se je na svislih, sram ga je bilo, da bi budil Nežo in otroka.

»Konškarjeva pestota!« — Vso noč mu je bila pred očmi in vso noč je videl lučko, ki je tavalala po tej pestoti — morda je bila njegova.

XXIII.

»Mama, mama!« je vzklikal Tonček ob materi, ki se pa še zmenila ni. Noč je polzela skozi okna, sence presedovke pred hlevom so plahutale in trepetale, prav tako, kot je trepetal Tončkov glas, ki ni mogel priklicati matere, veje pa niso mogle priklicati sonca.

»Mama, mama!« je odmevalo po prostrani hiši in zaudarjalo po praznoti; zdaj jasno, zdaj hripavo, pojemajoče in spet v zagon se trudeč je klical in prosil nedolžni glas in se zlival v en sam obupni krik: »Maaamaaaa!« dokler ni onemogel utihnil v plahutanju senc.

V hlevu je zamukala krava. Presunljivo je zategnila, še in še, kot da bi klicala gospodinjo na odgovor, zakaj ji ne da večerje. Čas bi že bil in pozno je.

»Mama, mama!« je zdaj pa zdaj še v mrtvem spanju kriknil Tonček in tipal z roko, da bi dotikal materino glavo.

Bilo je že pozno, Neža je mukoma odprla oči, pa nič ni videla in za trenutek se na nič ni spomnila. Otipala je Tončkovo roko in z vso težavo se je dvignila. Tavalala je po temi in iskala vžigalice, da si vsaj luč prižge. Nad čelešnikom ima spravljene, da so zmerom suhe.

Prižgala je eno, prižgala dve, pa še zmerom ni mogla razgnati teme izpred oči. Bila je še slaba in so jo noge komaj komaj držale.

»Mama, mama!« je zastokal Tonček in se prevalil na trebuh in z glavo trdo udaril ob tla. Glas je utonil v somraku, le hropenje se je še lovilo po kotih in iskalo mater.

»Nič se ne boj, samo luč prižgem!« ga je prosila in nikakor je ni mogla najti.

»Za božjo voljo, le kam sem jo vtaknila?« se je kregala in prižigala žveplenke ob zid. Na okno jo je postavila, pa je pozabila nanjo.

»Aha, zdaj te pa imam, kakšne skrbi mi delaš!« se je razveselila in jo prižgala. Kar odleglo ji je in vsa tesnoba, ki jo je prej še dušila in jo pohabljala, je v luči skopnela. Luč je postavila na mizo, Tončka pa položila na klop pri peči.

»Siromak, prestrašil si se in še večerjal nisi!« jo je zaskrbelo in solze so jo oblile, na svojo lakoto pa še pomislila ni.

Nič se ni predramil, le nasmehnil se je, kot bi vedel, da je v materinem naročju in da je na varnem. Tudi ko ga je položila na klop, ni odprl oči, vzdrhtele so mu le ustnice in utrujeno izšepetale: »Mama, mama!«

»Saj si pri meni!« ga je pobožala in pokrižala in še sama naredila križ ter zmolila očenaš. Spomnila se je tudi Toneta, da bi mu Bog dal mir in pravo pamet.

V hlevu je zamukala krava, zategnila enkrat, dvakrat, vsakokrat glasneje in nekam bolj očitajoče.

»Za božjo voljo, ura je dve in jaz ji še pokladla nisem!« se je Neža prijela za glavo, prižgala laterno in, kakor jo je bilo strah, lezla v hlev vsa plašna; drhtela je, kot bi jo neznansko zeblo, vsaka senca, ki se je le za spoznanje premaknila, je mislila, da je ropar, da je plašur in da bo ta trenutek lopnil po njej. Še hlevnih vrat se je ustrašila, ki so le malce zaškripala.

V svisli ni upala. Pokladla je le rezanico, ki jo je polila z vodo. Pa je bila žival tudi s tem zadovoljna. Roke ji je oblizala z raskavim jezikom in ji položila glavo na ramo in še, ko je zapirala hlev, je gledala le za njo, kot bi se bala zanjo, ali pa ji hotela povedati, kako zelo ji je hvaležna.

S planine je sunil veter in drhteči plamenček v laterni je ugasnil. Neža bi bila rada zbežala v hišo, pa ni mogla, zakričala bi bila rada, Tončka poklicala, pa ni upala. Vsa prepadena, trudna in kot mrtva se je znašla v hiši. Če je zapahnila vežna vrata, tega se ni spomnila, da bi šla gledat, jo je bilo pregroza.

»Tonček, Tonček!« ga je hotela predramiti, pa se oči niso odprle, le ustnice so molče odgovarjale. Razumela je vsak najmanjši gib.

Odnese ga je v kamro, potem pa vzela luč, se zaklenila, upihnila luč in vrgla čez sebe in čez Tončka odejo, da bi je ne bilo strah in da bi ne slišala klatežev, ki bi se potikali okrog hiše in morda tudi v hiši.

Tonček je zdaj pa zdaj vzdrhtel in z obema rokama iskal materinega vratu in se ga oklenil, da je komaj dihala.

Zaspati ni mogla, čeprav je bila izmučena in jo je bolel ves život. Molila je, pa se ji je v molitev prikradla misel, kaj da je s Tonetom, kam ga je spet zaneslo in le kaj se spet kuha v njem, da je tak. Zdaj spet ni več varna pred njim in ni ji šlo v glavo, kaj je bleдел o miloščini. Napenjala si je možgane, da jo je že čelo bolelo, enkrat, dvakrat se ji je pobliskalo, pa je hipoma ugasnilo. Morda pa misli na očetov les in denar za opeko! Pri tej misli je pa obstala in, ko se je je že hotela odkrižati, se ni mogla. Bolj in bolj jo je grabila in zmerom bolj razumljivo se ji je kazala.

»Da, na očeta vse to cika, na očeta!« si je končno zatrjevala, s to mislijo zadremala in se zjutraj zbudila, ko je sonce pravkar pokukalo izza dolenskih hribov in razmetavalo zlato po sorškem polju, pozlatilo sive grebene Grintovcev in si ogledovalo svoj večno mladi obraz v šipah nunskega gradu v Loki.

»Kar hitro, danes dopoldne bo Malandež pokrival!« si je naročala, tiho zlezla iz postelje, da bi ne zbudila Tončka in varno odklenila vrata. Bala se je, da je v hiši že zarentačil Tone, morda bo naletela na docela tuj obraz. Že dolgo je ni bilo tako strah.

Najprej je zakurila, pristavila mleko, potem pa pospravila mlečno kašo in črepinje, da bi Malandež ničesar ne mogel opaziti in ničesar slutiti in sumiti.

Vežna vrata so bila zaprta, zapahnjena pa ne.

»Pozabila sem!« jo je zaskrbelo. »Joj, če bi Tone vedel, to bi bil spet ples!« jo je stresalo.

Krava je še ležala, pa se leno in počasi dvignila, ko je zagledala Nežo. Jasli so bile prazne.

»Sirota, vem, da si lačna!« je pobožala žival, ki je hiši za kruh skrbela, pa se za to nikjer pritožila. Krava je prikimala in, ko ji je iz svisli skozi odprtino nasula mrve in ji dodala še detelje, kar se je zgodilo le ob največjih praznikih, je žival hvaležno zamukala in jela mleti, ne da bi se zanimala, kje je že sonce in kakšno je danes.

Neža je že pomolzla, skuhala in tudi Tonček se je že zbudil. Začudeno je gledal, ko je odprl oči. Ležal je na materini postelji in dan je že bil. Če bi ne bilo sonca, bi od strahu zavpil, zdaj ga je pa kar pognalo iz postelje. Slišal je, da mama premetava burkle, čutil pa tudi, da so mu ustnice suhe. Lačen je bil. Zdaj

se je šele spomnil na sinočnji dogodek in čudno se mu je zdelo, da nikjer ni slišal očeta. Ob takem času se je vsaj pred hišo kje oglasil, z rovnico popravljajal pot, plug ali brano odbiral, kolca priklepajal, potem pa včasih zaklel: »Ali naj s kravo orjem, preklemansko!« Tonček tudi besede ni preslišal.

Kar streslo ga je, ko je bil sredi hiše. Široka, razpršena lisa se je poznala na tleh, kjer se je razlila mlečna kaša in so se razletele črepinje.

»Mamo je brnil!« ga je zbolelo in čudno se mu je zdelo in si ni znal razložiti. Ni pa mogel biti hud na očeta, čeprav se mu je mati neznansko smilila. Oče ga je vendar rad imel.

»Boli jo! Bog ve, če bo umrla?« mu je rojilo po glavi, misel, da bi mu mati umrla, je bila pregrozna, smrti same pa še pojmiti ni mogel, čeprav mu je morala mati še in še razložiti sliki o smrti grešnika in o smrti pravičnika, ki sta viseli v hiši. Kadar se je spomnil na grešnika in na hudiče, kako se vesele njegove duše, vselej se je pokrižal. To je že znal in tudi nekaj kratkih molitvic, takih, ki jih je znala še stara mati.

»Spal bi še, spal!« se mu je nasmehnila mati, ko ga je zagledala. Oči so mu bile še nekam motne z nabrekliami okoli.

»Vekal je, živalca uboga!« se ji je zasmilil. Nič ni vedel, kaj je bilo z njo in koliko časa je otrok jokal, jo klical in kdaj je Tone od hiše šel. Rada bi bila zvedela o vsem, pa ni hotela vprašati, da bi ga po nepotrebnem ne spominjala. »Naj pozabi na take stvari!« si je zatrjevala in hvaležna je bila, da hujšega ni bilo.

»Hitre jeze je Tone, drugače pa ni slab!« se je tolažila in kar hudo ji je bilo, ko ni bilo Toneta doma. Bog ve, kam ga je zaneslo, Bog ve, kako mu je hudo in žal, o saj nisem huda nanj, še rada ga imam... Vse take misli so jo objemale in so ji bile všeč. Božala jih je in jih grela pri ognju.

»Lačen si, Tonček!«

»Hm!« je prikimal sinček in že sedel na ognjišče in gledal, kako so se plamenčki kregali med seboj, se stepili in drug za drugim izginjali pod strop peči.

Nalila mu je mleka, nadrobila starega kruha in mu iz žličnika potegnila staro leseno žlico, ki je bila najmanj dvakrat prevelika za njegova usta.

Tončku se je vse smejalo. Danes je spet jedel na ognjišču, ta prostor mu je bil najljubši in v celi hiši najlepši, čeprav je bil najbolj sajast.

Neža je bila vsa srečna, ko je Tonček natepalval mleko in debele drobivce.

»Če je premalo, pa povej!«

»Hm!« je momljajal, da bi odgovoril, se ni dalo, usta so bila prepolna.

Neenadoma se mu je ustavila žlica, oči so se mu zagledale nekam na dvorišče, kot bi nečesa iskale. Niti trenil ni z očmi in tudi roka se mu ni premaknila. »Le kaj mu je?« je ugibala mati, ni ga pa hotela vprašati.

Iznenada so se mu záiskrile oči.

»Mama, kje je ata? Včera j je šel!« Vprašal je tako samozavestno, da ga je mati začudeno pogledala. V vprašanju je čutila otrokovo uverenost, da ona dobro ve, kam je šel in kdaj da pride.

»Ne vem!« je tiho, kot bi jo bilo sram, da ne ve, dejala in njo samo je zdaj mučilo vprašanje, kam je šel in kje je.

»Danes bo streha že rdeča, stric je dejal. Boste pa vi kupili nove hlače,« je počasi obrazložil, kot da bi mati vse to že morala vedeti.

»Seveda ti jih bom kupila, seveda. Ali — danes ne bo še vsa streha rdeča! Morda drugi teden,« mu je pojasnjevala, pa mu pojasniti ni mogla.

»Danes bo streha rdeča, stric je povedal,« je vztrajal pri svojem in, kar mu je Malandež rekel, mu je bilo kot pribito. Stric mu je pa zato rekel, ker je star in je dober. Koliko odžaganjkov mu je dal in, če jih je bilo premalo, je kar odžagal.

»Že, že, saj vem, da stric pride!« je bilo Neži že nerodno, sama ni vedela, kje naj vzame denar za hlače. Če bi očeta prosila, bi se Tone jezil in jo kregal, da bi se pa otroku lagala, bi bil dvojen greh.

»Dobro jutro, Neža! Ali si tudi zame kaj skuhala?« jo je tedaj pozdravil Malandež. Kar rdečica jo je oblila, saj je vendar popolnoma sama doma in kaj bi rekli ljudje, če bi jo videli, kako se v veži razgovarja s tujim človekom, ko moža ni doma in niti ne ve, kdaj da pride.

»Bog ga daj, pa ste zgodnji!« je odrzdravila vsa v zadregi.

»Zgodnji? To že! Dejal sem: le hitro se okomataj in noge pod pazduho, če nočeš, da zamudiš kosilo pri Konškarjevi Neži. Veš, likof me je malo pobodel, hudimana je bilo dobro žganje. Saj sem rekel Tonetu, da ga drug ne zmore kot Adamovec!« je govoril prav mirno, nič se ni ponarejal in nikjer ni vtikal svojih

zbadljivk. Neži se je posvetilo. Zdaj je docela razumela, kaj vse je Tone imenoval miloščina. Torej, kar koli je oče poslal, s čimer koli je podprl dom, vse to je za Toneta miloščina. To je pa že preneumno! Jezilo jo je! Oče ji še nikoli ni očital, nikoli ni rekel ne njej in ne nikomur, to in to sem mu dal, toliko in toliko sem mu posodil. Nak, tega Adamovčev rod ne zna!

»Saj res, kje pa je Tone?« je hipoma pobaral Malandež, da Neža prvi trenutek ni vedela, kaj in kako naj odgovori. Ugibala je, kako naj se zlaže, pa še primerne in pripravne laži ni našla.

»Včeraj je šel, pa ga ni!« se je odrezal Tonček in zaupno gledal starcu v oči, kot bi mu hotel reči: »Če bi bili vi pri nas, ne bi šel in ne bi bil kaše vrgel po tleh in mame brcnil.« Neža ga je ošvrknila z očmi. Rada bi mu bila rekla, le zakaj se vtika v razgovor, pa ni mogla biti huda nanj, saj je po pravici povedal, hudega pa nič mislil.

»Saj je pravil nekaj, po kaj da mora v Loko, pa ga nisem razumela,« je mečkala Neža in skrivala oči, da bi Malandež ne spoznal laži.

»Vem, vem, človek tudi ne utegne, da bi na široko razlagal. Ženske ste pač take, da ne morete vsega razumeti,« je čikal Malandež in mežikal z očmi. Bradavica na nosu se mu je pordečila in ustnice so se mu zožile. »Morebiti sem mu jih preveč naple!« je pomislil, dobro se je spomnil, da je pohvalil Adamovčevo žganje in Adamovčevo kračo. Preveč očitno mu je povedal, kje je dobil za likof. Prav je, naj se otiplje, saj je svoje dni mislil, da ga ni večjega mogočnjaka od njega. »Sirota, Bog ve, kako jo je nadrl, morebiti jo je še pretepal,« ga je zaskrbelo. Pogledal je na Nežo in zdelo se mu je, da se je čez noč postarala, da so ji oči kalne, kot bi bile objokane in neprespene. Ustnice so bile blede, kot da jim je noč izsesala vso kri. »Ta pa trpi, ta!« je zmajeval z glavo in, ko je čutil Tončkove oči na svojem obrazu, ga je presunilo. Tudi Tonček je bil prepaden, shujšal je kar čez noč, le obraz mu je bil od vekanja zabuhel. »Nevihta je bila!« mu je govorilo iz Nežinih oči in vpilo s Tončkovega obraza.

Vsi trije so stali kot nemi in čudno: še Malandežu se ni jezik razvezal.

»V hišo bi šli, da se odpočijete!« se je ojunačila Neža, ko ji je krop v peči prekipeval, da je neprijetno cvrčalo na žerjavici.

»Jaz pojdem z vami, stric,« je zažgolel Tonček in se ga oklenil za roko in hotel, naj z njim kar teče.

»Teči pa ne znam!« se je smejal Malandež. Tak je bil tudi njegov Francek. Zmerom se ga je tiščal, zmerom se ga je držal za rokav, zdaj je pa siromak v grobu, ošpice je iz šole prinesel, pa se ga je lotila pljučnica in nič ni pomagalo. Konjederka mu je predpisala smodnik na mleku, Blažonovka ga je pa pokadila z gadom, ki je bil ubit na Veliki šmaren. Namenjeno mu je bilo in je šel angelček k angelčkom. Kar mokre oči je dobil Malandež, ko se je spomnil svojega sina, kako je z lepim nasmeškom ležal na odru med samimi rožami ves bel, na duši in na telesu. Če ga je kdo vprašal, ali mu je hudo, mu je zmerom enako odgovoril: »Seveda mi je, pa vem, vsaj enega imam v nebesih, ki moli zame!« In ko je pogledal Tončku v oči, se mu je zdelo, da so prav tako lepe in nedolžne, kot so bile Franckove.

»Tonček, kar sediva, mi boš kaj povedal; tu imaš pa dvojačo, da si boš v nedeljo žemelj in fig kupil.« Malandež ni bil sicer skopuh, ampak dobro vedel, da je denar zmerom v trdih rokah in ga zato zmerom obrnil tako, da je bilo prav. Tončku se je vse zasmejala. Dvojače še ni imel v žepu, vsaj take ne, ki bi bila njegova. Zdaj jo mu je pa dal stric. Nak, nič ne bo kupil žemelj in fig, hlače si bo kupil, da mami ne bo treba. Vse loške trgovine z blagom od Plavca do Kocelija je poznal in si za svojo dvojačo že odbral blago. Za Kaparjevo hišo je tudi že vedel, sam bi jo našel, če bi oče ne hotel z njim ali če bi mama ne mogla.

»Bog lonaj!« je šele čez dolgo časa izjecljal. Od samega veselja se mu je glas tresel.

»Bog lonaj za božji lon!« mu je po stari navadi odgovoril Malandež. Za ta hvaležni pogled bi bil rad krono dal, prepoceni je bil za dvojačo.

Neža je odprla vrata in zadišalo je po ocvrtih jajcih.

»Tole prigriznite, pot je bila dolga!«

»Neža, to je pa že od sile. Sama bi se podprla, nekam slaba si!« se je branil Malandež, mislil pa prav zares.

»Mleko sva jedla s Tončkom!« Nerodno ji je bilo, da ni mogla prikriti svoje oslabelosti. Če bi prišel drugo jutro, bi tega še opazil ne. Tako pa...

»Že, pa...« hotel je reči: pri takem gruntu se seveda ne da! pa zaradi Tončka ni hotel. Ona ga je pa kljub temu razumela. Pa tudi Tonček je čutil, da je stric nekaj zamolčal in da Bog ve zakaj ni povedal. Razmišljal je in razmišljal, pa praznote ni znal popolniti.

»Tole sem skrivala v skrinji, vam pa rada dam, ker ste s Tončkom tako dobri,« je rekla tako mehko, da je še Malandež povetil oči, ker so se mu orosile. Odprla je trebušasto steklenico in mu natočila.

»Tega sem še lani prinesla. Mati ga mi je dala, toda meni škoduje.«

»Tonetu pa tudi!« je revsnil kar resno, pa mu je bilo tisti hip žal hude besede. »Nisem nič slabega mislil, ampak...« je jecljal in tleskal s palcem in kazalcem desne roke, kot bi iskal dobro misel, pa ga je Neža prehitela.

»... ampak, kar je res je res, tudi jaz priznam in tudi sam je priznal,« je izkolcala in gledala Tončka, ki pa prav nič ni spremenil obraza.

»Na tvoje zdravje in pa na Tončkovo!« je nagnil Malandež, ko se je dobro z jajci založil, Neža pa je bila kakor na trnih. Če se ta trenutek priziblje Tone in da vidi, kako se Malandež mastini z jajci in žganje pije, ki ga pa je pred njim skrivala, Bog ve, kako bo rentočil in se nazadnje razdivjal, še Malandeža se bo lotil. Pa je pogledala njegovo roko, pa se ni več bala. Ko pa se je spomnila, kako so izpod njegove plantače trske frčale, se ni le več bala, temveč je bila brez skrbi. Če bi že prišel, nerodno bi ji pač bilo, kajti očital bi ji kasneje in ne enkrat.

»Bog lonaj!« se je nasmehnila zdravo in pošteno, kajti čutila je, da ima starec Tončka res rad.

Tonček se ni mogel vzdržati. Dvojača, ki jo je tiščal v žepu, ga je kar žgala, mu gledala iz oči in z vsega obraza, vsaj tako se mu je zdelo. Še trenutek se je obotavljal, potem pa dregnil mater in ji skrivaj odprl dlan — na dlani se je zasvetila prava dvojača.

»Kje si jo pa dobil?« se je začudila mati. Ni ji šlo v glavo, da ima sinko tako premoženje.

»Kje? Ugani!« jo je dražil Tonček. Malandež se je pa potulil.

Mati je ugibala in ugibala, uginiti ni mogla, pogledala je starca, ta pa še trenil ni z očesom, kot bi ga prav nič ne brigalo, za kaj gre. Sama imata kaj med seboj!

»Veste, stric mi je dal!« se je pobahal, dvojačo pa vrgel po mizi, da je sladko zažvenketala. Malandežu je bilo nekoliko nerodno, morda bo mislila, da je hotel z dvojačo izvleči iz otroka, kaj se je snoči godilo.

»No, in kaj boš z njo,« je hitro zastavil, da je ubil zadrego.
»Ali ti nisem rekel, za fige in žemlje?«

»To žel! Jaz bom pa hlače kupil!« se je odrezal možato in spravil dvojačo.

»Viš ga fanta, ti si pa dober! Tu imaš krono, če bo kaj premalo, ti bo pa mama dala!« Stisnil mu je krono, ker se mu je smilil in ker se mu je smilila Neža in nazadnje tudi — Tone.

»Veš, prav take oči ima, kot jih je imel moj Francek, zato ga imam tako rad!« se je izdal Neži. Ustnice so se mu skrčile, svojo težko roko je pa prenesel čez nagubano čelo, kot da bi hotel potlačiti hudo misel.

»Bog lonaj!« je Tonček komaj spravil iz sebe, saj ni vedel, ali je res ali samo sanja. To je vendar bogastvo, kakršnega morebiti še mama nima. Stiskal je krono in bi je ne izpustil za nobeno ceno.

»Bog lonaj za božji lon. Priden bodi in mamó poslušaj in — ata imej rad,« je še počasi dodal, čeprav mu ni šlo preveč od srca.

Tonček se je pa smejal in v njem je vse vriskalo. Hlače bo imel nove, stric mu je dal denar zanje, sam jih bo kupil, je kipeló v njem in, če bi smel, sam bi zdrpalil v Loko še ta trenutek in takole opoldne bi se pokazal v novih hlačah. To bi ga gledala mama in stric bi ga še rajši imel.

»Kako vam bom pa povrnila?« je izjecljala Neža in ni mogla razumeti, da je Malandež tako radodaren. Kar krono za Tončka, to je res preveč. Ko pa je videla, kako je vesel in da v njem kar vre, je bila tudi sama vesela, na sina pa ponosna.

»Darovi ne terjajo!« se je odrezal, nagnil pa kozarček, ki mu ga je natočila in vstal.

»Zdaj pa moram na delo, da se bo kaj poznalo. Če bi utegnila, mi bosta podajala.«

»Samo še tole! Vam ne bo škodoval!« ga je silila, Malandež se pa branil ni.

Zlezal je na grede, Neža in Tonček sta pa nanesla k lestvi rdeče opeke, ki je kmalu začela rezati v roke.

»Zlomek!« je ušlo Neži, ker jo je ostrina robu oplazila na dlani prav do živega.

»Tonček, pazi, da te ne obreže!« je opominjala sina, ko se je kup že večal in je skladovnica bila že majhna. Šele dobrih pet voz so pripeljali opeke, vsak čas bi morali še drugo. Toda vročina je, delo je na njivah in, kdor že ustreže, si prav za prav

ukrade čas. Težko pa je reči: da in morda še teže: ne. Vsaj ona bi bila taka.

Malandež je pregledoval grede, tu in tam še pritrtil žebelj in sam pri sebi godrnjal, če je glava žeblja le preveč zijala iz late: »Ta bo pa tudi spraševal, kateri norec mu tolče po glavi!« Udaril je, da je zapelo in zazvenelo po letah, potem se je pa zasmel: »Zdaj si ga pa videl! Ali sem te?« Na vrhu slemena se je postavil pokonci in zavriskal v dolino. Njegov vrisk je bil mlad in čist, Neža je mislila, da je kdo v planini zavriskal.

»Neža, zdaj pa le začnimo!« je ukazal in se kar podrsal po letah prav do zadnje, tam obstal in premeril z očmi kup opeke. »Za eno stranico kamre in kos hiše, več pa res ni!« je sklepal, potem se pa odločil.

»Spodaj začnemo — od tu do tu! Opeke je premalo!«

Neža je bila vesela, da je je bilo toliko, bala se je, če se čez noč ulije dež, spet bo vse plavalo po hiši in po kamri. Prej je za silo vsaj lubje zadržavalo in pa pločevinaste plahte, ki jih je Tone iz Loke navlačil.

»Kolikor bo pokritega, bo dobro!« je upehano odgovarjala Neža in, ker je morala privzdigovati glavo, ji je glas sproti davilo, da je grčal kot glas obešenjaka tisti trenutek, ko začuti vrv.

»Imaš prav! In tudi lepše bo!« ji je pritrjeval Malandež in bil vesel, ker se je tako veselila strehe.

»Tonček, ti imaš mlade noge, tebi bo mama dajala in mi boš nosil po eno opeko. Mudi se pa nič. Do opoldne nimamo kaj!«

In so začeli. Tonček je švigal po lestvi, kot da se vrti pred ognjiščem, s predolgim rokavom nikoli zanj umerjene hodnične srajce si je spomagal, da mu opeka ni obrezala drobnih prstov, in šlo mu je izpod rok, da se mojster ni mogel načuditi.

»Tebe bi pa kar s seboj vzela, tako si priden!« ga je hvalil.

»Ko bom večji, bi pa res rad z vami,« se mu je ponudil. Kar vseč mu je bilo! Z Malandežem bi hodil, nove skednje, kozolce in strehe bi postavljaj, popravljal, še na zvonik bi splezal, novo plantačo bi dobil in tesal, da bi bilo veselje. Oj, pa denarja bi zaslužil in še dobro bi jedel! Videl je, kako so Malandežu postregli. Krača, ocvrta jajca, to ni kar tako. Morda je drugod še bolje. Kar zacmokal je z ustnicami in z jezikom ob misli, da bo velik, da bo tesar in da bo romal po svetu. Morda celo do tistih cerkva pod Grintovci.

Ves je bil omamljen in oči so se mu zagledale v Olševke pod sivimi velikani, v Sv. Primoža, ki je sameval sredi gozdov

pod planinami, in prav na vrhu, le za spoznanje manj, je zagledal na Golici kočo. Povsod morajo tesarji, sejejo in žanjejo pa tam prav gotovo ne.

Malandež ga je gledal in se mu je smejal. »Nak, ta fant pa ne bo doma!« je sklepal že po njegovih očeh, ki so kar požirale daljave in kar same silile iz tesnobe Konškarjevega trhlega grunta.

»Odpočijmo se!« je ukazal, da bi Neža ne priganjala fanta, ki je pozabil, da ima opeko v roki in da mojster čaka nanjo. Ta ukaz ga je predramil.

»Saj...« se je hotel opravičiti, pa ga je mojster prestregel.

»Torej, ko boš velik! Prav! Veš, pa se ne bova po hribih klatila, ko je od hiše do hiše tako daleč kot v ravnini od mesta do mesta. Tako ti povem, od mesta do mesta!« ga je podžigal, Tončku se je pa kar meglilo pred očmi od same radovednosti, kako bo tesaril po ravanskih vaseh, gosposkih mestih in pa planinskih kočah, kamor lazijo in plezajo hribolazci, bogati gospodje in gospe.

»Ko bom velik, pa res!« je zatrjeval in kar drhtel od veselja.

»Mama, kdaj bom pa velik?« je neutegoma pobaral mater in sicer s tako hitrim glasom, kot bi se mu strašansko mudilo in da mora biti še to minuto velik.

»Čez petnajst let!« se mu je nasmejala mati in si ni mogla razlagati, da se je Tonček tako navdušil za tesarjenje.

»Ali je to dolgo treba čakati?« je pozvedoval, kajti ni mogel doumeti, kaj in koliko je petnajst let. To mu je bilo predaleč. Prav blizu, da bi z dlanjo pogladil in z vsemi prsti potipal, je hotel ta strašni čas, ki ga loči od Tončka do Toneta.

»To bo prav kmalu!« mu je pojasnil Malandež, kajti njemu se je zdelo zadnjih petnajst let kot nekoliko daljša, morda nekoliko bolj dolgočasna ura. Zdelo se mu je, da mu leta kar beže in da ga bliskoma nese na ograjeni prostor, od koder se nihče ne povrne, tam utihnejo kregalci, tam se v molku pobotajo upniki in dolžniki, krivoprisežniki in obsojenci.

»Kmalu!« je zavriskalo v Tončku. Kmalu! To pa ni taka reč. Saj mu je tudi mati rekla, da bo streha kmalu rdeče pokrita in ta kmalu je že tu.

»Kmalu, kmalu, kmalu!« so mu pele late, ko je Malandež nanje polagal opeko za opeko, ki mu je vsaka pozvanjala, ko jo je vzel iz materinih izmučenih rok in jo prožil Malandežu.

»Drugo nedeljo še ne bom velik?« ga je za trenutek zaskrbelo in njegove sprašujoče in prodirajoče oči so obvisle na materinih, usta so pa prosila:

»Povejte mi, da bom na čistem, kdaj bo kmalu, ko bom velik.«

Mati se je zamislila in ni vedela, kako bi odgovorila. Saj bi mu rada povedala vsaj približno, pa ji je bila vsaka beseda preneokretna, iz vsake je laž kar lajala.

»Kmalu, kako bi rekla...« se je davila, zdelo se ji je pa tudi smešno, da bi se trapila s takim jasnim — »kmalu«. Če se hočeš lepo in brez greha zlagati, pa rečeš: kmalu in če veš, da ne boš mogel vrniti dolga, upnik pa hoče natančen dan, pa se izmažeš in praviš: kmalu. Kmalu in nikoli sta si v prvem kolenu in Bog nas varuj, da bi ne bilo te besede: kmalu.

»Tonček, to je tako. Velik boš res kmalu, saj si že zdaj precej velik. Toda velik ne boš še drugi teden, tudi čez en mesec ne; čez eno leto boš že večji in potem spet vsako leto in to bo prav kmalu, še vedel ne boš, kdaj boš velik. Čez noč! Zjutraj se boš zbudil in jaz te bom že čakal. ,Pojdiva, zdaj si pa že velik! ti bom rekel in bova šla!« mu je razložil Malandež in Tončku se je zdelo, da ga je popolnoma razumel. Zdaj je vsaj približno vedel, kaj je kmalu. Kmalu za rdečo streho je bilo dva tedna, dvakrat je bil pri maši, za velik je pa kmalu tak, kot ga je povedal Malandež. On že ve.

Mati je bila rdeča od upogibanja in težko je dihala. Tonček se je ustrašil. Zdaj pa zdaj bo spet padla kot včeraj.

»Pa mama?« Oči je proseče uprl v mojstra: »Povejte, kaj bo vendar z mamo?«

»Dober fant si!« Malandež se je zamislil. Zdaj mu je bilo žal, da je fanta razvnel, težko mu bo razdreti sanje, ki so ga popolnoma omrežile.

»Kaj bo z mamo, praviš?«

»Hm!« je zamomljal Tonček, v oči so mu silile solze, kot da je že velik in da se poslavlja od matere. Bog ve, kako bo z njo, morda jo bo oče zdaj še bolj brcal in kregal, morda bo zdaj skledo kar vanjo treščil?

»S seboj bi jo vzel in, ko bi si denarja prislužil, pa bi...« Malandežu se je ustavilo.

»... vso hišo popravil in vole kupil in sam oral,« se je odrezal Tonček in se meril od peta do ramen, če ni morda že velik ali vsaj večji, kot je bil.

Zadnje opeke je položil Malandež na late in široka rdeča plast strehe se je nasmehnila soncu in pogledala v dolino, kot bi hotela reči: »Poglejte me, ali nisem nova kot Vodnikova, kot dekle za veliko noč, ali nisem rdeča kot ohcetna kučemajka Boštačeve Marijane, ki zaradi te kučemajke hodi za teto vsem ženinom in nevestam, do koder se ženijo in može loške »smojke«.

Ko jo je Neža ogledovala, se ji je zdelo, da so rdeče tudi njene oči in da se počasi rdeče tudi njeni lasje.

»Jaz bom pa sam kupil hlače!« je norel Tonček, ko so se z dela vračali v hišo. Ni bilo še poldne, čeprav je sonce že visoko priveslalo.

»Tone ima pa dosti opravkov!« je šepnil Malandež. »Mogoče ga je ujezilo, ker sem mu včeraj rekel, da se vsako teslo lahko nauči pokrivati streho. Povedal sem mu namreč, da moram danes popoldne že na novo delo in da bo ostale dele strehe zlahka sam pokrtil. Sicer se je pa že Tonček naučil, tudi vidva bi opravila,« je hitel mojster in se oziral proti osolniški cerkvi, ker le ni hotelo zazvoniti.

»Ali je Anžič v detelji zaspal?« se je pošalil.

»Tisto ne, bo pa vsak čas poldnel!«

V peči se je kuhal ričet. Med delom je morda le dvakrat naložila, zalila in spet šla. Dišalo je po svinjini že pred hišo.

»Hentaj, diši pa lepo!« se je oglasil Malandež, ki je bil že nekam prazen in bi se mu ričet že kar prilegel.

»Mrvo ričeta sem pristavila, pa za spoznanje svinjskega zaradi duha,« je skromno in nekam sramežljivo odgovarjala. Bala se je, da ga je z ričetom polomila in da mojstru prav nič ni ustregla. Drugega pa imela ni! Za mojstra ni mlečna kaša, medla ali pa podmet. Hvala Bogu, da je še ričet pri hiši in da je hranila rebra.

»Z ričetom in svinjino se človek podpre, ne pa s plehko in prazno medlo, kakršno kuhajo ravanci,« je pohvalil prav za prav njo, ki je tako dobro vohala, kaj mu je všeč.

»S Tončkom se kar usedita, malo bosta morala počakati, pa ne dolgo. Ali vama pa prinesem malice?«

»Kaj bi zdaj z malico? Južino bi si skvaril!«

»Kozarček bi se vam pa le prilegel, kaj?«

»Tisto pa že, vroče mi je in na razgret život ne smem vode.«

Postregla je s steklenico, točil je pa Tonček. In ko je mati odšla pred ognjišče, je venomer silil v mojstra.

»Stric, le pijte, ta ni atov!«

»Viš ga!« si je mislil, »kako ti vse ovoha in kako vse preudari. Pa bi kdo mislil, da otrok nič ne opazuje.« In res si je privoščil tri ali štiri kozarčke, potem ga je pa premagalo, moral je vprašati:

»Tonček, kaj pa je bilo včeraj zvečer?«

Tonček se je pomišljal, kot bi ga bilo sram, potem pa je pogledal tesarju v oči in mu vse zaupal.

»In brcnil jo je tudi, ko je ležala?«

»Takole, vidite!« Tonček je vstal izza mize, pokazal, brcnil pa je v zrak tako močno, da bi se bil vznak zvrnil, če bi ga ne prestregel s svojo šapo Malandež.

»Zdaj pa že vem, koliko je ura bila! Miloščina ga boli, miloščina. Prav, da sem jih mu naplel!« se je dušal.

»Ko boš velik, pojdeš z menoj. Skupaj bova tesala!« je rekel Tončku in mu spet zbudil prelepe sanje in spet je gledal pred seboj bele vasi in prečudno lepo skrivljeno verigo hiš in ob hišah belo srebrno cesto prav od Loke pa nepretrgoma do Kranja. Na desni so bile njive, kot bi jih zrisal, na levi pa gozdovi in prav nikjer nobene goličave, kakršne je vsak dan videl na Konškarjevem.

»To pa to! Ali bi se dobila majhna plantača?«

»Bi se!« Malandež je pomislil. Morda jo ima še doma, Francu jo je dal delati. Če jo le najde, pa mu jo da, zato ker je Francu podoben in ima prav tako dobre in nedolžne oči.

»Doma bom pogledal, imel sem jo in, če jo najdem, že v nedeljo jo dobiš!«

Tonček je zavriskal in zdirjal po hiši. Skoraj bi bil podrl Nežo, ki je prinesla skledo ričeta, iz ričeta so pa gledala rebra, pa jih ni bilo mrva, bil je prav krščanski hribovski kos.

»Kaj pa noriš?« ga je okregala, zraven ga pa božala z očmi in bila hvaležna, da je tako vesel.

»To je pa res, prav imajo, da so mu dali ime Herodež, temu Konškarjevemu rogoviležu. Kdor more pretepati tako ženo in preganjati takega otroka, je slabši kot Herodež, Herodež je preganjal in klal tuje ljudi, svojih se ni dotaknil. Ta pa ubija lastno ženo in lastnega otroka!« je vrelo v Malandežu in kar hud je bil. To je opazila tudi Neža.

»Poglej, še stric je hud. Misliš, da se mu ljubi gledati norčarije?« Zaskrbelo jo je, če morda res ni jezen na sina. Stari ljudje se hitro naveličajo in nimajo več strpljenja, najmanj pa s tujimi ljudmi.

»Že dolgo nisem bil tako vesel kot danes. Ko sem ga gledal, sem se spomnil na svojega Francka, pa me je srce zbolelo.«

»Kaj bo hud! Kaj ne stric, da niste hud? Še majhno plantačo mi bo prinesel, če jo le najde doma. In bom imel v nedeljo nove hlače in plantačo. Ko bom pa velik, si bom kupil prav tako, kot je stričeva,« je hitel, da ga je mati komaj sproti dohitevala z mislimi.

»Je že moj! Tesar bo, usojeno je tako!« je podražil Nežo. »Veš, plantača je tudi grunt zase. In to je nekaj, plantače še birič ne sme vzeti, da veš!« Široko se je zasmel in zasmel se je še Tonček, saj bo drugi teden že tesal, prav zares tesal in zaresne hiše postavljaj.

Na Osolniku je zazvonilo. Neži se je zdelo, da zvon vse drugače odmeva, ko je že kos nove strehe na hiši, kot pa prej, ko je bežal mimo trhlih tramov naravnost v grapo in se v hiši in pri hiši prav nič ni ustavil, kot da bi zanjo ne imel blagoslova.

»Molimo!« je ukazala Neža in so molili dolgo, cele procesije svetnikov so se spomnili in jih prosili: sv. Mohorja in Fortunata za pravo vero, kakršno sta oznanjala tod, sv. Lucijo za zdravje oči, sv. Barbaro za srečno smrt, sv. Florijana, da bi jih varoval ognja, večnega in časnega... oče naš... Neža je molila naprej, Malandež in Tonček pa za njo. Pri prav zadnjem očenašu se je spomnila tudi Toneta, pa se ji je glas kar upiral: še za očeta, da bi mu Bog ohranil zdravje in mu dal pravi um in pamet... oče naš... Tudi pri očenašu se ji je glas tresel... Še za verne duše v vicah, za rajnko Konškarico... oče naš...

Na Osolniku je že zdavnaj odzvonilo — Anžiču se je mudilo k južini — ko so pri Konškarju prijeli za žlice. In oglasila se je pesem, kakršno pojo le kmečke žlice in kmečke velike lončene sklede. Že ko jo kupuje, mora peti ko crngrobski zvon in mora peti, kadar je polna božjih darov.

»Tonček, le dobro mlati. Ko boš tesal, bo treba moči. Tam se prepotiš, da je joj. Zdravo pa je, zdravo!« Malandež je bil uverjen, da je tesar najbolj zdrav in najbolj potreben poklic pa tudi najlepši in da so tesarji tudi najbolj pošteni ljudje na svetu; zakaj je pa Bog tesarja za rednika Kristusu postavil in za varuha Mariji, pa ne čevljarja, zidarja, biriča ali pa celo davkarja. Zato, ker med temi ljudmi ni našel poštenjaka. Tako si je razlagal Malandež in nihče se mu ni upal upreti, celo zidar Ratink ne, ki je bil za glavo večji, pa najmanj za eno ramo širši od njega.

»Pa naj bo, sicer pa vsi obrtniki častimo sv. Jožefa!« mu je nazadnje zasolil.

»To je pa res!« mu je pritrdil Malandež in spet sta si bila stara prijatelja.

Skleda se je že votlila, žlice so pa še zmerom pele, čeprav so bile že nekam utrujene.

Na velik lesen krožnik je Neža prevrnila rebrca, da se jih ni bilo treba ogibati in prav do čistega so izpraznili skledo.

»Veš, gosposkovci so taki, ki mislijo, da se gospodinji zameriš, če ne pustiš vsaj za prst visoko na tistem že tako kot tako ploščatem krožniku. Jaz pa, če bi bil gospodinja, bi zameril, če mi bi kdo ne postrgal do zadnjega zrna. ‚Zanič se mu zdi!‘ bi mislil, viš, tak sem jaz.« je moževal Malandež in na tihem priznal, da je bil ričet nekaj posebnega.

»Jaz sem se pa že bala, da bo ostajalo,« je dodala in razrezovala rebrca. Bilo jih je najmanj za šest ljudi.

»V take kup pa človek že brez skrbi dregne!« se je zamejal Malandež in zastavil. Kosi so bili veliki in debeli in, ko so si jih naložili na žlice prvič in drugič, se kar nič ni poznalo.

»Kruha si odrežite, če je premastno,« je ponujala, Malandež se je pa kar mastinil. Z roko je pograbil kos in ga z zobmi trgal, hrustanec pa drobil kot dvajsetleten fant.

»Zobe imate pa, dobre!« se mu je čudila Neža.

»Mhm!« je zamomljal in trgal meso.

Tonček je bil že ves masten okrog ust, razpocal se je po obrazu in od prstov se mu je cedilo. Dolgo že ni bil tako srečen. Pač, tisto veliko noč pri Adamovcu in pa ko so prašiča klali.

Malandež se je oddahnil in ob smolnati, zdaj z rdečim prahom od opeke posuti predpasnik si je obrisal roke in usta.

»Zdaj bi se pa pet Tonetov ne ustrašil,« mu je ušlo in videl je, kako se je zganila Neža in pogledala proti durim in dvakrat, trikrat skozi okno. In res se je bala, da zdaj pa zdaj vstopi in zarjove: »Tako, mene s kašo, Malandeža pa z rebrci strežeš!«

»Bodi brez skrbi, čez dan ga ne bo domov!« je bleknil, pa sam ni vedel, zakaj in kaj ga je navdihnilo.

»Mislite?« jo je še bolj zaskrbelo.

»Saj ga poznaš!«

Tonček se je zamislil in zbal se je noči. Spet bosta z mamó sama in spet se bosta zaklenila in spet bo mamó strah, če morda kdo okrog hiše ne lazi in bo hlev zažgal in morda kdo opeke ne

krade s strehe. Sam ni vedel, zakaj se je hipoma za opeko zbal. S strehe je vendar ne bo snemal!

»Hm!« je samo prikimala in postavila predenj steklenico.

»Kar izpraznite, kdo bi to skrival!« mu je namignila, da Tonček ni slišal. Zaverovan je bil nekam v dolino, morda so mu obtičale oči na Dolinarjevi domačiji v Dolfarjih. Vsa je rdeče pokrita kot za spomin na rdeče plamene, ki so se pred enim letom razdivjali in domačijo do zadnjega lesenega koščka spremenili v oglje in pepel. Gospodar je bil še toliko pri moči, da se je tudi plamenom zaklel ter novo in lepšo hišo postavil.

»Bom! Toneta ti bom pa okregal, da si bo lase pulil. Ne pravijo mu zaman Herodež. Povem ti naravnost, zakaj bi prikrival!«

»Nikar, nič ne bo pomagalo. Doma bomo trpeli...« Hotela je še reči: »... in spet naju bo tepel, sam pa šel popivat.«

»To je pa spet res!« Malandež se je zamislil in ni vedel, kaj naj ji še reče. Mučenica je, od vekomaj ji je tako usojeno.

»Kakor je usojeno!« je zavzdihnila in se spomnila vražarja, pikove dame in križevega kralja... nesreča za petami...

»Že na ohceti so mi tako prerokovali, pa nisem verjela.« In mu je povedala vse. Malandež je nagnil glavo, potem zamajal z rameni in prečudno nakremžil obraz.

»Hm, hm, kako je to čudno. Da bi le ne bilo res!«

»Prevečkrat se je že spolnilo, zdaj verjamem!«

»Pusti to in pozabi! Zdaj bo hiša, kot se spodobi, in bo vse drugače. Mlad pa tudi ni več.«

»To me pa najbolj skrbi!« Zdaj jo je razumel.

»Stara podrtija in zraven nov skedenj, to se kolje! Da!«

Tudi ona ga je razumela. Popil je in se poslovil, se lepo zahvalil in je zašepetal: »Potrpi, morebiti se pa še vse na dobro obrne.«

»Malo imam upanja!« je zatajeno dejala, gledala pa na vse steze, če se po kateri ne pozibava Tone.

»Jaz pa pojdem z vami do griča!« se je od nekje pripodil Tonček.

»Prav, prav!« ga je bil Malandež vesel; fant se mu je bil prikupil in kar težko mu bo po njem.

»In račun?« se je spomnila Neža. »Ne zamerite, na to se pa še spomnila nisem!«

»To te naj pa kar nič ne skrbi, se bova že s tvojim očetom pogovorila. On me je najel in ne Tone!«

Zdaj je tudi ona popolnoma razumela včerajšnji Tonetov izbruh in besedo miloščino. Zdaj še bolj kot prej. Zdel se ji je pa zdaj še bolj neutemeljen kot prej. In še bolj je spoštovala očeta kot kdaj koli.

»No srečno!«

Čez četrť ure je priskakljal Tonček že nazaj.

»Mama, v nedeljo dobim v Loki plantačo! Če je stric ne najde doma, jo bo dal delati! Juh!«

»Dober je stric!«

»Dober, dober. Pa kako me ima rad!« Še zmerom je stiskal krono in dvojačo v žepu, le da ga denar ni več žgal, ker je zanj vedela tudi mati.

»Mama, ti mi spravi, pa da ata ne dobi!« Nekam nerad se je ločil od dvojače in od krone, nenadoma se je zbal, da bo ob hlače.

»Nič se ne boj, tako bom spravila, da bi tudi tatovi ne staknili.«

Materi je verjel in materi je zaupal. Ona ga niti očetu ne bo dala, še omenila mu ne bo o njem. Ko bodo hlače že kupljene in jih bo imel že na sebi, mu bo povedala.

Okoli hiše sta vse pospravila, vse pograbila. Nekaj opeke se je razbilo, že v skladovnici so bile preklane, nekaj pa jih je moral prikrajšati ali pa zožiti Malandež, ko je pokrival rob. Ves ta drobiž sta znosila na grobljo pod hlevom, da bi se oče ne kregal in jima očital, da nista nič delala.

V grapi sta našela za kravo in v majhnem košu je nosil tudi Tonček. Zdaj pa zdaj ga je zaneslo na desno ali pa na levo in kdaj pa kdaj je pokleknil in le malo je manjkalo, da se mu koš ni prekopicnil čez glavo.

»O, ko bom tesar, pa ne bom nosil koša in mama tudi ne!« se je tolašil, kadar ga je koš najbolj krivil. Potožiti pa ni maral in bi ga bilo tudi sram, ko bo vendar kmalu velik. Saj mu je stric povedal. In kar laže in bolj možato je nesel koš ob tej misli in, ko mu je mati nalagala, jo je še priganjal.

»To pest šavja pa vendar ne bom nosil v hrib! Še mi nātlačitel!«

In mu je morala še nabasati, čeprav je vedela, da ga bo podiralo.

»Ta je pa našega rodu!« se ji je vse smejalo, ko je spet zagledala njegove svetle oči. Teklo mu je po obrazu, pa ni pokazal niti malo želje, da bi počival.

»Tak je kot moj oče!« si ji je vsiljevalo, v dnu duše pa je tlelo upanje, da nikoli ne bo tak, kot je Tone, čeprav mu je ta oče.

Malicala sta kruh, se odpočila, govorila o očetu, se menila o Malandežu in obema se je tožilo po njem. Tončku ni šla iz glave plantača, Neži pa krona in dvojača ne, ki ju je podaril sinu.

Tonček nič več ni mislil tako neutrudno na hlače, vsega je prevzela plantača. Zbral si je že kratke hlode in brune, ki jih bo z njo obtesal, poskusil bo tudi napraviti dva tesarska stola, ki bosta pa manjša od onih dveh, na katerih je tesal Malandež. Oba velika je zavlekel pod kozolec, prav mu bosta prišla, saj bo kmalu velik.

Večerilo se je že. V grapi so se zbirale tenke megle in lezle čez grič in skopnele. Tudi srebrni pas Sore, ki se je v vijugah in ravnih črtah zagrizel med polja in gozdičke, je bil zameglen, soparica se je dvigala kot Abelova daritev k nebu, da prikliče zvezde.

V oknih Konškarjeve hiše je ugasnila rdeča zarja, ki je kot večna luč v mračni cerkvi trepetala za nekaj trenutkov na šipah in tudi koroška Neža na Grintovcih je skremžila svoj smeh in izginila v mrak.

Rdeča streha, ki je Nežo kar rezala v oči, se je temnila in, ko je bilo že mračno in so se že zvezde prižigale in so bile vse grape z ilovnato črno meglo izravnane, se ji je zdelo, da to ni več tista streha iz rdečih opek z ostrimi robovi, ampak da je škrlilje tam nekje iz selške doline. Tako je pokrita loška cerkev, tako je krita cerkev v Crngrobu.

Tema je lezla v vežo in je ni mogel segnati niti plamen, ki je oblizoval pečnice in se zdaj pa zdaj stegnil prav do mestej, kot da bi hotel pogledati; kaj se godi v veži in kaj na dvorišču. Natančno je posvetil v Nežin obraz. Bil je zaskrbljen in oči so venomer begale. Zdaj pa zdaj je prisluhnila. Zdelo se ji je, da sliši znane hlastajoče in zibajoče se korake, ta trenutek bo vstopil ves divji in oči mu bodo gorele kot včeraj.

»Ne maram miloščine!« bo zarjul in potem — ni več mogla misliti. Zbala se je noči, ki se je prihuljeno in potuljeno plazila iz kotov, skozi vrata, s planine in iz grap ter jo oklepala, da še rok ni mogla dvigniti in da so ji noge zamrle.

»Tonček!« je kriknila. Tonček jo bo vsaj zamotil, da ne bo videla strahov, da ne bo vsak hip slišala korakov, tihega šušljanja.

»Kaj je?« se je oglasil izpred hiše.

»Ali te ni nič strah?«

»Zakaj?«

»Saj je že noč!«

Ob besedi noč se je šele zdrznil in se zavedel, da se z nočjo zbujejo strahovi in se plazijo za hišami, za skednji in čakajo, da pograbijo otroka in ga odneso Bog ve kam.

»Mhm!« je zamomljal, pa se je še tega glasu prestrašil. Nič njegov se mu ni zdel. Zbežal je v vežo in naravnost na ognjišče. Tu je bil na varnem, tu je bil na svetlem in pri materi.

»Ata še ni?« je vprašal, ko vendar nič ni mislil nanj, ampak le na plantačo.

»Danes bo prišel!« mu je dejala, pa si sama ni bila na jasnem. Morda ga noč prinese, morda jutro, morda je že kje na Pestoti, morda je že v grapo zavil in je že pri studencu pod planino! Rada bi bila videla, da bi bil že doma, bala se ga je pa kljub temu.

»Že gre!« je prisluhnil Tonček, z ognjišča pa ni upal, preveč tuji so se mu zdeli koraki. Očetovi so bili trši in počasnejši.

»Nak!« je razsodila Neža, ni ji pa šlo v glavo, kdo naj bi šlevil ob tej uri mimo hiše.

»Dober večer!« je pozdravil še mlad in nekam tenek glas. Zdaj ga je spoznala. Anžičev hlapče! Le kaj ga je prineslo? Ni se mogla domisliti.

»Bog daj! Kaj bo dobrega?«

»Povedat sem prišel, da bomo jutri opeko vozili.« No, na to še mislila ni. Ti si pa res prava, še za ped naprej ne veš, se je okregala. Malandež ji je vendar pridigoval, naj naganja, če nobenega ne bo, Adamovec je vendar vse uredil.

»Kdo pa vse?«

»Jaz, Brdnikov hlapec, Močeradnikov Janezek, Gontarski Tone in Mačkovčev Tomaž. Štirje vozjé za enkrat!« Hlapče se je odrezal, kot da bi on priskrbel voznike, kot da jih bo on plačal in da je on za vse odgovoren.

»Že prav! Mu bom že povedala, ko pride domov!« Rada bi mu natočila kozarček žganja češnjevca, pa ga ni imela več.

»Ali bi spil kozarček špiritovega?« Tega je še imela za vsako silo, za voznike, če za drugo ne. Bil je živo zelen in je zaudarjal po pelinu, preden je odprla steklenico.

»Bil!« je zategnil hlapčon, ki je bil še nedavno za pastirja, zdaj pa, ko so ga za hlapca povišali, je pa čez noč postal možat

in se moško tudi ponašal. Z deklami se je že razgovarjal, za pastirice se pa nič več zmenil ni.

Natočila mu je kozarček in zvrnil ga je kot moški, le nekoliko namrdnil se je in rekel: »Bog lonaj! Dober je bil. Zdaj me bo pa kar samo neslo čez planino.«

»Da bo šlo laže, pa še enegal« se mu je zasmejala, ker se je znal tako dobro junačiti.

»Pa bom! Saj me Anžič nocoj ne bo več videl!« se je zakrohotal in se pognal v hrib, ne da bi rekel: »Lahko noč!« Šele sredi planine se je ustavil in se zadrl.

»Neža, jutri bomo furali!« Odmevalo je prav v grapo in morda so ga slišali še v Hrastnico. Morda ga je slišal tudi Tone in zdaj se mu bo mudilo domov.

Ogenj ji je nagajal, butare so se cvrle in se je iz okleščkov in porajkljev kar cedilo in ni hotelo zavreti. Če bo prišel, bo hotel večerjo. »Le kod si slečala, da še večerje nisi mogla skuhati! Vsak dan je slabše pri hiši!« se bo zadiral in ne bo hotel slišati, da sta s Tončkom opeko podajala, da sta okoli hiše pospravila in da sta šavja za kravo nanosila iz grape.

V dolini so že ugašale luči, le ob cesti na ovinkih so še dremale v velikih zidanih hišah, kot da bi zato bedele, da bi se ponočni voznik ne zadel v vogel hiše in ga okružil, če ne že odbil.

Še v Loki so bile redko posute. Neža je pogledala na zvezde, kar mrgolelo jih je. Včasih zvečer se ji je pa zdelo, da v Loki več luči trepeče nego zvezd na nebu, saj jih je samo na nunskem gradu na tisoče.

S Tončkom sta že zdavnaj pojedla, pa se jima ni prav nič mudilo spat. Tonček ji je o plantači žužnjal in o hlačah, sama pa je premišljevala, kaj naj da voznikom, če njega ne bo. Pa tudi če pride, bo prazen! Lačen bo in žejen, še ona bi mu morala dati. Kruha je imela še za silo, »beraške korajže« komaj komaj pol litra, mesa pa prav nič. To bodo spet opravljali in brusili jezike. To jo je pa skrbelo, zdaj bolj, kot kje da hodi Tone in kdaj bo prišel.

»Pa odmoliva, potem pa pojdiva spat!« se je nazadnje odločila in, ko sta molila, je Tonček sredi molitve zaspal. »Nič ni čudnega, preletal se je in znosil tudi nekaj!« mu je priznavala in tudi sama je že dremala. Čudno, nocoj je ni bilo nič strah in še na misel ji ni prišlo, da bi zapahnila vežna vrata. Kadar že pride, mu ne bo treba robantiti in loputati in butati po vratih, odprl bo in šel spat.

Odnesla je Tončka v kamro in nocoj se ji je zdel težji, kot da je tisti kmalu, ko bo velik, že tu. Spal je in ni čutil, kdaj ga je položila v postelj in kdaj se je sama ulegla zraven njega. Še tega ni čutil, ko ga je prekrižala in mu roko položila pod glavo.

Čez glavo se ni odela. Že tako in tako ji je bilo vroče. Vzglavje si je popravila in vzdignila, da je lahko gledala skozi okno, kako so se zvezde utrinjale, kako so luči ugašale, kako je sopel vlak čez polja in bruhal ogenj zvezdam naproti. In kot drobne zvezde so se usipale iskre na njive, tonile v hrastih in drulovških smrekah. Na Šmarjetni gori je svetila luč. Tik zraven zvonika, kjer je cerkev stala, ki so jo angelčki na ukaz Matere božje čez noč odnesli, da je grešniki niso mogli več skruniti. Morda se vprav zdajle na tistem prostoru vica duša tistega pastirja, ki je bil najočitnejši grešnik in najglasnejši zasmehovalec. Bog ve? Pokrižala se je in molila za verne duše v vicah. In je pogledala na Šmarjetno goro in nikjer več ni bilo lučke. Nenadoma je prisluhnila. Slišala je glas iz hleva, bil je živalski in le v nekaterih odtenkih ga je spoznala. Krava je mukala, kot bi klicala na pomoč, kot bi ji življenje pojemalo, se ji trgal glas.

»Za božjo voljo, kaj ji je?« je zagomazelo po Neži, vstala je in prižgala luč, potem pa poiskala laterno. »Šele enajst!« jo je zazeblo, ko je pogledala na uro.

Počasi je lezla z laterno v hlev, da je veter, ki je zdaj pa zdaj zapihal s planine, ni ugasil. Še z roko je pomagala lučki, da ni od drgetanja mimila.

Krava se je bila odvezala. Šavje, ki sta ga nanosila Neža in Tonček in ga nametala v kot, da bi bilo pri roki, jo je premamilo in prav do zadnjega stebelca je pohrustala. Stegnjena je ležala na tleh in bila je kot napihnjena. Žalostno je pogledala Nežo, še bolj žalostno zamukala in glava ji je omahnila.

»Marija pomagaj, zdaj pa še to!« Sprva ni vedela, kaj naj počne. Sama je, nikogar ne more priklicati, da bi ji pomagal, da bi ga šla iskat, je predaleč. »Napelo jo je!« ji je nekaj reklo. In brskala je po spominih in se res dokopala do misli, ki jo je že zdavnaj pozabila. Doma je tudi zbolela krava, Rožnikovi so pa prav tedaj poklicali Krovčka, ki je po vsej Gorenjski živino zdravil. In je pogledal tudi njihovo kravo. Napelo jo je, najbrž se je detelje preveč napasla, je dejal in ji stlačil kos mila v požiralnik. V dveh urah je bila dobra.

Krava je znova zamukala, da je mrtvaško žalostno odmevalo po hlevu.

»Zapahnjena je in napelo jo je!« si je ponavljala, obesila laterno in letela v hišo. Na srečo je našla kos mila in prav tako je naredila kot nekdanj Krovček, nekaj časa še postala v hlevu, ko pa krava ni več zamukala, je zapahnila hlev in že pri prvem koraku ji je ugasnila laterna. Neža še opazila ni; zlezla je spet v posteljo in zdaj pa zdaj prisluhnila, če krava morda od bolečin ne muka, vse ji je pa reklo, da ji je odleglo, saj je naredila kot Krovček in Krovček se ni nikoli zmotil. Nič je ni skrbelo, bila je prepričana, da je prav naredila in da je kravo ozdravila.

»Tone se ne bi domislil!« se je pohvalila in tedaj je zaslišala korake, ki so pa nenadoma utihnili. Morda za skednjem, morda na poti proti studencu. Še sopsti ni upala, da bi ji ne ušel najmanjši glas.

To ne more biti on! On bi se oglasil, on bi vrata odprl, vstopil in morda zarentačil, morda bi jo iz postelje treščil?

Poslušala je, si pridržavala sapo, tiho odprla okno, toda od nikoder ni bilo slišati korakov. V gluho noč je kopnelo le njeno dihanje in sinovo smrčanje, črv se je zdaj pa zdaj zavrtal v trhljem stropnjaku, v grapi je zalajal lisjak, v bukvah pod planino pa je zaskovikal skovir, potem pa je spet vse utihnilo; niti svojega dihanja ni več slišala, zaspala je. Le v sanjah sta ji potrkala na okno pikova dama in križev kralj... nesreča je za petami... Vražar je pa pritrjeval kot takrat, ko je bila nevesta...

XXIV.

Jutro je bilo megleno in le težko je kdaj pa kdaj pretrgalo sonce sivo zaveso in pogledalo na njive, potrkalo na okna in zbudilo otroke. Hlapci in deklice so že zdavnaj rogovilili po hlevih, pokladali živini, gospodinje so molzle, gospodarji so pa mazali vozove, klepali kose, popravljali brane in zmerjali otroke in hlapce in se jezili, ker se megla ni hotela izlizati, ker je veter ni hotel razgnati in zakaj niso tega in tega naredili že pred dvema dnevoma, ko niti za en sam dih ni bilo megle.

Tonetu je bilo vse megleno pred očmi, ko se je zbudil. Hladno mu je bilo sicer, toda hlad mu je bil prijeten, manj je bil žejen. Ponoči se mu je sanjalo, da ga v grlu vse peče in da ga nekaj stiska za srce in da mu tudi dihati ne pusti.

Skobacal se je iz listnjaka in se otresel. Še v lase, kolikor jih je še imel, se mu je zapletlo resje, se mu otresalo za vrat in ga žrlo. Zraka si je želel, pa je vdihaval močvarasto meglo, ki je dišala po graparskih mlakužah, ki so se parile v soncu in se kisale.

»Vraga, lep kos je pa že pokrit!« je revsnil, ko se je nehote ozrl na streho.

»Čeprav je miloščina, lepo je pa le!« mu je nekaj reklo in ga za trenutek tudi zamamilo.

»Prav res, lepo je pokrill!« si je pritrjeval in natančno gledal, kako so tekle črte. »Tudi če bi mi ne pokazal, bi znal!« se je opravičeval, ko se je spomnil, da bi bil moral Malandežu pomagati in se privaditi pokrivanja. »Tudi brez njega bom naredill!« se je ustil in tleskal s kazalcem in palcem desne roke.

»Miloščina, miloščina... Konškarjeva pestota!« se mu je oglasilo nekje iz daljave. In zazdelo se mu je, da vidi lučko, ki tava v megli in išče, išče, na vsakem voglu hiše se pa ustavlja, vztrepeče in se pomiče naprej. »Bog ve, čigava je, katera duša se še v tej megli vica?« ga je speklo.

»Konškarjeva pestota!« je zalajalo vanj, ko je odprl hišna vrata. Tonček in Neža sta bila v hlevu, v peči pa je prasketal ogenj, kosilo se je kuhalo. Kar zadišalo mu je, če bi ga ne zalotili, bi pograbil burkle in potegnil lonec na ognjišče ter si napolnil skledo. Do vrha bi jo naložil, potem se pa nad meje spravil in jih iztrebil.

»Saj si hosto zastavil, meje torej tudi!« je siknilo vanj in se mu zarežalo. Na to pa še pomislil ni! V jeseni bodo že sekali, spomladi v butare podelali. Skladovnice okrog hiše so pa nizke, še za red ne visoke, še dobrih štirinajst dni in bo mlada Konškarica brez drv.

»Ata je prišel!« je pošepetal Tonček. Neža je molzla, on pa je božal žival, ki je vsa hvaležna gledala svojo rešiteljico. Odleglo ji je, le za krmo ji še ni bilo nič.

»Res?« je zategnila mati. Razveselila se je in se ustrašila, oboje. Kar obsedela je na stolčku in držala žehtar, kar nič se ji ni mudilo v hišo. Tudi Tončku se je vse obotavljalo. O kroni in dvojači ne sme povedati, no, o plantači pa že lahko. Kadar bo mama šla, bo šel tudi on.

Korak se ji je zaustavljaj in nekajkrat je brcnila ob kamen, ki ga je izpodkopala voda, preden je stopila v vežo. Tone je gledal v ogenj in zdelo se ji je, da je neprespan.

»No?« je zategnil, a ni ga mogla razumeti. Kaj neki hoče povedati s tem: no? Nič ni bilo jasnega v tem vprašanju. Morda je hotel zvedeti, kaj je delala, ko ga ni bilo doma, morda je zahteval, da ga lepo pozdravi in reče: »Za božjo voljo, le kje si hodil, tako sem se bala zate!« Sama ni vedela, od kod se ji je snela smela misel, njena ni bila in bi je nikoli ne mogla izreči.

»No?« ji je šumelo po glavi in se ni vedela kam dejati; še najrajši bi zbežala.

»Včeraj smo streho krili, danes pripeljejo pet voz,« je nenadoma bruhnilo iz nje in njemu se je zdelo, da iz vsega zveni tudi očitanje: garali smo in se v soncu kuhali, ti pa, ti si se vlačil od krčme do krčme, dokler te praznega in suhega niso pogнали na cesto.

»Da, streho!« je zaškrtal. Natančno je videl, kako Malandež na latah sedi, Neža mu pa podaja in kar naprej se mu prijazno reži, staremu pretkancu. Vražja miloščina! Krava, les, tesar, vozniki, opeka — krača in žganje! Še kaj? Še, še! Tudi Neža!

»Tudi Neža je miloščina!« je zatulilo v njem.

»Pa zakaj brez mene? Ali sem ukazal?« je zarenčal.

»Stric je rekel!« se je oglasil Tonček.

»Saj sta bila tako dogovorjena, če te pa ni bilo!« je hladno in brez strahu rekla Neža.

»Če te ni bilo! Da, če te ni bilo! Prav to nikogar nič ne briga!«

»Kolikor se mi zdi, te tudi nihče vprašal ni,« se je ojunačila.

»Poskusi naj!« je siknil.

»Saj tudi treba ni, ko pa vsak ve. Čemu bi te spraševal. Če vem, katera pot drži v Loko, ne bom spraševala!« Glas je bil zvoneč kot še nikoli in niti trohice tistega plahega ponašanja ni bilo v njej kakor včasih, ko je zatrepetala, če je le govorico spremenil.

»Malandež te je pa hitro naučil jezikavanja, prej kot mene, kako se streha pokriva,« se je zakrohotal, vendar se mu je zdelo, da se smeši.

»Zdaj pa vidim, da si star!« je ušlo Neži, preveč jo je zbodlo, da ji hoče na prikrit način očitati Malandeža.

»Kaj?« Da je star, to ga je zbolelo in vse drugo bi prenesel, tega ne.

»Da, star si, ker take neumne kvasiš. S starim dedcem, ki je že ob grobu, pa bi ne smela spregovoriti besede? Vse dopoldne sem mu morala podajati, roke imam vse obrezane, domov bi bil

prišel, tebi je bilo namenjeno to delo in ti bi se moral učiti, kako se streha pokriva, jaz ne. Meni bi se je nikoli ne bilo treba učiti, zmerom je bila cela!« je zrojila in se ni mogla več premagovati.

»Tone, v klanec bi šli potiskat, naša dva vola sta še mlada, pa ne moreta speljati,« je tisti hip prisopihal Brodnikov hlapec, Neža se je pa umaknila v kamro. Če bi hotel razsajati, se bo s Tončkom zaklenila. Dobro, da so danes vozniki pri hiši. Že zaradi njih se ne bo spozabil.

»Tak gruntar, pa slabe vole. Tistih nekaj opek bi ne mogla speljati!« se je natihoma jezil, nič kaj se mu ni ljubilo, da bi lazil nizdol. »Zastonj ti vozijo, pomagaj vendar!« se mu je oglašilo nekje v srcu.

»Miloščina!« je zapelo od vseh strani in se je kadilo s strehe. Megla se je topila in izginjala nad strehe, rdeča opeka mu je silila v oči, ga pekla in se mu vsiljevala, zraven mu pa šepetala: »Poglej nas, miloščino!«

»Če je že tako, pa pojdimo!« je zagodel in pogledal, če je Neža še pred ognjiščem. Nič ni videl, kdaj je odšla in kam jo je neslo. Na hitrico si je natočil mleka v skodelo in še na pol vrelo zmetal vase. Zdaj je šele občutil, da je lačen.

»Hvala Bogu!« je vzdihnila Neža, ko je gledala skozi okno, kako je lomstil za hlapčonom. Sam Bog ga je poslal. Pretepel bi jo bil, prav gotovo, če še kaj hujšega ne! Popolnoma divji je bil! Še čudno, da je šel pomagat.

Odstavila je mleko in ga natočila sebi in Tončku. V loncu se je pa poznalo, da si je Tone svoje nalil že sam. Tudi prav! Lačen je bil in potreben. V skrinji je našla še nekaj starih suhih kosov kruha, hlebca ni upala načeti, kako naj pa vendar voznikom postreže! Mleko ji kar nič ni teknilo, tudi Tončku ne. Preveč se je prestrašil. Čakal je že, da bo oče zdaj pa zdaj udaril, stiskal se je k materi in drhtel.

»Mama, ata je spet hud?« se je oglašil šele sedaj, ko je bil oče že daleč v grapi.

»Ne vem,« je dejala mati tiho. Premišljevala je še zmerom in ni mogla razumeti, kje je jemala moč in besede, ki mu jih je postavljala kot še nikoli. Še oče bi jo čudno gledal in mati bi jo morebiti okregala. Nimaš prav, molčala bi bila rajši. Oče bi pa morda dejal, nič ni res, včasih ga z besedami laže ukrotiš kot z molčanjem. Molk le preveč togoti človeka.

»Hud je bil, hud, jaz pa vem.« Tonček ni hotel odnehati in, če bi mu bil celo stric dopovedoval, da ni res, bi mu ne verjel, rekel bi mu, da se moti in da ga ne pozna. Tonček že ve, kdaj je oče hud in kakšen je takrat.

»Mhm!« mu je končno pritrčila tudi mati in prečudno težko ji je bilo pri srcu. Kamor je stopila in kakor je že stopila, vselej jo je pretreslo in vselej so ji oči ošvignile vse kote, če morda od tam ne grozi nesreča.

Na mizo je položila kruh in postavila steklenico »beraške korajže,« kolikor je je še bilo, in pripravila prostor za zlaganje opeke. Malandež ji je že včeraj pokazal, kje bi bilo najbolj pripravno.

»Hi, hi!« se je slišalo izpod hriba. Brdnikova vola sta lezla kar k tlom, hlapčon in Tone pa sta rinila v vož, da bi se skoraj pretrgala.

»Poglej jih, mama!« se je zavzel Tonček. Tedaj se je Tone Neži zasmilil in vse bi dala, če bi mogla zabrisati svoje hude besede. »Ali ti ni očital Malandeža!« se je ujezila. »Ne bo se pretrgal!« se je zasmejala, le enolično kričanje: hi, hi! jo je ubijalo. Živina se ji je smilila. »Vleče in vleče in še tiho je. In še zastonj vozijo!« se je zganilo v srcu. »Tudi to je miloščina!« jo je dregnilo v misli. Vsa je bila zmedena in nič več ni vedela, za kakšno delo naj prime. Slišala je le: hi, hi in nabijanje brezovke po volih, zdaj pa zdaj se je v to enoličnost zapletla kletev.

»Hi, hi, hi!« je prihajalo zmerom bliže, se oglašalo tudi v globeli, pet voznikov je rinilo v hrib in najslabša, najmrlajša vola sta bila prva, z njima Brdnikov hlapčon in — Konškarjev Tone.

»Miloščino peljemo!« je brizgnilo v Tonetove utrujene misli. Roke so popustile in pleča so se odmaknila. Vola sta se z vso močjo uprla z zadnjimi nogami, da voz ni zdrknil v grapo in morda podrl še one zadaj.

Pogledal je, kako dolga je še pot do ravni pred hišo, in zdela se mu je kar raztegnjena. Pred tednom je za pol toliko ni bilo. Le kdaj se je razvlekla. V oči mu je padla streha. Nad kamro je je bilo kar dosti, kamra je na varnem. — »Miloščina miloščino pokriva!« se mu je zakrohotalo. Da ni zaklel, je poprijel za ročico in porinil. Ročica je zaškripala in spodnja zagozda je skoraj odletela.

»Vraga je močan!« ga je občudoval hlapčon, ki je mislil, da ga je že nekaj, ker je ovcam in kravam odrasel. »Pa ga je tudi nekaj!« si je dopovedoval in primerjal svoje roke z njegovimi.

Vola sta bila vsa premočena. Zapeljala sta, koder je bilo že pripravljeno, Neža ter Tonček pa sta jemala z voza in zlagala. Počasi jima je šlo, ker so se jima vrste hipoma skrivile, raztegnile kot meh in bi za trideset opek potrebovala dolžino skednja, ne pa skopo odmerjenega prostora, kot je določil Malandež.

»Počasi!« je zagodrnjal Tone, ni pa pogledal Neže in ne Tončka. »Le kje jih je jemala, nisem vedel, da ima tako namazanega!« si je grizel ustnice in ga je jezilo, da ga je ugnala. Skoraj hvaležen pa je bil hlapčonu, da ga je zalotil, preden se je spozabil. »In vendar si obljubil Adamovcu, da nikoli več ne boš položil roke nanjo!« si je očital sam, ko se je spomnil, kaj vse je obljubil njenemu očetu. »Nak, besede pa res ne smem prelomiti!« se je dušal, ko je potiskal že drugi voz.

»Miloščina, miloščina!« so škripala kolesa in se do pest udirala v blato. »Miloščina, miloščina!« so cvilile ročice. Tonetu je bilo vroče in teklo mu je za vrat in teklo mu je od rok in po prsih. »Včerašnje vino te še razganja!« se mu je vsiljevalo, pa je odganjal to misel, ker mu ni bila všeč, čeprav si je neštetokrat priznal, da je res.

Vseh pet voznikov je srečno privleklo svoje le do polovice naložene vozove do hiše. Tam so izpregli, vrgli volom sena in sedli v travo.

»Kaj niso vozniki tu?« se je zadril Tone, da se je Neža kar stresla in da se je je Tonček kar oklenil.

»Saj, saj!« je pritrepetal glas iz veže.

»Prijazen pa ni z njo!« se je namuzal Gontarski Tone.

»Zato mu pa pravijo Herodež!« se je nasmehnil Mačkovčev Tomaž.

Neža je prinesla v peharju kruha, nekaj ovelih jabolk in steklenico žganja. Že od daleč se je videlo, da ni polna.

Gontarski Tone in Mačkovčev Tomaž, najstarejši med fanti, sta sedela skupaj in mlela svoj razgovor po svoje, Anžičev, Brdnikov hlapčon in Močeradnikov Janez so bili pa posebej. Nobeden jih še ni imel osemnajst, vsi so se pa imeli za odrasle, od sile pomembne fante, ki že znajo gospodariti, ki znajo svetovati in se bodo zdaj pa zdaj priženili na grunte.

»Sicer pa bi Konškar ne smel prav nič rentačiti, Adamovec nas je naprosil, Adamovec je opeko plačal, za Konškarja bi vsaj jaz ne napregal, nak. Če bi ne imel Adamovčeve in bi ga njen oče ne podpiral, kdaj bi že zagrmelo,« je razlagal Mačkovčev Tomaž in ni opazil, da je zadaj stal Tone in si ogledoval streho.

Toda misli so bile vse drugod! Zdaj ga je pa Tomaž še podžgal. Zavrelo mu je in zavest, da živi povsem od miloščine, ga je podivjala, le da na zunaj tega ni pokazal. Priseben je bil toliko, da se je premagal, poleg tega je pa vedel, da bi ga Gontarski Tone, ki je bil z Nežo nekam v sorodstvu, zdrobil. Še nobeden se ga ni lotil, da bi je ne skupil.

Tone je stiskal pesti in najrajši bi ga bil udaril kar od zadaj, pa mu je bila roka kot mrtva. Umaknil se je in jo mahnil proti hlapčonom. Vsem se je čudno zdelo, da je tako pust in tih, le Brdnikov hlapec je nekaj slutil: »Z babo sta se morala udariti! Nekam glasna sta bila!« si je dopovedoval in gledal v tla. Vzel je kruh in si odtasal tenek kos, kozarec žganja je pa duškoma izpraznil.

»Daj še meni!« je revsnil Tone, ko je že vsem trem natočila. Vzel je kozarec in ga ji pomolil. Nalila mu je le do polovice. »Premalo ga je!« se je opravičevala in kar odšla, ko je izpil. Z zobmi je zaškrtal in v členkih na roki so mu kosti kar pokale in žile so mu nabrekle.

»Gleda pa kot ris!« je dejal Močeradnikov Janez.

»Kar dolgčas ga je pogledati!« je dodal Anžičev hlapec in vstal.

»Fantje, ali se ne bi vzdignili?«

»Pa se dajmo!« so rekli, pospravili seno in prijeli za povodec. Jarmi so zaškripali in voli so se jeli nerodno premikati.

»Kam pa že?« je nekam čudno, kot bi bil on gospodar, vprašal fante.

»Domov moramo. Popoldne pridemo po voze in do noči pripeljemo še enkrat!« se je odrezal Močeradnikov Janez, zavpil: hi! in se nič več ni zmenil za Konškarja.

Neža je ostanek žganja stočila Gontarskemu Tonetu in Mačkovčevemu Tomažu.

»Neža, ali ti je dedec nocoj na koprivah spal?« jo je podražil Tone in se debelo zasmel.

»Saj ni ponedeljek, da bi moral piko dreti,« je dodal Tomaž. Ni mogla drugače, smejala se je fantoma, da je vsaj s smehom zakrila nemir, ki se ji je vsak trenutek bolj zgoščeval, se večal, in zdaj pa zdaj se ji je zmeglilo. Le malo bi bilo treba suniti, pa bi se zgrudila.

»Veš, saj sem že vozil in rad zastonj vozil, če mi pa gospodar nosi glavo vso skisano in mi še prijaznega pogleda ne privoščiči, pa rajši rečem: zbogom!« je resno povzel Tone.

»Jaz tudi, tako ti povem. Če ga črviči, naj gre h konjederki za Kamnitnik, žganje mu ne bo več dosti koristilo, njegova čreva so prepital« je sikal Mačkovčev Tomaž. Neža se mu je smilila in kar hud je bil, da je ta zverina dobil Nežo, to ovčko nedolžno, v roke.

»Preklicano, za liter vina bi mu dal, kdor mu je znašel ime Herodež!« se je pridušil Tone skoraj preglasno. Morda ga je Tone slišal, morda ne.

»Tone, zaradi mene nikar!« je poprosila Neža in švigala z očmi, da bi pravočasno zagledala moža, preden bi ne bilo prepozno. Tone je le na pol slišal besedo Herodež, precej pa vedel, da leti nanj.

»Aha, za obema tiči in jima še pomaga obirati mel!« se je dvigalo v njem, zdaj ne več toliko proti Tonetu in proti Tomažu, temveč proti njej. »Ti že pokažem!« se je dušal in se je trgalo in lomilo v njem in kar planil je v hišo. Dovolj je slišal. Preklemanska miloščina z Nežo vred! Vse žepe je pretipal in prebrskal, pa nikjer ni našel ključa stenske omarice. Nekaj žganja je še skrival v njej, z njim mora vsaj za trenutek pomiriti kri. Pod pečjo je hranil sekire, da niso zarjavele. Kar prvo je popadel in z njo odtrgal že tako kot tako ne pretrda vratca. Med steklenicami je našel še skoraj polno pollitrsko, nagnil je dvakrat, trikrat in je bila prazna.

»Danes bo pa še divjal!« je menil Tomaž.

»Misliš?« je dvomil Tone.

»Le meni verjemi. Poznam gal Saj ima kar stekle oči!«

»Tudi lahko!« Tone je za hip pomislil. »Neža, če misliš, da bi bilo treba, pa tu počakam, kar reci. Jaz ga bom že stekline ozdravil!«

»Le zakaj? Prav nič se ne bojim. V pol ure ga bo minilo in bo tak, kot bi se nič ne zgodilo, poznam gal!« je hitela, razlagala in skrivala oči, da bi ne razodela laži in da ne bi izdale njene prošnje: »Ostani tu, jaz se bojim, saj me bo ubil.«

»Kakor veš!«

»Če bi bilo treba, ostanem tudi jaz!« se je ponudil Tomaž.

»Res ni treba. Vidva ga še ne poznata. Zdaj ko bova razkladala opeko, se bo zamotil. Nekaj ga je vščipnilo...« hotela je razložiti na dolgo, pa ji ni šlo. Neža ni znala lagati.

»Saj sem rekel, kakor veš!« se je poslovil Tone in se je poslovil Tomaž. Vsak v drugo stran sta zavila z voli, se zdaj pa zdaj ustavila, pa je bilo pri Konškarju vse mirno.

Tudi Neža je sprva mislila, da bo brez treskanja, grmenja in nevihte. Kar nekam brezskrbno je odnesla steklenico in pehar v čumnato in hotela pogledati v hlev.

»Kam?« se je zadrł Tone. Oči so mu bile pijane in tudi roke so mu bile mahedrave, noge pa še zmerom trdne.

»V hlev!« je odgovorila mirno in se ni prav nič bala. Ves strah, ki ga je vse dopoldne pričakovala, je hipoma zvođenel, kajti gledala mu je iz obličja v obličje.

Tone je škrtal z zobmi, stiskal pesti in na ustnicah se mu je nalepila bela pena. Že od daleč je smrdel po žganju.

»Za Tonetom ali pa za Tomažem pojdi!«

»Nimam po kaj!« mu jo je zarobila.

»Kaj misliš, da ne vem, kaj sta govorila? Kaj? Da bi pri Konškarju vse skupaj zagrmelo, če bi ga Adamovec ne podpiral! Al!«

»Prav nič me ne briga, kaj sta govorila!«

»Prav nič! Vpričo tebe sta se norčevala iz mene in me še s Herodežem obmetavalal!«

»Z njima se razgovoril!« je siknila Neža, kri ji je že vrela v glavi in bedasto se ji je zdelo poslušati obsedenca in pijanca. Tisti trenutek zanj ni našla lepše besede.

»Najprej se bom s teboj, miloščina hinavska Adamovčeva... Počepkal!« S sekiro v roki se je pognal proti njej, le da sekire ni zavihtel.

»Kar daj, kar daj, ne boš me kar tako lahko!« je sikala, pograbila prve burkle pri ognjišču in ga z njimi v hipu zagrabila za goltanec, da je telebnil znak, preden je namenjena pest padla po njenem obrazu. Sekira mu je zdrknila po tleh, sam pa je grgral in se stresal; udaril se je v glavo in sunek v goltanec je bil tudi močan.

»Prekleta Adamovčeva kri!« je bruhal iz sebe in se penil. Neža je pobrala sekiro in jo treščila na travo pred hišo ter zavpila: »Tonček, stran jo nesi, stran!« — pa jo je besnež tisti hip sunil z nogo, da se je nepripravljena zvrnila po tleh. Zgrabil jo je za obleko in držal kakor klešče.

»Ne boš me ne! Ne, ne!« je kipelo iz Neže, zunaj je pa vpil Tonček:

»Mama, mama, bežite, bežite, ata, nikar ne ubijte mame. Dvojačo in krono vam dam!«

Z rokami je opletala okrog sebe, udrihala je z nogami, da ni mogel ujeti ne roke in ne noge, le za kiklo je držal, da se

mu ni mogla iztrgati. Udarila ga je že po obrazu, da je od bolečine zatulil, brcnila ga je že nevede v prsi, da je votlo zabobnelo, spustil je pa le ni. Tedaj se ji je pa posrečilo, da se je z nogami uprla ob podboj, cunje so se pretrgale, skoraj cela kikla in kos srajce je ostal v njegovih rokah.

»Hudič!« je pljuval okrog sebe, cefral njeno obleko, drobne koščke metal od sebe in jih leže teptal s kolenom, z meči in s čevlji. »Seme hudičovo! Nak, sit sem tvoje miloščine in miloščine tvojega starca, sit, da veš. Zdaj pa pojdi med ljudi! Kot znorelo coprnico te bodo nagnali. Kot coprnico.«

Raztrgal je še ostanke na drobne kose in se s težavo skobacal pokonci. »Saj je vrag v njej. Včasih je bilo vsaj pohlevno. O ti satanska kri Adamovčeva!« je škripal. Tudi noga v piščali ga je zbolela, če je bolj trdno stopil.

»Jaz ti že pokažem!« Zibal se je in izpod peči izvlekel sekiro, malarin, ki mu ga je Malandež nabrusil.

»Kravi nasteljem s tvojimi cunjami, potem se pa razgovarjaj s Tonetom in Tomažem o Herodežu, o miloščini in dobroti, ha, ha!« Zasmel se je, da se je v veži stresalo.

Iz skrinje, kjer je imela vse svoje, še ohcetno obleko, srajčnike, krila, kučemajke, predpasnike, vse to je dobila še za balo, je pometal v vežo, še rjuhe je navrgel in na lesenem pragu v rezanico razsekal in kravi nastlal. Ko je sekal, je pljuval po cunjah in momljal kot stari zagovarjalci, ki so kravam zagovarjali, kozam in človeškim trakuljam.

Neža se je zarila v seno. Zadaj za skednjem so bile deske utrgane in tam si je našla prostor in tja bi žive duše ne prineslo. Le nekaj cunj je viselo od nje. Tonček je drgetal za predsedavko, v vežo se ni upal. Črno se mu je delalo pred očmi, ko je slišal, kako udarjajo čevlji po tleh, ko je slišal vpitje, pa ga ni razumel. Ko pa je vsa taka zletela čez dvorišče in očeta ni bilo za njo, je bil kot odrešen, vendar do besede ni mogel. Hroplo je v njem in ga je davilo, roke in noge so se mu tresle. Zdelo se mu je, da se vse pred njim vrti, da je prostor pred njim prazen in da bo vsak hip padel nekam globoko.

»Tonček, hitro, hitro!« ga je vlekla mati za seboj in za tisti hip pozabila, da od nje mahedra le nekaj ostankov, nekaj cunjam podobnega. Ozrla se je nazaj, če divja za njo Tone, pa ga ni bilo.

»Tonček, hitro, hitro!« je hitela in sama ni vedela, kaj da hoče. Ko je bila že v skrivališču, varna pred očmi in nasilnežem Tonetom, se je zavedela, kaj mora.

»Tonček!«

»Kaj je, mama?«

»Saj veš, kam je Tone Gontarski vole gnal. Ne bo še daleč. Mimo Brdnika mora in Močeradnika. Teci, kliči ga, ko bo že daleč od doma, in mu reci, da naj takoj pride. Kar povej, kako je! Ali se bojiš?« mu je naročala, ne, prosila ga je že.

»Nič se ne bojim, mama! Prav nič. Saj bom tekel. Ata me ne more ujeti!« Potolažen je bil, ker je bila mama skrita, in stekel je po poti, po kateri je gnal Tone vole. Poznala se je sled. Kadar mu je zastajala sapa, se je le za hip, dva ustavil, potem jo pa še urneje ucvrl in z zamolklim glasom skušal priklicati Toneta: »Tone, Tone!« Pa se nihče ni oglasil. Pri tretji, četrti bukvi ob poti je bil njegov glasek že ubit.

»Hi, hejo, hi, sivec!« je zaslišal Tonetov glas in kar nič več ni čutil, da bi bile noge utrujene, in tudi za robido, ki ga je do krvi opraskala, se ni več zmenil.

»Tone, Tone!« je napenjal glas. In res se je Tone ustavil in prisluhnil.

»Tone, Tone!« ga je klical otroški glas.

»Hoooj!« se je oglasil Tone in sedel na obronek meline, vola sta se pa jela pasti.

»Počakaj!«

»To je pa Konškarjev Tonček! Le kaj se je zgodilo?« ga je zaskrbelo in takoj mu je bilo žal, zakaj ni ostal tam. Še ubil jo je morda, surovina! Nak, to je pa že od sile.

Tedaj pa je že prisopihal Tonček.

»Tone, domov, mama kliče. Ata jo bo ubil,« je izgoltal in izkolcal. Bil je bled ko smrt in tresel se je ko trepetlika v viharju.

»Hudimana, saj sem ji rekel!« se je togotil.

»Pa kje je mama?«

»Skrita!«

»Zakaj pa ni prišla?«

»Ne more. Naga je, nak, ne vsa!« je komaj izjecljal Tonček in solze so se mu ulile po licih. Bal se je, da je greh naredil, ker je mater videl skoraj nago in še povedal, kakšna da je.

»Sirotek, živalca uboga!« je zarenčal Tone in vse žile na glavi so se mu napele. Njegove lopataste dlani so kar hlastale, da bi močne roke zdrobile, kar bi se upiralo.

»Kar na rame mi boš zlezal, te bom pa štiporamo nesel, bova hitreje pri mami! Toliko počakaj, da vole privežem.«

Šel je navzdol, kolikor ga je neslo.

Tone je nastlal kravi, stiskal pesti, klel in s čevlji tlačil rezance in odsekance ohcetne obleke ter rjuh v kravji gnoj.

»Ti bom že pokazal! Ne boste me z miloščino krmili, vi že ne. Konškarjevega Toneta že ne. Ne maram je miloščine, hlapci in dekle ne bodo šušljali, da Tone od Adamovčevih drobtin živi, nak! Pa če vse gre k vragu!«

Pognal se je iz hleva k prvemu vozu.

»Tudi te miloščine nočem! Da bi jo vsak dan gledal in da bi se vsem razkazovala, pa če spim v Toščevih grapah v tistih luknjah, kjer so se rokovnjači skrivali.«

Zaobrnil je oje proti dolini, kjer je bilo najbolj strmo. »Pojdi z Adamovčevo miloščino, kamor hočeš, jaz te ne maram!« Voz se je bliskoma pognal navzdol, oje se je zaokrenilo pošev, zadnji konec voza je kar zaneslo in sredi klanca se je voz prevrnil in se potem kotalil proti grapi. Opeka je odletavala, pokala in se tu in tam zarinila, razbit in prazen voz se je znašel v grapi.

»Viš, takole beži od Konškarja miloščina!« je zatulil za drugim vozom; ki se je pa prevrnil šele proti dnu klanca, zato pa zagrmelo, kot da se pekel odpira. Zadel je v debelo bukev in se razčesnil na dvoje. Kolesa so se odtrgala in se zgubila v lesu. V grapo je zdrpalil že tretji voz, ko je prisopihal Tone. Že od daleč se je slišalo ropotanje koles, škripanje in cviljenje ojes, toda Tone si tega ni znal razložiti. Zdaj šele je videl, kaj počenja Konškarjev Tone.

»Tonček, kar za skednjem me počakaj! Te bom že poklical!« je naročil otroku.

»Te bo atal!« ga je zaskrbelo. Tone se mu je zasmel in ga potrepljal po rami. »Le nič se ne boj, samo pogovorila se bova!«

Četrtega voza ni mogel tako zlahka premakniti, ker je stal popolnoma na ravnini.

»Se boš zganil, miloščina vražja!« se je penil, rinil, pa je zacvililo le oje, voz se ni hotel premakniti.

»Pusti moj voz!« se je oglasil Gontarjev Tone in se postavil pred Konškarja.

»Stran!« je zatulil Konškar in se pognal v Gontarja, ki je bil pa miren, vsaj tako se je zdelo, in čakal.

»Tako, za svoje se ne bi smel potegniti?« je siknil in Konškar je bil že na tleh. Padel je, kot da ga je strela udarila.

»Adamovčeva kri!« je zastokal Tone in se sprva ni mogel vzdigniti.

»Kaj je z njo, a?«

»Te kaj briga?« Bil je že pokonci, pa preden je bil dobro zinil, se je znašel na tleh, to pot ga je zaskalelo na glavi in se je nehote potipal. »Dobro me je lopnil,« si je mislil, segel v žep, da bi vsaj nož dobil v roke. Gontarski je to opazil.

»Ne boš nič opravil! Le počasi!« Kot ris je planil vanj in mu zavil obe roki na hrbtu, da je Konškar prebledel in zastokal. Rešiti se je skušal. Sunil ga je ritensko z nogo, da bi bil Gontarski skoraj padel.

»Te bo že minilo!« Nategnil in zavil je še močneje, da je v členkih zapokalo.

»Ali si zverina?« je zatulil Konškar in škripal od jeze in bolečine.

»Boš šel!« ga je pognal proti veži in Tone se ni mogel več obotavljati. Pred pragom so ležale cunje, koščki rjuh in prag je bil ves na novo nasekljan. Aha, cunje si je sesekal, norec neumni! To ni človek. V veži so ležali ostanki njene obleke, ki jo je še pravkar imela na sebi, in* sedaj je Gontarski vedel, pri čem da je.

»Cunje si ji sesekal!«

»Saj nisem tvojih!«

»Kaj sem rekel, da si moje, živina!« In spet mu je nategnil roke, da je Konškar kar na prste stopal. Grizel si je ustnico, da je bila že krvava.

»Spusti me, če si človek!« je skoraj zaprosil, vendar mu je bil glas še zmerom gospodovalen.

Gontarski se je delal, kot bi ga ne bil slišal. Rinil ga je skozi vežo v hišo, ga držal z eno roko za obe tako močno, da se ni mogel izviti, z drugo pa je z droga pod stropom snel obramnico za mehove in mu jih zvezal.

»Tako, oddahnem se pa lahko!« se je zakrohotal Gontarski in se usedel za mizo, Konškar je moral pa stati. Kolena so se mu šibila in kar stresalo ga je. Nekajkrat je nategnil, pa so ga roke preveč zbolele.

»Kdo bo vozove plačal, a?« je vanj zapičil oči, ki pa so kar prebadale. Konškar je povetil glavo in tudi njemu ni bilo jasno, zakaj je vozove zarinil v grapo.

»Zaradi miloščine!« se mu je nenadoma utrgalo in kar nič več ga niso bolele roke. Miloščino je pognal od hiše. Še te kričave opeke, ki že vise na strehi, bo pometal v grapo in trame... In potem? je zazijalo pred njim vprašanje, ki mu pa ni vedel

odgovora. Hiša bo, kakršne so naslikane na jaslicah — hiša brez strehe, betlehemska hiša.

»Kje ima Neža kako obleko?« je zarohnel Gontarski. Nekam zamišljen je bil. Ni se mogel odločiti, kaj naj počne s Konškarjem. Če ga izpusti, zdivja in ga bo moral spet krotiti in, če dobi Nežo, jo prav gotovo ubije. Videl je, da ga sramota bolj tare kot pa natezanje obramnice, vedel je tudi, da bo iskal trenutka, da poravna za to ponižanje. Zase se ni bal, bal se je za otroka in Nežo.

»Pravim ti, kje ima Neža še kako obleko?« je siknil skozi roke in vstal. Zdaj je že vrelo v njem, ko je videl, da se mu Tone posmehuje, kot bi mu hotel reči: »Če si že tak kiklar, poišči jo!« Popadel je za obramnico in z njo vred privzdignil Konškarja. Skozi stisnjene ustnice je malce zastokal. Skušal je stresti z nogo, pa ni šlo.

»Ubijalec!« je vzdrgetal njegov glas.

»Povej, kje je še kaka obleka za Nežo, ti pravim, če ne...« in spet je privzdignil.

»Če je pa ni! To je bilo vse! Kravi sem nastlal, miloščini!« se je vdal, toda besede so bile kot strup, kot sršenovo želo, ki piči za devet osa.

»Tudi prav! Tone, saj si bil vojak. Če te tam niso nikoli privezali, te bcm pa jaz. Prav po predpisih! Saj veš, kakšni so predpisi pri privezanju. Dve uri!« Gontarskemu so se oči kar svetile in zdaj pa zdaj jih je povesil. Za trenutek se mu je zasmilil in vest mu je rekla, da ne dela prav. »Za razbiti voz in za trpljenje Neže je to prebito malo in milo!« si je dopovedoval in ga res privezal na drog pod stropom. Stati je mogel na prstih in, če ni sam natezaval obramnice, ga ni bolelo. Pri miru je moral biti kot sveti Janez na Hudičevi brvi in tudi molčati je moral kot on, le da si je sv. Janez prostovoljno naložil to breme.

»V dveh urah si boš že ohladil glavo in ti ne bo več prišlo na misel, da bi vozove pehal v grapo. Kadar boš svoje imel, takrat pa le, nihče ti ne bo branil. Še vstopnino bi ti plačali, da bi smeli gledati zabavno igro. Takih še v loškem društvu ni, pa če bi trideset Feškovcev igralo!«

Konškarju se je temnilo pred očmi. Enkrat samkrat je visel pri vojaki, pa si ni želel nikoli več, zdaj mu pa Gontarski naloži tako kazen, njemu, Konškarjevemu Tonetu. Ni pa upal

črhnuti besede, ker se je bal, da bi ga Gontarski privzdignil in bolečine bi se postoterile.

Gontarski ga je pustil samega, zaklenil duri in šel. Sam, sam je visel na drogu, prsti na nogah so se mu krčevito opirali v tla, da roke niso nosile vse teže telesa. Zamežal je, pa mu je bilo še težje. Za polovico več je videl in še vase je gledal. Za trenutek mu je bilo že žal. Zdaj še med ljudi ne bo mogel, povsod se bo razvedelo, kaj se je zgodilo z njim. S prstom bodo kazali za njim in še otroci jim bodo pomagali. »Tega so pa obesili, ker je babi cunje sesekal, voznikom, ki so mu streho zastonj vozili, je pa vozove zakadil v grapo.« »Neža!« je hotel krikniti in morda bi jo tisti hip za odpuščanje prosil in ji obljubil vse, kar bi zahtevala, kar bi želela, le da bi ga odvezala in mu odpustila. »Nak, tega pa ne! Nikoli več miloščine!« je goltalo v njem in se je premislil in tudi Neže ni poklical. V bolečinah so se mu vrstili pred očmi spomini na prejšnjo noč: lučka, ki je počasi lezla iz hiše v hlev, lučka, ki je tavalala po Pestoti — Bog ve, katera duša se je vicala in potem...

Nenadoma se mu je pokazala podrtija in razvalina Konškarjevega grunta — ljudje hodijo mimo, lovci se ustavljajo, ki so stokrat prenočevali v tej hiši, ko je še Konškarica živela in jim je skuhala čaja in krače ter z žganjem postregla. In si bodo dopovedovali: »Ti ne veš, to ti je bil pravi kraljevski grunt. Do dvajset glav živine, po šest, osem prašičev, konja, po dva para volov! Žita nič koliko! Jezesta, tisti ajdovi žganci, ki jih je stara skuhala. Sin je pa vse pognal, prav vse. In zdaj je tu Konškarjeva pestota!«

»Sin je vse pognal!« mu je šumelo po glavi, da je še na bolečine pozabil, vendar se mu je zdelo, da se ura nikamor ne premakne. Le kam je neslo Nežo? Tončka? Taka ni mogla med ljudi. Kje po hosti se skriva. Morda je Tončka kam poslala po cunje? To bodo spet jeziki. Vsaj cunje bi ji bil pustil. Kaj ga je res obsedlo? Preklensko žganje! Mar bi ga bil voznikom iztočil! Vraga, kako to boli! Le za spoznanje se je premaknil, pa je vse zagomazelo po njem. V ramenskih sklepkih se mu je žilje kar trgalo, vsaj tako se mu je zdelo, in v zapestju so se kosti nekam zaobrile. Ni videl prstov, čutil pa je, da so debeli in višnjevi, napeti od krvi. Samo s šivanko bi dregnil v prst in kri bi brizgnila do stropa in do vrat.

Glava mu je lezla na prsi in nekam meglilo in mračilo se je po hiši, lahna dremavica ga je ščegetala po očeh, mu lezla

v glavo kot trikrat kuhano žganje. Bil je pijan in zaspal bi na Konškarjevi pestoti, tu ga ne bodo budile hribovske dekline in ne bodo se nad njim spakovali pastirji in hlapčoni: »Viš ga Herodeža, krvi se je napil, zdaj je pa obležal.« Hladno mu je bilo na Konškarjevi pestoti in odpočil se bo za tri dni. Čez Tožec in Sv. Katarino ter Toško čelo jo bruhne potem v Ljubljano, tam ga ne poznajo. Kar izgubil se bo med ljudmi in bo človek, ne pa Herodež, ki je grunt pognal, ženo in sina.

XXV.

»Tonček!« je poklical Tone in že tisti hip se je izkobacal iz sena.

»Kaj je?« Še zmerom je bil ves iz sebe, vendar pa mu je iz oči žarelo veselje. Mama je pa le rešena, si je ponavljal v srcu in to spoznanje je govorilo tudi iz oči.

»Še boš moral ostati pri mami! Pokliči jo!«

»Mama, mama!« Neža je od onemoglosti, slabosti, sramu in kesanja zadremala, skoraj zaspala.

»Ne vpij, da te ne sliši!« je zahtela. Glas ji je bil pa ubit in popolnoma votel, kot da prihaja iz groba.

»Saj je Gontarski pri meni!« jo je pomiril sin in zdaj se je že upala premakniti v senu. Nekaj časa je šumelo, potem pa je Tone slišal skozi režo v opažu.

»Kaj je, Tone?«

»Nič, vso obleko ti je razsekal. Počakati boš morala, da ti jo prinesem od doma. Zaradi Toneta bodi brez skrbi, ne bo mogel iz hiše.«

»Pa ga nisi ubil?« je zastokala.

»Nak, z njim si pa ne bom rok mazal!« se je dušal.

»Kaj pa je v grapi tako grmelo?«

»Kaj, tri voze z opeko vred je pognal v grapo, opeka je zdrobljena, vozovi so razbiti, prav za nobeno rabo več, ti pravim!«

»Moj Bog! Prav res, zdaj pa ne vem, kaj je z njim. Ti ne veš, kaj je počenjal z menoj. Hvala Bogu, da sem se ga ubranila,« je ihtela Neža in mu na hitrico opisala, kako je bilo, kako ga je z burklami nagnala in kako jo je raztrgal.

»Praviš, da mi je vse obleke razsekal! Moj Bog, moj Bog!« jo je stresalo.

»Res jih je. Pravi, da je s sekljanci nastlal kravi, miloščini!« se je zasmel Gontarski.

»In zdaj mi boš ti prinesel?«

»Bom!«

»Če le moreš, hitro. Jaz se bojim...«

»Nič se ne boj, nikamor ne more, tu imam ključ!« Prvi hip ji je odleglo, pa je spet našla zanj izhod.

»Pa če razbije vrata?«

»Jih ne bo mogel, privezal sem ga!« ji je nazadnje povedal.

»To je pa hudo!« je zašepetala in za trenutek se ji je zamislil in, če bi jo tisti hip prosil: »Odveži me in mi odpusti,« bi ga odvezala ter mu odpustila.

»Prav nič! Za razbite voze in zate in za tvoje obleke je to še premalo!«

Tone jo je kresnil kar po bližnjicah, šel je tako naglo, da mu je sapa zastajala in da se mu je s čela kar cedilo. In kot nalašč mu je sonce sijalo naravnost v obraz in nikjer ni bilo sence. Mudilo se mu je zaradi Neže in mudilo se mu je zaradi Toneta. Bal se je, da bi le predolgo ne visel in da bi morda ne umrl. On bi ga imel na vesti. Tega pa ne bi maral. Nak, s krvavimi rokami pa ne bi rad pred Boga sodnika. Mati bi si še v nebesih izjokala oči: »Hudo kazen si mu naložil!« mu je nekaj očitalo in tehtal je in tehtal, pa se mu je nazadnje le zdelo pravično. Prav v dnu duše pa mu je kljuvalo, da le ni prav, ker se je postavil za sodnika.

Čez dobro uro jo je že mahal proti Konškarju. V culo mu je zavila sestra Mana še popolnoma lepo obleko in perilo in, ko je zavezovala culo, so ji kapljale solze in trdo padale na roke in na vozle.

»Lepo nesi, da ne bo preveč zmečkano. Saj bo živalci prav. Pa kar s teboj naj gre domov, Bog nas varuj, da bi jo pustil pri tej zverini. Lepo te prosim!« mu je naročala.

»Če bi ji ne bilo prav, k nam naj pride spotoma, ji bom dala jaz eno nedeljsko obleko!« se je ponujala Micka, vsi so se zgrinjali okrog Toneta, spraševali, svetovali, naročali, da ga je že ujezilo.

Pri Konškarju je bilo vse tiho, kot da je vse pomrlo. Še krava se ni oglasila.

Najprej je odprl hišo in pogledal, kaj in kako je s Konškarjem. Nekom tesno mu je bilo in korak mu je zastajal. Ostanki razsekanih in raztrganih cunj so še ležali po tleh, iz hiše pa se je slišalo zamolklo hropenje: »Živ je še!« je zavpilo v Tonetu

in kar čutil je, kako se mu je kri na hitrico zčila v žile. Prej mu je zastala in mraz ga je stresal.

Konškar je bil še zmerom privezan. Prsti na nogah so še zmerom nosili težo telesa, glava je zlezla na prsi in tudi za kapljo krvi ni bilo v obrazu. Hropel je in, kadar je dahnil, se mu je glava pomajala, kot da bi le na nekaj nitkah visela.

Z levo roko ga je objel čez pas, z desno pa ga odvezal. Brez moči in brez vsakega odpora je bilo telo in kar obviselo je čez roko. Položil ga je na tla. Iz veže mu je pa prinesel vode. Kapljo za kapljo je lival v usta in same od sebe so srebale. Ko pa ga je že skrbelo, če morda ni kaj hujšega, mu je cel korec vode hušknil v obraz in ga obličil po prsih. Čez strašno dolge trenutke — pa tudi ura se ni hotela nikamor pomikati — so se jele odpirati oči; najprej je pogledala belina, oko je bilo kot mrtvo, potem se je šele obrnilo in z zenico iskalo svetlobe.

»Je že dober!« se je oddahnil Gontarski in pustil zraven njega poln korec vode, da se bo še sam krepčal, ko se popolnoma zave. Sopal je že pravilno in tudi z rokami je že otipaval. Morda prsti ničesar niso dotipali, ker so bili nabrekli in od pritiska krvi kar višnjevi in neokretni.

»Zaklenil bom pa kljub temu!« se je premislil, ko je bil že na pragu. »Trden je in še zmerom lahko nagaja. Kar po nedolžnem jo Neža lahko skupi ali pa še celo Tonček. Zaklenil je in spet spravil ključ, s culo jo pa prav po tistem mahal za skedenj, da ne bi Tone vedel in slišal.

»Tonček!« je spet zaklical. Pa še preden je dobro spregovoril, je bil že pri njem.

»Si prinesel?«

»Sem. Na, mamici daj!« Videl je, kako se je gola roka stegnila po culi in kako se je čez nekaj časa Neža splazila iz sena. Postarala se je, oči so se ji udrle in celo gube so se ji zarezale na čelu. Ustnice so ji drhtele, kot bi hotele povedati nekaj silno važnega, in še nosnice so ji drhtele, kot da se branijo solz, ki so ji silile v oči.

»Tone, Bog lonaj!« je zajecljala. Čutila se je, kot da bi bila tatica, ki se skriva pred ljudmi le zato, da je oblastniki ne bi dobili.

»Bodi no šemasta!« se ji je zasmeljal Gontarski; v Manini obleki je bila popolnoma drugačna. Ker je Mana bolj zavaljena, je Nežo preohlapna obleka kar čez minuto zredila in Tonetu se je zazdelo, da je postala tudi lepša.

»Kam pa zdaj?« je zastokala. Bila je brez misli in brez poti. Kar in kakor ji bo Tone ukazal, tako bo naredila, doma ne sme več ostati, zdaj celo ne! Le kaj jo je obsedlo, da mu je tako ostre brusila, molčala naj bi bila in vse bi bilo poravnano. Sama si je gradila stopnice v pekel, zdaj ji ne kaže drugače nego zaviti po stopnicah, ki se vijejo... Nak, samo nizdol ne, kvišku!

»Kam? Domov! Pametnega očeta imaš, ne bo ti zameril. Noben človek te ne bo obsojal. Jaz ti pravim, da ne!« ji je zatrjeval in jo utrjeval Gontarjev.

»K stari mami?« Tonček se ni mogel premagati, vprašanje ga je že mučilo in sam je že hotel reči: »Pojdiva k stari materi!«

»Seveda, k stari mami!« mu je pritrjeval Tone in zdaj ga je imel Tonček še rajši.

»Mama, na mojo dvojačo in na krono ne pozabi. V nedeljo si kupim hlače in stric mi prinese plantačo!« se je razvnel.

»Saj res! Za Tončka hranim dvojačo in krono!«

»Kje?« jo je pobaral. Ne bi bil rad videl, da se Neža sreča s Tonetom.

»V kašči!«

»Poglej!«

Neža se je tiho in plaho kot senca splazila v kaščo in skoraj znak je padla. Skrinja je bila odprta, bila je prazna, tudi cunje ni pustil v njej. V desnem predalu je hranila podobice iz šole, mašne bukvice, ki jih je za birmo dobila, in pa višarsko svečo za zadnjo uro. Sama si jo je kupila, ko je še kot otrok romala z materjo na strmo in dolgo božjo pot. Tega predala se ni dotaknil. Star Tonetov predpasnik je visel na steni, snela ga je in vanj zavila vso drobnarijo. Odprla je mašne bukvice in v njih je bila dvojača in krona. Nihče ni pobral Tončkovega zaklada.

»Zdaj si pa odnesla vse!« ji je nekaj reklo in jo zbodlo. In ko je držala culico v roki, se ji je Konškarjeva domačija vzdela tuja in vse je dišalo po trohnobi. Tuje ji je bilo ognjišče, na katerem je vendar presedela in prebedela noči ter čakala, kdaj se pribaše mož...

Da, mož! In preletela je z mislimi mesece, tedne in dneve in vsi so ji bili grenki, zmerom grenkejši, dokler ni prišlo do upora. Da, uprla se je! Ni mogla več. Kri se je uprla. Kri! Adamovčeva kri! Zakaj tudi ne. Predolgo in preveč je trpela! Bog ji naj odpusti, če se je pregrešila. Toda on dobro ve, da ni imela slabih misli,

če se je razgovarjala z Malandežem, če se je srečala z Mačkovčevim Tomažem, če ji je kupil Dražnarjev ali pa Jamnikov odpustek na Marjetino nedeljo, ali pa če ji je mali kruhek stisnil Stiskarjev Tone. Težko ga je kupil, ker je denar težko zaslužil, rad ga je pa dal, ker jo je morda najrajši imel.

Iz veže ni mogla. Rada bi še videla Toneta. Saj bi mu odpustila in morda bi ji tudi on odpustil! Ko pa je stopila na odrezke svoje ohcetne obleke, ki jo ji je Balančeva doma šivala in je skoraj pri vsakem vvodu mati solzo obrisala, jo je minila želja, da bi vsaj še enkrat videla moža, ki mu je obljubila zvestobo do smrti. Pobrerala je nekaj koščkov in jih spravila. »Vsaj to naj imam za spomin!«

Tone je videl, kako jo je to prevzelo, pa je še njega zanimalo, da bi videl, kaj je s Konškarjem. Tudi v njegovi duši se je oglasalo in bi vsaj malce rad popravil, če je bil prenagličen.

Ni se mogel premagati, vrata je odprl in na tleh je ležal Tone. Obraz mu je bil še vedno bled, oči so gledale v strop in bile tope.

»Hm!« je momljal in še zmerom zatekli prsti na rokah so se zapičili v dlan, da so bili še bolj nabrekli, v členkih popolnoma beli, drugače pa višnjevi in zaliti.

»Sedel bi!« je zamrmral Tone in ga vzdignil. Konškar se ni branil. Posadil ga je za mizo in mu primaknil pehar, kjer je ostalo še mrve jabolk in za dobri dve zagozdi kruha.

»Na! Kadar boš lačen, pa prigrizni!«

Konškar ga je grdo pogledal, vendar je bil za tistim pogledom tudi drobec hvaležnosti, ki bi otajala tudi zakrknjena srca.

»Marija pomagaj!« se je zganilo v Neži in odmaknila se je za korak. Ko so se pa njene oči srečale z njegovimi, jo je streslo. V teh očeh je bil stari Tone, tisti, ki jo je grehov dolžil in ki bi jo bil danes ubil, če bi se ne ubranila.

»Pojdita domov, se bom že jaz razgovoril z njim!« je dejal Gontarski hladno in utrujeno. Nerodno mu je bilo in tudi govoriti ni vedel kaj; hiša mu je bila kot ječa in zdelo se mu je, da ga bo zdaj pa zdaj zgrabil birič in ga odvedel neznano kam.

»Poslušaj! Hodita počasi, za vama pridem!« ji je pošepetal in zaprl vrata za njima. Zdaj mu je bilo pa še bolj tesno. Stiskalo ga je za grlo, mu senčilo oči in še v rokah in nogah mu je pojemala moč.

Konškar je sedel za pečjo kot mrlič, roko je kar scela stegnil v pehar, zvečil počasi in se zagledal v drobno luknjico, ki jo je zvrtil črv v javorjevo mizo. Gledal jo je in gledal in vsak hip se mu je zdela večja. Nazadnje se je raztegnila v brezno in videl je le še ta prepad brez dna, mize pa nikjer. Črv se je zvijal v globini in glodal, glodal, zdaj pa zdaj bo izpodglodal še klop in tudi on bo zdrknil v prepad... v brezno...

»Samo miloščine ne!« se je razpenil in roka mu je odbijala nevidne strahove, bila pa je še zmerom neokretna in se še zmerom spotaknila ob rob mize, kadar je preveč močno zamahnila.

Udaril je po mizi in hotel izpljuniti besedo: miloščina, pa je namesto besede miloščina zastokal, ker ga je zbolelo v vseh sklepih.

Gontarski ga je gledal, ni ga pa ogovoril. Šel je pred hišo in trdo, kolikor se je dalo, zavrl oba preostala voza.

»Če pa ta dva odvre, je pa s hudičem zvezan!« se je zaklinjal in gledal proti grapi, po klancu je bila razmetana opeka in na dnu so se senčile razbitine voz.

Zdaj ga je minilo vse! Bil je spet Gontarski Tone in med njim in Konškarjem je znova zazijal prepad. Ni bilo sovrašтво, ampak obsojanje in zavest, da tudi mož nima takih naravnih pravic, da bi smel ubijati.

V hišo je stopil kot zmagovalec in prav nič ni čutil kake slabosti.

Konškar je še zmerom sedel za mizo; bil je pa že umirjen in prebolel je tudi že bolečine privezanca.

»Poberi se!« je zarenčal za mizo, ni pa vstal in tudi roke so mu mirno obležale na mizi, kot da se morajo odpočiti in šele potem zagrabiti.

»Vem, pravico imaš, da me podiš! Zdaj sem na tvojem. Povem ti pa, pazi se, da se ne spozabiš na moje!« mu je zagrozil Gontarski in Konškar ga je razumel.

»Pojdi za miloščino, jaz je ne maram. Naj mi ne pride pred oči!«

»Za kom? Kdo naj ti ne pride pred oči?«

»Miloščina — Neža!«

»In če bi prišla, jo bom branil jaz! Takrat te bom pa privezal za roke in noge in te ne bom odvezal in močil, če bi krvave sline puščal. Ne poznaš me!«

»Pač!« je zastokal Konškar, preveč se je zaokrenil in spet ga je zbolelo v sklepih, kot da so se mu žile znova natrgale.

»Preklicana miloščina!« je izgovorjal in potne kaplje so se obesile na njegovo čelo.

»Zakaj je nisem ubil!« je sikal skozi škrbine in skozi odprtine v čeljusti.

»Zver! Niso ti dali zaman ime Herodež!«

Tonetu je zlezla glava na mizo, dvakrat trikrat je udaril z njo po trhli deski in zamomljajal:

»Nisem jaz kriv!«

Pik dama in križev kralj sta se spogledala in zdelo se mu je, da jima je nekaj pošepetal srčni fant... nesreča je za petami... Konškarjeva pestota...

Ko Gontarskega Toneta že zdavnaj ni bilo v hiši, jo je počasi zavil za mejami, da se je ognil razbitih vozov, v Loko in na svoj zapuščeni dom se še ozrl ni, saj bi videl le Konškarjevo pestoto...

XXVI.

Tisti dnevi so bili za Nežo strašni. Kamor je stopila, so zijali za njo in jo pomilovali, le tu in tam je ujela zajedljivo opazko: »Prav je, ali je treba, da gruntar samo h gruntarju tišči! Prava reč, če bi se gruntarske tudi z bajtarskimi pomešale.« In ji je nekaj reklo, da ima bajtarica prav. Zdelo se ji je, da bi s Stiskarjevim Tonetom prav lahko živela. »Kar je, pa je! Zakon je bil sklenjen!« jo je prevpila vest in vse misli je odpodila, da bi ne grešila.

Zamišljena je bila in molčeča, nasmehnila se je le, kadar sta bila s Tončkom sama. Ko pa je zvedela, da Konškar po Loki popiva, da hodi v Kranj vsak ponedeljek mešetarit in da s tovariši pri »Pošlataju« pleše in kvarta, jo je stisnilo za srce. »Če bi bila drugačna z njim, bi se ne bil zapustil.«

Bile so noči, ko ni mogla zaspati. Skozi okno je gledala v zvezde, na ravnino, kjer so ugašale luči, del Ljubljane se je videl in kos Loke in prav tako nemirne so bile luči v obeh mestih, kot je bilo nemirno njeno srce.

»Ni ne žena in ne dekle!« je slišala ženico, ki je krevsala mimo hiše in ji je koš visel do peta, tako je bila majhna. Kakor je bila ženica neznatna, njene besede so jo pa zbolele in so se ji zaglodale v dušo in jo grizle noči in dneve.

»Bolehna se mi zdi!« je menila mati.

»Meni tudi!« je potrdil oče in kregal sebe, da se je moral zmotiti in se dal premotiti in dal hčer — Herodežu za ženo.

»Herodež, Herodež!« so vpili otroci za Tonetom, kadar se je zibal pijan, pa so pošepetavale puštalske ženske, ki so stale na pragih in čakale, da pride kdo mimo, ki bo vreden obiranja. To je vedela tudi Neža! Bala se je, da bo vsak hip slišala za seboj: »Herodinja, Herodinja!« Toda to se ji ni pripetilo, pač pa je slišala: »Ali je ni škoda za Herodeža!« Kar dobro se ji je zdelo in tisti dan je pozabila, da je ločenka in skoraj izobčenka, zavedala se je le, da je mati. Tonček se je v novih hlačah razkazoval in, kdor je prišel, se mu je pobahal s plantačo in mu tudi dokazal, da zna tesati. In je tesal, da mu je od čela kapalo, in tudi on se je dušal: »Grčam pa ne odpustim do sodnega dne.« Tako ga je naučil Malandež, ki ga je vsako nedeljo v Loki počakal in ga peljal k Vipavki ter mu kupil rešto fig, mami pri Žužku pa štrukelj. »Na, to imaš pa za spomin, ko si mi pri Konškarju podajala.«

Po Konškarjevih njivah je rasel plevel in, kar je bilo še kaj vrednega, so prodali, da sta bila Močeradnik in Brdnik plačana. Pa še ni zaleglo. Vozovi so bili več vredni.

Pred hišo je spet poganjala trava in nekaj opek je že veter razmetal po tleh in jih razbil, kot da je hotel Tonetu pomagati pobijati miloščino.

Hlev je bil prazen, ker je Adamovec še pravočasno odpeljal kravo. Tone bi jo bil že prodal, če bi mesar Tonček ne vedel, da ni njegova.

»Prijatelj, svojo kravo mi priženi, pa jo kupim in plačam, tujega blaga pa moja hiša ne pozna. Če pa z Adamovcem prideš in da ta reče: da, potem je pa reč drugačna. Tak sem, Tone!« In Tone je moral na cesto in, ko je bil že pred Pepetom, se je ozrl, pa je Tonček še zmerom stal na pragu in zmajeval z glavo in z rameni, kot bi hotel reči: »Viš ga, s kruhom se je skregal in z gruntom se je stepel. To se mu bo še opletalo.«

Zmerom bolj redko se je kazal med ljudi, zmerom bolj redko tudi prihajal na svoj dom.

»Kaj bi hodil na Konškarjevo pestoto!« se je že očitno norčeval in vsi so že vedeli in govorili: »Herodež je pa svoj grunt prekrstil. Konškarjeva pestota mu je dal ime!«

Tudi Neža je zvedela za to ime, pa je ni zbolelo, še celo razumljivo se ji je zdelo. In kar laže ji je bilo pri srcu, kajti to ime je razumela tako, da si z njim sam priznava vso krivdo, drugače bi ga ne dal.

Ime je ostalo, ostala je podrtija in ostal je plevel in osat na njivah in skozi novo tramovje je pihal veter s planine, pod novo streho nad kamro so pa vedrile sove in so se dan za dnev večali osirji. Neža se je Konškarjeve pestote še z očmi ognila in prav nič je ni mikalo, da bi morala še kdaj v to puščavo. »Nihče ne bo Toneta sprebrnil,« si je zatrjevala, kadar jo je spominjala vest, da bi bilo treba krivico popraviti in se s Tonetom sprijazniti. Kaj bi z raztrganim zakonom!

»Ni je več poti,« se ji je vsiljevala misel in te se je oprijela. »Ni je več poti, zabrisana je!« je kričalo v njej. Le kadar je gledala Tončka, ko je svojo malo plantačo vihtel, se ji je zdelo, da jo iz njegovih oči gleda Tone sam, ji pomežikuje, jo prosi, krega in jo vabi. Popolnoma njegove so bile. »Moj Bog, da bi vsaj tako trdega srca ne imel,« je zmerom molila. »On pa že nima očetovega! Ali še nisi spoznala?« jo je opominjalo v srcu, vendar pa jo je zmerom bolj skrbelo, če morda v njem ni preveč očetovega.

»Nekaj je lahko, malo trme je prav, toda pamet mora imeti vajeti!« ji je razlagal Malandež, ki jo je zmerom junačil in ji dajal volje do življenja.

»Kdaj bom velik?« ga je vpraševal Tonček. »Veste, zdaj že znam tesati!«

»Brati in pisati se še naučiš, potem boš velik in pojdeva po svetu!« mu je odgovarjal nedeljo za nedeljo in mu nedeljo za nedeljo kupoval fige.

»Joj, mama, nauči me!« Vedel je, da je mama zmerom v knjigah in da Domoljuba prebere od prve do zadnje črke, če le utegne in če le more skriti pred očetom in materjo, ki se bojita za njene oči.

»Tone pa kar dobro orje! Za mešetarja je kar ustvarjen!« jo je ogovoril vražar, ki ji je na ohceti srečo prerokoval, pa ji nesrečo napovedal. Režal se ji je in zdelo se ji je, da se ni prav nič spremenil, le nekaj zob je imel manj in za spoznanje je bolj v tla zlezal.

»Nič ne vem!« se je odrezala in že z glasom povedala, da ne mara poslušati.

»Dolgo se že nisva videla, dolgo!«

»To je pa res! Menda od moje ohceti!«

»Tako je! Marsikaj se je spremenilo od takrat! Se še spomniš, ko sem ti iz kart srečo napovedoval?«

»Da, pa ste mi napovedali nesrečo!«

»Tudi to vem! Nesrečo sem napovedal, ker sem vnaprej vedel zanjo, pa če bi bil karte premetal ali ne.«

»Kako to?« jo je dražila radovednost.

»Vnaprej sem vedel, ti pravim. Povem ti tudi, da sam ne verjamem v karte.«

»Kako ste pa potem vedeli?«

Starec se je muzal in krivil, mežikal in kremžil obraz, oči so mu bile pa nekam kalne.

»Ker se grunta kriva prisega drži! To vem jaz, moj oče mi je povedal; s krivo prisego je zrasel ta grunt in zdaj ga vrag trga kos za kosom, dokler res ne bo Konškarjeva pestota!« Govoril je tiho, s čudno globokim glasom, da je bilo Neže skoraj groza. »Za mejo je šlo in za mirno posest, to je bilo morda pred sto leti. Otrok sem še bil, ko mi je oče dopovedoval. In tisti, ki so krivo prisegli, so umrli žalostne smrti. Konškarjev ded je umrl v norišnici. Tako je bil divji in tako ga je peklenšček preganjal, da so ga morali porajkljati in povezati, ena priča se je ubil, ko je bukve sekal, drugega so pa v Podpurfelci zaklali, zmotili so se, mislili so, da so dobili v roke laškega prekupčevalca z živino. Roparji so bili. Viš, tako je bilo in zato sem ti prerokoval nesrečo. Kajne, pikovo damo in križevega kralja, nato pa še srčnega fanta sem ti vzdignil. O, dobro se spominjam. Tako sem moral vzdigniti! Ha, ha!«

Neža se ga je kar bala in rada bi mu rekla zbogom, pa ji beseda ni mogla iz ust. Še bi ga rada kaj vprašala, pa ni upala, morda bi bilo preveč strašno in morda bi ji obležalo v duši in jo morilo dan za dnem. Bolje, da nič več ne zve, laže ji bo! Razumela pa je zdaj, kaj sta pomenila pikova dama in križev kralj in kaj je pomenil srčni fant. Koliko je bilo noči, ko je mislila nanje, in koliko je bilo ur, ko niti delati ni mogla zaradi njih.

»Bogve če je Toneta tudi kdaj morila prikazen pikove dame, križevega kralja in srčnega fanta?« se ji je vrinila misel in se je ni mogla znebiti.

»Tako, zdaj pa zbogom, to sem imel že davno na jeziku, zdaj sem ti pa povedal, da ne boš mislila, da sem ti takrat lagal in čenčal, kot to delajo drugi. Nak, jaz nisem tak, Bog mi je pričal!« Starec se je popolnoma spremenil in še glas mu je bil kar drugačen. Prožen in lahek, kot bi se bil pomladil.

»Kozarček bi se vam pa prilregel?«

»Nič ne rečem, res sem ga potreben,« je skoraj zaprosil. Nalila mu je tri in še zagozdo kruha mu je odtesnila za pot.

»Bog daj, da bi ne bilo hujšega! Pa srečno!« se je poslovil, Neža pa je dolgo, dolgo gledala za njim. Hotela ga tje že poklicati nazaj, da bi ji prav natančno od pičice do pičice razložil, pa ni upala in ni mogla, jezik ji je bil kot ohromel in za grlo jo je stiskalo prekletstvo Konškarjevega grunta, Konškarjeve pestote, ki se je kriva prisega drži. Ded je končal v norišnici, eno pričo je bukva ubila, drugega so roparji zaklali, da bi mu denar pobrali...

Tisto noč Neža ni mogla spati. Zdaj pa zdaj je pomislila na Toneta in se ji je skoraj smilil.

XXVII.

Pust in prazen se je zdel Neži dom in dnevi so jo dušili. Preden se je v grapah jela zbirati meglica in preden se je zvezda večernica vžgala, so se zapahnili in še zaklenili in za debelimi stenami je zajejala molitev, rotila Boga Očeta, Sina in svetega Duha, svetnike in svetnice božje, da bi blagoslov priklicali. Nežo je sredi molitve pograbila neznana misel in jo odtrgala iz tesnobe mraka in čudno utrujeno se je čutila, ko so se ji kot na rožnem vencu razvrščali sladkobni in grenkobni spomini in ji spraševali vest, ji zdaj pa zdaj topili srce in ji hoteli dopovedovati, da ima Toneta vendarle rada in da je sama sebi lagala. Ljubezen je potrpežljiva, vse prenese, vse odpusti, je nekoč slišala in zdaj so jo te besede v živo zbadale in ji očitale, da njena ljubezen ni bila taka. Saj je po svoje trpel, po svoje jo rad imel in včasih je bil morda še predober zanjo. Kadar je pogledala Tončku v oči, jo je zazeblo, saj je bil povsem njemu podoben in tudi smehljal na mladih ustnicah je bil po njegovem ukrojen. Če jo je mati še tako zaskrbljeno ogledovala, se ji je zdelo, da jo na tistem krega, in, če je v svoji čumnati zakašljala z že pojemajočo hripavostjo, se je zdrznila. Mati zaradi nje ne spi, v njej se kuha, pa ji ne more razodeti svoje bolečine, ker se boji, da bi še nje ne bolelo.

Oče se ji je zdel neznansko zamišljen in obraz se mu je zožil in osušil. Celo noge so se mu že vidno opletale, kot da ga starost podira, ki jo je prezgodaj priklicala kljuvajoča skrb, morda celo sramota, s katero je ona oskrunila domačo hišo in Adamovčev rod. Tudi očetova beseda ji je zvenela nekam ostro

in pretrgano, kot da ni njegova. Bala se je je, še bolj pa njegovega molčanja, ki jo je tipajoče spraševalo in gledalo. Nekajkrat se je čutila tujo v hiši in celo Tonček ni bil razposajen, kot da bi se bal starih, in nekaj ji je dopovedovalo, da se jima le smili, rada ga pa nimata, kot bi ga drugače.

»Tone se bo zgubil!« je butnilo vanjo ponoči, ko se je za Gradiščem utrnila zvezda in nekje v grapi zalajal lisjak, da so se kokoši splašile na presedovki in utihnile, ko se je oglasil pes.

»Tone se bo zgubil!« jo je budilo zjutraj, ko se je ravan še v megli kopala in so se le za spoznanje svetlikali Grintovci. Prvi prameni dneva so jih obliznili in oškropili z drhtečo krvjo.

Dnevi so ji prečudno počasi polzeli in jo že v prvih urah utrudili. Sram jo je bilo svoje oslabelosti in mučila se je, da bi jo utajila; pehala se je s Tončkom po melinah, po trdovratno skopih njivah in zdelo se ji je, da je vse njeno delo ničasto. Na Konškarjevem se je poznalo, kamor je zasekala z rovnico, in še njive so ji bile nekam mehko hvaležne.

»Mama, kje je neki ata?« jo je zmotil Tonček. Roke so ji omahnile, zdaj je vedela za sinovo bolečino. Tudi on misli nanj in ga ima rad. Zaradi nje trpi, živalca nedolžna.

»Ne vem!« je izgoltala. Vedela je le toliko, da je odšel nekam na Koroško in da je laz prodal. Kaj ga je potegnilo tako daleč, ni mogla slutiti, vščipnila jo je nevšečna misel, če nima tam morda dekleta, ki ga je še kot vojak spoznal. Morda sta si še zmerom dobra in morebiti ga ima ta rajši in mu je pri njej sončneje. Pa se ji je misel zastudila, otresti se je pa le ni mogla. »Krivična si mu!« se je okregala, da bi za babnicami lazil, na to nikoli ni pomislila. Le kaj se je sedaj predramila ta nečedna misel? Morda pa tava kot izgubljenec in bi se rad spokorjeno vrnil na dom, ker pa ve, da je prazen in da je ona pobegnila, je kot vklenjen na potepuštvo. Lačen je in brez strehe, še govorce ne razume in izpred vrat ga pode kot nadležnega potikača. Morda nanjo misli in na Tončka ter mu je hudo. Saj v duši ni slab, le na zunaj je trd. Saj je tudi oče tak. In pretehtala je vse gruntarske hribovce, primaknila še bajtarje in vsi so se ji zdeli podobni, mračni in glodajoči, po srcu pa mehki, čeprav jim je sladkobna beseda kot plevak odcedek.

Ljudem se je ogibala, čeprav bi bila rada zvedela, kako je s Tonetom. Natančno vedo, kje kolovrati, morda ga je že v Loko zaneslo in ga kam na selško odvihralo. Obstanka nima nikjer. V očeh znanj je brala, da bi ji rade nekaj silno važnega razodele,

pa je bežala in se le za hipec pozdravila z njimi. Čutila je, kako jo pomilujejo, nekateri se ji morda celo posmehujejo in ji privoščijo — raztrgani zakon.

»V mestih raztrganih zakonov kar mrgoli!« je nekoč slišala, verjeti pa ni mogla, preveč nemogoče se ji je zdelo. Zdaj pa je sama dokazala, da so raztrgani zakoni tudi v hribih v veljavi.

Adamovec je obdelal vse, kar se je količkaj obdelati dalo. Še ob mejah, kjer je senca nagajala, je krompirja nasadil.

»Trda bo za kruh!« je nekoč izgoltal, pa se še tisti hip ugriznil v ustnice, sam se je ustrašil besede, ki je Nežo bolešno ugriznila. Spoznanje je zagomazelo v njej, da je v hiši odveč in da jo oče z dobro pretehtano besedo nalašč podi z doma.

»Hudo zimo napoveduje stoletna pratika!« je hotel popraviti, čutil je, da se je v Nežini duši zganila bolečina, ki jo je sam nehote predramil. Razložil ji je natanko, kaj vse ve stoletna pratika in kaj vse lahko prinese poletje in jeseni točo, slano, pozebo in nazadnje plačuj davek, posekaj pa zadnje smreke, da rešiš kožo in da te ne zadavi lakota. Pred štiridesetimi leti je bila tako strašna zima.

Lakota! Kot pravljica se ji je zmerom zdelo, kar je slišala o njej. Prečudno je odmevalo v njeni duši. Lakota! Šlo je takrat od ust do ust, od duše do duše se je prelivala neznana groza, od srca do srca se je selil trepet, nihče pa ni vedel točno in popolnoma jasno povedati, kaj je lakota in kakšna je. Še stari Kamnar ni znal razložiti, ki se je v Bosni s Turki tolkel in streljal. Vse drugo je vedel, kako je bilo; kakšno žganje so pili, kakšna jagnjeta so pekli, kako so bile babnice oblečene, le o lakoti ni vedel nič, pa je bil v Bosni in se je s Turki tolkel.

Lakota je bila tako huda, je slišala, da so hribovci trumoma zapuščali hiše in bajte in šli za kruhom. Česar ni pobila toča, je pobrala slana in je pohrustal mraz. Še živina je cepala od mraza in hlevi so prazni lajali v mraz in praznoto. Pri gruntih in bajtah so ostale le ženske in otroci, le tu in tam se je pokazal starec, ki pa je bil že sam sebi nadložen in ni mogel prijeti niti za sekiro, kaj šele da bi slamo rezal in se po lazih in rebrih trapil.

Ni je bilo hiše, da bi ne dala koga na delo. Na Koroško so romali, v Slavonijo in pristradane denarje pošiljali domov za ješprenj, za smrdljivec in za turščično moko. Le sv. Mohor in Fortunat sta bila pred lakoto varna. Gledala sta in varovala domove brez gospodarjev, klicala k molitvi za pomoč, oznanjala ljubezen, resnico in dobroto, vse troje, kar je ubijala lakota,

tolažila osamljene žene, solzne neveste in matere, ki so morale iz svojega zaslužnega kota in prijeti za koso, za cepec, za drevo in srp in še mlade zdraviti, ki so medlele od žalosti. Svetnika sta bedela noč in dan in starci in starke in zapuščene žene z otroki so jima prinašali lučke, da jima je bilo tudi ponoči svetlo, čeprav so se zvezde poskrile in se je luna spustila za daljna, daljna obzorja.

Po hudi zimi se moški še zmerom niso vrnili. Ženske so mlatile, kosile, klepale in brusile kose in srpe, ojesa popravljale, zvijale iz gabrovine ali iz protovine jarmenice, orale in sejale, oglje kuhale iz odkrehnjenih vrhačev, zakrpale tudi peči in vdevale nove pečnice, če je bilo treba, kuhale žganje, da postrežejo možem, grabljišča nasajale, čeljustim na grabljah zobe nasajale in rodile in možem pisale, da je šlo po sreči, da so ga krstili in da mu je ime Janez, Tone, Micka, Jera, Blaž... le za Mohorja in Fortunata niso nikogar krstili, kot da sta se jim svetnika zamerila.

Lakota! Neža je kar vztrepetala pred to strašno besedo. Šele ko jo je oče tisti dan izgoltal, je občutila njeno grozo, pa sama ni vedela zakaj. Greh bi bil, če bi očeta in mater zaradi nje stiskala lakota! Greh!

Z močmi, ki jih je obupno sesala iz svojega skrušenega telesa, je delala za dve in Tonček jo je težko dohajal.

»Trda bo za kruh!« ji je pelo pod srpom in pod motiko in še pod koraki je škripalo in je pošumevalo s planine

»Neža, preveč se ženeš!« je zaskrbelo mater, ki jo je grizla hčerkinina vnema. Vsak dan bolj je razumevala njeno bolečino, pa ji ni mogla povedati, da je vse pozabljeno in da je greh že zdavnaj izbrisan. Tone se klati po svetu in, če je ušla, da reši sebe in otroku življenje, je imela pravico.

»Saj se ne, zima me skrbi!« je izjecljala Neža in nekam laže ji je bilo pri duši. Materina skrb jo je prevzela in sladka domačnost je zadišala iz zemlje in iz stebel, po telesu ji je vzvalovalo novo življenje, kot da se je napojilo nove krvi.

»Vidim te! Kar vzelo te je!« je zlogovala mati in obraz se ji je razjasnil, kot da je iz njene duše zdrsnila skrita grizoča.

»Nerodno mi je!« je izkolcala Neža, materi pa o tem povedala vse. In obema je odleglo, obe sta pa molčali.

»Nihče te ne podi in tudi sodi ne!« je nekam sproščeno in odrešujoče izšepetala Adamovka in zdaj je bilo Neži žal za vsako blodno misel, ki je v hiši iskala le senc.

»Vem, toda tako čudno je bilo vse!« Rada bi bila omenila očeta, kajti znova jo je zazelbel njegov stavek: Trda bo za kruh.

»Očetu je žal, da sta se s Konškarjem vzela, pa ga grize in je včasih siten!« je namignila mati in povabila glavo, na oči pa potegnila ruto, da ne bi izdala mokrih oči.

»Jaz sem se ga pa kar balala!« je razodela Neža.

Vse, kar se je tisti trenutek zbralo v njeni duši in se hotelo izobličiti v besedo, je nenadoma zamrlo in bilo ji je, kot da je pravkar dobila vesoljno odvezo.

»Če ne bi bilo drugače, mislila sem že, Konškarjevih njiv bi bilo škoda,« se ji je nenadoma utrgalo in sama ni vedela, kdaj se je spomnila na Konškarjevo podrtijo, na Konškarjeve njive in košenine, kolikor je še ostalo od bogatega in bahavega grunta. Pa ji je bila misel, da bi se spet pehala na tistih puščavah, kar vseč, zdelo se ji je, da so jo Konškarjeve njive kar klicale.

»Bogve?« je zastokala mati. Misel, da bi se Neža vrnila v samoto, ji je bila grenka, čeprav se ji je ostalina grunta smilila.

»Ljudje bi se zgledovali! Saj se mi svet kar smili!« je namignila Neža in z osatom in kompavo porasle njive so se ji nasmehnile in jo vabile. Na Toneta še pomislila ni, pa če je tudi morda taval kje po Koroškem in se skrival po skednjih in hlevih in beračil za kruh in se z žganjem zalival.

»Nič ne rečem!« je razsodila mati in ji je prečudno odleglo. Tudi njej je bilo zaradi ljudi in zemlje. Misel, da bi Tone še kdaj gospodaril, se ji je izmikala.

XXVIII.

Tista zima je bila huda in snega je zapalo čez pas. Adamovčevi so se stiskali k peči, le Tončka je zdaj pa zdaj izmamilo na sneg, trosil je izbiravščino pticam, krmil srnam, ki so premražene in izlakotene pritavale do hiš in prosile usmiljenja.

Lakote ni bilo in stoletna pratika se je vsaj o njej zmotila. Sv. Mohor in Fortunat sta samevala in cerkev se je belila iz snega vsa skromna in nizka, strmeča v ravan, kjer so se v snegu stiskale drobne vasi in čakale pomladi.

Spomladi so se grape zalile, Sora se je razlila čez bregove in puščala na njivah in ozarah ledene plošče, vrbje se je pa dvigalo izpod snega in ponujalo svoje mačice soncu, ki se je sunkoma trgalo iz gostih in podečih se oblakov.

»Neža, táko sem mislil, da bi se na Konškarjevem dalo obdelati nekaj njiv,« je načel Adamovec. Oblast ga je klicala in ga poučila, kakšne pravice ima do grunta otrok in kakšne ima Neža.

»Mhm!« je zamomljala mati narejeno začudeno, kot da na to nikoli ni mislila.

»Vsaj s krompirjem bi posadila ledino,« je razsodil in nihče mu ni ugovarjal. Neža je bila pripravljena na vse, zdaj je razumela, da iz očeta govorita pamet in ljubezen.

»Pa bi!« je pritrdila, Tonček jo je pa začudeno pogledal, kot bi hotel reči: ali ostaneva za zmerom tam. Z očmi je spráševal, na ustnicah mu je pa drhtela beseda, ki se mu je vrivala, pa je ni mogel iztisniti. »Če ne bova spet bežala?«

Še tiste dni sta se selila. Malandež je za silo hišo pokril, da vsaj v kamro ni zatekalo in v hišo, zoral je njive, zasadil krompir in vsejal jarke.

»Boš videla, še za prodaj bo krompirja!« je mehko ogovarjal Nežo, ki se ji je zdaj pa zdaj stožilo po domu in jo je obletavala nevšečna misel na samoto in osamelost.

»Mhm!« je zamomljala, ko pa je Tončka zagledala pred seboj, ji je skrb splahnila. Za vse je že znal prijeti, priden je bil in neznansko rad jo je imel. Oče jo je razumel in vesel je je bil. Zdaj se ljudje ne bodo mogli zgledovati in Neža s fantom je kot rojena za grunt.

Oče jima je pripeljal kravo in volička za prvo silo in na Konškarjevem gruntu je oživel. Še pesem se je oglasila, sove so se razbežale izpod ostrešij in spet so se jele pred vežo oglašati siničke. Čudovita mehkoča je prevzela Nežo, nekam mlado se je počutila in, kamor je segla, se je spreminjalo po njeni volji in iz vsega je dihalo po neutrudnih rokah Neže in Tončka. Na njivah je zelenela posetev in pajčevine so zginjale iz hleva in hiše, na noč se je pa iz kamre svetlikala proti Loki drobna lučka in razodevala, da je za stenami dvojje življenje, ki ju je privezala ljubezen na zemljo, da jo reši puščave.

»Viš jo, ta bo pa še grunt rešila!« so govorile gorjanke.

»Kako pa tudi gara!« se je oglasil stari Kamnar in, če je Kamnar pohvalil, je zaleglo in nihče ni mogel reči, da ni res.

»Če se pa Tone od kod priklati, bo pa spet stara pesem pela!« se je vmešala Sopotničarka.

»Pa ga bo vendar izučilo!« se je zavzela Presečnica, zavaljena in močna ženska. Njen mož je imel svoj lov in škrice iz Ljub-

ljane je vabil na peteline. Pa so bili petelini na varnem, po lovu so rajši žvenketali kozarci z dišečim češnjevcem.

»Ne verjamem!« je zmigavala Rožnica, zdelo se ji je, da je za Toneta prepozno. Zagazil je že v plitvino in iz močvare ni poti.

»Zdelalo jo pa bo! Sama, pa na taki groblji!« je dejala Fojkarica, z Nežo sta si bili že od mlada dobri.

»To je pa tudi res!« so ji pritrdile vse in se zamislile. Same so bile trudne in jih je grunt prezgodaj postaral.

»Tako hudo pa res še nikoli ni bilo!« so zavzdihvale in zavile so vsaka na svojo stezo. V vse se je zapletla skrb, ki jo je izdihavala zemlja, vsa željna močnih rok.

XXIX.

Od grunta do grunta je tiste dni romal tujec, ki je govoril mehko in domači nekam daljno sorodno govorico. Bil je močan in dober, mehak, da bi še črva ne pohodil in po vsem hribovju so ga radi imeli. Prijel je za vsako delo, zvečer pa pri krompirju v oblicah in pri kislem mleku razlagal o svoji domovini, ki je bila daleč, da je gorjanci še v mislih niso mogli objeti. O bogastvu je pripovedoval in neznanskih ravninah, o poljih in gozdovih, o kakršnih še v pravljicah niso brali.

»Jejhata, to je daleč! Saj bi se siromak izgubil, kako naj pride domov,« je zmajevala Koparica in se križala, možakarji so se pa spogledovali.

»Za Nežo ga bom najel, zanjo je dela preveč, jaz sam pa tudi ne morem vsega,« je izžužnjaj Adamovec nekam malomarno in sam ni vedel, zakaj mu je bil tujec, ki so mu rekli Sergej, tako všeč in pripraven.

»Kakor veš!« je zamomljala Adamovka in čudno jo je stisnilo pri srcu, kot da se je zganila zlohorna slutnja, pa si je ni znala razložiti. Sergej bi bil res kot nalašč za Konškarjev grunt, saj bi zalegel za dva in tako čudovito dober je. Še njegova govorica je tako mehka, da kar kot k maši pozvanja.

Sergej in Adamovec sta se mimogrede dogovorila in, ko je gruntar v svoji trdi besedi namignil, da bi bilo za nekaj mesecev dela, se je Sergeju vse nasmejalo. Zdaj se mu ne bo treba več klatiti od hiše do hiše in menjavati gospodarje. Sejal bo in svojo setev tudi žel, kopal in oral in sad bo pospravljaj sam in ob nedeljah gledal, kaj vse tje ustvarila njegova roka.

Segla sta si v roko in v Loki zavila k Pepetu ter se razbesedičila, kot da sta si soseda že od vekomaj.

Neži je bilo nerodno, nekam tesno ji je bilo pri srcu, ko je pred njo stal čokati Sergej in so mu pšenični lasje kar vzdhrhtevali od zadrege.

»Nič se ne brani, dober delavec je! Seveda, s pametjo se pa ne smeš skregati!« je zamomljal Adamovec in oba ošvrknil z očmi, kot bi hotel reči: mlada sta sicer, krvi se bosta že ustavljala. Ko pa je videl Sergejevo plahost, mu je kar odleglo. Otresel se je hipne misli, da morda le ni prav, ko je ravno Neži naprtil tujca. Toda sirota se peha, da jo je že kar skrivilo, močna roka ji je bolj kot kruh potrebna.

Spočetka je Neža le težko razumela Sergeja, potem se je pa privadila njegove govorice, on pa njene. S Tončkom sta si bila že prvi dan prijatelja in, kamor je šel Sergej, z njim je moral Tonček. Še spal je včasih z njim na svislih, pa je bilo mater preveč strah in ga ni prevečkrat pustila.

»Veš, Nežin hlapec, to ti je delavec! Dve leti naj bo na gruntu, pa ti ga spravi pokoncil!« ga je hvalil Adamovec, ga je hvalila Brodnica in je priznavala Vodnica in Anžičevka.

»Le premlad se mi zdi za tako samoto!« se je vtaknila Kozječka, ki je povsod ovohala greh in se ji je zdelo, da izza vsakega vogla gleda.

»Preveč je s Tonetom skusila, nak, ta se pa ne bi spozabila!« jo je zagovarjala Dolinarica, ki je vedela, kam Kozječka meri.

»Nazadnje pa ni več otròk!« je še siknila, da je Kozječko speklo.

»Saj to je!« so ji pritrjevale babnice, na tihem se pa spotikale, ker sta Neža in Sergej hodila k maši kar skupaj kot mož in žena. Gruntarica in hlapec, ki ga je od bogve kod prineslo, nak! Nekatere so ji to zamerile, druge se pa še zmenile niso. Hvaležna mu je lahko, da se za grunt tako briga, pa čeprav ga ne more prida plačati.

Neža še nikoli ni obdelovala grunta s takim veseljem. Za kar je prijel Sergej, je bilo zlato in, kar je vsadil in vsejal, je obrodilo stotero. Ob deževnih dneh je popravljaj skoraj preperele pluge, lestve, podboje, vrata, kosišča in toporišča in se igral s Tončkom, ki mu je povsod hotel pomagati s svojo plantačo in še svetovati, kot bi se že zavedal, da je on gospodar. Za zimo ji je pripravil drv, cele skladovnice parobkov je nakopal in jih za panjače naklal, vejnikov nasekal za kravo in voliča, če bo

dolga zima in bi klaje zmanjkovalo. Reže v hlevu je z mahom zamašil, da bi živali ne zmrzovali. Delal je, kot da je grunt njegov in da dela zase, ne pa kot izposojen hlapec, ki ima komaj pravico do plače, do hlač in klobuka ter hodnične srajce o svetem Juriju pa že ne.

Neža se je kar pomladila in to so opazile tudi ženske. Razlagale so si po svoje, toda očitati ji nič niso mogle.

Zimo so pretolkli, kot Neža ni pomnila. Bilo je sicer mraz, da je pokalo, toda peč je bila zmerom topla in toplo je bilo v hiši že zato, ker je v njej dihal Sergej. Dnevi so kar kopneli, bili pa lepi, da so se ji kar smilili. Hiša se ji je zdela prazna, če le za trenutek ni bilo Sergeja, in zdaj je čutila, da bi ji bilo življenje brez njega Konškarjev grunt pestota. Sergej ji ni bil več le hlapec, kos njene duše je postal, njen gospodar, pa sama ni vedela kdaj in zakaj. Le zdaj pa zdaj se je vzdrznilo in za trenutek jo je speklo v duši. Očitala si je greh, nenadoma se ji je Tone zasmilil in čuden mraz jo je stresel. Ko so se odprla vrata, se je ustrašila, če morda ne stopi v hišo on in ne Sergej. Ko pa je zagledala pred seboj tujca, ki ji je bil zdaj poleg Tončka najdražje bitje, je pozabila na vse in greh, ki se je razgrinjal pred njo v vsej grozoti in sramoti, je nenadoma zbledel in vse lepo življenje se ji je spet nasmehnilo, kot da ni nikogar na svetu, ki bi ga mogel le za hipec oskruniti.

»Kako pa s hlapcem misliš?« jo je nekoč vprašala mati, nekam zaskrbljeno jo je pogledala, kot da ji vest izprašuje. Nežo je zbolelo, nehote je povescila oči in se zamislila. Nak, brez Sergeja bi ne mogla več, nak... Znašla se je v vrtincu, iz katerega ni bilo poti. Stiskalo jo je za glavo in dušilo jo je v grlu. Sram jo je bilo pred materjo, kot da ji je vse očitno, in rada bi se ji bila do čistega izpovedala, pa ni mogla do besede.

»Pri hiši ostane, pod soncem ga ni takega hlapca!« je nenadoma bruhalo iz nje. Ob besedi hlapec se ji je nekam čudno zateknilo in tuje zvenelo. Na tihem se je okregala, da je svojega izvoljenca s hlapcem pitala.

»Ne vem, če bo prav?« je šepnila mati, ki je nekaj slutila, ni si pa slutnje mogla razložiti. Misel, da res ni kaj prav s Sergejem, je izpljunila, pa se ji je še zmerom vrivala.

»Zakaj?« je zategnila Neža presenečeno in skoraj togotno, da je mater zbolelo.

»Ljudje...« je začela mati, končati pa ni mogla. Kriknilo je v njej, da so ljudje dostikrat krivični sodniki, Neža je pa

osupnila, na ljudi še pomislila ni. Zdaj se ji je pa zazdelo, da so jo že zdavnaj prebadali z očmi in ji pomežikovali, kot da ji hočejo reči: »No, s Sergejem sta si pa dobra, iz hlapca se je v gospodarja preoblekel.«

Tisti dan je bila Neža čudno spremenjena, da je Sergej nehote odtaval v planino in še na Tončka pozabil. Zaprla se je v kamro, misli so ji bile zbegane in zdaj pa zdaj se ji je zamaglilo pred očmi. Pred njo se je nenadoma zarežal vražar in ji kazal na goličavo, kjer so se topli vetrovi in se je krivila osamljena smreka.

»Neža!« je izgrgal Sergej in obraz mu je bil kot razbičan.

»Sergej!« je kriknila Neža, prižela k sebi njegovo vročo glavo in obema je zamrla beseda.

»Saj me ne boš pustil same?« je izgoltala po dolgih in vročih minutah.

»Nikoli!« se je zaklinjal Sergej, glas pa mu je drhtel, kot da bi ga davila nevidna groza.

XXX.

Sergej je ostal na Konškarjevini in pomlad se mu je smehljala od vsepovsod. Vsa ravan pod Grintovci je bila zelena in vasi so se kopale v soncu, da bi pozabile na mraz, ki je preglodal stene in se zagrizel v hiše in čumnote.

Neža je bila kot roža, le zdaj pa zdaj se ji je čez obraz preplazila senca in oči so se ji omotile. Nekam čudno jo je zazeblo, prisluhnila je, kot da je iz dalje zaječal krik, ki ji je bil od sile znan.

»Kako bo z nama?« je kljuvalo v njej in tega vprašanja se je najbolj bala, pa čim bolj se ga je otepala, tem bolj jo je obletavalo. Zdaj pa zdaj se je nehote spomnila Toneta in kar rada bi zvedela, kje je, ustrašila se je pa že misli, da se morda nenadoma oglasi.

Tudi Sergeja je včasih grizla črna misel, kaj in kako bo čez leto, in vselej se je zgrozil, kadar je zazijal med njim in njo prepad. Ni si mogel misliti, da bi morala kdaj narazen, spet mu je pa ugasnilo upanje, da bi se kdaj vzela. Zmerom se je bal, da ga prežene Tone. Da bi Neža z njim šla, ni mogel misliti, ker kam naj jo romata brez vsega. In Tončka bi tudi ne smela pustiti.

Delal je ihtavo in Konškarjev grunt, kolikor ga je še ostalo, je bil kot vrt, da še hribovcem ni šlo v glavo, kakō je bilo mogoče spremeniti grobljo v rodovitne njive in porasle košenine.

Če bi ne bilo trenutkov, ko se je obema trgalo v dušah in ju je negotovost trapila do izmučenosti, bi ne poznala drugega, nego sonce in ljubezen, ki ju je mladostno opajala.

Ljudje so se že navadili na Sergeja in zdaj niso nič več stikali in brskali, če tujec ni le hlapec pri Neži, in tudi na Toneta so skoraj pozabili, kot da je umrl in da so ga kje daleč za vekomaj zagrebli.

Neža in Sergej sta se navezala, da se še za trenutek nista mogla pogrešati. Tončku je bil Sergej kot oče in ga je otrok tudi bolj vzljubil kot očeta samega. Le s strahom se je kdaj pa kdaj spomnil nanj in živo so mu pred oči stopili trenutki, ko sta se sporekla oče in mati in ko ju je pretepal.

»Sergej je pa tako dober!« je nekajkrat ponovil materi in vselej mu je bila za priznanje do solz hvaležna. Po licih ga je pogladila, stisnilo jo pa pri srcu, ko se je zganila misel, da se bo tiha sreča morda kdaj skalila. Sama si ni znala razložiti, zakaj jo ta misel nenehoma gloda, in zmerom bolj se je bala za Sergeja in povsod ga je spremljala, če je le mogla.

Tisto poletje je bilo že prve dni vroče, da so bile košenine kar opaljene, v planini se je pa trava kot v zemljo zarila. Ob mejah se je grmovje sušilo in steze so bile razpokane. Grape so se posušile in iz tolmunov je smrdelo po gnijočih ribah. Tonček je izkopal globljo jamo v mlakuži pred hišo in znašal že omotene ribe vanjo, ki so si kmalu opomogle in hlastno srebale vodo, ki se je počasi čistila.

Nežo je vročina nekam čudno dušila in jo utrujala, kot v dremavici se je motala pred hišo in v hlevu in roke so ji bile mlahave. Skoraj opotekala se je in za hip se ji je zvrtničilo v glavi, pod srcem se je pa nekaj zganilo. Prebledela je in prečudno sladka slutnja se je razlezla v njene vročične misli, toda še tisti hip se je zarežal vanjo vražar in za njim je škrtal Tone, nekam tuj in spremenjen. In ko je zagledala Tončka, se ji je zdel upadel in utrujen, na obrazu se mu je pa lepilo blato in okrog njega je zaudarjalo po ribah, da jo je nevšečno dražilo.

»Kje si pa pacal?« ga je skoraj okregala. Začudeno jo je pogledal, kot da je ne razume, in tudi njen glas je bil nekam votel, kot da si ga je izposodila bogve kje.

»Ribe sem reševal. Saj bi umrle!« je izjecljal, še zmerom upehan in prepoten. Njegove oči so spraševale in ugibale in mati se mu je zdela popolnoma drugačna kot druge dneve.

»Umrle...« je zategnila, v srcu jo je pa ugriznila misel na smrt in se ji nenadoma spremenila v prečudno skrb, ki je gledala iz vseh kotov in je drhtela še v ubijajoči sopari.

»Ali ni Sergeja?« je izjecljal Tonček in oči so mu zbegano iskale prijatelja.

»V mlin je šel,« je šepnila mati.

Izza Blegaša se je zgoščeval oblak. V čudno kopičastih vlakah se je razgrinjal in lovil tenke meglice, ki so tonile v njem.

»Dež bo!« se je razveselil Tonček, ko se je zagledal v gostoto divjajočega oblaka, ki je vidno naraščal in že zasenčil Blegaš in Koprivnik in objemal Javorje.

Vrabci so se nenadoma predramili in se pognali v pregrade, orel, ki je krožil nad planino, se je spustil v grapo pod njo, kot da se je zbal za svoj zarod.

»Marija, pomagaj!« je kriknila Neža, ko se je utrgal blisk in je nekje v dalji tresčilo.

Kokoši so se poskrile na listnjaku in zehale, vendar se pa stisnile druga k drugi, kot da jih je strah.

V nekaj minutah se je nebo tudi nad planino, nad Sv. Ožboltom počrnilo in bliski so se kar sekali in oblizovali obronke in strmine.

Tresčilo je v planini. Tonček in mati sta molče pobegnila v hišo. Takrat se je pa že usul dež in vmes je nabijala toča.

»Bog se usmili!« je zavekala Neža in roke so se ji tresle, ko je lomila cvetnonedeljske šibe v ponev, da bi z blagoslovljenim dimom nesrečo odpodila in svojim njivam milosti izprosila.

Šipe so zvenketale in hiša se je stresala in debeli curki so lili z okenskih polic.

»Moliva!« je prosil Tonček in si tiščal oči, da bi ne videl bliskov. Mati ga je komaj slišala. Davilo jo je nekaj in za možgane jo je stiskalo.

Toča je klestila in zbijala, treskalo je, kot da se bliža sodni dan. Neža se je stisnila k peči in prižela Tončka k sebi, kot da ga hoče obvarovati toče in strele.

»Marija, pomagaj, Sergej!« je nenadoma kriknila in glava ji je omahnila v naročje.

»Joj!« je zavekal Tonček in se tresel, kot da ga je ledena toča zasula.

»Moliva!« je izkolcala mati, pod srcem ji je trkalo novo življenje, kaj je le z njim, ki je v njej to življenje predramil? Roke so ji bile kot ledene in v duši se je pregnetala mračna slutnja, pred katero je trepetala in se ji je trgalo srce.

Komaj je le za spoznanje ponehalo treskanje in se je toča unesla, komaj se je tam zadaj za Blegašem odgrinjala svetloba in je skozi razkrajajoče se oblake brizgnilo sonce okrvavljene pramene po razbitih njivah in razkúštranih, stepenih lesovih, je Nežo pognalo iz hiše, kot da jo je nekaj poklicalo. Tonček je zavekal in jo ucvrl za njo, čez obraz so mu pa polzeli curki mrzlega dežja, ki se je zdaj pa zdaj utrgal iz bežečega in razbitega oblaka.

»Mama, poglej, Kamnarjevo smreko je razklalo!« je nenadoma kriknil in se pognal po drobni stezi in za njim je po blatu copotala Neža in od čudne slabosti se je kar opotekala.

Smreka je bila kot obtesana, vrh je odkrehnilo in ga treščilo v breg.

»Sergej, ali spiš?« je izgoltal Tonček.

Meh je ležal pod melino, Sergej pa pod grmom, ki je bil skoraj izruvan.

»Sergej, Sergej!« je zatulila Neža, se vrgla nanj, ga stresala, on pa je ostal nepremičen in njegov očrneli obraz je razodeval še v smrti ljubezen in dobroto.

»Sergej!« je zavekal Tonček.

»Sergej! Moj Bog, Sergej, jaz nisem sama!« je izkolcala Neža. Roke so ji omahnile, obraz ji je oledenel in se nagnil k mrtvim Sergejevim ustnicam.

XXXI.

Čez dobrih pet mesecev je Nežo že podajalo. Materi je že prej povedala, kako je z njo, in mati je pripravila očeta.

»Samo njega sem imela rada in samo še njega bi lahko imela rada!« je venomer ponavljala, se zaklinjala, prejokala pa noči in dneve. Tonček ji je prinašal jagod, robidnic, sliv, potolažiti je ni mogel.

»Tonček, če bi fantka kupila, ali bi ga rad imel?« ga je vprašala in si obrisala solze.

»Joj, pa kako!« ji je zagotavljal in kar vriskal od veselja. »Veš, in ko bo velik, mu bom dal plantačo!«

»In ga boš res rad imel?« je še dvomila.

»Mama, res, prav res! Kupi ga, obe dvojachi vzemi, ki mi jih je dal Sergej. Ob tem imenu so jo spet oblile solze. Sergeja je zmerom klicala. Klicala ga je z očmi, z ustnicami, z dušo in s srcem in ponoči, kadar se je zbudila, je poromala pod Kamnitnik, koder so ga ji za vedno zagrebli.

Prav tiste dni se je vračal Tone. Bil je ves spremenjen, prej podoben plaščurju kot pa bahavemu Konškarju. V opazovalnici so ga imeli, pa ga spustili, češ da soseski ni nevaren.

Tudi Neža in Adamovčevi so zvedeli, da se vrne.

»Neža, tako ti povem, nič rad ne maram, da bi prišlo do preprirov in še do pretepa. Če nista za skupaj, nista. Zdaj pa še to! Saj sama veš, kako in kaj je z njim. Zmerom bi jih poslušala,« je razvozljal oče, napeljal, da bi se Neža v tem trenutku za zmerom odločila.

»Taka sem, da bi ne mogla živeti z njim. Bog mi odpusti, prav res ne morem drugače. Rada pojdem po svetu, dovolj sem še močna, da bom preživljala oba. Tonček ima še knjižico stare matere. Pri župniku je spravljena!«

»Ne bo ti treba po svetu. Prostora imaš doma dovolj, dela tudi, midva z materjo sva že stara in naveličana. Bosta pa vidva s Tončkom skrbela za grunt, midva z materjo bova pa pestovala!«

Neži se je odvalil kamen od srca. Zdaj je spet srečna! Živela, bo le za Tončka in za črvička, ki pride na svet.

»Zvedel sem, da te dni pride Tone domov. Ti se nič ne meni, tudi župnik mi je tako svetoval, pozna ga in ve, da z njim nikoli ne bo nič, svoje cunje poberi in jo mahneva domov. Ti bom že jaz pomagal, da ne boš omagala, pride pa tudi Gontarski Tone. Nalašč sem ga klical.

Nekoliko težko se ji je bilo posloviti od Konškarjeve domačije, kajti spomini na Sergeja so bili še preveč živi. Tone bo oskrnil vse tiste steze in pota, koder je Sergej hodil, in razdril, kar je on postavil, odmašil v hlevu, kar je on tako skrbno zamašil, in morda mu bo še voda v veži napoti, ker je ni on ukazal napeljati.

Pa se je spomnila vražarja! Kriva prisega se drži Konškarjevega grunta in zato je prerokoval: »... nesreča je za petami...«

»Beži, da nesreči ubežiš. Reši Tončka in reši še nerojenega Sergeja!« je vpilo vanjo, ji dajalo moči in volje, jo podžigalo... Beži iz te mrtvašnice, tu je Herodež doma! Beži s Konškarjeve pestote, kriva prisega se je drži...« ji je kljuvalo v duši...

»Beži, beži!« ji je klicalo s planine.

»Beži, beži!« ji je ukazoval tudi vrisk Gontarskega Toneta, ki se je podil proti hiši, da ji pomaga bežati pred Herodežem.

»Zbogom!« je šepnila Neža, ko je zaprla vrata, ključ pa kot včasih vtaknila pod prag.

Dvakrat, trikrat se je ozrla nazaj in zdelo se ji je, da za njo gre Sergej, za njim pa ostaja puščava in podrtija, Konškarjev dom — Konškarjeva pestota.

XXXII.

»Ne maram slišati o miloščini, tudi Neža je bila zame miloščina, naj mi ne hodi pred oči, jaz sem Herodež!« je rjul Konškar, ko se je pri njem oglasil Adamovec, da bi se pogovorila zaradi Neže in posevka. Tone je bil že skoraj pijan, vsi so pa pripovedovali, da se mu zdaj pa zdaj zmeša in da je popolnoma ob pamet. Tudi zdravniki so tako razsodili.

»Posevke in krómpir imej kar sam, zraslo je na tvojem svetu. Vsem pravicam se pa Neža odpoveduje in jaz te tudi za doto ne bom terjal, čeprav sam veš, da si kriv sam, če je moralo priti do tega!« je počasi in previdno govoril Adamovec, da bi ga lisjak, kakršen je Tone tudi znal biti, ne lovil za besede.

»To je pa res, kar je na mojem posejanega in vsajenega, je moje. Nisi neumen, prav imaš! Drugo me nič ne briga, pojdi s svojo miloščino, kamor hočeš, jaz je ne rabim. Tjale dol v grapo jo bom pognal. Vražja miloščina: krava, krača, žganje, les, opeka in nazadnje še Neža... Vražja miloščina! Dobro, da sem se je rešil!« je momljal, mrmral, zdaj pa zdaj udaril po mizi, pa le nalahko, kot bi se bal, da ga spet zaboli v sklepah...

»No, potem sva pa zgovorjena!«

»Sval« je zategnil Konškar, odklobeštral k stenski omarici in izvlekel steklenico.

»Popijva tole, saj ne vem, kdaj bom spet doma. Pa naj pravijo Konškarjeva pestota, če hočejo, meni nič mar. Saj mi je bilo prerokovano: „... pikova dama, križev kralj... nesreča je za petami in to pove tudi srčni fant...“ Na ohceti mi je bilo prerokovano, da veš! Kar vprašaj jo, tvojo miloščino — Nežo!«

Adamovec se je težko zadrževal, da jih mu ni nasolil, pa je rajši molčal in popil dva kozarčka žganja, košček kruha pri-griznil, potem se pa poslovil.

»Torej sva zgovorjena! Pa brez zamere in srečno! Če te zanese mimo naše hiše, vrata so ti zmerom odprta!«

»Nak, miloščine pa nikoli več!« je pljuval okrog sebe, Adamovec jo je pa zavil v hrib in utonil med mladimi smrekami na Brdnikovem in Močeradnikovem gruntu.

Stara Adamovka uči mladega Sergeja brati in pisati ter moliti in Sergej jo posluša z ušesi in z očmi; Neža in Tonček kmetujeta in le, kadar ima Malandež čez glavo dela, tjo kresne s plantačo v dolino in ga ni po deset ali štirinajst dni. Malandež je še vedno njegov največji prijatelj in najmodrejši svetovalec. Res da je že precej opešal in po strehah ni več tako prožen in gibčen, toda malarin mu je še vedno jezno udarjal po grčah in jezik mu je še vedno gladko tekkel. Tonček pa ga je verno poslušal in jemal vsako njegovo besedo za zlato.

Konškarjevi domačiji-podrtiji vsi pravijo: Konškarjeva pestota; pravijo tudi, da ob kvatrnih tednih ponoči po cele ure tava okrog hiše lučka, ki se raztrga v tri dele in potem vse tri lučke iščejo. Česa, Bog ve!

Herodež si je iz krajnikov, ki mu jih je Dobravec za miloščino dal, postavil ob kolenu Hrastnice, prav v bregu, kočuro, ki je le za spoznanje daljša, pa le za dobro spoznanje širša od njegga. To je njegova graščina. Ves pretegnjen je in poznajo ga otroci in ga poznajo odrasli in pozna ga gospoda v Loki.

Svoja suha bedra prestavlja nekam hitro. Nič več hribovske posebnosti ni v njih, odkar ne dela in odkar je njegovo domačijo kupil na dražbi notar.

Gre skozi Podpurfelco, pa ga ogovarjajo gospodinje: »Herodež, ali si kaj lačen?« In če je lačen, se bahavo odreže: »Če imaš že preveč in če že ponujaš, pa daj!« Kadar je pa sit, hodi pokonci, kot da je najmanj puštalsko graščino podedoval, Strahlovo pa priženil. In če ga vpraša gospodinja: »Herodež, ali si kaj lačen?« zalaja nad njo: »Vrag babji, kaj mi boš ponujala, ko si pa sama od lakote pretrgana. Nak, miloščine pa ne!«

»Herodež, Herodež,« vpijejo otroci za njim in mu cestni prah mečejo na potlačeni cilinder, ki mu ga je podaril davkar. »Nate, če mislite, da se bojim zanj!« Vrže ga v prah in ga še s škornji pocoklja, potem ga spet povezne na glavo. Ne ozre se ne na levo ne na desno, temveč gre ponosno naprej.

»Herodež, pri nas je pa mačka crknila!« ga podraži Balantov hlapec.

»Daj jo sem, jo bom odrl, škoda bi bilo za kožo!«

»V Soro sem jo vrgel!«

»Osel!«

Hlapcu pa se je dobro zdelo in se je široko zasmejal.

Pa Herodežu ni za kožo, za meso mu je. Okrog svoje kočure zakoplje mrhovino, po dva tri dni jo pusti v zemlji — pravi namreč, da ji zemlja vse slabo in strupeno odvzame — potem jo pa kar na žerjavici opeče.

Povsod ga je dosti, le na Konškarjevo pestoto ga ne zanese in pa k Adamovcu ne. Stara dva sta sicer že umrla, gospodarijo Neža, Tonček in Sergej...

K O N E C

OSREDNJA KNJIŽNICA KRANJ

COBISS

00137649

Kranj

K SLOVENSKA KNJIŽEVNOST

kratke pripovedi

PLESTENJAK, J. Herodež

821.163.6-32

026210029

COBISS ©

SKLADIŠČE